

«جوڭگو سرخسل ژورناللار سېپى» دىكى نەشرىي ئىپكار
 入选 《中国期刊方阵》 的刊物
 «شىنجاڭ ژورنال مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن نەشرىي ئىپكار
 荣获 《新疆期刊奖》 的刊物

شىنجاڭ مەدەنىيەتى

2

2012

新疆文化

ISSN 1008-6498

9 771008 649003

ئاتاقلق ئەدەبىي تەرجىمان، تۆھپىكار ئالىي مۇھەررىر، ئىقتىدارلىق ژۇرنالىست راخمان مامۇت ئەپەندى

ئۇ «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» (بىر قىسىم)، «باھادىر شاھلى زىچىڭ» (ئۈچ توم)، «يېۋگېنى گىراندى» (فىرانسىيە)، «رەزىل يۈرەك» (مىسىر)، «تۇنجى مۇھەببەت» (مىسىر) قاتارلىق 18 رومان، «سۇنغان قانات» (لىۋان) قاتارلىق 40 پارچىدىن ئارتۇق پوۋېست، «يېزىلىق ئەر»، «كۈلپەت» قاتارلىق 60 پارچە ھېكايە، «دېدەك قىز ئىزورا» (30 قىسىم)، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» (36 قىسىم)، «بۇ يەرنىڭ سەھرى جىمجىت» قاتارلىق جەمئىي 200 قىسىم-دىن ئارتۇق تېلېۋىزىيە تىياتىرى، «پولات ئىرادىلىك تىتو»، «گىتلىرنىڭ تەرجىمىھالى» قاتارلىق تۆت پارچە بىيوگرافىك كىتاب تەرجىمە قىلغان. «دۇنيا ئەدەبىياتى» تەھرىراتىدا 23 يىل باش مۇھەررىر بولغان. «دونكىخوت»، «قىيامەت»، «مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى» قاتارلىق 100 پارچىدىن ئارتۇق ئەسەرنىڭ تەھرىرلىكىنى ئىشلىگەن. «ئۇيغۇر تەرجىمە ئەدەبىياتى» قاتارلىق 10 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالە يازغان ۋە ئېلان قىلغان.

● شوئارىمىز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىبايلىق، ئوقۇشچانلىق ●

بۇ ساندا

مەخسۇس سەھىپە

زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىش ھەققىدە چۈشەنچە 2

تەرجىمە كۆزنىكى

ۋېن جىباۋ: مەن ھەر بىر كەمبەغەلگە ھېسداشلىق قىلىمەن

موسا ئەخمەت (ت) 6

بىزگە قانداق زامانىۋىلىق كېرەك قاھار ئوسمان (ت) 9

مەنسەپ بەرسەڭلار تەنقىدلەشتىن توختايەن مۇھەممەد ھۈسەن (ت) 11

ئامېرىكىلىق بالىلار نەسرەدىن ئەپەندىنى چۈشەنمەيدۇ... / ئەنگلىيەلىك بالىلارنىڭ

ئون چوڭ بايانىتى... / 100 نومۇر ئالغۇم يوق... / خوتەنلىك ئۇيغۇر

ئەسقەر ياسىن (ت) 13

تەبىئەت، ئادەم ۋە كېلەچەك

ياشىسۇن تەبىئەت! سەلىمە. ئا. كامال 20

سىرلار سىرى

«چىدىسالىك ياشا» نىڭ ھېكايىسى ئابلەت ئابدۇللا 28

تەپەككۈر كۆزى

تەپەككۈر ھېۋىلىرى ھۈسەنجان نامان قاتارلىقلار 40

ئۆگىنىش دەۋرىگە كىرىش

تۇرمۇش سۈپىتى ۋە ئۆگىنىش ئېھتىياجىمىز تۇرسۇنمۇھەممەت توختى 42

كارخانا مەدەنىيىتى

شىركەتنىڭ قۇدرىتى ۋە تەسىرى ئابدۇرېھىم دۆلەت 59

ھاراق بىلەن دوسلاشنىڭ، ئاقىل بىلەن خوتلاشنىڭ

ھاراق (4) (ھېكايە) ئابلىكىم ئەبەيدۇللا 71

ھايات ۋە بەخت

قىسمەت ئابلەت ئۆمەر 77

مۇقاۋىدا: قومۇلدىكى قوشماق مەدەنىيەت يۈنۈس ئىبراھىم فوتوسى

شىنجاڭ

مەدەنىيىتى

(61- يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنۋېرسال

ئەدەبىي ژۇرنال

2012- يىلى 2- سان

(ئومۇمىي 314- سان)

باش مۇھەررىر (تەكلىپلىك):

زۇنۇن باقى

(شۇ ئۇ ئار مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ باشقارما

باشلىقى دەرىجىلىك مەمۇرى)

دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل

ئىجرائىيە مۇئاۋىن

باش مۇھەررىر،

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى:

بەگمەت يۈسۈپ

(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

بۇ ساننىڭ تەكلىپلىك مۇھەررىرى:

ئايگۈل ئەمەت

(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

رايموند ۋىليامس (Raymond Williams)، ستۇئارت خال (Stuart Hall) قاتارلىقلار بەرگەن تەبىرى ئەڭ مۇۋاپىق دەپ قارايمەن. ئۇلار ئىشچىلار سىنىپىنىڭ مەدەنىيەت قىممىتىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش مەيدانىدا تۇرۇپ، مەدەنىيەتكە تېخىمۇ كەڭ ھەم ئاممىۋىلىققا ئىگە تەبىرى بەرگەن، يەنى مەدەنىيەت مۇئەييەن ئىجتىمائىي كىشىلەر توپىنىڭ ئۆزلىرى ئورتاق بەھرىمەن بولغان قىممەت قارشى ئاساسىدا بەرپا قىلغان ۋە ئەمەلىيەتتە كۆرسەتكەن ئومۇمىي تۇرمۇش شەكلى بولۇپ، ئۇنىڭ يادروسى قىممەت قارشىدۇر. بۇنىڭدىن بىز مۇنداق بىر يەكۈنگە ئىگە بولىمىز، يەنى زامانۋى مەدەنىيەت مۇئەييەن كىشىلەر توپىنىڭ زامانۋى قىممەت قارشى ئاساسىدا بەرپا قىلغان زامانۋى تۇرمۇش شەكلىدۇر. بۇنداق تۇرمۇش شەكلىگە ھەر قانداق بىر مىللەت، سىنىپ، جىنس ۋە ياش قاتلىمىدىكى كىشىلەر ئېھتىياجلىق. شۇڭا زامانۋى مەدەنىيەت مىللەت، سىنىپ، جىنس، ياش پەرقى، رايون ۋە دىندىن ھالقىغان «ئورتاق مەدەنىيەت» تۇر.

زامانۋى مەدەنىيەتنىڭ كونكرېت مەزمۇنى نېمە؟ بۇ ھەقتە تۈرلۈك كۆز قاراشلار بولسىمۇ، ئەمما بىز دېيەلەيمىز، يەنى مەدەنىيەت تەشكىلاتى 1982 - يىلى مېكسىكىدا ئاچقان مەخسۇس مۇھاكىمە يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەدەنىيەت مەسىلىسى ھەققىدىكى بايان ئەڭ زامانۋىلىققا ئىگە. دۇر: «مەدەنىيەت بۈگۈنكى كۈندە بىر جەمئىيەت ۋە ئىجتىمائىي ھاياتنى گۈرۈھنىڭ مەنئىسى ۋە ماددىي ئاساسى، بىلىمى ۋە ھېسسىي تۇيغۇسىدىكى بارلىق روشەن ۋە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ مۇجەسسەملىنىشىدۇر. ئۇ سەنئەت ۋە ئەدەبىياتتىن باشقا، تۇرمۇش ئۇسۇلى، ئىنسانىي ھوقۇق، قىممەت

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئوتتۇرىغا قويغان «زامانۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىش» ئىستراتېيەسىگە كىيىنكى قانچىن ئاپتونوم رايونىمىزدا ئۇزاق ئەمىنلىك ۋە ھالقىما تەرەققىياتتىن ئىبارەت ئىككى زور تارىخىي ۋەزىپىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. مەدەنىيەت تەرەققىياتى ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي تەرەققىياتنىڭ مۇھىم ئامىلى. ھازىرقى دۇنيادا ھەر قانداق بىر دۆلەتنىڭ تەرەققىياتى مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتى بىلەن زىچ باغلىنىشى بولماقتا. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ «زامانۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىش» نى ئوتتۇرىغا قويۇشى ئەمەل يەتتە زامانۋى مەدەنىيەتنى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا يېتەكچىلىك قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت. چۈنكى مەدەنىيەت نۇقتىسىدىن ياكى ئىجتىمائىي تەرەققىيات نۇقتىسىدىن قارىغاندا، «زامانۋى مەدەنىيەت» تەرەققىي قىلغان مەدەنىيەت، ئىلغار مەدەنىيەتتۇر. شۇڭا بۇ ئىستراتېگىيەلىك فاكتورنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ئىلغار مەدەنىيەتنى ئىلغارلىققا ئىگە بولمىغان مەدەنىيەتنىڭ، تۈرلۈك شەكىلدىكى ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ئىشلارنىڭ زامانۋىلىشىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتقان قانداق مەدەنىيەتنىڭ ئورنىغا دەستىنىشىنى تەلەپ قىلىشتىن ئىبارەت.

زامانۋى مەدەنىيەت دېگەن نېمە؟
 مەن مەدەنىيەتكە بېرىلگەن نەچچە يۈز خىل تەبىرى ئەمەل يەتتە، ئەنگىلىيە سولچىل مەدەنىيەت نەزەرىيەچىلىرى

يەنىڭ نۆۋەتلىشىپ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشكە يول قويماستىن، يېتەكچى ئىدىيەنى كۆپ مەنبەلەشتۈرۈشكە يول قويدى. ماسلىق، ئۈچ ھوقۇقنى ئايرىۋېتىشكە يول قويماستىن، ئىككى پالاتا تۈزۈمىگە يول قويماستىن، فېدېراتسىيە تۈزۈمىگە يول قويماستىن، خۇسۇسىيەلەشتۈرۈشقا يول قويماستىن (لىق) دەل مۇشۇ خىل زامانىۋى تەپەككۈر ئىدىيەسىنىڭ تىپىك بايانىدۇر. شۇڭا ھازىر بىز شىنجاڭدا تۆتىنچى ئېتىراپ قىلىشنى، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىستىپاقلىقىنى، ھەر مىللەت خەلقى بىر نىيەتتە كۈچ چىقىرىپ تەرەققىياتقا ئىنتىلىشنى، تۈرلۈك ئامىللارنى ئىشقا سېلىپ جاسارەت بىلەن قۇرۇلۇش قىلىشنى تەكىتلىشىمىز كېرەك.

ئۈچىنچى، زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ ئاساسىي نىشانى ئا. دەمىنىڭ سۈبېكتىپ خۇسۇسىيەتنى ئىشقا ئاشۇرۇشتۇر. ئا. دەمىنىڭ سۈبېكتىپلىقى ئىلاھىي سۈبېكتىپلىقنىڭ ئورنىنى ئېلىشى، ئادەمنى مەركەز قىلىش ئىلاھىي مەركەز قىلىشنىڭ ئورنىنى ئېلىشى، ئادەمنىڭ ئەقلىي خۇسۇسىيەتى ئەقلىي بولمىغان ئىلاھىي ئېتىقادچىلىقنىڭ ئورنىنى ئېلىشى، ئادەمنى ئاساس قىلغان بارلىق قىممەت قارىشى ئىلاھىي ئاساس قىلغان بارلىق قىممەت قارىشىنىڭ ئورنىنى ئېلىشى كېرەك. خۇددى گېرمانىيە پەيلاسوفى مارتىن ھېدگېر (Martin Heidegger) يى. غىنچاقلىغاندەك، زامانىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكى «ئىلاھىيلىقتىن ۋاز كېچىش» تىن ئىبارەتتۇر. ئۇ ھەممىدە ئادەمنى تەكىتلەش، ئادەمنىڭ ئىجادچانلىقىنى تەكىتلەش ھەم تەشەببۇس قىلىش، ئادەمنىڭ كۈچى بىلەن تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش، ئۆزگەرتىش، شۇنداقلا تەبىئەتنىڭ ئىنسانلار ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىشى ۋە يول قويۇشىدۇر. ئەلۋەتتە، ئىشلار بۇنداق چەكلىنىش ئاشۇرۇۋېتىلسە، «چېكىدىن ئاشقان ئىنسانلار مەركەزچىلىكى» پەيدا بولۇپ، ئەكسىچە تەسىر پەيدا قىلىدۇ. بىز ئېلىمىزنىڭ مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، «تەبىئەت بىلەن ئادەمنىڭ بىرلىكى» دىن ئىبارەت توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇپ، ھا. زىرقى زامان گۇمانىزم پىرىنسىپى ئاساسىدا، ئادەمنىڭ تە. رەققىياتى بىلەن تەبىئەتكە ھۆرمەت قىلىشنىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىشىمىز كېرەك.

تۆتىنچى، زامانىۋى مەدەنىيەت ھوقۇق تەۋەلىكىنى ئۆزگەرتىپ، ھوقۇق بىلەن بىلىمنىڭ ئىستىپاقلىقىنى ئىشقا ئا. شۇرىدۇ. فېئودال مەدەنىيەت ھوقۇقنى مەرتىۋىلىك ئائىلى. لەرگە ۋە بىۋىروكرات ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قولغا تۇتقۇزغانلىقى.

سىستېمىسى، ئەنئەنە ۋە ئېتىقادنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. «
بىز بۇنىڭدىن زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ مول مەزمۇنى ۋە تەشەببۇس قىلغان ئاخىرقى نىشانىنى يەكۈنلەپ چىقالايمىز. زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ مەزمۇنى ئاساسلىقى: زامانىۋى بىلىم، زامانىۋى پەن - تېخنىكا، زامانىۋى ئىشلەپچىقىرىش شەكلى، زامانىۋى تۇرمۇش ئۇسۇلى، زامانىۋى تەپەككۈر ئۇسۇلى ۋە زامانىۋى ئىدىيە، زامانىۋى روھ، زامانىۋى ئېتىقاد، زامانىۋى دىنىي قاراش، زامانىۋى سەنئەتتۇر. ئۇلاردىن بىر خىل ئورتاق زامانىۋى قىممەت قارىشى شەكىللەنگەن. ھالبۇكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى زامانىۋى كىشىلەرنى يېتىلدۈرۈپ، زامانىۋى كىشىلەر ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىدۇ؛ زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى يادرولۇق ۋە ئاخىرقى نىشان شىنجاڭلىقلارنى ھەقىقىي زامانىۋى كىشىلەر قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشتۇر.

زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ تۈپ ئالاھىدىلىكى

بىرىنچى، ھازىرقى زامان جەمئىيىتىدە ئىشلەپچىقىرىش ئالاھىدە تەكىتلەنگەچكە، ھەممىدە تەرەققىيات، ئىشلەپچىقىرىش، كەشپىيات ئاساس قىلىنىدىغان بولدى. نەتىجىدە «تەرەققىيات چىن قائىدە» قىلىنىپ، زامانىۋى ئىقتىسادىي مەدەنىيەتنىڭ ماھىيىتىگە ئايلاندى. شۇڭا ئىلىم - پەن ئالىي ئورۇنغا كۆتۈرۈلدى، تېخنىكا ياكى ۋاسىتىلەر جەمئىيەتنىڭ ھەر قايسى قاتلاملىرىغا سىڭدۈرۈلدى. لېكىن غەرب ئەللىرىدە نىڭ زامانىۋى ئىقتىساد مەدەنىيىتى بىزنى يېتەرلىك تەجرىبە - ساۋاق بىلەن تەمىنلىدى، يەنى ئىشلار چەكلىنىش ئاشۇرۇلغانلىقتىن، تەرەققىيچىلىك، ماددىيچىلىق ۋە تاۋارچىلىق يولغا كىرىپ قېلىپ، مۇھىتقا ئېتىبار بەرمەيدىغان، تەبىئەتكە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان، سىجىل تەرەققىي قىلىش - قىلماسلىققا، ئىجتىمائىي ئادىللىققا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان ئەھۋال پەيدا بولدى. تەرەققىيات تەجرىبە - ساۋاقلرى بىزگە ئىلمىي تەرەققىيات قارىشىغا چوقۇم ئەھمىيەت بېرىشىمىزنى بىلدۈردى. شۇڭا ھەقىقىي زامانىۋى ئىقتىسادىي مەدەنىيەت ئىلمىي تەرەققىي قىلىش مەدەنىيىتى بولۇشى كېرەك.

ئىككىنچى، زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ تەپەككۈر ئاساسى ئومۇمىيلىقنى، پۈتۈنلۈكنى ۋە مەركەز تەلپاتىنى تەشۋىق قىلىپ، كۆپ مەنبەچىلىككە، كۆپ مەركەز تەلپاتىغا ۋە پەرق تەلپاتىنى زىيادە تەكىتلەشكە قارشى تۇرۇشتۇر. مە. لىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ باشلىقى ۋۇ باڭگو تەكىتلىگەن «ئالتىنچە يول قويماستىن» (كۆپ پارتىيە -

لمشتۇر. بۇ ئىنتايىن مۇشكۈل ئەمەلىي جەريان. چۈنكى ئەزىزلىك مەدەنىيەت تەربىيەسىنى ئالغان بىر ئەۋلاد كىشىلەر-نىڭ ھېسسىيات قۇرۇلمىسى ئىنتايىن كۈچلۈك مۇقىملىققا ئىگە. ئۇلارنىڭ ھېسسىيات قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇلارغا يېڭى مەدەنىيەتنى قوبۇل قىلدۇرۇش ھوقۇقلۇق سۆزلەرگە تايىنىپلا ھەل قىلغىلى بولىدىغان مەسىلە ئەمەس. يەنە كېلىپ بىزنىڭ زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىشنى مۇرەككەپ، مۇشكۈل سىستېما قۇرۇلۇشى دېيىشمىز دىكى سەۋەب، مەدەنىيەتنىڭ يادروسى بولغان قىممەت قارشى ۋە ئۇنىڭ قىممەت سىستېمىسىنىڭ كىشىلەرنىڭ قەلبى، ئىدىيە-سى، كۆز قارىشى ۋە ھېسسىياتىغا بىرلىشىپ، ئۇلارنىڭ پىس-خىكسى ۋە ئەخلاق غايىسىگە ئايلىنىپ، زور جەلپ قىلىش، ئۇيۇشتۇرۇش، چاقىرىق قىلىش ۋە تەسىر كۆرسىتىش كۈچىگە ئىگە بولغانلىقىدا. ئۇ مەدەنىيەتنىڭ بەزى تاشقى شەكىللەرگە ئوخشاش بىر دەۋىدا ئۆزگىرىپ كېتىدىغان نەرسە ئەمەس.

شۇڭا «زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىش» نىڭ ئاچقۇچى قائىدە سۆزلەپ قايىل قىلىش. مەن نۇقتىلىق ھالدا مۇنداق ئۈچ «قائىدە» نى سۆزلىمەكچىمەن.

بىرىنچى «قائىدە» بىر مىللەت، بىر رايوننىڭ «ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنى» ياكى مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى توغرا تونۇش ۋە ئۇنىڭغا توغرا مۇئامىلە قىلىش كېرەك. مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنىڭ شەكىللىنىشى تاللاش پىرىنسىپى بويىچە بولىدۇ، ھەرگىزمۇ مەدەنىيەت تارىخىدا كۆرۈلگەن بارلىق ھادىسىنىڭ مەڭگۈ قىممىتى ساقلىنىپ، ھەممىسى ۋا-رىسلىق قىلىشىمىزغا تېگىشلىك ئەنئەنىگە ئايلانمايدۇ، ئەل-ۋەتتە. بىز دېمەكچى بولغان مەلۇم مەدەنىيەت مۇئەييەن سىجىل تاللاش پائالىيىتىدە شەكىللىنىدۇ، ئۇ ھەرگىزمۇ ئۇدا قوشۇش جەريانىدا جۇغلانغان نەرسە ئەمەس. ئاتالمىش مەدەنىيەت ئەنئەنىسى ئەمەلىيەتتە مەدەنىيەت تاللاش ئەنئەنىسىدۇر. ئەمما بۇنداق تاللاشنىڭ ئۈچ خىل پىرىنسىپى بار. بىرىنچى، ھۆكۈمران سىنىپلار مەنپەئەتنى چەكلىمىسىدە تاللاش پىرىنسىپى. مەدەنىيەت ئاساسلىقى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ مەنپەئەت ئۆلچىمىدە تاللىنىدۇ، ھۆكۈمران سىنىپلار ئۆزگەرسە، تاللاش ئۆلچىمىمۇ مۇقەررەر ئۆزگىرىدۇ. ئىككىنچى، دەۋرنىڭ ئىجتىمائىي ئېھتىياجى بەلگىلىگەن تاللاش پىرىنسىپى. ئەنئەنىنىڭ تاللىنىشى چوقۇم دەۋر ئىجتىمائىي ئېھتىياجىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. بىر دەۋر ئۆز ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى بەلگىلەيدۇ.

تىن، ھوقۇق ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ كۆپ ساندىكى كىشى-لەرنى ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش قورالغا ئايلىنىپ قالغان. ۋاھا-لەنكى، زامانىۋى مەدەنىيەت بىلىمگە ۋە زىيالىيلارغا، بولۇپ-مۇ پەن-تېخنىكا زىيالىيلارغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. زىيالىيلارنىڭ ھوقۇق تۇتۇشى دەۋرنىڭ يۈزلىنىشىدۇر. ئەمما ھوقۇق بىلىمىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ تارقاقلاشتۇرۇ-لۇپ، ئېكسپلاتاتسىيە تىپىدىكى ئەمەس، بەلكى مۇلازىمەت تىپىدىكى ھوقۇققا ئايلىنىشى كېرەك. «بىلىم - ھوقۇق» ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، بايلىق يارىتىدۇ، بۇنداق ھوقۇق شەخسىيەتنى كۆزلىمەي، كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، شەخسلەرنىڭ نوپۇزىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، ئىقتىسادىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا قولايلىق يارىتىدۇ.

بەشىنچى، زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ ئاساسىي ھالەتلەردە-نىڭ بىرى بولغان ھازىرقى زامان سەنئىتى چۈشەنچە ھاسىل قىلىشنىڭ ئوبيېكتىغا ئايلاندى، شۇڭا سەنئەت ئىنسانلار ھا-ياتىنىڭ بايانى دەپ قارالماقتا. دېمەك، سەنئەت كىشىلەرنىڭ ھايات كەچۈرۈشىگە، تۇرمۇشىغا، تەقدىرىگە باغلىنىشلىق بولماقتا. زامانىۋى سەنئەت ھازىرقى زامان كىشىلەرنىڭ ئە-دىيە ھېسسىياتى، ئىدىيە-كۆز قارىشى، ھاياتلىق كەچۈر-مىشلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈشى، شەكىللەندۈرۈش، راھەتپەرەس-لىكىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان نەرسە بولۇپ قالماستىن، كېرەك. كۆڭۈل ئېچىشنى زىيادە تەكىتلەش، ھەتتا «ئۆلگە-چە كۆڭۈل ئېچىش» تىپىدىكى مەدەنىيەت قىممەت قارشى زامانىۋى مەدەنىيەت قىممەت قارشى ئەمەس.

«زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىش» نىڭ چوڭقۇر مەزمۇنى

ناھايىتى روشەنكى، زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىش مۇرەككەپ، ئىنچىكە، چوڭقۇر ئىدىيە ئىنقىلابى بولۇپ، ئاسان يولغا قويغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس. شۇڭا ئاچقۇچلۇق مەسىلە قانداق «يېتەكچى قىلىش».

مېنىڭچە، ئالدى بىلەن «يېتەكچى قىلىش» نىڭ مەنى-سىنى توغرا چۈشىنىش كېرەك. يېتەكچى قىلىش كۈننىڭ ئورنىغا يېڭى دەستىنىش، ئالماشتۇرۇش ئەمەس، زورلۇق كۈچ بىلەن ئىنقىلاب قىلىش، ھوقۇققا تايىنىپ بېسىم ئىشلە-تىشمۇ ئەمەس. يېتەكچى قىلىش قايىل قىلىش، تەربىيەلەش، يېتەكلەش دېمەكتۇر. تۈپكى جەھەتتىن ئىپتىقاددا، كىشىلەر-نىڭ ھېسسىيات قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش ياكى قايتا ھاسىل قى-

دېمەك، شۇ دەۋر ئېھتىياجلىق بولغان مەدەنىيەت ئەنئەنىسى- نىڭ تاللانماي قېلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۈچىنچى، تەكرار باھالاش، تەكرار تاللاش پىرىنسىپى. مەدەنىيەتنىڭ تاللىنىشى بىردىنلا ئىشقا ئاشقان ئەمەس، بەلكى تەكرار تاللاش جەريانىدۇر. چۈنكى ئىجتىمائىي تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا، ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ ئالەمشىشى، دەۋرنىڭ ئىجتىمائىي ئىقتىسادى ئۆزگىرىشى مۇمكىن، ئەڭ مۇھىمى مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلىش سۈببىيىتى ئۆزگەرسە، كېيىنكىلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتكە بولغان «ھېسسىيات قۇرۇلمىسى» ئىلگىرىكىلەرگە ئوخشەپ قېلىشى مۇمكىن. يېڭى بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ھېسسىيات قۇرۇلمىسى بولىدۇ، ئۇلار ئۆز ئۇسۇلى بويىچە ئۆزلىرى ۋارىسلىق قىلماقچى بولغان ئۆزگىچە دۇنياغا ئىنكاس قايتۇرىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇڭا بىز ئاتالمىش مەڭگۈلۈك ئەنئەنە بولىدۇ، دەپ قارىدۇ. ماسلىقىمىز ھەم بۇنداق مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدىغان ئەنئەننىڭ ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىشىدىن ئۈمىد كۈتمەسلىكىمىز كېرەك. ئەمەلىيەتتەمۇ بۇنداق ئەنئەنە مەۋجۇت ئەمەس.

ئىككىنچى «قائىدە» ئۆز مەدەنىيىتى بىلەن باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتىگە توغرا پوزىتسىيە بىلەن قاراش كېرەك. ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان كۆزگە كۆرۈنگەن سوتسىيولوگىيە فېئىلىيەت ئىپادىسى ئەپەندى ھاياتىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى «مەدەنىيەت ئاڭلىقلىقى» مەسىلىسى ئۈستىدە چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزۈپ، «ئۆز گۈزەللىكىنى تونۇش، باشقىلارنىڭ گۈزەللىكىنى ئېتىراپ قىلىش، گۈزەللىكلەردە ئورتاقلىشىش» تىنى ئىبارەت ھەققانىيلىققا ئىگە ئىدىيەنى ئوتتۇرىغا قويدى. دېمەك، بىز ئۆزىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت مىراسلىرىمىزغا ھۆرمەت قىلىپ ۋە ۋارىسلىق قىلىپ، ئەنئەنە ئىچىدىن ھازىرقى زامانغا ماس كېلىدىغان نەرسىلەرنى قېزىپ چىقىپ، ئۇنى جەمئىيىتىمىز ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىللە «ھاكاۋۇرلۇق» ۋە «يوغانچىلىق» قىلماي، كۆزىمىزنى يوغان ئېچىپ دۇنياغا نەزەر تاشلاپ، قاتتىق ھالەتتىن قۇتۇلۇپ، باشقىلارنىڭ مەدەنىيەت گۈزەللىكىنىمۇ، زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ گۈزەللىكىنىمۇ كۆرۈپ يېتىپ، زامانىۋى تۇرمۇش ئۇسۇلىنى ئورتاق بەرپا قىلىش يولىدا ئاڭلىق مېڭىشىمىز كېرەك.

ئۈچىنچى «قائىدە» مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدىغانلىقىنى كۆرۈپ يېتىش كېرەك. دۇنيا مەدەنىيەت تارىخى «ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت» ۋە

«تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت» دىن ئىبارەت ئىككى خىل مەدەنىيەتنىڭ بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت كەلگۈسىنى، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت ئۆتكەنلىكى ۋە ھازىرقىنى تەكىتلەيدۇ؛ ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت بەختلىك تۇرمۇشنىڭ يادروسى خىزمەت ۋە مۇۋەپپەقىيەت دەپ قارايدۇ، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت خىزمەت بىلەن مۇۋەپپەقىيەت ئانچە مۇھىم ئەمەس دەپ قارايدۇ؛ ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت تېجەش بىلەن مەبلەغ سېلىشنى تەكىتلەيدۇ، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت تەڭ تەقسىماتچىلىقنى تەكىتلەيدۇ؛ ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت ما-ئارىپنى مۇھىم دەپ بىلىپ، ما-ئارىپ تەرەققىياتىنىڭ ئاچقۇچى دەپ قارايدۇ، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت بولسا ئادەتتە ما-ئارىپقا ئەھمىيەت بەرمەيدۇ؛ ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت شەخسلەرنىڭ ئىقتىدارىغا كۆڭۈل بۆلسە، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت جەمەت مۇناسىۋىتىنى مۇھىم دەپ بىلىدۇ؛ ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەتتە جەمئىيەتنىڭ ئېتىراپ قىلىشى، ئىشەنچىگە ئېرىشىپ ئائىلىدىن ھالقىپ چىقىپ جەمئىيەتكە يۈزلىنىشكە ئەھمىيەت بېرىلسە، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەتتە ئەكسىچە جەمەت بىلەن چەكلىنىش تەكىتلىنىدۇ. بۇ، چىرىكلىك، چاكنى مۇناسىۋەت ۋە باج ئوغرىلاشتەك خاتىرىلەرنى ئاسان پەيدا قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە جەمەت قارىشى كۈچلۈك بولغانلار ئىجتىمائىي ساخاۋەت ئىشلىرىغا ئانچە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ؛ ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەتتە دىننىڭ پۇقرالار تۇرمۇشىغا كۆرسىتىدىغان تەسىرى ئاجىزراق بولىدۇ، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەتتە دىننىڭ تەسىرى كۈچلۈك بولىدۇ، ۋەھاكازالار. ناھايىتى روشەنكى، تىنچ ھالەتتىكى مەدەنىيەت ھاياتى كۈچكە ئىگە ئەمەس، ئۇ مۇقەررەر ھالدا بولىدۇ، ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەت بولسا ھاياتى كۈچكە ئىگە بولۇپ، كىشىلەر ۋە جەمئىيەتنىڭ زامانىۋىلىشىشىدىكى تەربىيەلەش، يېتىلدۈرۈش رولى كۈچلۈك بولىدۇ. كۈچلۈك بەخت ئىستىكىگە ئىگە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلق ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىز ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەتنى تاللىشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە. چۈنكى بىز دەۋاتقان زامانىۋى مەدەنىيەت دەل ھەرىكەت ھالىتىدىكى مەدەنىيەتتۇر.

«تېلماچىلار چايفانسى» دىكى پاراڭلار

ۋېن جياۋاۋ: مەن ھەر بىر كەمبەغەلگە ھېسداشلىق قىلىمەن *

بىر ھۆكۈمەت، بىر جەمئىيەت كەمبەغەللەرگە تېخىمۇ كۆپرەك كۆيۈنۈشى، كەمبەغەللەر باراۋەر ھوقۇققا ئىگە بولۇشى كېرەك

(ئاپامنىڭ ئاپىسى) نىڭ ئۆيىمۇ شۇ كەنتتە ئىكەن، بوۋام (ئاپامنىڭ دادىسى) بۇرۇنلا ئالەمدىن ئۆتكەن بولۇپ، مومام بىر كىچىك دورا دۇكىنىغا تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلاتتى، ئائىلىمىز يەنە بىر نەچچە مۇيەرمۇ تېرىيىتى، ھەر يىلى كۈزدە كۆممىقوناق يىغىدىغان چاغدا، ھارۋىدىكى قوناق دۆۋىسى ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئېتىزدىن ئۆيگە قايتقان چاغلىرىمىدىكى كۆرۈنۈشلەر ھېلىمۇ كۆز ئالدىمىدىن كەتمەيدۇ.

مېنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتىم دەل ياپون تاجاۋۇزچىلىرى شىمالىي جۇڭگودا چوڭ تازىلاش ئېلىپ بېرىۋاتقان ۋە «ئۈچ تۈگۈش» سىياسىتىنى يولغا قويۇۋاتقان مەزگىل ئىكەن، ئاپام ئېيتىپ بەرگەن بىر ئىش ھازىرغىچە شۇنداق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: ياپون تاجاۋۇزچىلىرى پۈتۈن كەنتتىكى ئادەملەرنى كەنتنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى بىر ئوچۇق مەيدانغا يىغىپ، تۆت ئەتراپقا پىلىموتلارنى تىكلەپ، پىلىموت ۋە نەيزىلەر بىلەن بىگۇناھ پۇقرالارنى قىرىپتۇ. شۇ چاغدا، ئاپام مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالغان ئىكەن. بۇ ئىش مېڭەمگە چىڭ ئورنىشىپ كەتكەن ئىدى.

تيەنجىن ئازاد بولۇش ھارپىسىدا، گومىنداڭ قوشۇنلىرى پۇختا مۇداپىئە تەييارلىقى قىلىش ئۈچۈن، يىشىڭ دېگەن جايغا ئوت قويۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۆيىمىز ھەتتا بوۋام ئاچقان مەكتەپ، مومام (ئاپامنىڭ ئاپىسى) نىڭ ئۆيى ۋە دورا دۇكىنى پۈتۈنلەي كۆيۈپ

مەن 1942-يىلى دېھقانلار كالىندارى بويىچە 8-ئايدا تيەنجىننىڭ شەھەر ئەتراپىدىكى يىشىڭ دېگەن جاي-دىكى بىر ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە تۇغۇلغان ئىكەنمەن. بوۋام كەنتتە مەكتەپ ئاچقان ئىكەن، ئۇلۇغ بوۋام دېھقان ئىكەن، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ئەجدادىمىڭ ھەممىسى دېھقان ئىكەن، ئائىلىمىزنىڭ تيەنجىنگە قەيەردىن كەلگەن-لىكىنى ھازىرغىچە ھېچكىم ئېنىق ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ، ئېيى-تىشلارغا قارىغاندا، شەنشىدىن بۇ يەردىكى ۋېن فامىلىلىك-لەر جەمەتىنى پاناھ تارتىپ كەلگەن ئىكەن. ئائىلىمىز نامرات، ئىجتىمائىي ئورنى بولمىغانلىقتىن، ۋېن فامىلىلىك-لەرنىڭ ئائىلە نەسەبنامىسىگە زادىلا كىرگۈزۈلمەپتۇ.

بوۋام ئاچقان كەنت باشلانغۇچ مەكتىپى فېئودال مۇشتۇمزورلارنىڭ توسقۇنلۇقىنى يېڭىپ، تۇنجى بولۇپ قىز ئوقۇغۇچىلارنى قوبۇل قىلغان مەكتەپ ئىكەن. بوۋام يىل بويى ئىككى ئىش ئۈچۈن، يەنى، بىرسى ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىش، يەنە بىرسى مەكتەپكە پۇل توپلاش ئۈچۈن ئالدىراش ئىشلەيدىكەن. ئۇ مەكتەپتىكى نۇرغۇن ئوقۇتقۇچىلار ئۇنىۋېرسىتېتلارنى پۈتكۈزگەنلەر ئىكەن، بەزىلىرى ئازادلىقتىن كېيىن پىروپىسسور بوپتۇ. مومام

كۈلگە ئايلاندى. بىز تىيەنچىن شەھىرى ئىچىگە قېچىپ كىرىپ، قۇتقۇزۇش قورۇسىدا تۇردۇق. مومام قېچىش جەريانىدا ئاغرىپ قېلىپ، ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ مېنى بەك ياخشى كۆرەتتى. گۆدەكلىك دەۋرىدە، مومام مېنى كۆتۈرۈۋالاتتى، مەن دائىم ئۇنىڭ چېچىنى تارتاتتىم، ئۇ بىر ئازمۇ ئاچچىقلايمىتى. تىيەنچىن ئازاد بولغان ئاخشىمى ئۇيغۇسىز بىر كېچە بولدى. ئازادلىق ئارمىيە قۇتقۇزۇش قورۇسىدا تۇرۇۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنىنى قورشىۋالدى، شۇ ئاخشىمى ناھايىتى كەسكىن جەڭ بولدى، قورۇ ئىچىگە گىراناتلار تاشلاندى، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قورقۇپ كارىۋاتنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنۋالدى، لېكىن مەن بىر ئازمۇ قورقمىدىم. ئىككىنچى كۈنى تىيەنچىن ئازاد بولدى.

مېنىڭ بالىلىق يىللىرىم ئۇرۇش ۋە جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە ئۆتتى، نامراتلىق، پاراكەندىچىلىك، قەھەتچىلىك يىللىرىدىكى ئىشلار مېنىڭ بالىلىق قەلبىمدە ئۆچمەس تەسىرلەرنى قالدۇرغان. مەن بۇ بىزنىڭ بىر ئائىلىنىڭلا ئازاب-ئوقۇبىتى ئەمەس، مەن تۇغۇلغان شۇ يىللارنىڭ ئازاب-ئوقۇبىتىمۇ ئەمەس، بەلكى جۇڭخۇا مىللەتلەرنىڭ تارىخى بىر ئازاب-ئوقۇبەتلىك تارىخ ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتىم. مەن مۇنداق بىر قائىدىنى تەدرىجىي بىلىپ يەتتىم: جۇڭخۇا مىللەتلەرنى قاتمۇقات بەختسىزلىكلەرگە ئۇچراۋاتىدۇ، جۇڭگونى پەقەت ئىلىم-پەنگە تايانغاندا، ئەمەلىيەتچىل، دېموكراتىك بولغاندا، كۈرەش قىلغاندىلا، ئاندىن قۇتقۇزغىلى بولىدۇ؛ خەلق پەقەت فېئودال مۇستەبىت ۋە بىيۇروكرات دەلەل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغاندىلا، ئاندىن ئازادلىققا ئېرىشەلەيدۇ، جۇڭگو پەقەت ئۈزۈكسىز ئىسلاھ قىلغاندىلا، ئاندىن ئالغا باسالايدۇ.

مەن باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللەردە، ئائىلىمىز ئىنتايىن نامرات ئىدى. دادام، ئاپام ۋە بىز ئۈچ ئاكا-سىڭىل توققۇز كىۋادرات مېتىرغا يەتمەيدىغان بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغان ئىدۇق، ئۆيىنىڭ ھەر ئايلىق ئىجارىسى بىر خالتا ئۇنىنىڭ باھاسىغا توغرا كېلەتتى، ئۇ چاغلاردا دادامنىڭ ئايلىق ماۋا-شى ئەڭ تۆۋەن بولغان چاغلاردا ئاران 37 يۈەن ئىدى. مەن بىر قېتىم بوغما كېسىلى بولۇپ قالغاندا، دادام بىردىن-بىر قول سائىتىنى سېتىپ، ماڭا دورا ئېلىپ، ئوكۇل ئۇر-

غۇزغان ئىدى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن كۆپ يىللارغىچە قول-غا سائەت ئېلىپ باقمىغان ئىدى. ئاددىي پۇقرالارنىڭ جاپا-لىق تۇرمۇشىنى دائىم كۆرۈپ تۇرغانلىقىم ئۈچۈن، كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا قەلبىم ھېسداشلىققا تولغان ئىدى، بۇ ئاددىي پۇقرالارغا، بولۇپمۇ كەمبەغەللەرگە ھېسداشلىق قىلىش، ئادالەتسىز ئىشلارغا نەپرەتلىنىشتە ئىپادىلىنەتتى. كۆڭلۈمدە كىشىلەر تۇغۇلغاندا باراۋەر بولغاندىكىن، جەم-ئىيەتنىڭ ھەر بىر ئەزاسى باراۋەر ياشىشى كېرەك، دېگەن بىر خىل ساددا باراۋەرلىك قارىشى پەيدا بولغان ئىدى.

مەن ئوتتۇرا مەكتەپنى نەنكەيدە ئوقۇدۇم. نەنكەيدىن ئىككىنچى مەكتەپ تەلىمى: «باراۋەر بولۇش، ئىقتىدارلىق بولۇش، كۈنساين ئۆزگىرىپ بېرىش» دېگەندىن ئىبارەت بولۇپ، ئۆزىنى ئوھۇم ئۈچۈن بېغىشلاش، ئالغا بېسىش، يېڭىلىق يارىتىش ۋە ئىسلاھات قىلىشنى تەشەببۇس قىلاتتى. مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا مۇس-تەقىل پىكىر يۈرگۈزۈشنى خالايتتىم، مەسىلىلەرنى بايقاشنى ئارزۇ قىلاتتىم، ھەقىقىي بىلىم ئۈستىدە ئىزدىنەتتىم، چىن-لىققا ئىنتىلەتتىم، ئۇ چاغلاردا دەرسلىك كىتابلاردىكى بى-لىملەرنى ئۆگەنگەندىن سىرت، يەنە دۆلەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەتكە دائىر كىتابلىرىدىكى كەڭ تۈردە ئوقۇيتتىم ۋە دەرىستىن سىرتقى ھەر خىل پائالىيەتلەرگە قاتنىشاتتىم. مەن كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرۈپلا قالماي، يەنە تەنتەربىيە ھەۋەسكارى ئىدىم.

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە ۋە ئالىي مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن، ئارقا-ئارقىدىن ئېلىپ بېرىلغان سىياسىي ھەرد-كەتلەردە ئائىلەمدىكىلەر زەربىگە ئۇچرىدى. بوۋام 1969-يىلى مېڭسىگە قان چۈشۈپ ۋاپات بولدى، ئۇنى دوختۇر-خانغا مەن ھاپاش قىلىپ ئەكىرىگەن ئىدىم. بوۋام ئوقۇت-قۇچلىق قىلغان مەكتەپتە ئۇنىڭ ئارخىپى ھازىرغىچە ساقلى-نىۋاتقان بولۇپ، ئارخىپ ئىچىدە نۇرغۇن پارچە «تەكشۈ-رۈش» لەر بار بولۇپ، رەتلىك يېزىلغان خەتلەرنىڭ قۇر-ئارىلىقلىرىدىن خەلقنىڭ ماۋارىپ ئىشلىرىغا بولغان ساداقەت-مەنلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ. داداممۇ 1960-يىلى ئاتالمىش «تارىخىي مەسىلىلەر»نى تەكشۈرۈش سەۋەبىدىن ئوقۇتقۇ-چىلىققا قويۇلماي، شەھەر سىرتىدىكى بىر دېھقانچىلىق مەيدانىغا چوشقا بېقىشقا ئەۋەتىلدى، كېيىن كۈتۈپخانىغا كېلىپ خىزمەت قىلدى. مەن ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەندە

ئۇنىڭ بىلەن شەھەردىن ناھايىتى يىراقتىكى چوشقا بېقىش مەيدانىدا خوشلاشقان ئىدىم. دادام رۇخسەت سوراپ ئۆيگە كېلىپ مېنىڭ يۈك-تاقلىرىمنى يىغىشتۇرۇشۇپ بەرگەن ئىدى. ئۇ سەمىي ئادەم بولۇپ، ئۆمۈر بويى ئىجتىھات بىلەن ئىشلىدى. ئۇ بۇ يىل ئالەمدىن ئۆتتى، ئۇنى «ئۆز نېسۋىسىگە شۈكرى قىلىپ ياشاپ، خاتىرجەم كەتتى» دېيىشكە بولىدۇ. گەرچە ئائىلىمىزدە شۇنداق ئەھ-ۋاللار بولغان بولسىمۇ، مەن يەنىلا ئالغا ئىلگىرىلەشكە ئىز-تىلىپ كەلدىم. مەن پىكىر يۈرگۈزۈشكە ماھىر ئادەم، مەن ھەمىشە كىتابتىن ئۆگەنگەن بىلىملەرنى رېئاللىق بىلەن سېلىشتۇرۇپ، جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئۆ-زۈمنى بېغىشلاشقا ئىرادە تىكلەپ كەلدىم.

دادام تەبىئىي جۇغراپىيەنى ياخشى كۆرىدىغان بولغان-لىقتىن، كىچىكىمدىن تارتىپلا مەندە يەر شارى ئىلمىگە قىزىق-قىش پەيدا بولغان ئىدى. مەن بېيجىڭ گېئولوگىيە ئىنىستىتۇ-تىنىڭ گېئولوگىيە فاكولتېتىدا بەش يىل ئوقۇدۇم. ئالىي مەك-تەپتىكى مەزگىلدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىگە كىردىم. كېيىن يەنە ئاسپىرانتلىققا ئىمتىھان بېرىپ، گېئودې-زىيەلىك تۈزۈلمىنى مەخسۇس تەتقىق قىلدىم. مەن گېئولو-گىيە ئىنىستىتۇتىدىكى سەككىز يىلغا يېقىن ئۆگىنىش ۋە ھايا-تمىنى ئەسلەپ، ئۇنى: ئانا مەكتىپىم ماڭا گېئولوگىيە بىلىمى بەردى، ئانا مەكتىپىم ماڭا قىيىنچىلىقنى يېڭىش غەيرىتى ئاتا قىلدى، ئانا مەكتىپىم ماڭا ئامما بىلەن ئۇچرىشىش پۇرسىتى بەردى، دېگەن ئۈچ جۈملە سۆزگە يىغىنچاقلىغان ئىدىم. ئۇ مەزگىللەردەمۇ ئوخشاشلا ئۇنتۇش تەس بولغان مەزگىللەر.

مەن خىزمەتكە قاتناشقاندىن كېيىن، 14 يىل دېڭىز يۈزىدىن 4000 مېتىردىن 5000 مېتىرغىچە ئېگىز بولغان ئىنتايىن جاپالىق چىلىەنشەن رايونى ۋە بېيشەن قۇملۇق، چۆل - باياۋان رايونىدا خىزمەت قىلدىم. بۇ مەزگىلدە بىر تەرەپتىن خىزمەت قىلىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئاساسىي قات-لامدىكى ئامما بىلەن ئۇچراشتىم، خەلق تۇرمۇشىدىكى دەرد - ئەلەملەرنى ۋە دېھقانچىلىق ئەمگىكىنىڭ قىيىنچىلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. مەن خەلقىم ئارىسىدىن كەلدىم، مېنىڭمۇ جاپالىق بالىلىق يىللى-رىم بولغان، مەن ھەر بىر كەمبەغەلگە ھېسداشلىق قىل-مەن، ئۇلارنىڭ بەختى ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ بارلىقىنى بېغىش-لاشنى خالايمەن. مەن مەركەزگە بېرىپ خىزمەت قىلغان-

دىن كېيىن، ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 80-يىللىرىنىڭ ئوتتۇرىلى-رىدىن باشلاپ، توپتوغرا 10 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ، يېزا-كەنت، زاۋۇت-كان، ئىلمىي تەتقىقات ئورۇنلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپ تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلدىم، يېزا-كەنتلەر-دە كۈندۈزلىرى دېھقان ئۆيلىرىنىڭ كېڭىدا ئولتۇرۇپ ئەھۋال ئىگىلىدىم، كەچلەردە سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئاچتىم. مەن يېزىلاردا تۇرۇپ باقتىم، ئاشلىق ئامبارلىرىدىمۇ تۇرۇپ باقتىم، دائىم بىرەر ناھىيەگە بارسام بىر ھەپتىگىچە تۇردۇم. مەن جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ پەن تەتقى-قات ئورۇنلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئايلىنىپ، ئالىملار بىلەن دوست بولۇپ، سىرداشتىم. مېنىڭچە، بىر رەھبەر ئەڭ مۇھىمى خەلقنىڭ ئەھۋالىنى، خەلقنىڭ كۆڭلىنى، خەلقنىڭ رايىنى چۈشىنىش كېرەك. ۋاھالەنكى، خەلق كۆڭلىنىڭ مايىل بولۇش-بولماسلىقى ھاكىمىيەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ياكى يوقىلىشىنى بەلگىلەيدۇ. سىياسەتنىڭ ياخشى-ياخشى ئەمەسلىكىنى ئۆلچەشنىڭ پەقەت بىرلا ئۆلچىمى بار، ئۇ بولسىمۇ ئاممىنىڭ خۇشال بولۇش-بولماسلىقى، رازى بولۇش-بولماسلىقى، خوپ كۆرۈش-كۆرمەسلىكىدىن ئىبارەت.

مېنىڭ كەمبەغەللەر ئىقتىسادشۇناسلىقى، كەمبەغەللەر سىياسىي شۇناسلىقى ۋە كەمبەغەللەر مائارىپ ئىلمىنى دائىم سۆزلىشىمنىڭ سەۋەبى — جۇڭگودا، ھەتتا دۇنيادا كەمبە-غەللەرنىڭ كۆپ سانى تەشكىل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرمەك-چى بولغانلىقتىن ئىبارەت. بىر ھۆكۈمەت، بىر جەمئىيەت كەمبەغەللەرگە تېخىمۇ كۆپرەك كۆيۈنۈشى، كەمبەغەللەر باراۋەر ھوقۇققا ئىگە بولۇشى كېرەك. جۇڭگودا كەمبەغەل-لەرنى چۈشەنمەسە، دېھقانلارنى ۋە شەھەرلەردىكى نامرات-لار قاتلىمىنى چۈشەنمەسە، كەمبەغەللەر ئىقتىسادشۇناسلىق-نى چۈشەنمەيدۇ، كەمبەغەللەرنىڭ مائارىپ قارىشىنى چۈ-شىنىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئادىللىقنىڭ يادروسى — بايلىق ياكى باشقا ئىمتىياز لار ئاساسىدىكى باراۋەر بولۇش ئەمەس، بەلكى ياشاش، رىقابەتلىشىش ۋە تەرەققىي قىلىش پۇرسىتى جەھەتتىكى ھەممە ئادەم باراۋەر بولۇشتىن ئىبار-رەت. بىر ھۆكۈمەت ئەگەر ئاممىغا ۋە خەلق تۇرمۇشىغا سەل قارىسا، تۈپ-ئاساسقا سەل قارىغان بولىدۇ. ۋاھالەن-كى، ئادىللىق ۋە ھەققانىيەت جەمئىيەتنىڭ تۈۋرۈكى، ئۇنى يوقىتىپ قويسا، جەمئىيەتتىن ئىبارەت بۇ چوڭ ئىبارەت

ئۆرۈلۈپ چۈشۈدۇ، «دۆلەتنىڭ تەقدىرى خەلقنىڭ قەلبىدە» بۇ يەردە دېيىلىۋاتقنى خەلق كۆڭلىنىڭ مايىل بولۇش-بولماسلىقى ھاكىمىيەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ياكى يوقىلىشىنى بەلگىلەيدۇ. ھۆكۈمەت كەمبەغەللەر-نىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدى، خەلق ئاممىسىنىڭ نامراتلىقى ھۆكۈمەتنىڭ ئەڭ ئىچى سىيرىلىدىغان ئىش. پەقەت مۇشۇ قائىدىلەرنى ھەقىقىي چۈشەنگەندىلا، «ئادەمنى ئاساس قىلىش» نىڭ مەنىسىنى ئاندىن ھەقىقىي چۈشەنگىلى بولىدۇ. كەلگۈسى ياشلارغا مەنسۇپ. ياشلار گۈللەنسە دۆلەت گۈللىنىدۇ، ياشلار كۈچەيسە، دۆلەت كۈچىيىدۇ.

ياش دوستلارنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشىنىڭ ياشلىق باھارى ئارقىلىق، جۇڭگونىڭ ياشلىق باھارىنى ۋە جەمئىيەتنىڭ ياشلىق باھارىنى يارىتىپ، جۇڭخۇا مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى ئارزۇ قىلىمەن.

* ۋېن جىياۋ زۇڭلىنىڭ ئانا مەكتىپى نەنكەي ئوتتۇرا مەكتىپىدە سۆزلىگەن نۇتقى
«ياشلار تەرمىلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 2011-يىللىق 24-سانىدىن مۇسا ئەخمەت تەرجىمىسى

تىلماچ: ئالىي تەرجىمان، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ پېنسىيونېرى

بىزگە قانداق زامانىۋىلىق كېرەك

پەن - تېخنىكا بولمىسا، زامانىۋىلىشىشتىن ئېغىز ئاچقىمى بولمايدۇ. لېكىن پەن - تېخنىكىنى ھەممىگە قانداق دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشۇمۇ توغرا ئەمەس. تېڭى - تەكىدىن ئېيتقاندا، ئىنسانلارنىڭ بەخت - سائادىتى پەن - تېخنىكىدىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ.

تىزگىنسىز قالغان پەن - تېخنىكا

پەن - تېخنىكىنىڭ زادى نەرى يامان؟ شۇنىسى تولىمۇ مۇھىمكى، پەن - تېخنىكا تىزگىنسىز قېلىشى مۇمكىن، يەنە كېلىپ نۇرغۇن تېخنىكىلارنىڭ تىزگىنسىز قېلىشى مۆلچەرلەنگۈسىز ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئەڭ باشتا، كىشىلەر زىيانلىق ھاشاراتلارنى يوقىتىش مەقسىتىدە ھاشارات يوقىتىش دورىسىنى كەشىپ قىلغان ئىدى، ئەمما ھاشاراتلار ئويلىمىغان يەردىن دورىغا تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارى يېتىلدۈرۈۋالغاقچا، مەلۇم بىر خىل ھاشا-رات يوقىتىش دورىسى بىر مەزگىل ئىشلىتىلگەندىن كېيىن زىيانداش ھاشاراتلارغا كار قىلماس بولۇپ قالدى. كىشىلەر-مۇ بۇنىڭلىق بىلەن بولدى قىلماي، يېڭىدىن-يېڭى ھاشارات يوقىتىش دورىلىرىنى ئۈزۈكسىز كەشىپ قىلىۋەردى. ھاشا-راتلارمۇ بوش كەلمەي دورىغا تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارىنى توختاۋسىز ئاشۇرۇپ ماڭدى... نەچچە ئون يىلدىن بېرى ئىنسانلار بىلەن زىيانداش ھاشاراتلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش مۇشۇ تەرىقىدە داۋاملىشىپ كەلدى. بۇ جەرياندا،

بىز خىلمۇ خىل ھاشارات يوقىتىش دورىلىرىنى تەتقىق قىلىپ چىققان بولساقمۇ، لېكىن زىيانداش ھاشاراتلارنى يوقىتىشقا قانداق بولالمايدۇق، ئۇلار بىزگە داۋاملىق ھەمراھ بولۇپ كەلدى. يەنە كېلىپ، ھازىرقى ئېكولوگىيەلىك مۇھىتىمىز ھا-شات يوقىتىش دورىسىدىن ئايرىلالماس دەرىجىگە بېرىپ قالدى، چۈنكى، بىز ئىستېمال قىلىۋاتقان كۆكتات، مېۋە - چېۋە، ئاشلىق قاتارلىقلارنى تېرىش جەريانىدا ھاشارات يوقىتىش دورىسى ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. بىز كۆپ يىللار-دىن بېرى ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان ھاشارات يوقىتىش دورىلىرى ئاللىقاچان تۇپراققا چوڭقۇرلاپ تىنىپ كەتتى، دورىلارنىڭ قالدۇقلىرى بولسا سۇ بىلەن ھاۋاغا سىڭىپ بولدى...

خوش، گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، شۇنى ئويلىماي تۇرالمىمىز: ناۋادا ئەڭ باشتا زىيانداش ھاشاراتلارنى يوقىتىش دورىسىنىڭ مۇشۇنداق ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى بىلگەن بولساق، ئۇنى كەشىپ قىلغان ۋە كەڭ كۆلەمدە ئىشلەتكەن بولارمىدۇق؟ ھاشارات يوقىتىش دورىسى كەشىپ قىلىنىشتىن ئىلگىرىمۇ كىشىلەر ئوخشاشلا ئاشلىق، مېۋە - چېۋە، كۆكتاتلارنى ئىستېمال قىلىپ كەلگەن ئىدىغۇ؟ شۇ چاغلاردا زىيانداش ھاشاراتلار بار بولغىنى بىلەن، لېكىن ئۇلار ئوزۇق - تۈلۈكىمىزنىڭ ھەممە-سىنى يەپ كەتمىگەن، بىزنى كۆكتاتسىز، مېۋە - چېۋىسىز قويمىغان ئىدىغۇ! بۇنىڭدىن پۈتكۈل ئېكولوگىيەلىك مۇھىت سىستېمىسىدا ھاشارات يوقىتىش دورىسىنىڭ زۆرۈر نەرسە ئەمەسلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. ھاشارات يوقىتىش دورى-

يىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقىنى تەن ئېلىشقا مەجبۇر مۇز. ئەپسۇس، ئەمەلىيەتتە ئۇ تۇرمۇشىمىزدىكى زۆرۈر ئېھتىياج-دىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتكەن بولۇپ، بىزنىڭ مۇشۇنداق ئېھتىياجلىرىمىز تامامەن سودىگەرلەر تەرىپىدىن بارلىققا كەل-تۈرۈلگەن.

شۇ تاپتا بىز پەن - تېخنىكا بەك تېز تەرەققىي قىلىپ كەتتىمۇ - قانداق؟ دەپ ئەنسىرىشىمىز كېرەك. مەسىلەن، كىلون ھادىسىسى ھەرگىزمۇ ھازىرقى ئېھتىياجىمىز ئەمەس، بەلكى تامامەن پەن - تېخنىكا ئەسەبىيلىرىنىڭ غالىبىغا خە-يالىدىنلا ئىبارەت ئىدى. بۇنداق نەرسىلەرگە «چاققانراق بارلىققا كەلگەن بولسىدى» دەپ تەقەززا بولۇشىمىز تاما-مەن بەھاجەت، ئەكسىچە ئۇنى چەكلىشىمىز زۆرۈر. نېمە ئۈچۈن ھەرقايسى دۆلەتلەر قانۇنلىرىدا بۇ ئىشلارنى چەك-لەيدۇ؟ ئۇلارنىڭ ھېس قىلىشىچە، بۇ نەرسىلەرنىڭ تەرەققى-ياتى بەك تېز بولۇپ كەتكەن، پەن - تېخنىكا تەتقىقاتىدا چوقۇم چەكلەش رايونى بولۇشى كېرەك. گەرچە ھەر قايسى دەۋرلەردە بۇنداق چەكلەنگەن رايونلار ئوخشاش بولمىسە-مۇ، بەزى مەسىلىلەر (مەسىلەن، ئەدەب - ئەخلاققا ئوخشاش) دە ئوبدان ئويلىنماي، پۇختا تەييارلىق قىلماي تۇرۇپلا ھېل-قەدەك چەكلەنگەن رايونلارغا ئالدىراپ - سالدېراپ بۆسۈپ كىرمەسلىكىمىز زۆرۈر.

بىز شۇ تاپتا پەن - تېخنىكىنىڭ قىسلىچىقىدا قېلىۋاتىمىز

قائىدە بويىچە، پەن - تېخنىكا بىزنىڭ بەخت - سائا-دەتكە ئېرىشىشىمىزگە ھەمدەم بولىدىغان نەرسە. ئەمما مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بىز ھازىر ئۈزۈكسىز تەرەققىي قى-لىۋاتقان زامانىۋى تۇرمۇش ۋە پەن - تېخنىكىنىڭ قىسلىچىقى-دا قېلىۋاتىمىز. مېنىڭچە، بۇ ناھايىتى مۇھىم تونۇش. نۇرغۇن كىشىلەر بۇ قاراشنى قوبۇل قىلىشنى، زامانىۋى تۇرمۇش قانداق بىزگە زورلاپ تېڭىلىپ قالدى؟ بىز ئۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز بىلەن قوغلىشىۋاتامدۇق - قانداق؟ دەپ ئويلىشى مۇمكىن.

يەنە بىر مىسال كەلتۈرەي: قارايدىغان بولساق، مۇ-ھىتىنى قوغداشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارمۇ ئاپتوموبىل سېتى-ۋېلىۋاتىدۇ. مۇھىت ئاسراش ئىشلىرىغا پائال ئىشتىراك قىل-ۋاتقان بىر دوستۇم بولىدىغان، ئۇ زامانىۋى تۇرمۇش شەك-

سى ئېكولوگىيەلىك مۇھىتىمىزغا نۇرغۇن كاشلىلارنى پەيدا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ زىيىنىنى تولدۇرغىلى بولمايدىغان-لىقىنى، ئۇنى ئىشلەتمەسە بولمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قال-غانلىقىمىزنى ئەپسۇسلىق ئىچىدە بايقاپ ئولتۇرۇپتىمىز.

مانا بۇ پەن - تېخنىكىنىڭ مۇئەييەن دەرىجىدە كۈنتە-رولسىز قالغانلىقىنىڭ مىسالى. ئەلۋەتتە، بۇ خىل ھالەتنىڭ زىيادە ئېغىر دەرىجىگە بېرىپ قالغان يېرىمۇ يوق، چۈنكى، ئومۇمىي ۋەزىيەتتە ئۇنى سىغدۇرغىلى بولىدۇ، يامان يېرى بۇ خىل ھالەتنى ئەسلىگە قايتۇرغىلى بولمايدۇ.

قانچە تېز بولسا، شۇنچە ياخشى بولۇۋەرمەيدۇ

زامانىۋىلىق ھەققىدە ئويلىنىپ كۆرۈشىمىزگە تېڭىش-لىك يەنە بىر ئىش شۇكى: ئىلگىرىكى قارىشىمىزدا پەن - تېخنىكا تولمۇ گۈزەل نەرسە ئىدى، بىز ئەلۋەتتە ئۇ قانچە تېز تەرەققىي قىلسا، شۇنچە ياخشى دەپ قارايتتۇق. بۇ ياز-مىنى ئوقۇۋاتقان كۆپىنچە يىلەننىڭ كىچىكىدىن باشلاپلا مۇشۇ خىل تەربىيەنى قوبۇل قىلغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل. ئەمما ھازىر پەن - تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى بەك تېز بولۇپ كەتتىمۇ - قانداق؟ دېگەن سوئالنى ئوتتۇرىغا قويۇشىمىز نا-ھايىتى زۆرۈر بولۇپ قالدى.

ئالايلىق، كىشىلەر ئەسلىدە بىر ئائىلىدە بىر تاللا كىر-ئالغۇ بولسا كۇپايە دەپ قارايتتى، يەنە كېلىپ كۆپىنچە ئايال-لارمۇ قول ياغلىق، پايپاق، ئىچ كىيىم دېگەندەك نەرسىلەر-نى قولدا يۇيسا بولدى، دەپ قارايتتى. ئەمما ئېلىمىزدىكى مەلۇم داڭلىق ئائىلە ئېلىپكىتىر سايمانلىرى زاۋۇتى بىر خىل ئەپچىل كىر ئالغۇنى ئىشلەپچىقىرىپ، بۇ خىل كىر ئالغۇ قول ياغلىق، پايپاق، ئىچ كىيىم دېگەندەك نەرسىلەرنى يۇيۇشقا ماس كېلىدۇ، دەپ تەشۋىق قىلدى. دەرۋەقە، بۇ مەھسۇلات بازارغا سېلىنغان ھامان تالاشتا قېلىپ، بىر مەھەل مال ئۈزۈلۈپ قالدى. دېمەك، ھازىر خېلى كۆپ شەھەر ئائىلىلىرىدە ئىككىدىن كىر ئالغۇ بار، ئۇلار بىز ھەق-قەتەن يەنە بىر كىچىك كىر ئالغۇغا موھتاج، بۇنداق بولغاندا تۇرمۇشىمىزغا قولايلىق بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

بۇ ھازىر كارخانىلارنىڭ ئىستېمالچىلارنىڭ ئېھتىياج-نى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا بارلىققا كەلتۈرگەنلىكى ھەققىدە-كى تىپىك مىسال بولۇپ قالدى. دېمىسىمۇ، بىز ئۇنىڭ ناھا-

لىنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن زىيانلىق دەپ قارايتتى، ئەمما يې-قىندا، ئۇ ماڭا ئاپتوموبىل سېتىۋالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭدىن سىرت، ئۇ ھازىر زامانىۋى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئىستېمال قىلىۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭغا: «كۈنۋىي مۇھىت ئاسراشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئادەم يەنە نېمە دەپ ئاپتوموبىل سېتىۋالماقچى بولۇۋاتى-سەن؟ قانداق بويىچە ئەمەلىي ھەرىكەتنىڭ ئارقىلىق ئۈلگە بولۇشۇڭ، بۇ ئىشلاردىن ئىمكانقەدەر ئۆزۈڭنى تارتىشنىڭ كېرەك ئىدىغۇ؟» دېۋىدىم. ئۇ: «مەن ئاپتوموبىل سېتىۋېلىش، يان تېلېفون، كومپيۇتېر، ئالاقە تورى دېگەنلەرنى ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولدۇم، ھازىرقى بۇ زامانىۋى شەھەر تۇرمۇشىدا بۇ نەرسىلەرنى ئىشلەتمەي تۇرۇپ، ئوبدان يا-شاشقا ئامالسىز قالغانلىقىم ئۈچۈن، بۇلارنى ئىشلەتمەسلىككە ئىلاجىم يوق» دەپ جاۋاب بەردى. «ئۇنداقتا، نېمە ئۈچۈن بۇ زامانىۋى شەھەردە ياشايسەن؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «مۇھىت ئاسراشنى تەشۋىق قىلمەن، زامانىۋىلىشىشنى قايتىۋاشتىن تونۇشنى تەشەببۇس قىلمەن» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ جاۋابىدا بىرەر چاتاق بارلىقىنى بايقىدىڭلار-مۇ؟ ئۇ دوستۇم ئەمەلىيەتتە سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، زامان-ۋى تۇرمۇشنىڭ پايدىسىنى ھېس قىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئەسلىدە پايدىلىق نەرسە ئەمەسلىكىنى ئەيىبلەشكە ئۇرۇنۇۋا-تىدۇ. ئۇنىڭ ھېس قىلىشىچە، زامانىۋى تۇرمۇش ئۇنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان، ئەتراپىدىكى مۇھىت ئۇنىڭ شۇنداق قى-لىشىنى بەلگىلەپ قويغان، ئەمەلىيەتتە، ئۇ بۇ خىل زامانىۋى تۇرمۇش ھەققىدە ئويلىنىپ كۆرۈشكە ھوقۇقلۇق.

ئەمەلىيەتتە، ھازىرقى نۇرغۇن زامانىۋى نەرسىلەر يۇ-قىرىقى ئەھۋالغا ئوخشىشىپ كېتىدۇ. گەپنىڭ سەتىنى قىلغان-دا، ئۇلار خۇددى زەھەرگە ئوخشايدۇ، بىز ئۇنى ئىستېمال قىلىپلا قويساق، ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدىغان بولۇپ قالمىز. ئەمما شۇنى سەگەكلىك بىلەن تونۇشىمىز كېرەككى، بىز ئۇنى ئىشلىتىپ سالغانلىقىمىز ئۈچۈنلا، ئۇنى مەدھىيەلەش مەجبۇرىيىتىمىز بار، دەپ قارىساق بولمايدۇ. ئۇنداق دەپ قارايدىغانلار، بۇ خىل ئويىنى ئۆزگەرتىشى كېرەك. گەرچە بەزى نەرسىلەرنى ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولۇۋاتقانلىقىمىزنى ئېنىق ھېس قىلىپ كېتەلمىگەن، ئۇنى ناھايىتى رازىمەنلىك بىلەن ئىشلىتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ھەرۋاقىت ئاڭلىق ھۆكۈم قىلىش پوزىتسىيەسىدە بولۇشىمىز كېرەك. يەنى، ئا-شۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى بۇ خىل تۇرمۇشنىڭ ھەممىدىن ياخشى، ھەممىدىن مۇۋاپىق ئەمەسلىكىنى، شۇغىنىسى ھازىر شۇنداق قىلماي بولمايدىغان-لىقىنى تونۇپ يېتىشىمىز كېرەك. بەلكىم، ئۇ نەرسىلەر يوق چاغدا، تۇرمۇشىمىز تېخىمۇ بەختلىك ئۆتۈشى مۇمكىن. يىغىپ ئېيتقاندا، ئىنسانلارنىڭ بەخت - سائادىتى پەن-تېخنىكىدىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ، مانا بۇ ئەڭ نېگىزلىك پىرىنسىپتۇر.

جياڭ شياۋيۈەن ئىمزالىقىدىكى بۇ يازما ئەسلىدە «نەزەر» (视野) زۇرنىغا بېسىلغان، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك قەرەللىك زۇرنالار جەمئىيىتى باشقۇرۇشىدىكى «بۈگۈنكى تەرمىلەر» (今日文摘) زۇر-نىلىنىڭ 2011 - يىللىق 1 - سانىدىن قاھار ئوسمان تەرجىمىسى

تىلماچ: ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئىشخانىسىدا.

مەنسەپ بەرسەڭلار تەنقىدلەشتىن توختايمەن

جەمئىيەتتىكى چىرىكلىك ۋە قاراڭغۇ تەرەپلەرنى تەنقىدلىشىڭ ئۆزۈڭنىڭ ئەمىلىڭنىڭ يوقلىقىغا بولغان ئاچچىقلىق ئىكەندە» دېيىشىۋاتقاندا قىلاتتى. بىراق، كېيىنكى چۈشەندۈرۈشم ئۇلارنى جىمىدە قىلىپ قويدى. مەن لوڭ يىڭتەينى مىسال قىلدىم. ئۇ ماھىيەتتە بىر تەنقىدچى، يەنە كېلىپ ھېچ كىمگە يۈز-خاتىر قىلمايدىغان ئىلىمگەر ئىدى. ئۇ مايسىڭجىۋ تەيىپى

بىر قېتىم نۇتۇق سۆزلەۋاتسام بىرى مېنىڭدىن: «قاچانلىققا تەنقىدلەشنى توختىتىسىز؟» دەپ سورىدى. مەن: «بۇ ئىش ئانچە تەسەۋۋۇ ئەمەس، ئاز - تولا مەنسەپ بەرسەڭلار تەنقىدلەشتىن تەبىئىيلا قول ئۈزۈمەن» دەپ جاۋاب بەردىم. بۇنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار پاراقىدە كۈلۈپ كېتىشتى. ئارقىدىنلا پۈتۈن يىغىن مەيدانى ۋاراڭ - چۇرۇڭغا تولدى. ئۇلار: «ئەسلىدە سېنىڭ ئەمەلدارلارنى،

جەمئىيەت ھېسابلىنىدۇ. ھۆكۈمەت ئەمەلدارى بولغانىكەنسىز ھوقۇق قوللىنىدا بولىدۇ. مەسىلە كۆرۈلگەن تەقدىردىمۇ، ئامال قىلىپ ھەل قىلىشىڭىز لازىم، زارلايدىغان ھېچقانداق ئورۇن يوق. ئالغان رول ئوخشاش بولمىغانلىقتىن كېلىپ چىقىدىغان نەتىجىمۇ تەبىئىي پەرقلىق بولىدۇ. جەمئىيەت بىر كېمىگە ئوخشايدۇ، بۇ كېمىدە بەزىلەر غەۋۋاس بولسا، بەزىلەر رولچى بولىدۇ، يەنە بەزىلەر كۆزەتچى بولىدۇ. رولچىلار رەھبەرلەردۇر، كۆزەتچىلەر ئىلىمگەرلەردۇر. پاراخوت دېڭىزدا يۈرگەندە، ئەتراپ تىپتىنچ، ھەممە ئامان - ئېسەن بولسا كۆزەتچىنىڭ ھاۋانىنىڭ شۇنداق ياخشىلىقى، پاراخوتنىڭ ئوڭۇشلۇق يۈرۈۋاتقانلىقى، ھەممىنىڭ تىنچ ئىكەنلىكىگە مەدھىيە ئوقۇشنىڭ ھېچبىر ھاجىتى يوق. بىراق، دېڭىزدا قارا بوران چىقىپ شىددەتلىك دولقۇن كۆتۈرۈلگەندە، يوشۇرۇن خادا تاشلار ھەيۋە قىلغاندا، خەتەرلىك ساھىللارغا دۇچ كەلگەندە كۆزەتچى چوقۇم دەل ۋاقتىدا سىگنال بېرىشى كېرەك. پەقەت شۇنداق بولغاندىلا دېڭىز سەپىرىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كېپىللىك قىلىغىلى بولىدۇ. ئەگەر كۆزەتچى خەتەرنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ سىگنال بەرمىسە، ئۇنداقتا ئۇ خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان بولىدۇ. ئەگەر كۆزەتچى خەتەرنى كۆرگەن بولسىمۇ، رولچى ئۇنى ئېغىز ئاچۇرمىسا بۇ رولچىنىڭ مەسئۇلىيەتسىزلىكى بولىدۇ. كۆزەتچى رولچى بولغاندا ئاندىن ئۇنىڭ سىگنال بېرىشىنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇ پەقەت يۈرۈش لىنىيەسى ۋە بېرىلگەن سىگنال بويىچە دېڭىز سەپىرىنى ياخشى داۋاملاشتۇرۇپ بىخەتەرلىككە كېپىللىك قىلسىلا بولىدۇ.

ھوقۇققا ۋەكىللىك قىلىدىغان ۋە بۇ ھوقۇقنى قولدا تۇتۇپ تۇرغانلار مۇبادا خالغانچە «تەنقىد» كالتىكىنى پۇلاڭلاپ ھەمىشە ئاپەت ئېلىپ كېلىدۇ.

گېزىت - ژۇرنال ئاۋامنىڭ پىكىر سەھنىسى. ئۇ تەنقىد ئاۋازىنى ئاڭلىتىدىغان مەسئۇلىيەتنى ئۆز زىمىنىگە ئارتقان.

ئامېرىكا زۇڭتۇڭى لىنكولىن ئاخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ تەنقىدىنى ھۆكۈمەتتىن ئىبارەت بۇ كالىنىڭ بەدىنىدىكى كۆكۈيۈن (ئىت چۈنى) گە ئوخشاتقان. گەرچە كۆكۈيۈن كالىنىڭ كاسسىنى چاقسىمۇ، بەزىدە ھەتتا ئۇنى قانتىۋەتسىمۇ، بىراق، بۇ كالىنى ھۇرۇنلۇق قىلغۇزمايدىغان بىردىنبىر ئۈنۈملۈك ئۇسۇل. ئامېرىكىدا بۇ خىل ئەنئەنە

شەھرىنىڭ باشلىقى بولغان مەزگىلدە شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىغا باشلىق بولغان بولۇپ، بۇ جەرياندا ئوچۇق - ئاشكارا بىرەر ماقالە ئېلان قىلمىغان، ئاشكارا سورۇنلاردا بىرەر قېتىم ئوتتۇق سۆزلەپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ تەنقىد ماقالىسى يېزىشى، ئاشكارا ئوتتۇق سۆزلىشى ئىدارە باشلىقى كۆرسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن يەنە داۋاملاشتى. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، لوڭ يىڭتەينى تەنقىدلەش مەجبۇرىيىتىدىن توختىتىدىغان ئاقىلانە ئۇسۇل ئۇنىڭغا ئەمەل بېرىپتۇ. بىراق، بۇنىڭغا قاراپلا بىر ئىلىمگەرنىڭ ھۆكۈمەتنى تەنقىدلەشتىكى مۇددىئاسىنى «ئەمەل تاماسىدا تەسلىمنى قوبۇل قىلىش، بىرەر مەنەسپكە ئېرىشىش ئۈچۈن پايپاسلاش» دەپلا چۈشەنسەك خاتالاشقان بولىمىز.

لوڭ يىڭتەي خانىمىنىڭ بۇنىڭغا قارىتا ئۆز چۈشەندۈرۈشى بار، مەن ئۇنى ناھايىتى ئورۇنلۇق ھېسابلايمەن. ئۇ مۇنداق قارايدۇ: «كىشىلەرنىڭ جەمئىيەتتىكى رولى ئوخشاش بولمىغانىكەن ئۇنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىمۇ تەبىئىي پەرقلىق بولىدۇ. ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى مۇھىمى خەلق بەرگەن ھوقۇقنى ياخشى ئىشلىتىپ جەمئىيەت ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشى كېرەك. بۇ ۋاقىتتا ئۇ ھەرگىزمۇ تەنقىدچى ئەمەس، بەلكى بىر ئىجراچى بولۇشى كېرەك. ھوقۇق قوللىنىدا بولغانىكەن، ئەمىلىگىزنىڭ قانچىلىك يۇقىرى ياكى تۆۋەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۆزىڭىزنى ئىپادىلەشتىكى بىردىنبىر ئۇسۇلڭىز قانۇن بويىچە ئىش كۆرۈپ، ۋەزىپىڭىزگە سادىق بولۇپ، قىلچە بېپەرۋالىق قىلماي خىزمىتىڭىزنىڭ ھۆددىسىدىن ياخشى چىقىپ، ئۆز ھەرىكىتىڭىز بىلەن ئۆزىڭىزنىڭ ئىقتىدارىنى ئىسپاتلاشتۇر. بۇ ۋاقىتتا سىز جەمئىيەتنى تەنقىدلەش ھوقۇقىڭىزدىن ۋاز كېچىشىڭىز لازىم. بىراق، بىر ئىلىمگەر، بىر زىيالىي بولىدىكەن ئۇنىڭ تەبىئىي ھوقۇقى جەمئىيەتنى تەنقىد قىلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئۆز خاتالىقىنى تونۇۋېلىشىغا ياردەم بېرىشتۇر. ئەگەر بىر ئىلىمگەر تەنقىدلەش ھوقۇقىدىن ۋاز كېچىدىكەن، ئۇنداقتا ئۇ ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلمىغان بولىدۇ. مەمۇرلارنىڭ تەنقىدلەش ھوقۇقى بولمايدۇ، بىراق، پۇقرالارنىڭ، ئىلىمگەرلەرنىڭ، زىيالىيلارنىڭ تەبىئىي پەرقلىق ھوقۇقى بولغان بولىدۇ. شۇنداق جەمئىيەتلا ئاندىن نورمال

چاغدىكى مائارىپ مىنىستىرى قوشۇمچە ئەدلىيە مىنىستىرى جالڭ شىجىدىن بىلەن توقۇنۇشۇپ قېلىپ ئۇنى يېڭىپ چىققان ئىدى. بۇنداق ئەدلىيە دېلو مىسالى كېيىنكى مىنگو دەۋرىدە ياكى جۇمھۇرىيەت دەۋرىدە بولسۇن تېخى ئۇچراپ باققىنى يوق.

ئەمەلىيەتتە، ماڭا مەنسەپ بېرىڭلار دېيىش رېئاللىققا ئۇيغۇن ئەمەس. چۈنكى، كىشىلەر مەنسەپ ئۈچۈن يۈزىنى تاختىپىشىغا ئېلىپ قويدىغان دەۋردە، بەزىدە «لياڭشەندىكىلەرنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندەش» كىمۇ ئىمكانىيەت يوق. يەنە كېلىپ بەزى جايلاردا ھەممە ئەمەل - مەنسەپنىڭ نەرخى - باھاسى پىچىپ قويۇلغان. كىچىككىنە ئەمەل ئۇ - چۈنمۇ بەزىلەرنىڭ بېلى نەچچە قېتىملاپ پۈكۈلىدىغان تۇرسا، ئۇنىڭغا شۇنچە ئاسان ئېرىشكىلى بولامدۇ؟ شۇڭا ماڭا مەنسەپ بېرىڭلار دېگەن قىياس پۈت دەسسەپ تۇر! ماسلىقى مۇمكىن. بىراق، مەسئۇلىيەتچان، ۋىجدانلىق با زىيالىينىڭ ئۆزىنىڭ تەنقىدلەش بۇرچىنى لوڭ يىڭتەي خا. نېمىنىڭ بەش يىل مەدەنىيەت ئىدارىسىغا باشلىق بولغىنىدا توختىتىپ قويغىنىدەك توختىتىپ قويۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس.

شۇ شىياڭ ئىمزالىقىدىكى بۇ يازما ئەسلى «دەۋر پوچتىسى» ژۇرنىلىغا بېسىلغان. «سەرخىل فېلىيەتونلار» ژۇرنىلى 2011 - يىللىق 3 - ساندىن مۇھەممەت ھۈسەن تەرجىمىسى.

تىلماچ: شىنجاڭ يېزائىگىلىك كەسپ - تېخنىكا ئىنىستىتۇتىدا.

ئۇزۇندىن بېرى داۋاملىشىپ كەلگەن. شۇ سەۋەبتىن ئامېرىكىنىڭ ئۈچىنچى نۆۋەتلىك زۇڭتۇڭى جېففېرسوننىڭ مۇنداق بىر جۈملە مەشھۇر سۆزى بار: «ھۆكۈمەت بولمىسىمۇ گېزىت بولسۇنكى، گېزىتسىز ھۆكۈمەت بولمىسۇن.» ئەلۋەتتە، ھەم ھۆكۈمەت ھەم گېزىت بولسا ئەڭ ياخشى بولىدۇ، بىراق، ئىككىسىدىن چوقۇم بىرىنى تاللاشقا توغرا كەلسە، ھۆكۈمەتنى بولمىغان گېزىت، گېزىتسىز ھۆكۈمەتتىن مىڭ ياخشى. ئامېرىكىلىقلارنىڭ قارىشىچە گېزىتسىز ھۆكۈمەت قارا جەمئىيەتكە ئوخشايدۇ. بۇ خىل ھوقۇق ئاقىۋەتتە لىۋاتەندىكى غەلىتە مەخلۇق (ئىدى. جىلدا تەسۋىرلىنىدىغان رەزىل مەخلۇق) قا ئايلىنىپ دۆلەت ۋە ئاۋامغا تۈگمەس بالايىناپەت ئېلىپ كېلىدۇ. ھوقۇق ئوچۇق - ئاشكارا بولمىسا بۇ خىل ھوقۇق ئىنتايىن رەزىل بولىدۇ. بۇنداق ھوقۇقنى يامان ئىش قىلىشقا ئىشلەتمەسە يەنە نېمىگە ئىشلەتكىلى بولسۇن؟

بىر جەمئىيەتتە ھۆكۈمەت بولماي گېزىت بولسا قالايدى. مەن بولسىمۇ ئۈنچىلىك قورقۇنچلۇق بولمايدۇ. شىمالىي مىلتارىستلار دەۋرىدە پۈتۈن مەملىكەت دېگۈدەك ھۆكۈ - مەتسىز ھالەتتە ئىدى. بىراق، شۇ چاغدا نەچچە خىل راۋرۇس گېزىتلەر بار ئىدى. مەسىلەن: «كېنەز گېزىتى»، «خەۋەرلەر گېزىتى»، «نۇر گېزىتى» دېگەندەك. شۇنىڭدەك يەنە بارماقتا توختىغۇدەك بىر قانچە ئۈنۈپىرىستىپىلار - مۇ قۇرۇلغان ئىدى. لۇشۇندەك مائارىپ مىنىستىرلىقىدىكى ئادەتتىكى بىر ئەمەلدار كىچىككىنە بىر ئىش سەۋەبىدىن شۇ

ئامېرىكىلىق بالىلار نەسىردىن ئەپەندىنى چۈشەنمەيدۇ

سەي جېنى

ئىدىم. مەن خەنزۇ تىلىدىن دەرس بېرىۋاتقان سىنىپتا 12 - 13 ياشلارغا كىرىپ قالغان تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 - يىلى. لىقىدىكى ئامېرىكىلىق بالىلار ئوقۇيتتى. دەرسلىك ماتېرىيال - لىم جىنەن ئۈنۈپىرىستىپى مەخسۇس چەت ئەللىك ئوقۇغۇ - چىلار ئۈچۈن تۈزگەن بىر يۈرۈش 12 قىسىملىق خەنزۇ تىلى دەرسلىكى ئىدى. ئۆتكەن يەكشەنبە كۈنى «ئەپەندىنىڭ قازان ئۆتنە ئېلىشى» دېگەن لەتىپىنى دەرس قىلىپ ئۆتكەن

ئىدىم. لەتىپىدە ئەپەندىم پومبىشچىك قوشنىسىدىن قازان ئۆتنە ئالىدۇ. قازاننى قايتۇرغاندا يەنە بىر كىچىك قازاننى قوشۇپ قايتۇرۇپ بېرىدۇ. پومبىشچىك ھەيران بولۇپ: «سەن مەندىن بىر قازان ئۆتنە ئېلىۋىدىڭ، ئەمدى ئىككى بولۇپ قايتۇغۇ» دەپ سورايدۇ. ئەپەندىم قازاننى ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي قازاننىڭ كۆزى يورۇپ بىر

كۆرۈنىدىكەن. ئەمەلىيەتتە ئۆتۈپ كەتكەن دۆت ئادەم-كەن. ئۇ خەقنىڭ كونا چوڭ قازىنىنى ئالداپ ئېلىۋېلىش ئۇ-چۈنلا شۇنچە باش قاتۇرۇپ كىچىك قازاننى بېرىدىغان ھىي-لىنى ئويلاپ چىقىپتۇ.

ئوقۇغۇچى: ئەپەندىمىنىڭ نامراتلىقىنى باھانە قىلىپ قازان سورىشى ئەمەلىيەتتە ھارامتاقلق قىلىش ئۈچۈن ھىيلە-نەيرەڭ ئويدۇرۇش. ناۋادا ئۇ باش چۆكۈرۈپ خىزمەت قىلغان بولسا نۇرغۇن قازانغا ئىگە بولغان بولاتتى.

ئوقۇغۇچى: شۇ ئەمەسمۇ، ئۇ كىچىك قازاننى سېتىۋې-لىشقا ئىشلەتكەن پۇلنى يىغىپ، شۇ پۇل ئارقىلىق ئىشلەپ پۇل تاپقان بولسا گەپ يوق چوڭ قازان سېتىۋالالغان بولاتتى، باشقىلارنى ئالداپ نېمە قىلىدۇ؟

مۇئەللىم: ھىم، دېگىنىڭلار توغرا، تىرىشىپ ئىشلەپ ئۆز نېسۋىسىنى ئۆزى تېپىش ئادەم بولۇشنىڭ يولى.

ئوقۇغۇچى: ئۇ ئەمدى يەنە باشقىلاردىن بىر نەرسە ئۆتنە ئالماقچى بولسا ھېچكىم ئۇنىڭغا ئۆتنە بەرمەيدۇ.

ئوقۇغۇچى: شۇنداق، ئۇ باشقىلاردىن ئۆتنە ئېلىپ قايتۇرۇپ بەرمىگەنكەن ئىناۋەتتىن قالدى دېگەن گەپ.

مۇئەللىم: ئىيتقىنىڭلار ناھايىتى ئورۇنلۇق. ئادەم جەزمەن ئىناۋەتنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش كېرەك، بۇ بەك مۇھىم. ۋاقتلىق، ئازغىنە مەنپەئەتنى دەپ ئىناۋەتنى قولدىن بېرىپ قويسا بولمايدۇ.

مۇئەللىم: ئەمدى پومبىشچىقا بولغان قارشىڭلار قانداق؟

ئوقۇغۇچى: ئۇ بەك ئاچ كۆز كەن، ئەپەندىم قوشۇپ قايتۇرغان قازان ئەسلى ئۇنىڭ بولمىغاندىكىن ئالماسلىقى كېرەك ئىدى.

ئوقۇغۇچى: ئادىمىلىك ئۆلچىمىڭمۇ چۈشمەيدىكەن، ئۇنىڭ پۇلى بولغاندىكىن نامراتلار قازان سوراپتۇ، بىراق ئۇ نېمىشقا ئارتۇق ئېلىۋالدى؟

ئوقۇغۇچى: شۇ ئەمەسمۇ، ئۇ باي بولغاندىن كېيىن نامراتلارغا ياردەم بېرىشى، خەير-ساخاۋەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشى كېرەك ئىدى.

مۇئەللىم: توغرا ئىيتىڭلار، بىز باشقىلارغا ياردەم بې-رىشنى ئويلىشىمىز، باشقىلارنىڭ نەرسىسىنى ئىگىلىۋالماستە قىمىز لازىم. ئادەم بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن ئاچ كۆز لۈكتىن ئاگاھ بولمىساق بولمايدۇ. جۇڭگولۇقلارنىڭ: «ئاچ

قازان تۇغقانلىقىنى، شۇڭا بالا قازاننىمۇ بىللە ئەكەلگەنلىكە-نى ئىيتىدۇ. پومبىشچىك ناھايىتى خۇشال بولۇپ بۇنىڭدىن كېيىن قاچان قازان لازىم بولسا سوراشنى تاپىلايدۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ئەپەندىم پومبىشچىكنىڭ چوڭ قازاننى ئۆتنە ئېلىپ كېتىدۇ. بىراق شۇ ئېلىپ كەتكەنچە قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ. پومبىشچىك قازاننى ئالغىلى بارسا ئەپەندىم قازان ئۆلۈپ كەتتى، دەيدۇ. پومبىشچىك ناھايىتى غەزەپلە-نىپ: «قازانمۇ ئۆلەمدۇ» دەپ سورايدۇ. «قازان تۇغسا بولىدىكەنۇ، ئۆلسە بولمايدىكەن» دەپ جاۋاب بېرىدۇ ئەپەندىم. پومبىشچىك بەك غەزەپلەنگەن بولسىمۇ ئىلاجسىز قالىدۇ.

تېكىستنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى تەھلىل قىلدۇق، بالىلارنىڭ بەرگەن جاۋابى ئەپەندىم ھەققىدىكى ئىلگىرىكى تەسىراتلىرىمنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتتى.

مۇئەللىم: بۇ تېكىستكە قارىتا چۈشەنمىگەن يېرىڭلار بارمۇ؟

ئوقۇغۇچى: قازان دېگەن نېمە؟

مۇئەللىم: قازان ئائىلىلەردە تاماق ئېتىدىغان سايما. ئوقۇغۇچى: قازان ئائىلىدە تاماق ئېتىدىغان شەخسى مۈلۈك تۇرسا، ئەپەندىم نېمە دەپ باشقىلاردىن قازان ئۆتنە ئالىدۇ؟

مۇئەللىم: ئەپەندىم يوقسۇل بولغاچقا ئۆيدە ئىشلەت-كۈدەك قازاننىمۇ يوق، شۇڭا ئۆتنە ئېلىشقا توغرا كەلگەن.

ئوقۇغۇچى: ئۇنداقتا پومبىشچىك دېگەن نېمە؟

ئوقۇتقۇچى: پومبىشچىك دېگىنىمىز يېزىلاردىكى قول ئىلكىدە بار، باشقىلارنى ياللاپ ئىشلىتىدىغان زېمىندارلارنى كۆرسىتىدۇ.

مۇئەللىم: سىلەر بۇ لەتىپىدىن قانداق تەسىرات ئال-دىڭلار؟

ئوقۇغۇچى: بۇ لەتىپىنى ھەم ئاۋۇ ئىككى ئادەمنى پە-قەتلا ياقىتۇرمىدىم. بۇ تېكىست دەرسلىككە كىرگۈزۈلمىسە بوپتىكەن، بالىلارنى يامان ئۆگىتىپ قويۇشى مۇمكىن.

ئوقۇتقۇچى: نېمىشقا؟

ئوقۇغۇچى: بۇ لەتىپىدىكى ھەر ئىككى ئادەم سەمىمە-يەتسىز ئىكەن.

ئوقۇغۇچى: توغرا، ئۇلار ئالدامچى، ئاچ كۆز. ئوقۇغۇچى: قارىماققا ئەپەندىم دېگىنى ئەقىللىكتەك

دەردنى چىقىرىپ بېرىدۇ. ئاۋام پۇقرا ئېزىلىشكە، بۇلاڭ-تالاڭغا، خورلۇققا ئۇچرىغاندا ئەپەندىم ئاۋام پۇقرادىن ئىبارەت ئاجىز لارنىڭ ۋەكىلى بولۇپ كۈچلۈكلەرگە تاقابىل تۇرىدىغان ئىسيانكار دۇر.

«ئاج كۆز ۋە تاش يۈرەكلىك»، «بايلارنى قەتلى قىلىپ بايلىققا ئېرىشىش» جۇڭگو مەدەنىيىتىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا يىلتىز تارتىپ كەتكەن ئىش بولسا كېرەك. ئامېرىكىلىق بالىلار قانۇن - تۈزۈمى مۇكەممەل بولغان جەمئىيەتتە ياشايدۇ. ھەر كىمىنىڭ تىرىشىپ ھالال نې-سۈبلىك بولۇشىنى ھۆرمەت قىلىدۇ. نەيرەڭگۈزلىق، ئالدام-چىلىق، ئىشەنچتىن مەھرۇم قىلىش بۇ يەردە ئاللىقاچان تۈ-كۈرۈپ تاشلانغان ئىش. لەتپىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈش ماتېرى-يالى بىلەن تەمىن ئېتىلىمىسە ئامېرىكىلىق بالىلار ھەقىقەتەن ئەپەندىمىنى چۈشىنەلمەيدۇ.

كۆزلۈك ئۆلۈمگە ئاپىرا» دەيدىغان ھېكمەتلىك سۆزى بار. نۇرغۇن يامان ئىشلار ئاج كۆزلۈك سەۋەبىدىن كېلىپ چىقىدۇ. كىچىك چاغلاردا مەن بىلىدىغان نەسىردىن ئەپەندى قالىتىس ئەقىللىك، دائىم پومېشچىكلارنى ئەقىل - پاراستى بىلەن مات قىلىدىغان باتۇر ئىجابىي شەخس ئىدى. مانا ئەمدى ئامېرىكا تەربىيەسىدە چوڭ بولغان بالىلارنىڭ نەزىد-رىدە ئۇ مەككەر، دۆت، ئىشەنگىلى بولمايدىغان ئادەمگە ئايلىنىپ قالدى.

مەسىلىنىڭ سەۋەبىنى ئەستايىدىل كۆزەتسەك ئەپەندى لەتپىلىرىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئارقا كۆرۈنۈشى بار. ھې-لىقى پومېشچىكلار ئۆتۈپ كەتكەن شەخسىيەتچى، مالايىلارغا شەپقەتسىز مۇئامىلىدە بولىدۇ، نامراتلارنىڭ غەزىپى كەلسە-مۇ گەپ قىلىشقا پىتىنالمىدۇ. پەقەت ئەپەندىملا ئۇلارغا تا-قابىل تۇرۇپ ئۇلارنى رەسۋا قىلىش ئارقىلىق نامراتلارنىڭ

ئەنگىلىيەلىك بالىلارنىڭ ئون چوڭ باياناتى

بالىلارمىزغا زوراۋانلارغا يولۇققاندا باشقىلارنى يار-دەمگە چاقىرىشنى ياكى زوراۋانلارنىڭ تەلپىنى قەتئىي رەت قىلىشنى دەپ قويۇشىمىز كېرەك. نۇرغۇن زوراۋانلار قارد-ماققا ۋە ھەشىدەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە ناھايىتى قورقۇنچاق كېلىدۇ. شۇڭا بالىلار بىرلىشىپ «ئەبلەخ» دەپ تۈۋلەپ قورققىنىدىن بەدەر تىكىۋېتىشى مۇمكىن. ئال-مادىس ھاياتى خەۋپكە ئۇچرىغىدەك بولسا بالىلارنىڭ كۈچى ئاجىز كەلگەنلىك ۋە جىدىن ئىتائەت قىلىشقا توغرا كې-لىدۇ. بالىلارمىزغا ھاياتلىقنىڭ ۋېلىسىپىتىن مۇھىم ئىكەنلى-كىنى دەپ قويۇشىمىز كېرەك.

4. «مەخپىيەتلىكىنى ئاتا - ئانىغا ئېيتىش»

مەيلى قانداق ئىش يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، ھەر-قانداق بىر ئىش بولسا ئاتا - ئانىغا ئېيتسا، ئۇنى ئەيىبلەيد-دىغانلىقىمىزغا يەنە كېلىپ ياردەم بېرىدىغانلىقىمىزغا كاپالەت بېرىشىمىز كېرەك.

5. «يات كىشىلەر بەرگەن ئىچمىلىكىنى ئىچمەس-لىك، يات كىشىلەر بەرگەن قاتلىق - تۇرۇملارنى يېمەس-لىك»

يات كىشىلەر بەرگەن ئىچمىلىكىنى ئىچمەسلىك، يات

ئەنگىلىيەلىك بالىلارنىڭ ئون چوڭ باياناتى بار. بۇ ئىنچىكە ۋە تەپسىلىي تۈزۈلگەن باياناتنىڭ جۇڭگولۇق ئاتا-ئانىلارنىڭ پەرزەنت تەربىيەلىشىگە نىسبەتەن جىق پايدىسى بار.

1. «ساغلام چوڭ بولۇش مۇۋەپپەقىيەتتىنمۇ مۇھىم»

بالىلارنى تەربىيەلەشتە تۈرلۈك ھوقۇقلار بولىدۇ، ئالايلىق، نەپەسلىنىش ھوقۇقى، ياشاش ھوقۇقى، ئار-نو-مۇس ھوقۇقى دېگەندەك... بۇ ھوقۇقلارنى ھېچكىم تارتە-ۋالمايدۇ. بالىلارغا يەنە بىخەتەرلىك ھوقۇقىنىمۇ ھېچكىم-نىڭ تارتىۋالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇشىمىز كېرەك. بى-خەتەرلىك ھەممىدىن مۇھىم.

2. «ئادەمنىڭ ئىچ كىيىم، كۇسار بار يەرلىرىنى بە-رەرسىنىڭ تۇتۇشىغا رۇخسەت يوق»

بالىلار بەدىنىنىڭ ئۆزىگىلا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى بىل-شى كېرەك، بەدىنىنىڭ كىيىم بىلەن ئورالغان مەلۇم جايلرد-نى باشقىلارنىڭ كۆرۈشىگە، تۇتۇپ بېقىشىغا رۇخسەت قىلىن-مايدۇ.

3. «ھاياتلىق بىرىنچى، مال - دۇنيا ئىككىنچى»

بولدىغانلىقىنى دەپ قويايلى. سىماگۋاڭنىڭ سۇ ئىدىشىنى چىقىشى بۇنىڭ يارقىن مىسالى.

8. «خەتەرگە يولۇققاندا ئالدىدا قېچىپ كېتىشكە بولىدۇ»

يامان ئادەملەرگە، يەر تەۋرەشكە، ئوت ئاپىتىگە يولۇق. قان بالىلار قەتئىي جاننى ساقلاش ئۈچۈن قېچىشى كېرەك. چوڭلارنىڭ يول كۆرسىتىشىنى ساقلىشىنىڭ ھاجىتى يوق.

9. «ئەسكى ئادەملەرنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلىماستىن»

بالىلىرىمىزغا بىرسىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش ھەققىدە دە قەسەم قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئەسكى ئادەملەرنىڭ مەخپىيەتلىكىنى جەزمەن ئاتا. ئانىغا دېيىش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ قويايلى. بۇنداق مەخپىيەتلىكىنى ھەرگىز كۆڭۈلدە ساقلاشقا بولمايدۇ.

10. «ئەسكى ئادەملەرگە يالغان ئېيتىشقا بولىدۇ»
ئەسكى ئادەملەرگە دۇچ كەلگەندە راست گەپ قىلىمە. سىمۇ بولىدۇ. چېچەنلىك بىلەن تاقابىل تۇرغاندىلا ياخشى بالا بولغىلى بولىدۇ.

كىشىلەر بەرگەن تاتلىق - تۇرۇملارنى يېمەسلىك كېرەك. بالىلارنىڭ زەھەرنى، ھاراق - تاماكنى قەتئىي رەت قىلىش ھوقۇقى بار.

6. «ئاتونۇش كىشىلەر بىلەن گەپلەشمەسلىك»
بالىلارنىڭ ئاتونۇش كىشىلەر بىلەن گەپلەشمەسلىك ھوقۇقى بار. ئاتونۇش كىشى بالغا گەپ قىلماقچى بولغاندا بالا ئاڭلىمىغانغا سېلىۋالسا ياكى قېچىپ كەتسە بولىدۇ. ئاتونۇش كىشى ئىشىك چەكسە ئاڭلىماي تۇرۇۋالسا، ئىشىكىنى ئاچمىسا بولىدۇ. بالىلىرىمىزغا ئاتونۇش كىشىلەرگە پەرۋا قىلماسلىقىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى، چۈنكى كىچىك بالىنىڭ ئۇلارغا ياردەم بېرەلمەيدىغانلىقىنى دەپ قويۇشىمىز كېرەك.

7. «خەتەرگە دۇچ كەلگەندە ئەينەكنى چىقىۋېتىش»
كە، ئائىلە جابدۇقلىرىنى بۇزۇۋېتىشكە بولىدۇ»

بالىلار ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن ھەر قانداق تۈزۈم، چەكلىمىلەرنى بۇزۇشقا ھوقۇقلۇق. بالىلىرىمىزغا جىددىي ئەھۋالدا ۋارقىراپ - جارقىراشقا، ئادەمنى تېپىشكە، چىشلەش - كەھەتتا ئەينەكنى چىقىشىغا، ئۆي جابدۇقلىرىنى بۇزۇشقا

100 نومۇر ئالغۇم يوق

— دادا، ئۈگرە ئىچمەن.

دادام بىر ئېغىز مۇ گەپ قىلماي مېنى مەكتەپكە ئېلىپ بېرىپ ئوقۇشقا تىزىملاقتى.

ئوقۇش باشلاندى:

— ساڭا ئېنىقنى دېسەم ئوغلۇم، ئىككىمىز كېلىشىۋا. لايلى، ھەر قېتىملىق ئىمتىھاندا يۈز نومۇر ئالساڭ ئۈگرە ئېتىپ بېرىمەن، — دېدى دادام جىددىي تەلەپپۇزدا.

يېشىم چوڭ بولغاچقا ئەقلى ئىقتىدارىم 7 - 8 ياشلىق ساۋاقداشلىرىمغا قارىغاندا ياخشى ئىدى. شۇڭا ھەر قېتىملىق ئىمتىھاندا يۈز نومۇر ئالدىم. ھەر قېتىم يۈز نومۇر ئالغان ئىمتىھان قەغەزىمنى ئېلىپ ئۆيگە بارغىنىمدا دادامنىڭ گۈلۈك قەللىرى ئېچىلىپ دەرھال ئۈگرە ئېتىپ بېرىۋاتتى. غەلىتە يېرى ھەر قېتىملىق ئۈگرەنىڭ چۆپى يىپىڭى ھەم ئىسسىق بولۇپ دادام تېزلىك بىلەن پىشۇرۇپ مەن بىلەن سىڭلىمغا بىر قاچىدىن ئۇسۇپ بېرىۋاتتى.

كىچىك چىقىمدا ئائىلىمىز بەك نامرات بولغاچقا توققۇز ياشقىچە مەكتەپكە كىرەلمىگەن ئىدىم.

دادام دائىم جىياڭ غوجاينىڭ ئۈگرە كېسىش زاۋۇتىغا ياردەملىشىپ ئازراق پۇل تاپاتتى. بىر قېتىم دادامغا ئەگەشپ زاۋۇتقا بارغىنىمدا زاۋۇتتىكى چوڭلارنىڭ شالاپلىتىپ ئۈگرە ئىچىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. قورسىقىم ئېچىپ غولدىر - لاپ كەتكەن بولغاچقا ئىختىيارسىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا توختاپ قالدىم. ئۇلار مېنىڭ ھالىمغا قاراپ قاقاھلاپ كۈلۈ - شۈپ كەتتى: «يىگىت، بىرىنچى سىنىپقا تىزىملىتىش باشلاندى، چوچىچوڭ بولۇپ قالغان تۇرۇقلۇق مەكتەپكە بارماپ - سەنغۇ، ئۈگرە ئىچكىنىمىزگە قاراپ تۇرساڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولالايمەن - يا؟» دېيىشتى ئۇلار. ئىچ مېجە - زى كۈچلۈك دادام ئەھۋالنى كۆرۈپ قولۇمدىن سۆرىگەندەك قىلىپ ئېلىپ كەتتى.

تت - تت بولۇپ دادامغا توۋلىدىم:

دۇ. بىراق ئائىلىمىز نامرات بولغاچقا، داداڭ ئۇگرېچى جاڭ ئائىلىسىگە ئىشلىشىپ بېرىدىغان ئەمما پۇل ئالمايدىغان، سەن يۈز نومۇر ئالغاندا ساڭا يېڭى ئۇگرې ئېلىپ ئىچكۈزدىدىغانغا كېلىشكەن، — دېدى ئانام ئۇھ تارتىپ. ئانامنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۆز يېشىم تاراملاپ ئاقتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىمتىھاندا زادىلا يۈز نومۇر ئالدىم. ھەر قېتىملىق ئىمتىھاندا بىرەر مەسىلىنى قەستەن خاتا ئىشلەيتتىم. بىراق كېيىن ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈشۈم ئۈمىدلىك بولدىم. «باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتۇش تەتقىقاتى، كىچىك ئوقۇرمەنلەر» ژۇرنىلىنىڭ 2011-يىللىق 9-سانىدىن ئەسقەر ياسىن تەرجىمىسى

بىر قېتىم ئۇگرېنى ئىچىپ بولۇپ قورسىقىمىنىڭ تويىمىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. قارىسام دادام يەنە بىر قاچا ئۇگرېنى ئۇسۇپ قويۇپ تېخى ئېلىپ كەتمەپتۇ. دەرھال بىر نەچچە چوكنى قاچامغا ئېلىۋېلىش ئۈچۈن چوكانى قاچىغا ئۇزاتتىم. ئەمما چوكانى قاچىغا سالغان چېغىمدا قاچىنىڭ ئۈستىدىكىسىنىڭ ئۇگرې، ئاستىدىكىسىنىڭ كاۋا توغرىغان گۈرۈچ ئېشى ئىكەنلىكىنى كۆردۈم. ھاڭ- تاڭ بولۇپ، چوكانى قويدۇم. دە، سىرتقا چىقتىم. ئانامدىن بۇ ئۇگرېنى دادامنىڭ نەدىن ئەكەلگەنلىكىنى سورىدىم. ئانام: — بالام، داداڭ سېنىڭ ئۇگرېگە ئامراقلىقىڭنى بىلىدۇ.

خوتەنلىك ئۇيغۇر

چۈەن پېڭفېي

ئەكس سادا قايتۇراتتى. ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئېيتقان ناخشا-سىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەن بولساممۇ مۇشۇنداق قورقۇنۇپ-لۇق كېچىدە بىر ئەرنىڭ قىزغىن، ياغراق ئېيتىلغان ناخشا-سى مېنى يېڭى بىر قۇرۇقلۇقنى تېپىۋالغاندەك ھەيران قال-دۇردى ۋە ھۆرمىتىمنى قوزغىدى. خوتەنلىكلەر تارتار بەك جاپا، يەيدۇ بىر كۈندە نەچچە جىڭ توپا. كۈندۈزى يېڭىنى يەتمىگەندەك، كېچىسىمۇ ھەم توپا يەر ئۇدا. قوشاقتا ئېيتىلغاندەك قۇم بوران ئىچىدە ياشاۋاتقانلارنىڭ تۇرمۇشى نەقەدەر جاپالىق. ئىچكىرىدىكىلەر ھەر كۈنى ھويلا-ئاراننى مۇنداقلا سۈپۈرۈپ قويسا كۇپايە، ئەمما خوتەندە ھەر كۈنى قۇمنى سۈپۈرۈپ تازىلاشقا ناھايتى جىق كۈچ كېتىدۇ. ئەرلەرنىڭ دويىسى بىلەن ئايال-لارنىڭ ياغلىقى ئۇزاقتىن بېرى ئۇلارنىڭ قۇم-توپىدىن مۇداپىئە قىلىدىغان باش كىيىمى بولۇپ قالغان. خوتەن ئۇيغۇرلىرى تۇپراقنى ھەيران قالدۇرۇپ دەرد-جىدە چوڭ بىلىدۇ. ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىسە، ئۆز ئاغزى بىلەن تېتىمسا ھېچكىممۇ قىزىرىپ پىشقان، خۇش ھىدلىق كاۋاپنىڭ توپا ۋە شورىدىن پۈتكەن تونۇردا پىشۇ-رۇلغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ. ھېچكىممۇ ئۇيغۇرلار-

تۇپراققا ئوخشايدىغان ئۇيغۇر كىملا شىنجاڭغا كەلسۇن ھەقىقىي ئۇيغۇرنى كۆرۈش-نى ئىستىمەيدىغىنى يوق. ئەل ئارىسىدا: «ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپىنچىسى جەنۇبىي شىنجاڭدا، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر قەشقەر بىلەن خوتەندە» دېگەن گەپ بار. ئۇيغۇرلارنىڭ شەھىرى قەشقەردە، يېزا- قىشلاقلىرى خوتەندە. سانائەتلىشىش ھە دەپ ئولغىيىپ كېتىۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردە ئۈستىبېشىنى تەكلىماكاننىڭ توپا- چاڭلىرى قاپلىغان خوتەن ئۇيغۇرلىرى سېپى ئۆزىدىن «غەربىي دىيارلىقلار» ئىكەنلىكىنى نا-مايان قىلالايدۇ. خوتەنلىك ئۇيغۇرلارنىڭ جاسارەتلىك ۋە ئۈمىدۋارلىقىنى ئالتە يىل بۇرۇن گۇمىنىڭ كۆكتېرەك دېگەن يېرىدە بىلگەن ئىدىم. ئاشۇ توكسىز قاراڭغۇ كېچىدە قۇم بوران كېچە قوينىدىكى ھەممىنى سۈپۈرۈپ كېتىدىغاندەك گۈرۈك-رەيىتى. مەن ياتاقنىڭ بۇلۇڭىدا يوتقانغا يۆگىنىپ ۋەھىمە ئىچىدە قۇلاقلىرىمنى دىڭ تۇتۇپ پەرياد چېكەتتىم. توسات-تىن ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان ئات ھارۋىسىدىكى مەس قوڭ-غۇراقنىڭ جاراڭلىغان ئاۋازىنى، بىر ئەرنىڭ خىرقىراپ تۇرۇپ ئۈنلۈك ئېيتقان ناخشىسىنى ئاڭلاپ قالدۇم. ھارۋا يىراقلاپ كەتتى، بوراندىكى ناخشا ئاۋازى كېچە باغرىدا

قىلىدۇ. قاشتېشى، يىپەك، گىلەم قايسىسى بولسۇن گۈلدەك پۇراق ۋە تۇيغۇ ئاتا قىلىدۇ.

تېپىشماققا ئوخشايدىغان ئۇيغۇرلار

«شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى ۋاڭ چۈنخۇا خانىم خوتەننى بىرەر قۇر كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن ئۇچرىغانلا ئادەمگە خوتەندىكى ئۇيغۇر قېرىنداش-لارنىڭ بەكمۇ ئاق كۆڭۈللۈكىنى، مېھماندوستلۇقىنى، ئۇلارنىڭ كۆزىدىن مۇلايىملىق، پاكلىق، ئاددىي - ساددە-لىقى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغانلىقىنى سۆزلەپ يۈردى. بىراق ۋاڭ خانىم بىر ئىشقا تولىمۇ ھەيران: ئەجەبا، بۇ ئۇيغۇر قېرىنداشلار ئانچە باياشات ئەمەسكەنۇ، بارنىڭ ھەممىنى مېھمانغا تۆكىدىكەن؟

كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ئۇيغۇر قىزلىرى يەشمەك تەس تېپىشماققا ئوخشايدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر بۇ تېپىشماق-نى يېشىش يولىدا توختىماي باش قاتۇردى. بىر قېتىم مەن شىئەنگە بېرىپ ئۇزۇن يىللاردىن بېرى كۆرۈشمىگەن بىر ساۋاقدېشىم بىلەن كۆرۈشتۈم. ئۇنىڭ بىر دوستى مېنىڭ شىنجاڭدا خىزمەت قىلىدىغانلىقىمنى ئاڭلاپ پالاقلاپ كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن بىر تالاي سوئالنى ياغدۇرۇۋەتتى. مەسالەن، ئۇيغۇرلارنىڭ كىرىپكى نېمىشقا ئۇزۇن؟ ئۇيغۇر قىزلىرى ئۇسسۇل ئوينىسا بويىنى قاقىدىكەن، بۇنىڭ مەنىسى نېمە؟ ئۇنىڭ كەينى - كەينىدىن دەۋاتقان سوئاللىرىغا تاقەت قىلىپ بولالماي مۇنداقلا جاۋاب بېرىپ قويدۇم: «شىنجاڭنىڭ قۇم - توپىسى كۆپرەك، كىرىپكىنىڭ ئۇزۇن بولۇشى مۇشۇ قۇم - توپىلار-نىڭ كۆزگە كىرىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. ئەمما سە-لەرنىڭ ئۇنداق ئەمەس، قۇم - بورانغا دۇچ كەلسەڭلار تۈگەشكىنلار شۇ.» دوغلاق، پاكىر بىرى بويىنى قېقى-شىنىڭ مەنىسىنى دەپ بەرمىسەڭ بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋال-دى. مەن بىلمەيمەن، دېدىم.

ئۇيغۇرلارنىڭ يۈزىنى يۇيۇش ئۇسۇلى مېنى ئويغا سالاتتى. بىر نەچچە قېتىم ئۇيغۇر دوستۇمغا: «سىلەرنىڭ ئۇرۇق بىلەن يۈز يۇيۇشۇڭلار بەك كالانپايغۇ» دەپ چاقچاق قىلدىم. بىراق ئۇ دوستۇم: «بۇنداق يۇغاندا مەينەت سۇ ئېقىپ كېتىدۇ. ھەر بىر يۇيۇشمىزدا يېڭى سۇ بىلەن يۇيمىز. سىلەرگە ئوخشاش داسقا سۇ جىقلاپ مەيد-

نىڭ دائىملىق يېمىكى ناننىڭ ئاشۇ قەلئەگە ئوخشايدىغان تونۇردا پىشۇرۇلغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ. قۇملۇق-نىڭ ئىچكىرىسىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر چارۋىچىلارنىڭ قۇمغا كۆمۈپ پىشۇرۇپ يەيدىغان كۆمەچ دەيدىغان ئامراق يېمەكلىكى بار. ئۇلار ئالدى بىلەن يەرنى كولاپ، توغراق ئوتۇنلىرىنى يىغىپ كېلىپ ئورەككە تاشلاپ ئوت ياقىدۇ. ئوت ئۆچكەندىن كېيىن گۆش قىي-مىلىق خېمىرنى كۈلگە كۆمۈپ پىشۇرىدۇ. ئىپتىتىشلارغا قارىغاندا كۆمەچ يېگەن ئادەم بىر كۈن ھېچنېمە يېمەسە-مۇ ماغدۇردىن كەتمەيدىكەن.

بەزى ئۇيغۇر قېرىنداشلار يۇيۇلغان كىرى-قاتلىرىنى قۇمغا يېيىپ قۇرۇتۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. يىراقتىن قارىغاندا چوڭ - كىچىك، رەڭمۇرەك، تۈرلۈك - تۈمەن كىيىملەر ئابستراكت سىزىملارغا ئوخشاپ جىمجىت ۋە غېرىب بىلىنە-دىغان قۇملۇققا رەڭدار تۈس قوشۇپ ئاجايىپ جازىبىدار-لىققا ئىگە قىلىدۇ. زېمىن ۋە قۇياشنىڭ ھىدى سىڭگەن بۇنداق كىيىمنى كىيگەندە ئادەمنىڭ ئىقتىدارى تېخىمۇ ئاشسا كېرەك. ئۇلارنىڭ بىنادا ئولتۇرۇشنى خالىماي ئاددىي قۇرۇلمىلىق ئۆيلەردە ئولتۇرۇشنى تەلەپ قىلىش-دىكى سەۋەبمۇ شۇ بولۇشى مۇمكىن.

ئەي، نىيە خارابىلىقلىرىدىكى ساپالغا ئوخشاش ساددا، سەمىي خوتەنلىك ئۇيغۇر، سىلەر قۇملۇقنى شۇ قەدەر سۆيىسىلەر، زېمىننى شۇقەدەر چوڭ بىلىسىلەر، قۇم-توپىلاردىن مېھرىڭلارنى ئۈزەلمەيسىلەر، ئەجەبا تەڭرى بىلەن ئادەم بىر گەۋدە دېگەن ھەقىقەت سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا پۈتكەنمىدۇ؟

گۈلگە ئوخشايدىغان ئۇيغۇر

قۇملۇقتا ياشاۋاتقان خوتەن ئۇيغۇرلىرى گۈزەللىككە شۇقەدەر ھېرىسمەن، گۈلنى ياخشى كۆرۈش ئۇلارنىڭ قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەن. گۈللەر جەنۇبىنىڭ قۇمساڭغۇ توپىلىرىدا ئۆسۈپلا قالماستىن ئۇلارنىڭ ھويلا - ئارانلىرىدا، تام - تورۇسلىرىدا، تامغا ئېسىلغان گىلەملىرىدىمۇ گۈل بار. ئاشۇ قايىناق بازاردىكى گۈل كەشتىلەنگەن دوپپىلار، توپ - توپ ئەتلەسلەر خۇددى ئاسماندا ئۈزۈپ يۈرگەن رەڭدار بۇلۇتلارغا، باغدىكى تۈرلۈك - تۈمەن گۈللەرگە ئوخشاش كۆزنىڭ يېغىنى يەيدۇ، تەسۋىرگە تىل ئاجىزلىق

نەتلىشىپ كەتكەن سۇ بىلەن يۈز يۈيۈپ يۈرەيمىز، ئېيتىپ باقە ئىككىسىدىن قايسى پاكىز؟» دېدى پەرۋاسىز-لىق بىلەن. ئۇ مېنىڭ ھەيران قالغانلىقىمنى كۆرۈپ قوشۇما قاشلىرىنى لىكىلدىتىپ: «ئېيتىپ باقە بىز ئۇيغۇرلاردىن يە-راقنى كۆرەلمەي كۆزۈئەينەك تاقايدىغانلار قانچىلىك؟ يالاڭ قاپاقلار قانچىلىك؟» دېدى.

راست، ئۇلاردا كۆزۈئەينەك تاقايدىغانلارنىڭ، يالاڭ قاپاقلارنىڭ ئاز بولۇشىدىن باشقا كىچىكىدىن تارتىپ ئوسما ئىشلىتىدىغان ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ چاچلىرىنىڭ قويۇق ھەم پارقراق بولۇشىمۇ ئادەمنى ئويلىنىدۇرماي قويمايدۇ.

ناخشىغا ئوخشايدىغان ئۇيغۇرلار

ۋاڭ لوبىڭ ئىجاد قىلغان «داۋانچىڭ» دېگەن ناخ-شىدا مۇنداق مىسرالار بار: «سوراپ بېقىڭ قەمبەر خانىم ئەرگە تېگەمدۇ؟ ئەرگە تەگسە ماڭما تەگسۇن، مەندە دۇنيا بار، سىڭلىسىنى ئېلىپ يەتسۇن كەتكەن ھارۋىغا» بۇ يەردە ئادەمنى ئويلىنىدۇرىدىغان بىر مەسىلە بار، ئۇ بول-سىمۇ نىكاھلانغان ھەدە نېمە دەپ سىڭلىسىنىمۇ بىللە ئېلى-ۋالىدۇ؟

ئۇيغۇرلاردا يېڭى توي قىلغانلار ئادەتتە چوڭراق ئۆيدە ئولتۇرىدۇ. بۇنداق ئۆيلەرنىڭ مېھمانخانىسى ۋە يوتقان - كۆرىپلىرى ئالاھىدە چوڭ بولىدۇ. بۇنداق بولۇ-

شىدا بىرىنچىدىن، مېھمان كۈتۈشنى كۆزلىگەنلىكىدىن، ئىككىنچىدىن، ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - يارانلار بىلەن بەزمە - مەشرەپ قىلىشقا قولاي بولۇش ئۈچۈندۇر. خو-تەنلىكلەر: «ئۇيغۇرلار مېڭىشنى بىلگەن ھامان ئۇسسۇل ئوينىيدۇ، تىلى چىققان ھامان ناخشا ئېيتىدۇ» دېيىشىدۇ.

دەرۋەقە ئۇيغۇرلار تۇغۇلۇشىدىنلا ناخشا - ئۇسسۇل-غا ماھىر ھۈجەيرىگە ئىگە. ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشىدا ناخشا - ئۇسسۇل بولمىسا مۇكەممەل بولمايدۇ. ناخشا - ئۇسسۇل ئۇلارنىڭ ھاياتىنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان قىس-مىغا ئايلىنىپ كەتكەن. ياخشى يېرى بۇ ناخشا - ئۇسسۇل-لار ئادەمنىڭ، مەيدانىنىڭ، ۋاقتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىد-مايدۇ. مەيلى كىم، قانداق يەردە، قانداق ۋاقىتتا بولسۇن ئۇسسۇل ئوينىغۇسى كەلسە ئوينىيدۇ، ناخشا ئېيتقۇسى كەلسە ئېيتىدۇ. ناخشا - ئۇسسۇلنىڭ مەنبەسى تۇرمۇش ئە-كەنلىكى بۇ يەردە تولۇق ئەكس ئېتىدۇ.

ناخشا - ئۇسسۇل ئىچىدىكى كەڭ قورساق، ئۈمىد-ۋار خوتەن ئۇيغۇرلىرى تۇرمۇشى ھەرقانچە جاپالىق بول-سىمۇ يەنىلا تۇرمۇشتىن لەززەت ئالالايدۇ.

«بېيجىڭ ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 2011 - يىللىق II - سانىدىن ئەسقەر ياسىن تەرجىمىسى.

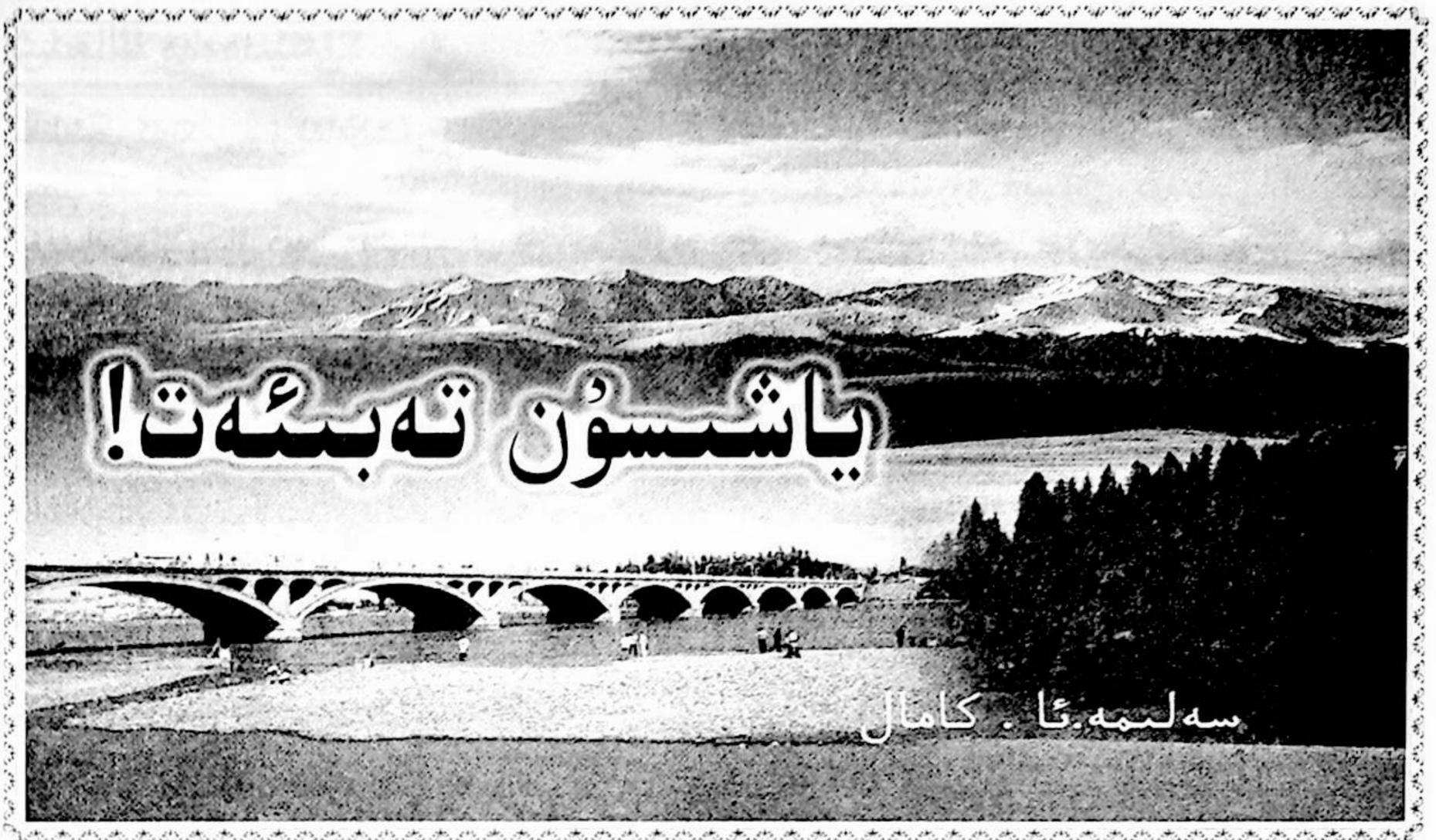
تىلماچ: «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆ-لۈمىدە.

تەھرىراتىمىزنىڭ ئالاھىدە ئۇقتۇرۇشى

1. ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى ژۇر-نىلىمىزغا تەۋە، تورغا چىقىرىشقا، توپلام تۈزۈشكە رۇخسەت قىلىن-مايدۇ، خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ جاۋابكارلىقى قانۇن بويىچە سۈرۈش-تۈرۈلىدۇ.
2. ئەسەرلەردە ئېلان قىلىنغان نەقىللەرنىڭ ئاپتورلىرى، بېسىلغان كىتاب، گېزىت - ژۇرناللارنىڭ نەشر قىلىنغان ۋاقتى، نەشر قىلغان نەشرىيات-لار ئېنىق، توغرا، ئەينەن ئەسكەرتىلىشى كېرەك. مەزكۇر تەلەپكە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىردەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ.
3. تەرجىمە قىلىنغان ياكى نەشرگە تەييارلانغان ئەسەرلەرنى ئەۋەت-كەندە مەزكۇر ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى ياكى كۆپەيتىلگەن نۇسخىسىنى ئەۋەتىشى بىلەن بىرگە، نەشر قىلغان گېزىت - ژۇرنال، نەشرىيات-لارنىڭ نەشر قىلغان ۋاقتى، نەشر خاتىرىسى قوشۇپ قويۇلۇشى كېرەك. بۇ تەلەپكە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىردەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ.
4. بېزا - قىشلاقلاردىكى ئاپتورلار، بولۇپمۇ دېھقان ئاپتورلار ئۆز

1. ئادىرلىرىنى يازغاندا ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق كەنتلەرنى ئانچىنچى كەنت، مۇنچىنچى كەنت دەپ سان - رەقەم بىلەن ئالماي، شۇ يەرلىك ھۆكۈمەت ئورناتقان يەر - جاي ناملىرى تاختىسىدا يېزىلغىنى بويىچە ئەسلى ئاتىلى-شى بىلەن ئۆز ئەسەرلىرىگە توغرا يېزىشى كېرەك.
5. ئاپتورلار ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ ژۇرنالغا يېزىلگەن ياكى بېرىلمىگەنلىكىنى ژۇرنالدىن كۆرۈۋالسا بولىدۇ، تېلېفون بېرىپ سۈرۈشتۈرۈش ھاجەت ئەمەس. ژۇرۇر تاپسا تەھرىراتىمىز ئاپتورلار بىلەن ئۆزى ئالاقىلىشىدۇ.
6. ژۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردىن ئۆزگەرتىشى ۋە تولۇق-لاشقا تېگىشلىك دەپ قارالغانلىرىدىن باشقىلىرى بىردەك قايتۇرۇلمايدۇ. شۇڭا ئاپتورلار ئەسەر ئەۋەتكەندە ئۆزىدە بىر نۇسخا ساقلاپ قېلىشى كېرەك.
7. بويچىدىن قەلەم ھەققى سېلىشتا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن ئاپ-تورلار تەھرىراتىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكەندە كىملىكىنىڭ كۆپەيتىلگەن نۇسخىسىنى يازمىسىغا چاپلاپ ئەۋەتىشى كېرەك.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىراتى

« تەبىئەت — دۇنيادا جەلپ قىلىش كۈچى ئەڭ يۇقىرى بولغان تەربىيەچى، ئۇنىڭ تەربىيەلەش دائىرىسى ئىنتايىن چەكسىز، تەربىيەلەش مەزمۇنى ئىنتايىن مول، تەربىيەلەش ۋاسىتىسى ئىنتايىن كۆپ. »
 يالقۇن روزى

دادام خادىك بىلەن بىزنى ئېلىپ باراتتى، بەزىدە پىيادە باراتتۇق. « 12 - باشلانغۇچ مەكتەپ » تىن ئۆتۈپ، « ھەسەن تاڭگا » نىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە بېغىمىز كۆرۈنەتتى. يەنە ئازراق مېڭىپلا، بېغىمىزنىڭ ئالدىدىكى ھارۋا يولغا چىقاتتۇق. ئوت - چۆپ لىققىدە بېسىلغان لەمپىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرىش بىلەنلا، ئاتلار تېخى توختىماي تۇرۇپ، خادىكتىن ئۆزىمىزنى ئېتىپ باغقا يۈگۈرەيتتۇق.

قىش كېتىپ باھار كەلگەندە، ياۋا گۈللەر: چىغرىتماق (كاككۇك گۈل) گۈللەر، مامكاپ - سېرىق چېچەكلەر يەردىن باش كۆتۈرگەندە، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئالما، نەشپۈتلەر... چېچەكلىگەندە بېغىمىز خىيالى جەننەتتەك ياسىنىپ كېتەتتى. مېۋىلىك دەرەخلەر چېچەك تۆكۈپ، چىغرى يوللارغا ئاق، ھالەتلىك پايانداز سالاتتى. سېرىنگۈللەر غۇزمەك - غۇزمەك پورەكلەپ، ماي ئېيى كىرىش بىلەنلا « ھۆپپىدە » ئېچىلىپ كېتەتتى. سېرىن ھىدىغا تويۇنغان ئىلى دەريا ۋادىسى ھەقىقەتەن دۇنيادىكى ئەڭ ئېسىل ماكان ئىدى. قىزىلگۈل، ئەتىرگۈل پەسىلدە كېچىلىرى گۈپۈلدەپ تۇرغان ئىپار - ئەنەبەرلىك ساپ ھاۋاغا، سەھەرلەردە بولۇپ ناۋاسغا غەرق بولاتتۇق... تېكەس تاغلىرىغا قىلغان بىر قېتىملىق ئائىلىۋى ساياھىتىمىز ھازىرغىچە ئېسىمدە. تېكەستە ئاپامنىڭ ئاپىسى، ئىنىسى بار ئىدى.

بىر يازدا ئۇلارنىڭ تەكلىپى بىلەن يايلاۋدا دەم ئېلىشقا

مەن ئۆزۈم تەبىئەتنى چەكسىز سۆيىدىغانلاردىن. ئالتاينىڭ ئالتۇندەك، ئىلىنىڭ جەننەتتەك تاغلىرىنى ۋە ئاتۇشنىڭ ئەنجۈرلۈك، بەشكېرەمنىڭ ئانارلىق باغلىرىنى، سوقما تامدىن ماراپ ئېچىلغان لەيلىگۈلنى، ئارغى بۇلاقنىڭ قاقاس تاغلىرىنىمۇ، تۇرپاننىڭ يالقۇنتاغلىرىنىمۇ... گۈللەرنى، ھەتتا ياۋا كۆكتاتلارنىمۇ؛ كاككۇك، بىلەن بۇلبۇنلا ئەمەس، يېقىمىز سايراپ، بىزنى خەتەردىن ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرىدىغان توك قاغىلارنى - سېغىز خانلارنىمۇ سېغىنىمەن. كىچىكىمدە ئات مىنىپ، گۈر كىرەتمىدىكى خامانلاردا ئوينىغىنىم، موزايىلارنى مىنىپ، تالاي قېتىم يىقىلغىنىم، كۈچۈكۈم « ماشكا » نى بېقىپ ئۇنىڭدىن شادلىق، دوستلۇق كۆرگىنىم تېخى يادىمدا تۇرۇپتۇ. بەلكى كىچىكىمدە ئىلى دەرياسىنىڭ كەڭرى، گۈزەل، باي ۋادىسىدا قىيغىتىپ ئويىناپ ئەركىن ئۆسكەنلىكىمدىن، تەبىئەتكە ھەر كۈنى باغرىمنى يېقىش پۇرسىتىم بولغانلىقىدىن، ئۇنى كۈزىتىش - چۈشىنىش پۇرسىتىم كۆپ بولغانلىقىدىن شۇنداق تۇر. ئىلى دەرياسى بويىدىكى بېغىمىزغا بېرىش ئۈچۈن شەھەردىكى ھويلىمىزدىن چىقىپ « ئۈچ دۇكان »، « تۆت دۇكان » مەھەللىلىرىدىن ئۆتۈپلا كەڭرى دالغا قەدەم قوياتتۇق. بەزىدە

ماللارغا يەم - بوغۇز تاشلاپ بېرىپ، يايلاقتىكى چارۋىمىزنى قازاق مالچىمىزغا بېرىۋېتىپ، ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى تاقىماي، ئادەم باردەك ھالدا چىراغ يېقىپ قويۇپ، بىر قازاق پادىچىمىزنىڭ يول باشلىشى بىلەن جاننىلا ئېلىپ قاچقان ئىدۇق. ئانامنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇنىڭ 4 بالىسى ئارقا - ئارقىدىن ئۆلۈپ كېتىپ، مەنلا تۇرۇپ قالغان ئىكەنمەن. شۇڭا ئاتا - ئانامغا مېنىڭ ئامانلىقىم ئەڭ مۇھىم ئىكەن. شۇنداق قىلىپ ئىلى تەۋەسىگە ئامان - ئېسەن كېلىۋالغاندىن كېيىن دادام كۈنەس ئاراتۆپىدە بىر بال فېرمىسىنى قۇردى. نۇرغۇن - نۇرغۇن ھەسەل ھەرىسى ساندۇقلىرىمىز بار بولدى. دادام بىر رۇسنى ئىشچىلىققا ياللىدى. ئۇ ھەر بىر باقانتى، ھەسەل يىغىپ كاچايت قىلاتتى (چوڭ - چوڭ ئىدىشلارغا ھەرە كۆنىكىدىن يىغىۋېلىنغان ھەسەللەرنى تۆكۈپ، پالاق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ پىششىقلاشنى ئاپام كاچايت دەيتتى). ھەسەل تەييار بولغاندا دادام چاققان - چاققان ئىدىشلارغا ئۆلچەملىك قاچىلاپ، خېرىدارلارغا ئۆتكۈزەتتى. ساندۇقلىرىمىز كۆپىيىپ، كىرىمىمىز ئاۋۇپ، ئەھۋالىمىز ياخشىلىنىپ كەتتى. رۇسىيەدىن ئىسسىق جېنىمىزنى ئېلىپ كېلىپ، ئىلىنىڭ تاغ - ئورمانلىرىدىن بەرىكەتكە ئېرىشكەن ئىدۇق. رۇس ھاكىمىيىتىنىڭ زۇلمىدىن قېچىپ كەلگەن نۇرغۇن رۇس ئاھالىسىمۇ ئىلىنىڭ مۇنبەت تاغلىرىغا سىڭىپ كەتكەن ئىدى، ھەتتا مەكتەپلەرنى ئېچىپ، بالىلىرىنى نورمال مائارىپ تەربىيەسىگە ئېرىشتۈرەلگەن ئىدى. دادام مېنى شۇ رۇسلارنىڭ مەكتىپىگە ئاپىرىپ بەرگەن. ئۇ چاغدا ئاشۇ تاغ ئارىسىدىكى مەكتەپلەرنىڭمۇ مەكتەپ فورمىسى بولىدىغان. قىزلار كەرىشنىۋاي كۆڭلەك كىيىپ، يازدا ئاق، قىشتا قارا پەرتۇق تاقايىتۇق. ئۇيغۇر، رۇس، قازاق، موڭغۇل بالىلار بىللە ئوقۇيتۇق. ھەر كۈنى دوستلىرىم ئۆيىمىزنىڭ كەينىدىكى كىچىك تۆپىلىككە چىقىپ: ئا... ئۇ... رەھىمە... ئا... ئۇ... دەپ مېنى چاقىراتتى. بىز مەكتەپكە بارغىچە ساۋاقداشلارنى ئاشۇنداق يىغىپ ماڭاتتۇق. بىر كۈنى مۇئەللىم بىزگە:

— مەكتەپتىن ئىككى كىلو مېتىر چە يىراقلىقتا بىر ئالمىزارلىق بار ئىكەن. ئەتە ھەممىڭلار بىردىن سېۋەت، بىردىن سۈپۈرگە ئېلىپ كېلىڭلار، بىز ئالما تېرىپ كېلەيلى، — دېدى.

— بۇ قىشتا ئالما نېمە ئىش قىلسۇن، مۇئەللىم! — دەپ چۇرقراشتى بالىلار.

— بارغاندا كۆرسىلەر، بۇ ھازىرچە سىر، — دېدى مۇئەللىم. ئەتىسى قار قېلىن بولغاچقا ئۇ يەرگە تەستە يېتىپ

ماڭدۇق. بىز 10 چە كالىنى، بىر مۇنچە قويلرىمىزنى پادىچىغا ھەيدىتىپ، ئۆزىمىز ئۈچ ئات قوشقان بىر چىكا ھارۋىمىزغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتۇق. ئوتتۇرىدا دادامنىڭ ئەتىۋارلىق ئېتى — چىلان تۈرۈق رىتىملىق قەدەم تاشلاپ، بويىنىدىكى 35 دانە مەس قوڭغۇراقنى (ئەسلىدە 36 ئىدى، مەن بىرنى ئوغرىلىۋېلىپ، كۈچۈكۈم ماشكانىڭ بويىغا ئېسىۋالغان، بىر چىكىدا ئۇنى قۇچاقلاپ ئولتۇرغان ئىدىم) جاراڭلىتىپ مەردانە يورغىلايتتى. يانداق ئاتلارنىڭ دادام يولغا چىقىشتىن بۇرۇن يۇيۇپ، تەكشى قىلىپ بىر يانغا چۈشۈرۈپ تارىغان ياللىرى تىترەپ تۇراتتى. يانداق ئاتلارنىڭ ئوڭ تەرەپتىكىسى بېشىنى ئوڭ تەرەپكە، سول تەرەپتىكىسى سول تەرەپكە تاشلاپ، تاغ شامىلىنى كۈچلۈك تۆشى بىلەن يېرىپ ئىلگىرىلەيتتى. يانداق ئاتلارنىڭ بىرى پۈتۈنلەي ئايپاق بولۇپ، قارامتۇل قاشقىسى ناھايىتى روشەن ئىدى. ئۇ خۇددى كىنولاردا ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرىدىغان ئاق ئارغىماقلاردەك پاكىز ۋە گىگانت ئىدى. ياماتۇ دېگەن جايدا ئاتلىرىمىز، بىر چىكىمىز، كالا - قوي ۋە پادىچى بىلەن بىللە كېمىگە چىقتۇق. تېكەس دەرياسىنىڭ جىمىجت سۈيىدە ئىككى قىرغاققا تۇتاشتۇرۇلغان توم - توم ئارغامچىلاردا غىلدىرلاپ سۈرۈلۈۋاتقان غالتەكلەرنىڭ ياردىمىدە ئاستا - ئاستا قارشى قىرغاققا سىلجىدۇق. مەن كېمىنىڭ چېتىدە تۇرۇۋېلىپ، زۇمرەتتەك سۇغا قارىسام، ئاسماندىكى پارچە - پارچە ئاق بۇلۇتلار سۇدىمۇ ئۈزۈۋېتىپتۇ. كېمە توختىغاندا بىز يەرگە ئەمەس، گويا بىپايان يېشىل پاياندازغا قەدەم باسقاندەك بولدۇق. شۇ كۈندىكى تاغ، ۋادا، سۇ، كېمە، قوي پادىلىرى... ھەققىدە، بىر قازاق چارۋىچىنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ دەم ئالغىنىمىز، ئاپامنىڭ قېمىزنى كۆپ ئىچىپ ئىككى مەڭزى گۈلدەك قىزىرىپ، توختىماي كۈلۈپ، ئۇيغۇرچە، رۇسچە ناخشىلارنى ئېيتىپ كەتكەنلىكى ھەققىدە يازسام كىتابلار توشقۇدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. بىز ئاساسىي تېمىدىن يىراقلاپ كەتمەيلى. كېيىنچە تولۇقسىزدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا ئاپام ئۆزىنىڭ كۈنەس ئاراتۆپە يايلىقىدا ياشىغان بالىلىقى ھەققىدە مۇنۇلارنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى: بالام، مەن 8 ياش ۋاقتىمدا ئاتا - ئانام بىلەن قورغاس ئارقىلىق رۇسىيە تەۋەسىدىن قېچىپ كەلگەن. چۈنكى ئۇ تەرەپلەردە بىلىملىك ئىنسانلارنى قەستلەش، بولۇپمۇ بايلارنى باستۇرۇش، مال - مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىش، ئۆلۈمگە بۇيرۇش، سىبىرىيەگە سۈرگۈن قىلىش... ئەۋج ئالغان ئىدى. بىز كاتتا ئۆيلىرىمىز، كەڭ باغلىرىمىز، مال - ۋارانلىرىمىزدىن ئايرىلغاندا ئېغىلدىكى

يىلدا بىر قېتىم ئاراتتۇپ تاغلىرىنى زىيارەت قىلىدۇ. ئۇ يەردە ياۋا گۈللەرنى پۇراپ - پۇراپ چېكىسىگە قىسىدۇ، بالىلىقىدىكى ساپ تەبىئەتنى ئىزدەيدۇ، سېغىنىدۇ، سۆزلەيدۇ ھەتتا يىغلايدۇ... «مەلۇم بىر رايوندىكى ياۋايى ھايۋانلار ئۇچار قۇشلار، جان - جانىۋارلارنىڭ ئۇزۇن مۇددەت مەۋجۇت بولۇشى شۇرا - يوندىكى ئىنسانلارنىڭ مۇھىت ئاسراش ئېغىنى، تەبىئەت كۆز قارىشىنى ئىپادىلەيدۇ.» ئانا يۇرت تاغلىرىنى ئاسراپ، بىزگە چەكسىز ھالەتتە ساقلىغان، بىزگە تەبىئەت ھىراسى سۈپىتىدە قالدۇرغان ئانامغا، ئانامنىڭ ئاتىسىغا ئوخشاش ئەجدادلىرىمىز ھەقىقىدىكى مۇشۇنداق تەسىرلىك ھېكايىلەر ئەل ئىچىدە ناھايىتى كۆپ. مۇنداق دەرسلىك، مۇنداق سۆيگۈ ئەگەر مۇشۇ زېمىننىڭ قىز - ئوغۇللىرىدىن بولسىڭىز يۈرىكىڭىزنى تىترەتمەيدۇ؟ يۇرت سۆيگۈسىنىڭ ئارامسىز پىراقلىرى ۋۇجۇدىڭىزنى كۆيدۈرمەيدۇ؟

شۇ قېتىملىق تېكەس سەپىرىدىن كېيىن دادام - ئانام بىللە كەزگەن تاغلار، باغلار ساياھىتىدىن كېيىن تاكى ھازىرغىچە كەك، گۈزەل، باي بۇ زېمىننىڭ، سۆيۈملۈك بىر يۇرتنىڭ قىزى بولغىنىدىن ئىپتىخارلىنىپ ياشاپ كەلدىم. ئەگەر ئاتا - ئانام مېنى تەبىئەتكە ئاپارمىغان، تەبىئەتنى سۆيۈش، ئاسراشنى ئۆگەتمىگەن، شەھەردىكى ئۆيىمىز بىلەن مەكتىپىم، تاشلەپكە بىلەن ئوردا مەھەللىسى، سېپىل ياقىسى... ئارىسىغا قويۇپ بەرگەن بولسا، خېلى چوڭىيىپ، بېشىم قاتقچىلا «ۋەتەن دېگەن مۇشۇ» دەپ ياشاۋەرگەن بولاتتىمەن، كېيىن ئۆزۈم نۇرغۇن قېتىم تېكەس تاغلىرىدا تاڭبالدا، چاچى ساياھەت رايونىدا... مۇخبىرلىقتا، ساياھەتتە بولدۇم، ئەمما كۆزۈمگە تاغ، ئورمانلار بۇلغانغان، ۋەيرانلاشقانداك، قۇمدەك تولا ئادەم - لەر ئايۇلارنى يىراقلىرىغا قوغلىۋەتكەندەك، ئادەملەر تاغلارنى - مۇغاچاپ يەۋاتقانداكلا تۇيۇلدى. خۇددى كۆزۈمگە مەخسۇس لوپا ئەينەك تاقىۋالغانداك بۇلغانغان تەبىئەت ماڭا ئېنىق كۆرۈنۈۋېلىپ، مېنى ئازابقا سالدى. بۇ ئازاب، كىچىكمە - دە ئاتا - ئانام ماڭا كۆرسەتكەن گۈزەل، ئەتىۋارلانغان تەبىئەت سېھىسىنىڭ قەلبىمدە ساقلىغان ئوبرازغا بۈگۈنكى قىياپىتىنى سېلىشتۇرۇشتىن قانائەت تاپمىغانلىقىمدىن تۇغۇلسا كېرەك. شۇڭا زىيارەت داۋامىدا يازغانلىرىم تەبىئەت ئانىمىز ئۈچۈن ياش تۆككەن «مۇھىت ئېغىمىزغا ئەسلىمىز»، «ئادەملەر، تاغلارنىمۇ يەۋەتمەڭلار» كەبى ئاچچىق چاقىرىقلاردىن ئىبارەت بولدى. ئويلاپ باقسام بالا ۋاقتىمدا ھەم ئائىلىدە، ھەم مەكتەپتە تەبىئەتنى سۆيۈش، ئاسراش دەرسى تەكرار - تەكرار

باردۇق. مۇئەللىمىز بىزگە:

— مانا، مۇشۇ مەن كۆرسەتكەن جايدىن باشلاپ قارىنى سۈپۈرۈڭلار، — دېدى، بىز ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدۇق. ئالما دەرەخلىرى يالىڭاچلىنىپ كەتكەن ياۋا ئالمىزلىقنىڭ مۇئەللىم كۆرسەتكەن يېرىدىن باشلاپ سۈپۈردۇق.

— ئوخۇي، مۇنۇ ئالما ئامبىرىنى كۆرۈڭلار، — بالىلار بىر نەچچە مەنۇت ئۆتە - ئۆتمەيلا چۇرقىراشقىلى تۇردى. بىر قەۋەت قېلىن قار ئاستىدىكى قويۇق ئالما ياپراقلىرى مۇھاپىزەت قىلىپ قالغان قېقىزىل ئالمىلار تەجرىبىلىك باققال بىر تال - بىر تالدىن تىزىپ چىققانداك يۇمشاق چۆپلۈكتە سېسىماي، چىرىماي، خۇددى ئامباردا تۇرغانداك بېجىرىم تۇرغان ئىكەن. بىز خۇشاللىقىمىزدىن چۇرقىرىشىپ تاغنى بېشىمىزغا كىلدۇق.

— ئا... ئۇ... ئالما، مانا بىرى، مانا ئەڭ چوڭى، مانا بەنە يوغان بىرى!... — چۇرقىرىشتۇق بىز.

دادام ياز كۈنى چېچەك قوغلىشىپ ھەرە ساندۇقلىرىمىزنى يۆتكىتىپ تۇراتتى. كېيىنكى يىلى ئاشۇنداق بىر ياۋا ئالمىزلىقتا ياغاچتىن يازلىق ئۆي ياسىغان ئىدۇق. ئالما شاخلىرى ئۆيىمىزنىڭ ئۆگزىسىگە ئېگىلىپ تۇراتتى. بەزى كېچىلەردە ئېغىر گۈرسۈلدىگەن ئاياغ تۈشى كېلەتتى - دە، ئۆگزىمىزگە چىقاتتى، بۇنداق چاغدا ئۆيىمىز غاراسلاپ كېتەتتى، قانداقتۇر بىر كۈچلۈك قوللار ئالمنى قاتتىق ئىرغىتاتتى. ئالمىلارنىڭ توكۇرلاپ ئۆزىگە، ئۆيىنىڭ ئەتراپىغا تۆكۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ياتاتتۇق. ئەتىسى چىقىپ مەن بىر تالمۇ ئالما تاپالمايتىم.

— ئاخشام ئايۇ كەپتۇ - دە (چوڭلار ئۇ چاغلاردا ئېيىقنى ئايۇ دەيتتى)، بالىلىرىغا ئالما يېگۈزۈپ كېتىپتۇ، — دەيتتى دادام نۇرغۇن ئېيىق ئىزلىرىنى ساناپ، دادام ھېچقاچان ئۇلارنى قوغلىمايتتى، گەرچە ئۆيىمىزدە قوغدىنىش ئۈچۈن ھىلىقى ساقلىساقمۇ، ئەمما بىزگە زىيان سالمايغان ھەر قانداق ھايۋاننى قورقۇتۇش ئۈچۈن ئاسمانغا قارىتىپمۇ ئاتمايتتى. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش، تېرىسىنى سويۇۋېلىپ پۇل قىلىش، مېيىنى ئېلىپ دورا قىلىش... دەيدىغان خىيال كاللىسىدا بولۇپ باقمىغان ئىدى، — بالام، مەن بالىلىقىمدا كۆرگەن كۈنەس تاغلىرى ئوزۇق، مېۋە مول، سۈيى مول، ھاۋاسى ئېسىل بىر جاي ئىدى. ئۇ چاغدا تاغلار، ئورمانلار ئادەملەرگىمۇ، ھايۋانلارغىمۇ، ئۇچار قۇش ۋە ھاشاراتلارغىمۇ ئېسىل پاناھ جاي بولالايتتى.

ئاپام بۇ يىل 84 ياشقا كىردى، تاكى ھازىرغىچە بىرەر

تېخى تەلەپلىك. شۇنداق بولغاچقىمىكىن مەن ھازىرغىچە ئېگىز بىنالارنىڭ ئىچىدىكى ھەشەمەتلىك بېزەلگەن ئۆيلەردە چوڭ بولغان بىرەر بالىنىڭ بوكس ياكى چېلىشىش دېگەندەك ئېغىر تەنتەربىيە تۈرلىرىدە داڭ چىقارغىنىنى ئاڭلىمىدىم. سادىر پالۋان موللاتوختىيۇزنىڭ دالالىرىدا تۇغۇلۇپ، ئاشۇ زېمىندا پالۋانلىق تاجىنى تاقىغان، غېنى باتۇر قاش دەرياسىنىڭ ئەركەك سۈيىنى ئىچىپ «بىر ئاتنى دەس كۆتۈرۈپ» يۈگۈرىيەلەيدىغان، دۈشمەننى توشقانىنى بوغقاندىكى بوغۇپ تاشلىيالايدىغان ئىسمى - جىسىمغا لايىق باتۇر ئاتالغان بولسا، بوكس تۈرىدە 91 كىلوگراملىقلار شاھى — ئابدۇشۈكۈر قورغاننىڭ ئاپتاپلىق ئېتىزلىقلىرىدا قېيغىتىپ يۈرۈپ، بەدىنىنى چىڭ تۇتۇلغان يىگىت ئىدى...

گېيىمىزگە كەلسەك، قىش - سوغۇق ۋە ئۇزاق، سېھىرلىك ۋە گۈزەل بىر پەسىل. ئۇنداقتا شەھەر بالىلىرىمۇ ئېگىز بىنالار - دىن چىقسۇن، ئاتا - ئانىلار چارە - ئامال تېپىپ، بالىلارنى قىشلىق تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىدىن بەھرىلەندۈرسۇن. چارە تېپىلارمۇ؟

ئۆيىمىز ئۈنۈپ سىتېتنىڭ ئىچىدە بولغاچقا، قىشلىق تەبىئەتتىن ھۇزۇرلىنىشتا شەھەر مەركىزىدىكىلەردىن ئەۋزەلرەك شارائىتىمىز بار ئىدى. دەل - دەرەخلەر ئايپاق قار دەرەخلەرگە ئايلىنغان كۈنلەردە بالىلىرىم چانسىنى سۆرەپ چىقىپ، مەكتەپ كۆلىنىڭ سەل ئېگىزىدە گىرۋەكلىرىدىن پەسكە سىيىرىلىپ ئوينىشاتتى. ئوغلۇم بەزىدە خۇددى مېنىڭ كىچىك چېمىدىكىدەك كەڭرەك، سىلىق ياغاچنى پۇتقا دەسسۈپ قار تېپىلاتتى. بالىلىرىم قاردا دومىلاپ، يىقىلىپ - قوپۇپ، يۈزلىرى توغاچتەك قىزارغان، قورساقلىرى ئېچىپ ھالىدىن كەتكەن ھالدا پەيدا بولاتتى. بىر كۈنى دادىسى بىلەن بىر مەسلىھەتنى پىشۇردۇق - تە، يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندە سۈپۈرگە، گۈرچەك - لەرنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، كۆلىنىڭ بىر بۇرجىكىدىكى قېلىن قارنى سۈپۈردۈق ئوھوي! كۆپكۆك مۇزنىڭ يۈزى ئېچىلدى، ئاجا - يىپ «ئۆلچەملىك» بىر مۇز مەيدانى ياسىۋالدۇق، بالىلار ئۈچۈن سېتىۋالغان ئاياغلىق كانىكلارنى كىيىدۈرۈپ، قوللىرىدىن يېتەكلەپ كانىكىدا مۇز تېپىلىشىنى ئۆگەتتۇق. بالىلار «جاق! جاق!» قىلىپ كۆك مۇز ئۈستىگە يىقىلاتتى، لېكىن ھېچكىم قاقشمايتتى، دەرھال قوپۇپ يەنە تېپىلاتتى، ئۆتكەن - كەچكەنلەرنىڭ بەزىلىرى ئەر - ئايال ئىككىمىزنىڭ قار كۈرەپ، بالىلارنى مۇز تېپىلدۈرۈپ يۈرگەنلىكىمىزنى كۆرۈپ بىزگە مەدەت بەردى، بەزىلىرى: ھەي، ئەخمەقلەر، نېمە ئاۋا.

ئۆتۈلگەن ئىكەن. ھۆرمەتلىك مەننان مەنسۇر مۇئەللىم گەرچە فىزىكا، ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى بولسىمۇ، ئەمما بىزنى پات - پات تەبىئەتكە باشلاپ بېرىپ، تەبىئەت بايلىقلىرى، تەبىئەت مەنزىرىلىرى، جانلىقلار، ھەتتا كىچىك ياۋا ئوت - چۆپلەر توغرىسىدىمۇ بىزگە نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگەتكەن ئىدى. بۇ بىلىملەر مېنىڭ قەلبىمدىن ھېلىمۇ ئۆچكىنى يوق. شۇڭا مەنمۇ با - لىلىرىمىنىڭ بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپ، تەبىئەتنى چۈشىنىشى، تەبىئەتنى كۆزىتىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش پۇرسىتى تېپىشىغا كۆپ قېتىم چارە - ئامال قىلدىم.

دادامنىڭ بىرىچكىسى، خادىك ھارۋىسى، بىزنى تەبىئەتتىن ھۇزۇرلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇن - تىنىس خىزمەت قىلغان چىم - لانتورۇق ئېتى مەندە يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ بىز ئامال - چارە تاپاتتۇق. ياز كۈنلىرى كېلىشى بىلەنلا ھەر يەكشەنبە دېگۈدەك بالىلارنى ئېلىپ ئۆيىمىزدىن ئانچە يىراق بولمىغان «ھايۋانات باغچىسى» غا باراتتۇق. ئۇ يەردە نۇرغۇن ھايۋاناتلار بار ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى قەپەستە سولتىيىشىپ ياتسىمۇ ھەر ھالدا تىرىك بولغاچقا كىتابلاردىكى رەسىم ھايۋاناتلار، كارتون فىلىم - لەردىكى دىنازاۋۇرلارغا قارىغاندا چىنلىق تۇيغۇسى بېرەلەيتتى. بالىلىرىم غايەت زور سىم قەپەس ئىچىدىكى قاقشال «دەرەخ» لەرگە قونغان، پەيلىرى چۈشۈپ بەدىنى ئېچىلىپ قالغان بۇر - كۈتلەرگە ئىچ ئاغرىتىشاتتى. كۆل ئەتراپى، غاز، ئۆردەكلەر، دەل - دەرەخ، گۈللەر ئارىسىدا بالىلار يايىپ كېتەتتى. تېخىمۇ شوخلىشىپ، تېتىكلىشىپ كېتەتتى، سورىغان سوئاللارنىڭ كۆپى - كىدىن دادىسى بىلەن ئىككىمىز جاۋابقا ئۈلگۈرەلمەي قالاتتۇق. بىز تەتىل مەزگىلىدە بالىلارنى غولجىنىڭ تاغلىرىغا ئېلىپ باردۇق. بىر قېتىم كىچىك قىزىم تېخى 4 ياشقا كىرمىگەندە ئەينى يىللىرى مەن دادامنىڭ بىرىچكىسىدا بارغان تېكەس تاغ - لىرىغا بالىلىرىمىزنى ئېلىپ چىپ ماشىنىدا باردۇق، ئاجايىپ گۈزەل كۆكسۇ يايلىقىدا بالىلىرىم ئۇ تاغدىن بۇ تاغقا چېپىپ راسا ئوينىدى. قىزىم مۇقەددەس مېنىڭ ياغلىقىمنى چىگىۋېلىپ، قۇچاق - قۇچاق ياۋا گۈل تېرىپ ماڭا تەقدىم قىلدى. ئوغلۇم بىلەن كىچىك قىزىم ئاتنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولدى. ئاخىرى ئات مىنىپ ئويناپ پۇخادىن چىقتى. بالىلىرىم شۇ قېتىم ئاشۇ تاغلاردا چۈشكەن رەسىملىرىنى ئەتىۋارلىشىدۇ. تاغلاردىن ئالغان خۇشاللىقلىرىنى، تەسىراتلىرىنى زوق بىلەن ئەسلىشىدۇ.

قىش كۈنلىرى ئۈرۈمچىنىڭ بالىلىرى ئۆيگە سولنىپلا قال - لىدۇ. سەھرا بالىلىرى تېخى تۆت پەسىلدە تەبىئەتنى بىۋاسىتە كۆرەلەيدۇ، تەبىئەتكە باغرىنى ياقالايدۇ، بۇ جەھەتتە ئۇلار

رىچىلىك، بۇ! دېيىشىپ ھەيران بولۇشتى. ئەمما بىز پەيلىمىز. دىن يانمىدۇق. ئىككىنچى شەنبە، يەكشەنبە يېتىپ كەلگەندە نۇرغۇن بالىلار «بىزنىڭ مۇز مەيدان» بىزغا يوپۇرۇلۇپ كېلىشتى، يىللاردىن بۇيان قىش كەتكىچە مۇڭلىنىپ، سوغۇق تار- قىتىشنىڭ مەنبەسى بولۇپ كەلگەن كۆل بالىلارنىڭ شادلىق باغ- چىسىغا ئايلىنىدى. تاكى قىش كەتكىچە بالىلارمۇ دوستلىرى بىلەن بىللە كۆل ئۈستىدە تەبىئەتنىڭ قىشلىق ھۇزۇرىنى سۈردى، چىنقىتى، تەبىئەتنىڭ قىشلىق بىلىملىرىنى ئۆگەندى. تەبىئەتكە يېقىنلاشقانسىرى، ئۇنى چۈشەنگەنسىرى بالىلارمۇنىڭ مۇھىتىغا، جانىۋارلارغا بولغان تەلپۈنۈشى كۈچەيدى. بىز ئۇلارغا ئۆيىدەمۇ تەبىئەتنىڭ بىر «بىر بۇرجىكى» نى ياسىدۇق. يەنى، كىچىك قىزىمنىڭ تەلىپى بىلەن كاككۇس گۈلى باقتۇق، پىكۇس قىش- ياز چوڭ تەشتەكتە ياشىرىپ تۇردى. بالكوندا ناھامىشام گۈلى ھەرىپىلى «ھۆپپىدە» ئېچىلىپ تۇردى. تامغا يېزا مۇھىتى سىزمىسى، بېلىقچى بالا، سازلىقتىكى ئاق قۇلار نەسۋرلەنگەن ياغاچ ئويما تاقىدۇق، بىر قىشلىق تەتلىدە دادىسى غۇلجىدىن قايتىشىدا تۇغۇلغىنىغا بىر ھەپتە بولغان كۈچۈكنى قوينىغا سېلىپ ئەكېلىپ بالىلارغا تەقدىم قىلدى. بالىلار ئۇنىڭغا «زېرەك» دەپ ئىسىم قويدى. ئۇنى يۇيۇش، ئوزۇقلاندۇ- رۇش، ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگىتىش... لەرگە راسا ئەستايىدىل كە- رىشتى، ئەپسۇسكى ئۆيىمىز بىنادا بولغانلىقى ئۈچۈن يېرىم يىلدىن كېيىن يېزىدىكى بىرەيلەنگە بېرىۋېتىشكە توغرا كەلگەندە بالىلارنىڭ كۆزى قىيماي تەستە ئايرىلغان ئىدى. بىز بالىلارمۇ بىزغا مۇشۇنداق ئاددىي، ئەمما ئەھمىيەتلىك تەبىئەت دەرسى ئۆتۈشنىڭ بارلىق ئاماللىرىنى سىناپ باقتۇق. بالىلارنىڭ تەبىئەتنى دائىم كۆزىتىپ تۇرۇشىغا شارائىت يارىتىشقا تىرىشتۇق.

سېلىقىمىز تېزلا نەتىجە كۆرسەتتى. ئوغلۇم باشلانغۇچنىڭ 3- يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىككىمىز ئۈنۈپ سېتىپ قورۇسدا ئۆي تەرەپكە كېتىۋاتاتتۇق، ماللىك تۇ- يۇقسىز قولۇمنى قويۇۋېتىپ يولنىڭ چېتىدىكى ئېرىق بويى تە- رەپكە ماڭدى، مەنمۇ ئەگەشتىم، قارىساق ئۇ يەردە نىمجان بىر قۇشقاچ بالىسى ھالسىز قاناتلىرىنى سۆرەپ يۈرۈپتۇ، ئوغلۇم ماڭا كەپ قىلمايلا يەرگە تىز چۆكتى. دە، ئۇنى ئاۋاي- لاپ ئالغانلىرىغا ئالدى، ئۇ ماڭا:

— ئاپا بۇنى بېقىپ قويماي، يارىلىنىپتۇ، — دېدى. مەن ئۇنى قوللىدىم، ئوغلۇم قۇشنى ئون كۈنچە باققاندىن كېيىن ساقىيىپ، ئۆيىنىڭ ئىچىدە «پۇر- پۇر» ئۇچقىلى تۇر- غاندا تەبىئەتكە قويۇپ بەردى. (2006- يىلى ئوغلۇم ئۈنۈپ-

سىتېتا ئوقۇۋاتقان چوڭ يىگىت بولۇپ قالغان كۈنلەردە، ئۇ- رۇمچىدىكى ئۆيىمىزدە ساقلىنىۋاتقان ئەينى يىللاردا يازغان كۈندىلىك خاتىرىسىدىن ئاشۇ قۇشقاچقا بېغىشلانغان قۇرلارنى ئوقۇپ ھاياجانلانغان ئىدىم). بالىلارمۇ گۈل- گىياھلارنى قا- لايىمقان ئۆز مەيدىغان، قۇشلار، ھايۋانلار، جاندارلارنى ئاس- رايدىغان بولۇپ ئۆسۈۋاتاتتى. ئۇلارغا تەبىئەتنى سۆيۈشنى تە- بىئەت قوينىدا ئۆگەتكەنلىكىمىزنىڭ نەتىجىسى كۆرۈلۈۋاتاتتى. 1993- يىلى 7- ئاينىڭ بىر يەكشەنبە كۈنىدە ئوغلۇم ئەتكەن 9 لاردا ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەن پېتى چۈشتىن كېيىن 4 لەرگە- چە قايتىمىدى، ئىزدەپ تاپالماي بەك بىئارام بولدۇق. بىر توپ دوستلىرى بىلەن پەيدا بولغاندا كىيىملىرى لاي- پاتقاقتا مەلەند- گەن، پۇت- قولى سىلىقلىشىپ، كۈن نۇرىدا پارقىرىغان، يۈزى قارىداپ، جىجالغان، ئەمما ئۆزى بەك خۇشال ھالەتتە ئىدى. مېنىڭ ئەنسىرەشلىرىم بىر تىيىن بولدى:

— ئاپا، بىز ئاقما ئېرىقتا سۇ ئۈزدۈك، يەنە چۆمۈلۈپ، يەنە ئاپتاپتا يېتىپ، يەنە چۆمۈلۈك. قورساق ئېچىپ ئۆلەي دېدۈك، — دېدى ئۇ.

ئۇنىڭ ئاقما ئېرىق دېگىنى ئۆيىمىزدىن 2 كىلومېتىر چە يى- راقتىكى سۈيى ئانچە سۈزۈك بولمىغان، كەڭلىكى 2 مېتىر چە كې- لىدىغان بىر ئېرىق ئىكەن. مەن ئۇنى ئەنسىرەشلىرىم تۈپەيلى ئەيىبلەمدىم:

— ياخشى قىپسەن، بالام، لاي سۇ بولسا ھېچقىسى يوق، سالە كىيىملىرىڭنى يۇيۇۋېتەيلى، — دېدىم. يەنە بىر كۈنى ئۇ يەنە ئۇزاق يوقاپ كەتتى. بىر چاغدا تالادىن ئوقتەك يۈگۈرۈپ كىرىپ، مېنى چەتكە تارتتى. دە:

— ئاپا، بۇنى سەن يەۋالغىنا، بەك مەرزىلىك. ئۆزۈم تۇتۇپ، ئۆزۈم پىشۇردۇم، — دېدى ھەمدە چىڭ يۈمۈلغان كىچىك ئالغانلىرىنى ئاچتى، ئالغىنىدا ئوتقا قاقلاپ، چالا پىشۇ- رۇلغان بېلىجان بار ئىكەن. ئوغلۇم مەن ئۈچۈن پىشۇرۇپ كەلگەن بىلىجاننىڭ خام- پىششىقىنى، كۈلگە مەلەنگەنلىكىنى كۆرەمسەكە سېلىپ يەۋەتتىم، ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، پېشانى- سىدىن سۆيىدۈم. ئۇ يەنە قىيغىتىپ تالاغا چاپتى.

ئوغلۇم 10 ياشقا كىرگەن مەزگىلدە مەن ئۇنى تۇرپانغا ساياھەتكە ئېلىپ بېرىپ ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەقلىي ئىجادىيەتلى- رىدىن — كارىز بىلەن تونۇشتۇردۇم. ئۇ يەر ئاستىدىن مۆجە- زىدەك ئېقىپ چىقىۋاتقان سۇپسۇزۈك سۇ بويىدا كارىز ھەققىدە نۇرغۇن سوئاللارنى سورىدى، تاختايدىكى چۈشەندۈرۈشلەرنى ئەستايىدىل ئوقۇدى. ئۇ يەردە خاتىرە رەسىمگە چۈشتۈك، ئۇ

رۈمچىگە قايتقاندىن كېيىن ئۇ كارىز ھەققىدە زوق بىلەن سۆزلەپ يۈردى. مەن ئۇنى تەسراتلىرى ئاساسدا بىر ماقالە يېزىشقا رىغبەتلەندۈردۈم. بۇ ئارقىلىق كارىزغا بولغان چۈشەنچىسىنى، مۇھەببىتىنى چوڭقۇرلاشتۇرماقچى بولدۇم. كۈتۈپخەندەك ئۇ «كارىز» تېمىلىق بىر قىسقا ماقالە بازىدى. بىز ئۇنى «ئۈرۈمچى خەلق رادىيو ئىستانسىسى» نىڭ بالىلار پەن-پەننامە گراممىسىغا ئەۋەتتۇق. (بۇ ماقالىنىڭ ئارگىنالى ھېلىمۇ ئۇنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدە ساقلىنىپ تۇرۇپتۇ). بالىلارغا كۆزىتىش خاتىرىسى يازدۇرۇش — ئۇلارنى تەبىئەتكە قىزىقتۇرۇش، تەبىئەتنى چوڭقۇرلاپ كۆزىتىش، ئۆگەنگىنىنى ئىپادىلەشكە يېتەكلىشىشكى يەنە بىر ئۈنۈملۈك چارە. يازماي ئۆتەلمىدىمكى، قىزىم مۇقەددەس تۇغۇلغاندا ئۈرۈمچىنىڭ ئەڭ گۈزەل ماي ئېيى ئىدى، «بالىلار ئىستىراھەت باغچىسى» دىكى سېرىنگۈل، لەر كاللەك، كاللەك غۇنچىلىغان، گۈپ-گۈپ سېرىن پۇرىقى چاچقان بىر تال سەھەرى ئىدى. سېرىنگۈل — ئۇزاق ھەم ئېغىر قارا قىشتىن كېيىن تۇنجى بولۇپ ئېچىلىدىغان دالا گۈلى بولغانلىقى ئۈچۈن (ھازىرغىچە تەشتەكتە ئۆستۈرۈلگىنىنى كۆرۈۋالدىم) بولۇپمۇ قىزىمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە ئۈلگۈرۈپلا ئېچىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ھەريلى ئائىلىمىز بىلەن ئۇنىڭ ئېچىلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتۇق، پات-پات ئۇنى ئۆزىمىزنىڭ قورۇسىدىكى سېرىنگۈل كۆچەتلىرىنى يوقلاپ تۇراتتۇق، ھەر يىلى ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىدە نەدىن بولمىسۇن بىر دەستە سېرىنگۈل تېپىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن شەرەگە تىزىپ قوياتتۇق. بۇ بىر دەستە سېرىنگۈل ئۇنىڭغا ئاتىغان ئەڭ ئېسىل سوۋغەمىز بولاتتى. شۇڭا ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا سېرىنگۈلنى تونۇدى، ياخشى كۆردى، ئەتىۋارلىدى، سېرىنگۈل ئۇنىڭ ئېڭىغا تەبىئەتنىڭ ئەڭ گۈزەل بىر قىسمى بولۇپ سىڭدى. بۇنداق يەكۈن چىقىرىشىمنىڭ ئاساسى بار، ئەلۋەتتە. ئۇ 18 ياشقا كىرگەن تۇغۇلغان كۈنىدە «سېرىنگۈل» تېمىلىق بىر نەسر يازدى. بۇ نەسر ئۇنىڭ يازمىلىرى ئىچىدە بىر قەدەر سەۋىيەلىك ئەسەر بولۇپ قالدى. شۇڭا «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 2000-يىلى 5-ئايلىق ئەدەبىيات بېتىدە ئېلان قىلىندى. ھەر بىر رايونغا تەۋە كەڭرى تەبىئەت — شۇ رايوننىڭ كەچمىشى، تارىخى بىلەنمۇ زىچ باغلانغاچقا، تەبىئەتكە يېقىنلاشتۇرۇلغان بالىلار تەبىئىي ھالدا تۇپراق كەچمىشلىرى، ئەجدادلار شەجەرىسىدىنمۇ بىرلا ۋاقىتتا خەۋەردار (كارىز ساياھىتى مەسىلىسى) بولالايدۇ. 2003-يىلى 7-ئايدا قىزلار-كۈيۈنلۈكلەر، نەۋرە كېلىن-كۈيۈنلۈكلەر، نەۋرە-چەۋرەلەردىن

بولۇپ 40 ئادەم ئاپامنىڭ يېتەكچىلىكىدە، چاپچالدىكى «ئەۋلەييا چوققا» غا مەخسۇس زىيارەتكە باردۇق. ئۇ يەردە بىيولوگىيە پەنلىرى دوكتورى سىڭلىم مۇھەببەت بالىلىرىمىزغا: يۇرتىمىز تاغلىرىنىڭ جايلىشىشى، ئىقلىم ئالاھىدىلىكى، ئۆسۈملۈك ۋە جان-جانىۋارلارنىڭ تۈرى، تارقىلىشى، ئالاھىدىلىكى ھەققىدە ئەتراپلىق مەلۇمات بەردى. مەنمۇ بىلگەنلىرىمنى قوشۇمچە قىلدىم، ياش ئاتا-ئانىلار، نەۋرە-چەۋرەلەر كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدى، ھەتتا بەزى يالقۇنلۇق بايانلاردىن كۆز يېشى قىلىشتى... بۇنداق چاغلاردا بالىلارنىڭ تەبىئەتتىن ئاللايدىغىنى ھۇ-زۇرلا ئەمەس، ئۇلار كۆرگەنلىرىنى ئىلمىي تولۇقلىمىلىرىمىزنىڭ ياردىمىدە تەپەككۈر قىلىدۇ، چەكسىز دالالاردەك كەڭرى، جەمئىيەت دەريالاردەك چوڭقۇر كۆزىتىش-تەپەككۈر قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈلەيدۇ، چىنىقتۇرالايدۇ. تەبىئەتنى سۆيۈش-ئىشەنچىسى — ۋەتەننى سۆيۈش، تەبىئەتنى قوغداشنى — ۋەتەننى قوغداش دەپ بىلىدۇ، مۇرتى كەلگەندە بۇنى مەجبۇرىيەت بىلىپ رازىمەنلىك بىلەن ئۈستىگە ئالالايدۇ. شۇنىڭدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ، بىز يەنە بىر توپ بولۇپ نىلقا ناھىيەسىنىڭ كۆلدەلەڭ يايلىقىغا كەتتۇق.

مەنزىلگە يېتىپ بارغىچە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. بىز كىڭىز ئۆيلەرنى ئاران تېپىپ، سەرەڭگە يورۇقىدا يوتقان-كۆرۈپلەرنى ئوڭشاپ ئۇخلىدۇق. ئەتىسى كىڭىز ئۆيلەرنىڭ توڭ-گۈرۈكىدىن چۈشكەن يورۇقتىن ئويغاندىم، يايلاقنىڭ سەھەرى مەنزىرىسىدىن ھۇزۇرلىنىش ئۈچۈن مەن كىيىنپلا تالغا يۈگۈردىم. دە، قونالغۇمىزدىن 200 مېتىر چە نېرىدا شارقىراپ ئېقىۋاتقان قاش دەرياسىنىڭ بويىغا چۈشتۈم، ئۇ يەردە يېرىم سا-ئەتچە ئايلىنىپ بالىلارنى ئويغىتاي دەپ قايتتىم، ئەمما ئۇلارنى يوتقاندا ئەمەس، قونالغۇنىڭ ئەتراپىدا قوللىرىغا بىردىن يالتى-راق خالتا كۆتۈرگەن ھالدا چۆپلۈكلەر، چاتقاللار ئارىسىنى قەدىرىپ يۈرگەن ھالدا كۆردۈم.

— بۇ يەرلەردە نۇرغۇن تاماكا قالدۇقلىرى، كونسېرۋا قۇتلىرى، كېرەكسىز يالتىراق پارچىلىرى بار ئىكەن. تېرىۋېتىۋېلىمى، — دېيىشتى ئۇلار چۇرقىرىشىپ، مەن بالىلارنىڭ ساياھەتچىلىكىنىڭ بىرىنچى قەدىمىنى تەبىئەتنى ئاسراشتىن باشلىغانلىقىدىن بەك سۆيۈندۈم. بۇ ساياھەت رايونىنىڭ ئاشخانىسى، ئىشخانىسى بار بولۇپ، خادىملىرى بالىلارنىڭ ئاشخانا ئالدىدىن تاكى دەريا بويىغىچە ئۇچرىغانلىقى ئەخلەتنى تېرىپ، توشقۇزۇلغان خالتىلارنى ئىشخانا ئالدىغا دۆۋىلەۋاتقىنىغا قارىشىپ تۇردى. (بالىلار ئىشخانا ئالدىغا كەلگەن ئاپتوموبىل ياكى ئات-

مەتنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا يىغالايدۇ. بالىلارنىڭ تەبىئەت ئارقى-
لىق كۆزىتىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشى — تەبىئىي پەنلەرنى ئۆ-
گىنىش، تەتقىق قىلىشتا مۇھىم بولۇپلا قالماي، ئىجتىمائىي پەن-
لەردىمۇ، يەنى، ئەدەبىيات، پەلسەپە... رەسساملق، مۇزىكا... قا-
تارلىقلار ئۈچۈنمۇ كەم بولسا بولمايدۇ.

1994- يىلى ئاتا- ئانامنىڭ توي قىلغانلىقىغا 50 يىل
تولغان يىل ئىدى. «ئالتۇن توي» خاتىرە كۈنلىرىگە ئاتا- ئا-
نامنىڭ دەرقەمتە چېغىدا يەتكۈزگەن تەڭرىگە تەشەككۈر. مەن
بۇ ئەھمىيەتلىك كۈننى ئۇلار بىلەن ئۆتكۈزۈش، ئۇلارنىڭ خىز-
مىتىدە بولۇش ئۈچۈن شۇ يىلى 7- ئايدا بالىلىرىم بىلەن غولجى-
غا باردىم ۋە ئاتامنىڭ رازىلىقى بىلەن «ئالتۇن توي» مەرىكە-
سى ئۆتكۈزۈپ قۇتلۇقلاشنى پىلانلىدىم. مەرىكىنىڭ بىر مەزمۇ-
نىنى ئەجدادلىرىمىز غەمۇ، ئاتا- ئانامغىمۇ، ماڭا ۋە بالىلىرىمىزغىمۇ
شاد- خۇراملىق، ئىشەنچ بېرىپ كېلىۋاتقان ئىلى دەرياسى بويى-
غا بېغىشلىدىم. شۇنداق قىلىپ «ھۆرمەتلىك XXX سىزنى ۋە
خانمىڭىزنى ھۆرمەتلىك ئاتىمىز ئابدۇلھەق ئابدۇۋەلى كامال
بىلەن ئانىمىز رەخمە غۇلامدىن نېغمەتۇللاننىڭ ئالتۇن توي
خاتىرە كۈنىگە تەكلىپ قىلىمىز...» دەپ، باغاق يېزىشقا باش-
لىدىم، تۇغقانلىرىمىزنىڭ ۋە ئاتا- ئانامنىڭ يېقىنلىرىدىن
ھېچكىم 50 يىل بىللە ياشىيالايتۇ. خەيرىيەت 1994- يىلى 7-
ئاينىڭ 14- كۈنى تۇغقانلار، قوشنىلار، ئاتا- ئانامنىڭ دوستل-
رى، قىزىلار- كۈيۈنلۈغلەر، نەۋرە- چەۋرەلەرنى يىغىدۇق. ئاتا-
ئانىمىزنى قۇچاقلىدۇق، سۆيىدۇق، تەبرىكلىدۇق، ئەجرىگە
رەھمەتلەر ئېيتىدۇق. پىكەننىڭ ئالدىنى يېشىل رەڭلىك پورەك-
لىك تاۋار بىلەن زىننەتلەپ ئۇنى دادامنىڭ ئۆگەتكىنىدەك: يې-
شىللىق ھاياتلىقنىڭ سىمۋولى قىلىپ، ئاتا- ئانىمىزغا ئۇزۇن
ئۆمۈر تىلەش ئارزۇيمىزنى ئىپادە قىلدۇق. (چۈنكى دادام:
بالام، ئاق رەڭلىك كىيىم كىيىڭلار، ئۇ — پاكلىقنىڭ، سەمىيە-
لىكىنىڭ بەلگىسى؛ يېشىل رەڭلىك كىيىم كىيىڭلار، ئۇ — ھايات-
لىقنىڭ بەلگىسى؛ ئاسمان رەڭلىك كىيىم كىيىڭلار، ئۇ — ئەبە-
دىيلىكىنىڭ بەلگىسى؛ قارا كىيىمنى ئازراق كىيىڭلار، قىزىل —
ئوتنىڭ، يەنى شەيتاننىڭ سېھاسى، ئۇنى كىيىمەڭلار، دەيتتى.)
تۈركىيەدە ئوقۇۋاتقان 8- قىزىمىز ئۆزى كېلەلمەي ئانامغا تون
ئەۋەتتى، توننى ئانامغا كىيىدۇرۇدۇق. دادام چوڭ ھەدەم ئۆز
قولى بىلەن تىككەن ئاق سارچا چاپان- شىمىنى، بېغىررەڭ مانا-
چىپىستېر دوپپىسىنى كىيىپ، ئانام بىلەن قولتۇقلىشىپ ئۆيىدىن
چىقىپ پىكەنقا ئولتۇردى. مەن ئۇلارغا: دادا، ئەمدى سېنىڭ با-
لىقىڭ، ئانام بىلەن ئائىلە قۇرغاندىن كېيىن بىللە ئۆتكۈزگەن

ھارۋىلار ئەخلەتلەرنى يۆتكۈۋېتەر، دېگەن ئارزۇدا شۇ يەرگە
يىغقان ئىدى.) بالىلار بىر سائەتچە ئەخلەت تېرىپ پىتىراپ كې-
تىشتى. ئۇلار ئۆزلىرى تازىلىغان دائىرنىڭ تازىلىقىدىن قانائەت-
لەنگەندىن كېيىنلا ئاشتا قىلدى.

ئۆيىمىزنىڭ ئارقىسى خېلى كەڭرى ئورمانلىق، كوكتالىق
ئىدى (2000- يىللاردىن كېيىن بىنا سېلىندى، ھازىر ئۇنىڭ ئۆ-
نۈبىر سىتېتنىڭ «دېھقانچىلىق مەيدانى» دېگەن نامىمۇ ئۇنتۇل-
غىلى تۇردى) ياز كۈنلىرى بالىلىرىم بىلەن شەنبە، يەكشەنبە
سەھەرلەردە ئۇ يەردىكى چىملىقلار، ئورمانلىقلار، چاتقاللىقلار-
دا يۈگۈرەيتتۇق، «ئەخلەت تاغ» قا كىم بالدۇر چىقالايدۇ؟
دەپ مۇسابىقىلىشەتتۇق. كۆل بويىدا ئائىلىلىكلەرنىڭ، دېھقان-
چىلىق مەيدانىنىڭ ئەخلەتلىرىدىن ياسىلىپ كۆچەتلەر تىكىلگەن
بىر دۆڭ بار ئىدى، «ئۇنىڭغا ئەخلەت تاغ» دەپ نام بېرىل-
گەن.

21- ئەسىرنىڭ تۇنجى سەھىرىدە قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈش-
نى بىز ئائىلە بويىچە ئاشۇ «ئەخلەت تاغ» دا كۈتۈۋالغان
ئىدۇق.

بىزنىڭ يەنە بىر مۇھىم يازلىق لاگېرىمىز — ئىلى دەريا-
سى ئىدى. بالىلار بىلەن ئىلىغا باردىمۇ، چوقۇم بالىلىرىمنى
ئىلى دەرياسى بويىغا ئاپىرىش، دەريانىڭ قىرغاقلىرىدا چۆمۈل-
دۈرۈشنى مۇھىم كۈنتەرتىپكە قوياتتىم. گەرچە ئۆزۈم كىچىكىم-
دە سەجدىگاھ قىلىپ ئۆسكەن بۇ دەريادا، ساھىللىرىدا ئۆزگە-
رىش ئاساسلىقى بولغىنىش چوڭ بولسىمۇ، ئەمما ئۇ يەنىلا تو-
مۇزدىكى لاي — لاتقىلىق كەلكۈنى بىلەنمۇ، باش باھاردىكى
تىنىق ئېقىنى بىلەنمۇ، ئەسىرلەردىن بۇيان ئۈزۈلمىگەن مەۋ-
جۇتلۇقى بىلەنمۇ بىر مۆجىزە دەريا ئىدى. ھازىر بالىلىرىمىز تې-
لېۋىزوردىن سېنا دەرياسىنى، نېل دەرياسىنى، چاڭجياڭ دەريا-
سىنى... كۆرەلەيدۇ. بۇ دەريالار ھەر قانچە ھەيۋەتلىك بول-
سىمۇ بەربىر سۈرەتتىكى دەريالار، ھالبۇكى، ئىلى دەرياسى
بويىدا يايىراۋاتقان بالىلار كىچىك تارماق ئېقىنلاردا پىلدىرلاپ
ئۈزۈپ يۈرگەن قۇمچاقلىرىنى، بىۋاسىتە «يەر ئاغدۇرۇۋاتقان»
سازاڭنى، ئىككى پارچە بولۇپ كەتكەن سازاڭنىڭ ئىككى پار-
چىسىنىڭمۇ توختىماي مىدىرلاپ، ئۆزىنى يەنە يەر قوينىغا يو-
شۇرۇشقا تىرىشىدىغانلىقىنى بىۋاسىتە كۆرەلەيدۇ — دە!

بالىلارنى تەبىئەتكە باشلاش — ئۇلارنىڭ كۆزىتىش ئۆب-
بېكتى تاللىشىغا قىلىنغان ئەڭ ئۈنۈملۈك ياردەم. تەبىئەت بىلەن
ئۇچرىشىش پۇرسىتى كۆپ بالىلار شەيئىلەرنى دائىم كۆزىتىش،
شەيئىلەرگە دائىم سوئال قويۇشقا ئادەتلىنىدۇ. دىققىتىنى تەبى-

تارتىشىم، بالىلىرىمنى ئىلى دەرياسىغا قانغۇچە چىلىشىپ ئويناش-قا قويۇپ بېرىشىم، ئىلى دەرياسىنىڭ كېيىنكى يىللاردىكى بۇلغى-نىشلىرىدىن ئاچچىق ئازاب چېكىشىم (بۇ ھەقتە «خانتەڭرى ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن «يۇرت ئوغلى» دا توختالغان ئىدىم.) ئاتا-ئانىمىڭ مېنى تەبىئەتكە يېقىن تۇتقانلىقى، يۇرتىمىزنىڭ تاغ-دەريالىرىنىڭ غەيۇر سېھاسىنى كىچىكىمدىلا مېنىڭ بارلىق ھۈجەيرىلىرىمگىچە سىڭدۈرۈۋەتكەنلىكىنىڭ نە-تىجىسى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگىنىمدىن بۇيان مەنمۇ بالىلىرىمنى ئامالنىڭ بارىچە تەبىئەتكە قويۇپ بېرىپ، ئۇلارنى ھەم بالىلىق-غا قانسۇن، دېدىم، ھەم ۋەتەننىڭ باي، كەڭرى، ئوتى كۈچلۈك باغرىدىن ماڭا ئوخشاشلا ۋەتەن سۆيگۈسىنى تاپسۇن، دېدىم. تەبىئەت باغرىدا كۆزىتىش، تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارىنى ئا-شۇرسۇن دېدىم. ئېيىنىشتىن: «كۆزىتىش، تەسەۋۋۇر قىلىش — بىلىمىدىنمۇ مۇھىم» دېگەننى تەشەببۇس قىلغان يەردە، بالىل-رىمىزنى تەبىئەتتىن كۆزىتىش نۇقتىسى تېپىشقا، تەبىئەتتىن تە-سەۋۋۇر ئوبىيېكتلىرىنى قېزىشقا يېتەكلىمەسلىككە، تەبىئەتنىڭ سېھرىي كۈچىگە سەل قاراشقا بىزنىڭ يەنە نېمە ئاساسىمىز بار ئىدى؟

ئىشىنىمەنكى، بىر قېتىملىق سەپەردىكى ئوغلۇم بىلەن قە-زىمىنىڭ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچى ئاسمىنىغا كىرگەن مەنۇت-لاردىكى تەسىراتلىرى — ئاتا-ئانىمىڭ ماڭا، مېنىڭ بالىلىرىمغا ۋەتەن مۇھەببىتىنى، چىن ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتىنى تەب-ئەت مەنزىرىلىرىمىز، مىراسلىرىمىز ئارقىلىق سىڭدۈرۈپ قازان-غان نەتىجىلىرىمىزنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

دېمەكچىمەنكى، پەقەت ۋەتەننىڭ كەڭرى زېمىنى، ئوتلۇق قۇياشى، قامەتلىك تاغلىرى ۋە بەرىكەتلىك باغلىرى ئۇ-زۈلەس ئېقىنلىرى، كۈمۈش رەڭلىك قىشى، خۇش پۇراقلىق با-ھارى، مۇھەببەتلىك ياز ئايلىرى ۋە توق-باياشاتلىق كۈز... ئىلا بالىلىرىمىزنى بالىلىققا قاندۇرالايدۇ، تەبىئەتكە ھۆرمەت قە-لىشىنى ئۆگىتىدۇ، تەبىئەتنى ئۆگىنىش-تەتقىق قىلىش پۇرسىتى بېرىدۇ. ئەۋلادلىرىمىزنى تەبىئەت بىلەن قارشىلىشىش، ئۇنى ئۆزگەرتىش كۈرىشى قىلىپ، ئانا تەبىئەتنى يىغلىتىدىغانلاردىن ئەھەس، ئۇنى ئاسرايدىغان، قوغدايدىغان، ئۇنى ئۆگىنىشكە قە-زىقىدىغان، ئۇنىڭغا ئەقەدە باغلايدىغان ئەۋلادلار ھالدا ساق-لايدۇ. ئۇلارنىڭ يۇمران قەلبىگە ئىنسان بالىسىنىڭ ئەڭ مۇ-قەددەس تۇيغۇسى — ۋەتەن سۆيگۈسىنىڭ ئۆچمەس تامىقىنى باسالايدۇ!

ياشلىقىڭنىڭ گۇۋاھچىسى — ئىلى دەرياسى بويىغا بارايلى! دەپ ئېلان قىلدىم. ئانىمىڭ شۇ كۈندىكى شوخلۇق بىلەن چىڭ قولىنىڭ ئالغانلىقىدىن ئوڭايىسىز لانغان دادامنىڭ بىزنىڭ ئالدىمىزدا قورۇنۇپقنا پىكاپقا چىققانلىقىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈر-سەم يۈرىكىم سىر قىرايدۇ، چۈنكى ئاتام-ئانىمى دوستلىرى، ئەۋلادلىرىمىڭ ھەمراھلىقىدا «كۆچۈرۈپ» ھۇجرىسىغا ئەھەس، ئىلى دەرياسى بويىغا ئاپارغىنىمىز، ئۇلار ئولتۇرغان پىكاپنى خادىك بىلەن قوغلىغىنىمىز، ئاخىرى تاقەت قىلالماي، خادىكتىن چۈشۈپ يۈگۈرەشكەنلىرىمىز، ئۇلارنى داستىخانغا ئولتۇرغۇزۇپ، كاۋاپ تۇتالغان ئەڭ ئاخىرقى مەنزىلىمىز مۇ ئىلى دەرياسى ساھىلى بولۇپ قالدى...

كېيىنكى يىلى كۈزدە ئاتامنى كۆرگىنىمدە، ئۇ ئىلى دەريا-سىنىڭ قايناملىرىغا غەرق بولۇۋاتقان يەنە بىر ئۇيغۇر ئوغلى، ھىلى ئارىمىيەنىڭ سابىق جەڭچىسى سۈپىتىدە ئاخىرقى تىنىق-لىق رىنى ئېلىۋاتقان ئىكەن. «ئالتۇن توي» كۈنىدە ئۇ ئىلى دەريا-سىنىڭ گىرۋەكلىرىدە تۇرۇپ قارشى قىرغاقتىكى كەڭرى يەر-لەرگە ئوڭ قولىنى سوزۇپ تۇرۇپ ماڭا:

— كۆردۈڭمۇ بالام! ئەنە ئاۋۇ بىر توپ يالغۇز قارىياغاچ بىزنىڭ بېغىمىزنىڭ پاسىلى ئىدى. ئەنە شۇ يەردىن مانا مۇنداق ئايلىنىپ كېلىپ، ئاۋۇ دۆڭنى كۆردۈڭمۇ، ئۇ يەردە دولانادە-رەخلىرى بولىدىغان، ئاشۇ دولانغا غىچە كېلەتتى. ئاشۇ كەڭرى ساھىلدا بوۋام، دادام، مەن ۋە سىلەر ياشىغان. قارا، بالام بۇ تەرىپى سۇ، ئۇ تەرىپى مۇنبەت تۇپراق، نېمىدىگەن كېلىشكەن زېمىن بۇ! — دېگەن ئاتام مېنى كۆرۈپ قوللىرىنى يەنە سوزدى. بۇ قېتىم ئۇ قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئالدىغا سوزال-مىدى، يىراقلىرىنى كۆرسىتەلمىدى. مېنىڭ قوللىرىمنى تۇتۇپ، بېشىنى بوش لىڭشىتتى. ئىككى كۆزىدىن «لۆمەدە» ئاققان ئىككى تامچە ياش ئىككى يانغا دومىلاپ ياستۇققا سىڭىپ كەتتى. ئۇ بەلكىم ماڭا: بالام روھىڭنى چۈشۈرە! ئىلى دەريا-سى بىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىزنىڭ ئىسپاتى، مېنىڭ نەپىسىم ئۈزۈل-گىنى بىلەن ئۇنىڭ ئۈزۈلمەيدۇ، ئۇ مەڭگۈ قۇرۇمايدۇ، مەنمۇ ياشايەن، ئىلى دەرياسى بىلەن، ئەۋلادىم بىلەن! دېمەكچىدۇ... دادام بىلەن ئىلى دەرياسى بويىدا مۇڭداشقىنىم ئاخىرقى قېتىم بولۇپ قالغان ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ، ئاتا-ئانىمىڭ «ئالتۇن توي» خاتىرە كۈنىنىڭ بىر مەزمۇنىنى داڭلىق رېستورانغىمۇ، سۈنئىي باغچە-لارغىمۇ ئەھەس، تەبىئەت قوينىغا — ئىلى دەرياسى ساھىلىغا

«پەيساڭ ياشنىڭ ھېكايىسى»

ئابلەت ئابدۇللا

شائىر، يازغۇچى ئابلەت ئابدۇللا 1944- يىلى ھايات مۇساپىسىنى باشلىغان. تۇنجى نەپەس ئالغان، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن جاي — غۇلجا. بالىلىقىدىن ئەدەبىياتقا كۆيۈپ، چاچلىرى ئاقارغان، ھازىر قولدا يەنە قەلەم. ئەللىك يىللىق ئىجادىي ئەمگىكى ئون كىتابتا گۈل...

شائىر مۇھەببەت، يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇش، تۇرمۇش- نىكاھ ۋە جەمئىيەتتە نۇرغۇن ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىغان. لېكىن بۇ دەرد- ئەلەملەر ئۇنىڭغا گۈزەل شېئىرلارنى تۇغۇپ بەرگەن. ئۆزگىچىلىكىنى قوغلىشىش، ھەر بىر ئەسىرىدە يېڭى تېما، يېڭى پىكىر، يېڭى مەزمۇن ئىزدەش، تۇرمۇشنى سەنئەتلەشتۈرۈش — شائىرنىڭ ئالاھىدە خاسلىقى. شۇڭا ئۇ: «ھەر بىر شېئىرنىڭ پروتوتىپى، ۋەقە، ھېكايىسى بار. ئەگەر مەن بۇ شېئىرلىرىمنى ھېكايىلەشتۈرسەم، جەزمەن ئۇ مېنىڭ ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن ھايات مۇساپەم ھەققىدىكى قىزىقارلىق رومان بولغان بولاتتى» دەيدۇ. تا ھازىرغا قەدەر دۇنيادا ھېچقانداق بىر شائىر ئۆز شېئىرلىرىنىڭ تۇغۇلۇشى توغرىسىدا ھېكايە قىلىپ بەرمىگەنىدى. بۇ ھال شائىرنى مۇشۇنداق بوشلۇقنى تولدۇرۇشقا ئۈندىگەن. ھېچكىم ئويلىمىغان، قىلمىغان ئىشنى دائىم تەپەككۈر قىلىدىغان بۇ شائىر ئاخىرى بىر قىسىم شېئىرلىرىنىڭ ھېكايىسىنى يېزىپ چىققان. «ھەقىقىي يازغۇچىنىڭ ھەر بىر ئەسىرى ئۇنىڭ تېخى يېتىپ بارالمىغان ساھەسىدىكى يېڭى بىر نىشانى بولۇشى كېرەك. ئۇ مەڭگۈ باشقىلار قىلىپ باقمىغان ياكى باشقىلار تېخى قىلىپ بولالمىغان ئىشلارنى قىلىشى لازىم. شۇنداقلا ئۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش پۇرسىتىنى يارىتالايدۇ» دەيدۇ ئۇ.

شائىرنىڭ ھاياتىغا بىۋاسىتە باغلىنىشلىق بولغان بۇ شېئىر تۇغقان ئاجايىپ كەچۈرمىشلىرىنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ دىققىتىگە سۇندۇق.

مۇھەررىردىن

قىلغان مۇھاكىمىلىرىمنى، ياشاش يولۇم، ئۇسۇلۇم، مەجەز- خاراكتېرىمنى ۋە تەجرىبە- ساۋاق، ئوي- خىيال، ئۈمىد- ئارزۇلىرىمنى ... بايان قىلدىم.

نۇرغۇن نامدار قەلەمداشلار ئىجادىي ھاياتىدا قەلىم- نى سۆزلەشتى، مەن قەلىمىمنىلا ئەمەس، قەلبىمنى سۆزلەش- نى خالىدىم. بۇ ھېكايەم ئارقىلىق كۆڭلۈمنى بوشاتقۇم، ئى- چىمدىكى ھەممە مەخپىي، يوشۇرۇن گەپلىرىمنى ئېيتىپ قالغۇم كەلدى. ئىسپانىيەنىڭ 17- ئەسىردىكى دۇنياغا مەشھۇر ئۇلۇغ مۇتەپپەككۈرى بالتاسار گراسىيەن: «ئۆزۈڭ ھەققىدە پاراڭ قىلما!» دېگەنىدى. قانداق قىلاي، مەن

بۇ بارلىق شېئىرلىرىم ھەققىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ھېكا- يە. گەرچە بۇ شېئىرىم 1985- يىلى يېزىلغان بولسىمۇ، مەن ئۇنى شائىرلىق ھاياتىمنىڭ ئەڭ ئاخىرقى پەللىسىگە تۇغ قىلىپ تىكلەدىم. سىز ئۈچۈن ۋە كەلگۈسى ئوقۇرمەنلىرىم ئۈچۈن قۇتلۇق يالداما قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە ھاياتىم- دا بېشىمدىن كەچۈرگەن ئاچچىق كەچۈرمىشلىرىمنى، سەر- گۈزەشتىلىرىمنى، ھايات، دۇنيا ھەققىدىكى ئۆزۈم تەتقىق

شائىرلارغا گۇمراھلار ئەگىشىدۇ. ئۇلارنىڭ (سۆز) ۋا-
دىلىرىدا تېڭىرقاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرمەسەن. ئۇلار قىلمايد-
دىغان نەرسىلەرنى قىلدۇق دەپ سۆزلەيدۇ. پەقەت ئىمان
ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، ياراتقۇچىنى كۆپ
زىكرى قىلغان، زۇلۇمغا ئۇچرىغاندىن كېيىن ئۆزىنى قوغدى-
غان شائىرلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا (سۈرە شۇئەرا 224 -،
225 -، 226 -، 227 - ئايەتلەر) «بۇ دۇنيادا (دىلى) كور
بولغان ئادەم ئاخىرەتتەمۇ كور ۋە تېخىمۇ گۇمراھ بولىدۇ»،
شۇنداق، ياخشى ئۇرۇقتىن ياخشى مېۋە چۈشىدۇ. گۆھەر
كۆڭۈلدىن ئىككى دۇنيالىق گۆھەر چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئەسىرى
مانا مۇشۇنداق تۇپراقتا ئۆسكەنلىكى ئۈچۈن تاتلىق!...

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ھېكمەت بىلىمەن، تەكرارلايمەن.
شۇڭا قانداق باھا بېرىشىڭىزدىن پەرۋايم پەلەك، پەقەت:
«قىغىر قەدەملىرىمنى، كۆپۈر سۆز - كۆپۈر خىياللىرىمنى يارات-
قۇچى كەچۈرگەي!» دەيمەن ۋە چىن دۇنيادا نام - ئەمەلنىڭ
ئوڭ قولۇمدىن بېرىلىشىنى ئۈمىد قىلىپ ياشايمەن، خالاس!

1985 - يىلى يېزىلىپ، 1988 - يىلى ناھايىتى تەست
ئېلان قىلىنغان «چىدىساڭ ياشا» ناملىق شېئىرىم ئەل ئە
چىدە مېنىڭ نامىمنى كۆتۈرۈۋەتتى. بۇ شېئىرنىڭ تەسىر
كۈچى شۇنچىلىك زور بولدىكى، ئادەتتىكى پۇقرالاردىن
تارتىپ تا كاتتىلارغىچە ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ
تەكرارلىنىپ، ھەتتا ماقال - تەمسىلگە ئايلىنىپ كەتتى. ئۇنى
چۆرىدەپ شېئىرلار، ئوبزورلار يېزىلدى. «بۇ يەردە ھەق-
قىيى بىر جەڭگىۋار پەلسەپە، سىياسىي قاراشنىڭ ھاسىلاتى
ئۆز يېنىمىزدا تۇرۇپتۇ، ئەمما بىز ئۇنى ئىزدەپ يىراقلارغا
كېتىپتۇق، - دەپ يازدى بۇ شېئىر ھەققىدە مەدەنىيەت،
پەلسەپە تەتقىقاتچىسى ئابلەت مۇھەممەد، - ئابلەت ئابدۇللا
<چىدىساڭ ياشا> دېگەن شېئىردا باشقىلارنىڭ خېلى - خېلى
داڭلىق ئەدىبلىرى ھازىرغىچە ئوتتۇرىغا قويالمىغان ھايات-
لىق ھادىسىلەرنىڭ يېشىمىنى يېغىنچاقلاپ، دادىل مەيدانغا
ئاتتى» [3] شۇندىن كېيىن مېنى كۆرگەنلەر: «چىدىساڭ
ياشا» دەپ چاقچاق قىلىشىدىغان بولدى.

بىر كۈنى غۇلجا شەھىرىدىكى شىنخۇا كىتابخانىسىغا
كىرىپ كىتاب كۆرۈۋاتاتتىم. يېنىمدا سۆزلىشىۋاتقان ئاياللار
نىڭ بىرى يېنىدىكى ئايالغا قايناپ:

— چىدىساڭ ياشا! دەپتىكەن، چىدىغان ئادەم ئۆي
تۇتالايدۇ، - دەپ قالدى. مەن ئىچىمدە كۈلۈپ كەتتىم.

ئۆزۈم ھەققىدە «پاراك» قىلمىسام كىمگە پايدىسى بولىدۇ،
مېنى كىم چۈشىنىدۇ؟! ... مەشھۇر يازغۇچى ۋالك مىڭ ئەپەند-
دىمۇ ئۆزى ھەققىدە ناھايىتى كۆپ پاراك قىلغان ئىدىغۇ...
گەرچە مەن داڭلىقلاردىن بولمىساممۇ، لېكىن قېنى كىم،
قايسى شائىر مېنىڭدەك يازغان ۋە ياشىمىغان؟! ...
كىشى بىلمەيدۇ قەدىرىمنى،

ۋەتەننىڭ بىر گۆھىرىدۇر مەن. [1]

ئېسىڭىزدە بولغاي، بۇ سىز ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى
يۈز يىلدىن كېيىنكى ئەۋلادىمغا يوللاۋاتقان ھاياتىم. 22 -
ئەسىردىكى ئوقۇرمىنىم سورايدۇ:

ھۆرمەتلىك لىرىك شائىرىمىز، مۇبادا، شۇ تاپتا يارات-
قۇچىنىڭ غايىۋانە رەھمەت - خاسىيىتى بىلەن تىرىلىپ، ئارد-
مىزغا كەلگەن بولسىڭىز يەنە شېئىر يازاتتىڭىزمۇ؟! ...

— ياق! — دەيدۇ پاكلىغان روھىم، - سىلەرنىڭ
ھەر كۈنۈڭلار ئۆزى گۈزەل بىر شېئىر. سىلەرگە ھازىر
شېئىر نەھاجەت! ... مەن شېئىر يازمىغان، شېئىر مېنى
يازغان ... شۇنداق، مىڭ قەتلە شۈكرى! ... پۇشايماندىن
خالاسمەن. شېئىرلار مېنى يازغان. «چىدىساڭ ياشا» شۇلار-
نىڭ بىرى - ئېھتىمال، بۇ يازمامنى ئوقۇپ، مېنى پوچى،
ماختانچاق، ئەخمەق، شۆھرەتپەرەس، يالغاجى، كاززاپ...
دەرسىز. ھەرنەرسە دېسىڭىز مەيلى، مەن پەقەت سەمىمىي
كۆڭلۈمنى سىزگە تۈتمەن.

يازغۇچى نۇرمۇھەممەد توختىنىڭ: «ئۆگىنىپ، ئىزد-
نىپ تاپتىم ئۆزۈمنى» ناملىق ئىجادىيەت ھاياتىنى ئوقۇپ
غايىۋانە رەھمەت ئېيتتىم (بۇ ئەسەر «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»
ژۇرنىلىنىڭ 2010 - يىلى 1 - سانغا بېسىلغان) ئۇ تا ھازىرغى-
چە ھېچكىم، ھېچقانداق بىر قەلەم ساھىبى ئېيتىمىغان چىن
دۇنيالىق سۆزلىرىنى ئېيتتى: «بۇلغىنىشتىن ساقلىغان خۇداغى-
مۇ مىڭ رەھمەت! ... مەن ئىسمىمنىڭ «سېجىن» (يامان
ئىش - ئەمەللەر خاتىرىلىنىدىغان ئىلاھىي دەپتەر) دە
ئەمەس، «ئىللىيۇن» (ياخشى ئىش - ئەمەللەر خاتىرىلىنىدۇ-
غان ئىلاھىي دەپتەر) دا بولۇشىغا تىرىشمەن. قىغىر قەدەم-
لىرىمنى، كۆپۈر سۆز - كۆپۈر خىياللىرىمنى ياراتقۇچى كە-
چۈرگەي!» [2] قاراڭ، ئۇنىڭ كۆڭلى نەقەدەر ئاق، نەقە-
دەر پاك، نەقەدەر سەمىمىي ۋە گۇناھىدىن قورققاق! ...
«ھەر ئادەم ئەتىگە نېمىلەرنى تەييارلىغانلىقىغا قارىسۇن.»
مانا بۇ چىن يازغۇچى.

ئۇ ئايال بۇ سۆزنى ئېيتقان ئادەمنىڭ يېنىدا تۇرغانلىقىنى بىلمەيتتى.

ھەر قېتىم ئۈرۈمچىگە كېلىپ، شائىر بەگمەت يۈسۈپ بىلەن ئۇچرىشىپ قالسام، ئۇ ئەجەبلەنگەن ۋە قىزىققان ھالدا:

— چىدىساڭ ياشا، بۇ قانداقمۇ كېلىپ قالغاندۇ كاللا-ئىزغا، — دەپ ھەيران بولاتتى.

بۇ يىگىت بۇ شېئىرنىڭ مېنىڭ ھاياتىمدىكى زەھەردەك ئاچچىق كەچۈرمىشلەر، ھەسەت، ھەسرەتلىك خىياللار، بو-لۇپمۇ ھاياتىمدا يۈز بەرگەن «غەلىتە» رەزىل قەبىھلىكلەر، كەستىشلەر بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. مەن ئۇ كەچۈرمىشلىرىمنى تۇتقا قىلىپ، كىشىلىك دۇنياسى، ئا-لەمنىڭ تۈزۈلۈشى ۋە قانۇنىيەتلىرى، ياشاشتىكى ئەڭ ھالقى-لىق نۇقتىلار، شۇنداقلا كىشىلىك مۇناسىۋىتىدىكى سىرلىق روجەكلەرنى تەپەككۈر قىلاتتىم. كىتاب كۆرەتتىم، سېلىشتۇ-راتتىم، تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەيتتىم. كىلاسسىك شې-ئىرلارنى مۇلاھىزە قىلاتتىم، روھىيەت ئىلمىنى ئۈگەنەتتىم... بۇ بىلىم مېنىڭ شېئىرلىرىمغا قانات بېرەتتى: «تۇرمۇش»، «نۇرلىنىدۇ بۇ دۇنيا مۇھەببەتلىك ئادەمدىن»، «يارالدىم مىليونغا ھەمراھ ۋە لېكىن»، «سەن ئۆزۈڭ قۇل، ئۆزۈڭ پادىشاھ»، «رىقابەتلىك بۇ دۇنيا»، «ئۆز - ئۆزىنى يوق-تىش»، «ھەر كىشىگە ھەررەڭدۇر دۇنيا»، «قارا چېچىم»، «ئۆز - ئۆزىنى بەزلەش»، «قانۇنىيەت»، «ئېتىقادتا گۈ-زەلدۇر دۇنيا»، «يالغان ئېتىماس تەبىئەت پەقەت»... قاتار-لىق شېئىرلىرىم ئەنە شۇ ئالەم ۋە كىشىلىك دۇنياسىنىڭ پەلسەپە-يۈنۈسلىك پىكىر - قانۇنىيەتلىرى بىلەن يۇغۇرۇلغانىدى:

يالغان ئېتىماس تەبىئەت پەقەت،

نۆۋىتىدە كېلەر باھار، كۈز.

يالغان ئېيتار ئادەملەر پەقەت،

بىر - بىرىگە قاراپ يۈزمۇيۈز.

تەبىئەت بىلەن ئادەملەر ئەنە شۇنداق ياشايدۇ. بىر كۈنى ھەزرىتى نەۋائىنىڭ بىر مىسرا غەزىلىنى ئوقۇپ، ئويلە-نىپ ئولتۇرۇپ كەتتىم. بۇ مىسرا ماڭا بەك تەسىر قىلغانىدى. ئېسىمدە قېلىشىچە ئۇنىڭدا: «ئى نەۋائى ئالەم بىر تەرەپ، سەن بىر تەرەپ» دېگەن مەزمۇن بار ئىدى. بۇ مىسرانى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە ئويلاپ يۈردۈم. ئۇنى موللا سىدىق يەر كەندى مۇنداق يەشكەندى:

«ياراتقان ھەممە نەرسىدىن ئاساسىي مەقسەت پەقەت سەن ئۆزۈڭ! سېنىڭ زاتىڭدىن باشقا ھېچنەرسە مەۋجۇت ئەمەس. سەن ئۆز زاتىڭ بىلەن ھەم ئىخچام ھەم تەپسىلىيەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز ۋۇجۇدۇڭ ھەققىدە تەپەككۈر قىلغىن، نې-مىنى ئىزدىمەكچى بولساڭ ئۆزۈڭدىن ئىزدىگىن.» [4]

توغرا بۇ شۇنداق رەھىمسىز دۇنيا. بىز ئىزدىمەكچى بولغان نەرسىمىزنى پەقەت ئۆزىمىزدىنلا ئىزدىشىمىز كېرەك. ئىنسان بۇ دۇنيانى «دۈشمەن» بىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن يەككەۋىيەك دۇئەلغا چۈشۈشى ۋە ئۇنى يېڭىشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا ئادەم بۇ دۇنيادا خۇشال ياشىيالايدۇ... مەن ھاياتلىق ۋە تۇرمۇشنىڭ ھەممە ئۇششاق، ئى-چىكە ساھەلىرىگە بۇ پەلسەپەۋىيلىك پىكىرنى باغلاپ تەپەك-كۈر قىلدىم:

ئىنسان بىلەن ھەممە نەرسە جەڭ ھالىتىدە، بىرگە بىر، قارىمۇ قارشى ھالەتتە تۇرىدىكەن. ئالايلى، ئالدىڭىزدا بىر قەدەھ شاراب بار، نەق شۇ مەيداندا سىز بىلەن قەدەھ ئوت-تۇرىسىدا بىرگە بىر جەڭ ھالىتى شەكىللىنىدۇ. ئەگەر سىز قەدەھنى يەڭسىڭىز لەززەتلىنىسىز، پەيزى قىلىسىز، ئەگەر قەدەھ سىزنى يېڭىۋالسا مەست بولىسىز، پەس بولىسىز... شاھ بىلەن تەختىمۇ شۇنداق، ئەگەر شاھ يەڭسە، تەختتە مەغرۇر ئولتۇرۇپ، ئەلگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ، ئەگەر تەخت يەڭسە، شاھنى ئىرغىتىپ تاشلايدۇ. پۇل بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىمۇ خۇددى شۇنداق قارىمۇ قارشى بىرلىك ھالىتى مەۋجۇت: سىز پۇلنى يەڭسىڭىز راھەتلىك، باياشات تۇرمۇش كەچۈرىسىز، ئەگەر پۇل سىزنى يەڭسە نامراتلىق، يوقسۇزلۇق گېلىڭىزنى بوغىدۇ، ھەتتا دىۋانە بولۇپ كېتە-سىز. ياكى پۇل ئۈستىڭىزگە مىنىۋېلىپ، ئېشەكتەك ھالىڭىز-نى قويمايدۇ...

يارىتىلىشتىن تارتىپ ھەممە ئادەمنىڭ قەلبىدە نومۇس بىلەن پەسلىك (ئادىمىيىسىزلىك) دائىم بىر - بىرى بىلەن ئېلى-شىپ تۇرىدۇ. ئەگەر قەلبىڭىزدىكى پەسلىك يەڭسە سىز شە-تانغا قۇل بولىسىز، ئەگەر نومۇس يەڭسە پەرىشتە سۈپەت ئادەم بولىسىز، ۋەھاكازالار...

پۈتۈن دۇنيادىكى ھەر قانداق شەيئى قارىمۇ قارشى ھالەتتىكى زەررىچىلەرنىڭ بىرىكىشىدىن تۈزۈلگەن. دېمەك، دۇنيادا ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ قۇدرەتلىك ئىنسان بۇ دۇنياغا قارىمۇ قارشى ھالەتتە زېمىنغا چۈشۈرۈلگەن. ئۇ بۇ

جاۋاب»، ل. مۇتەللىپنىڭ، «ئىز» ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ، «تۈگمەس ناخشا» ت. ئېلىپنىڭ، «دېھقان بولماق تەس» روزى سايىتنىڭ، «ئالمىدەك يۈرەكتە ئالەمچە سۆيگۈ» ئوسمانجان ساۋۇتنىڭ... ھەيكىلىنى تىكلەشكە ئوخشاش، ئېھتىمال، بۇ شېئىر مۇھىپنىڭ ھەيكىلىنى تىكلەپ قالار!... بۇ شېئىرنىڭ دۇنياغا تۆرەلگەنلىكى روھىنى كۆتۈرۈپ، مېنىمۇ ئىنتايىن خۇشال قىلىۋەتتى. قايسى شائىر ئەڭ داڭلىق شېئىرى ئۈچۈن خۇشال بولمايدۇ؟ مەن بۇ شېئىرنىمۇ. نىڭ تۇغۇلۇشىغا غايىۋانە ئىلھام ئاتا قىلغان ھەزرىتى نەۋائىي. نىڭ روھىغا سۆيۈنمەن، ئەگەر ئۇنىڭ ئاشۇ بىر مىسرا شېئىرىنى ئوقۇمىغان، ئۇ ھەقتە مۇتالىئە يۈرگۈزمىگەن بولسام؛ ئېھتىمال، بۇ شېئىر تۇغۇلماستىن ئىدى. بۇ قۇرلارغا قەلب گۈللىرىمنى تىزىۋاتقاندا، مەرھۇم شائىر ت. ئېلىپنى ئاكا. نىڭ 1982 - يىلى غۇلجىدىكى بىر سورۇندىن كەچ قايتقان ۋاقتىمىزدا ئېيتقان گەپلىرى يادىمغا كېلىۋالدى:

شۇ كۈنى سورۇندىن تاڭ ئاتارغا يېقىن قايتقاندۇق، مەن ئۇنى قۇدۇق مەھەللىسىدىكى تۇغقىنىمىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن بىللە كېتىۋاتاتتىم. خىلۋەت، قاپقاراڭغۇ تېرەكلىك بوستان كوچىدا ئىككىمىز يالغۇز كېتىۋېتىپ، كۆڭلۈمدە ئۇزۇندىن بېرى مۆكۈپ ياتقان بىر سوئالنى سوراشقا ئالدىردىم. ئۇنى مەن تېپىپچىنىكامنىڭ شېئىرىدىكى بىر نۇقسان دەپ چۈشەنگەچكە كۆڭلىمگە ئېلىپ قالارمىكەن دەپ پېتىنالىمايۋاتاتتىم. مەن بۇ خالىي پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، سوراشقا نەچچە تەشەببۇس قىلىپ، تىلىمغا كەلگەن سوئال شۆلگەيگە ئايلىنىپ كېتىۋاتاتتى. ئۆيگە ئاز قالدۇق. كەيلىك ئاخىرى مېنى تەۋەككۈل دەرياسىغا ئىستىرىۋەتتى، مەن ئۇنىڭغا ياندېشىپ مېڭىپ، مۇلايىم ئاۋازدا سورىدىم:

— تېپىپچان ئاكا، كۆڭلۈمدە ئۇزۇندىن بۇيان يېشىلىمىگەن بىر تۈگۈن بار ئىدى. مۇشۇ خالىي پۇرسەتتە سىزدىن سو-رسام كۆڭلىڭىزگە كېلەمدىكىن دەپ ئويلىنىپ كېلىۋاتمەن.

— سورا - سورا، نېمە ھەقتە ئىدى. خوتۇن ئالدىغان ئىشىڭ ئەمەستۇ! — تېپىپچانكام بويتاقلىقىمغا يۆلەپ چاقچاق قىلىپ، سىقىلىپ، قورۇنۇپ تۇرغان كەيپىياتىمنى ئۇچۇرۇۋەتتى.

— ياق، — دېدىم مەنمۇ كۈلۈپ، ئازادلىشىپ، — سىزنىڭ بىر شېئىرىڭىز توغرىسىدا.

— ھە، ھە، قانداق، بولماپتىمۇ، ئېيتىۋەر، پىكرىڭ

دۇنيا بىلەن جەڭ قىلىشى، ئاشۇ جەڭ ئارقىلىق ھاياتلىق نېمىتىنى تېپىپ يېيىشى، جاپا - مۇشەققەت، رىيازەت، ئۆتكۈن - چى رەنجى - مۇشەققەتلەرگە چىدىشى، چىدام، سەۋر بىلەن ياشىشى كېرەك. ئۇ تۇغۇلغاندا ئەسلىدە مۆجىزە ھاياتى كۈچكە ئىگە ۋۇجۇدلىق بولۇپ، دۇنيا بىلەن، تۇرمۇش بىلەن جەڭ قىلىپ يېڭىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئالەمدە ھېچقانداق جانلىققا بېرىلمىگەن كۈچلۈك تەپەككۈر، ساغلام، ئىقتىدارلىق تەن ئاتا قىلىنغان. ئۇنىڭ بۇ دۇنيادا شۇنىڭدىن باشقا دوستى يوق. ئۇنىڭدىن باشقا يار - يۆلەنچۈكى يوق، مەدەتكارى يوق، ئۇنىڭدىن باشقا پادىشاھى يوق. ئالەمنىڭ ۋە ئا. دەمنىڭ قانۇنىيىتى شۇنداق. نەۋائىينىڭ ئاشۇ بىر مىسراغە. زىلى بۇ دۇنياغا نىسبەتەن مېنىڭدە كۈچلۈك «بىرگە بىر» دېگەن قارشىلىق ئېڭىنى شەكىللەندۈردى. چۈنكى بۇ دۇنيا ھەم سۆيۈملۈك ھەم رەھىمسىز ئىدى. ئۇ مېنىڭ ھاياتىمدا تەكرار - تەكرار ئىسپاتلانغانىدى.

مەن ئۇنى تۇنجى قېتىم 1986 - يىلى ماي بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىلى ئوبلاستلىق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۆتكۈزگەن كەچلىك پائالىيەتتە ئوقۇپ بەردىم. ھېلىمۇ كۆز ئالدىمدا: ئادەملەر قورشاپ تۇرغان مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا بۇ شېئىرنى ئوقۇپ تاماملىغىنىمدا گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى كۆتۈرۈلۈپ، مېنى ھاياجانلاندىرۇۋەتتى. مەرھۇم تۇرسۇن ئەلىنىڭ (بۇ چاغدا تۇرسۇن ئەلى مەن ئىشلىگەن خەنىڭ يېزىسىدىن يۆتكىلىپ، ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولغانىدى) ھاياجانلىنىپ، ئاشۇ توپ ئاردىسىدىن «چىدىساڭ ياشا!» دەپ ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى. كېيىن ئۇ بىر قولىدا قولۇمنى تۇتۇپ بىر قولىدا دولامغا ئۇرۇپ، كۈلۈپ: «چىدىساڭ ياشا، ياخشى يېزىپسىز!...» دەپ ماختاپ ئىلھاملاندۇردى.

ئىلىدىكى ئاشۇنداق پائالىيەت، ئەنجۈمەنلەردە كىشىلەر «چىدىساڭ ياشا» نى ئوقۇپ بېرىشكە دەپ تەلەپ قىلىشاتتى، خەلق بۇ شېئىرغا «چىدىساڭ ياشا» دەپ تېپماقچى بولغانىدى، مەن خەلقنىڭ قوللىشى ۋە ئىسىم قويۇپ بېرىشى بىلەن كېيىنكى مەتبۇئاتتا «بىرگە بىر» نى «چىدىساڭ ياشا» تېمىسىغا ئۆزگەرتتىم ۋە 2008 - يىلى، مىللەتلەر نەشرىياتى نەشر قىلغان شېئىر - داستانلار توپلىمىغا ئۇنى كىتاب ئىسمى قىلىپ ئالدىم. ھەر بىر شائىرنى پەقەت ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى بىر شېئىرى ھەيكىلىنى تىكلەيدۇ، «يىللارغا

مۇ بارىدۇ. «كۆڭل» ئايدۇ. يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك، گەپ - سۆز ھەممىسىدىلا ئۆزىنى سۈنئىي ياشاشقا زورلايدۇ. دورامچىلىق قىلىدۇ. مودا قوغلىشىدۇ... نەتىجە - دە بۇ خىل كىشىلەر ئەر كىن بولالمايدۇ. تەپەككۈرى بوغۇ - لىدۇ، تېنى قىسىلىدۇ...

ئادەم تەبىئىي ياشىغاندا ئەر كىن بولىدۇ، كۈلگۈسى كەلمەسە خۇشامەت قىلىپ كۈلمەيدۇ، يىغلىغۇسى كەلمەسە «كۆڭل» ئۈچۈن يىغلىمايدۇ. كۆڭلىدىكى گەپ - سۆزىنى ئەر كىن، ئازادە ئوتتۇرىغا قويالايدۇ، يالغان ئېيتمايدۇ، ۋە - دىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ، لىلا بولىدۇ. مۇنداق ياشىغان ئادەملەرنىڭ تەپەككۈرى جانلىق، ئىككى دۇنيالىق بولىدۇ. كۆڭلى كەك، تېنى ساغلام، ئۇزۇن ئۆمۈرلۈك بولىدۇ.

دېمەك بۇ دۇنيادىكى «بىرگە بىر» جەڭگە ھازىرلازغان ئادەم ئەسلىدە تەبىئىي كۈچلۈك توغۇلغان بولسىمۇ، تۇرمۇش، ھايات چېڭىدە پىسخىكا مەيداندا يېڭىلىپ ئۆزۈلۈ - كىنى يوقىتىپ ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. تۇرمۇش ئەنە شۇنداق رەھىمسىز ۋە قاتتىق قول. مەن ئۇنى «تۇرمۇش» دېگەن شېئىرىمدا مۇنداق شەرھىلىگەن ئىدىم:

پاك ياشاشنى ئىستەيسەن لېكىن،

ھاياتتا پاك ياشىماق قىيىن.

سەبىلىكتە ياشايسەن گۈلدەك،

ناپاكىلىققا چۆكسەن كېيىن. [5]

ئادەمنىڭ ئۆز - ئۆزىنى يوقىتىشى توغرىسىدا بولسا:

يوقىتىدۇ ئادەم ئۆزىنى،

تاپقىنىدا بولار ھۆر ئىنسان.

يوقاتقانمەن مەنمۇ ئۆزۈمنى،

مەن ئۆزۈمنى تاپمەن قاچان؟!...

تۇغۇلغاندا مەن ئۆزۈم ئىدىم،

ئەس كىرگەندە يوقالدىم ئاستا.

يوقالدى ئۆز تىلىم ۋە گېلىم،

يېڭى قۇلاق بوپقالدى پەيدا. [6]

دېمەك، بۇنىڭدىكى پەلسەپىۋى پىكىرنىڭ مېغىزى شۇكى، بۇ دۇنياغا «بىرگە بىر» جەڭگە چۈشكەن ئادەمدە ئىككى مۇھىم تەييارلىق روھى بولۇشى يەنى ئۇ بىرىنچى قە - دەمدە ئۆز - ئۆزى بىلەن بىرگە بىر، ئاندىن دۇنيا بىلەن

توغرا بولسا قوبۇل كۆرىمەن، - ھوشيار ئادەمدە ئۇ، گەپنىڭ ئۇرانىدىن شېئىردىكى نۇقساننى دەيدىغىنىمنى سېزىپ، دەررۇ سەگەكلەشتى.

— ھە... — دېدىم مەن يەنە ئوڭايىسىزلىنىپ.

— قايسى شېئىرىمنى دەيسەن، قېنى ئېيتقىنا، ئاڭلاپ

باقاي. ئېيتتىم:

— سىزنىڭ «ماۋجۇشغا» دېگەن غەزىلىڭىزنىڭ

ۋەزىن - بەھرىلىرى، رادىپلىرى ھوۋەيدانىڭ غەزىلىگە ئوخشاپ قاپتۇغۇ، ھوۋەيدا مۇنداق يازغان:

باغ ئارا كۆرسەتمەدىڭ گۈلدەك جامالىڭدىن ماڭا،

شەمەن يەتكۈزمەدىڭ بويى ۋىسالىڭدىن ماڭا.

سىز مۇنداق يېزىپسىز:

داھىي ماۋجۇشى سېنىڭ ھەر بىر سۆزۈڭ ھېكمەت ماڭا،

ھېكمەتنىڭ مېغىزىنى چاقماق بېھساب قۇدرەت ماڭا.

تېپىپچىنىڭ بىر پەس ئويلىنىپ قالدى. ئاندىن تېزلا:

— بىز ئاشۇلاردىن ئىز ئالمىساق قانداق يازالايمىز

ئۇكا! — دېدى - دە، جىمىپ كەتتى. مەنمۇ شۇك بولۇپ

قالدىم ۋە ئۇنى ئۆيگە كىرگۈزۈۋېتىپ، يول بويى بايامقى

سۆزلىرىنى ئويلاپ ماڭدىم...

شۇنداق، كىلاسسىكلار بىزگە ئىز ئېچىپ بەرمىگەن

بولسا بۈگۈنكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتى بولامتى؟! ئادەم تۇغۇ -

لۇپلا ئالم بولغان ئەمەستە! ئۇ ياشاش، ئۇلغىيىش داۋامىدا

تەمتىلەپ مېڭىپ، كۈچكە تولۇپ ئاندىن رەھىمى ئادەم بو -

لىدۇ. لېكىن بۇ «بىرگە بىر» دۇنيادا ئادەملەر ھەر خىل يا -

شايدۇ، بەزىلەر ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇشىدىكى تەبىئىي ئادىمى

خىسلەتلىرىنى ساقلاپ، پاك، سەھىمى مۇھەببەتلىك ئىنسا -

نىي پەزىلىتى بىلەن ياشاپ بۇ دۇنيادىن ئۆتدۇ. ئەمما

نۇرغۇن ئادەم ئاشۇ سەبىي، پاك ئادىمى خىسلەتلىرىنى يو -

قتىپ قويدۇ. بۇ دۇنيادا ئادەم ئۈچۈن ئەڭ كۆڭۈللۈك

ياشاش - تەبىئىي، ئەر كىن ياشاشتۇر، ئەمما ياشاش داۋام -

دا كىشىلەر ئۆزۈلۈكىنى يوقىتىپ، زامان، ماكان، مۇھىت ۋە

كىشىلەر رايىچە سۈنئىي ياشاشقا ئىنتىلىدۇ، بۇ خىل ئادەملەر

يالغان ياشايدۇ، قورۇنۇپ ياشايدۇ. كۈلگۈسى كەلمەسە

كۈلىدۇ، يىغلىغۇسى كەلمەسە يىغلايدۇ. بارغۇسى كەلمەسە -

بىرگە بىر جەڭگە چۈشۈشى كېرەك. ئۆز - ئۆزىنى يېڭەلمەيگەن ئادەم تەھقىكى دۇنيانى يېڭەلمەيدۇ!...

قەدىرلىك ئوقۇرمەن، ياش دوستلار، مەن ئۆز - ئۆزۈمنى قانداق يەڭگەنلىكىم ۋە ئاخىرىدا دۇنيانى - تۇر - مۇشنى قانداق يەڭگەنلىكىم ھەققىدە سىلەرگە سۆزلەپ بېرىشىنى خوپ كۆردۈم. چۈنكى مەن سۆزلىمىسەم ئۇ گەپلەر مەن بىلەن بىللە قارا تۇپراققا مەڭگۈلۈك كىرىپ كېتىدۇ. ئۇ چاغدا ھېچكىمگە پايدىسى بولمايدۇ. ئەيىبەكە بۇيرۇماڭلار - كى، بۇ لاپ ئەمەس، كوزا - كوزاڭ ئەمەس، ھەممىسى ئە - مەلىيەت، مېنىڭ ھاياتىم! ...

مەن ئۆز - ئۆزۈمنى يېڭىپ، دۇنياغا مۇھەببەت بېرىپ ھازىرغا قەدەر تەبىئىي، پاك، سەمىمىي ياشىغانلىقىم ئۈچۈن دۇنيا ماڭا كۆڭۈللۈك، مەنىلىك ھايات بەخش ئەتتى. ئۆت - كۈنچى، ئاچچىق كەچمىشلەر قەلبىمنى يارا قىلالىدى. سىز مېنىڭ مەكتەپتىن تارتىپ، تاھازىرغا قەدەر بولغان ھاياتىمنى ئىزچىل تەتقىق قىلىپ كۆرسىڭىز مېنىڭ پۈتۈن مەجەز - خا - راكىتىم، ياشاش ئۇسۇلۇم، مۇناسىۋىتىم كىشىلەرگە ئانچە ئوخشمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىسىز. مەن ئۆمرۈمدە كىشى - لەرگە ياخشىلىق قىلسام قىلدىمكى، يامانلىق قىلدىم. ئەڭ ئۇلۇغ ئىشىم، ئۆز غايەمدىن، شائىرلىق نىشانىمدىن تايىم - دىم. تاج - مەنسەپكە قىزىقىدىم. ناھەقچىلىق ئالدىدا پىك - رىمدىن يانمىدىم... بۇ يەردىكى ئاساسىي ھالقا نېمە؟ مەن ئۆزۈمگە ئىشىنىۋاتتىم. ئاچ - توق قېلىشتىن، جاپا - مۇشەققەت - تىن ھەرگىز قورقمايتتىم. ھازىر مۇ شۇنداقمەن، ماڭا بۇ ھايا - تىمدى ھېچكىم ياردەم قىلغان ئەمەس، ئۆزۈمگە ئۆزۈم ياردەم قىلدىم. ياشسۇن ئۆزۈڭ! ... «سېنىڭ شۇ قىلغىنىڭ - غا...» مانا بۇ تۇيغۇ مەندە كۈچلۈك رىقابەت ئېڭىنى تۇغۇپ، مېنى كېچىلەپ ئىشلەشكە، ئاز ئۇخلاشقا دەۋەت قىلدى...

مەن ئۆز - ئۆزۈمنى يېڭىش ئۈچۈن نەپسىمنى شۇنداق بوغۇۋەتتىمكى مېنى ھەر قانداق بىر شەخس دورىيالىمايدۇ. ئىشەنمىسىڭىز بېشىمدىن ئۆتكەن كەچمىشلەرنى ئاڭلاپ بېقىڭ:

مەندە كىشىنىڭ قەرزى يوق، ئىقتىسادىم يېتەرلىك ئادەم. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۆزۈمگە شۇنداق بېخلىمەنكى ئېھتىمال ئۇيغۇرلار ئىچىدە يەنە بىرەرى يوقتۇر. شۇنى ئا - لادىدە تەكىتلەپ قويايىكى، بۇ پەقەت ئۆزۈمگىلا، ھەرگىز

سىزگە ۋە باشقىلارغا ئەمەس. باشقىلارغا قولۇم كەڭ - ئوچۇق. ماڭا قەتئىي كۆپ پۇل كەتمەيدۇ، مەندە ھەشەمەت - لىك ئۆي، ماشىنا، مودا كىيىم، كاتتا رېستورانلاردا تاماقلە - نش، نازىنىن... ھەۋىسى يوق. ھازىر ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيۈم 75 كىۋادرات مېتىرلىق ئۆيدە ئولتۇرىمەن، تۆت بالام بار (ئىككىسى ئۈرۈمچىدە) ماڭا ئاشۇ ئاددىي ئۆيۈم ئۆلگىچە يې - تىدۇ: دېمەك مەن ئەڭ باي، خاتىرجەم ئادەممەن.

1986 - يىلى ئىنىم دىلمۇرات ھاجىم ھەجگە بارغاندا ماڭا ئىتالىيەنىڭ قىممەت (خەلق پۇلىغا سۈندۈرۈلگەن) 2000 - 2500 يۈەنلىك) شىبلىتىدىن بىرنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ چاغدا مەن 20 - 30 يۈەنلىك شىبلىت كىيىپ يۈرەتتىم. ئايالىمغا: — بۇنى ساندۇققا سېلىپ قوي! — دېۋىدىم، ئايالىم تېڭىرقىغان ھالدا:

— ئەجەب چىرايلىقكەن، شۇنداق پۇختىكەن، كىيىۋال - سىڭىز بولمامدۇ؟ — دېدى.

— ياق، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا، — مۇنداق شىبلىت - لارنى كىيىش ماڭا ياراشمايدۇ.

مەن يېڭى قىممەتلىك كىيىملەرنى كىيىپ، پارقىراپ گىدىيىپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرمەيمەن، ئۇ خىل كىيىملەرنى كىيسەم قانداقتۇر كىشىلەردىن ئايرىلىپ قالغاندەك، ئالاھى - دە بولۇۋالغاندەك، ئۇلار تۆۋەندە، مەن يۇقىرىدا لەيلەپ يۈرگەندەك ھېس قىلىمەن. شۇڭا ئۆيدە چەت ئەلنىڭ كاستۇم - بۇرۇلكا، پەلتولرنىڭ ساندۇقتا ياتقىنىغا تالاي يىللار بول - سىمۇ، (مەن ئۇلارنى چەت ئەلگە چىققاندا ئېلىپ كەلگەندىم) كىيگۈم كەلمەي، شۇ پېتى تۇراتتى. پەقەت بەزىلىرىنى ئارىلاپ ھېيتلاردىلا كىيىپ قويايتتىم. ماڭا قانچە ئەرزان، ئاددىي بولسا تەن - تېنىم يايىراپ كېتەتتى. بۇ مېنىڭ تەبىئە - تىم ئىدى.

ئۈچ يىل ئۆتتى. ئىنىم دىلمۇرات ھاجىم فىرانسىيەگە ئوقۇشقا چىقىدىغان بولدى. مەن ئۇنىڭغا ساندۇقتا پېچەت پېتى ساقلىنىۋاتقان ھېلىقى ئۆزى ئېلىپ كەلگەن ئىتالىيەنىڭ شىبلىتىنى يوللۇق تۇتتۇم.

— ھوي ئاكا، — دېدى ئۇ ھەيران بولۇپ، — بۇنى تېخىچە كىيىمگەنمىدىڭ، ئۆزۈڭ كىي، بۇ ئىتالىيەنىڭ داڭلىق شىبلىتى.

مەن ئۇنۇمدىم، ئاخىرى ئۇ شىبلىتنى ئېلىپ كەتتى. مەن بولسام شۇ يىلى يىگىرمە يۈەنلىك شىبلىت بىلەن يازنى

چقاردىم.

خوش، بۇ بايانلاردىن مېنى «ئاجايىپ پىخسىق ئادەم ئىكەن!» دەپ خاراكتېرلىدىڭىزمۇ؟ ...

خاتا، بۇ باياننى ئاڭلاپ بېقىڭ:

1996 - يىلى 7 - نۆۋەتلىك «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» پىچاندا ئۆتكۈزۈلدى. شۇ چاغدا مەن ھېچكىم قىلمىغان، ئويلاپ باقمىغان مەرد - سېخىلىق قىلىپ ھاتەم بولغانمەن. يەنى شىنجاڭدىكى داڭدار قەلەمكەشلەر، مۇھەر-رىرلەر ۋە ئاخباراتچىلارنىڭ ئالدىدا سەھنىگە چىقىپ ئۆزۈم-نىڭ دۇنيالىقتا يىغقان بارى - يوق 50 مىڭ يۈەن پۇلۇمنى ۋە بىر قورۇ - جايىمنى «دەرمان ئەدەبىيات مۇكاپاتى» غا ئا-تىغانمەن. بىلىپ قېلىڭكى مەن شىركەتنىڭ دىرېكتورى، پۇلدار بايۋەچچە ئەمەسمەن، ئادەتتىكى دۆلەت خادىمىمەن. «دەرمان ئەدەبىيات مۇكاپاتى» تەسىس قىلىش ئۈچۈن شۇ يىلى 30 - سېنتەبىر كۈنى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ سابىق رەئىسى يازغۇچى مەمتىمەن ھوشۇر ۋە ئاتاقلىق يازغۇچى مەرھۇم زوردۇن سابىرلار بىلەن قايتا - قايتا ئويلىنىش ئار-قىلىق مۇكاپاتنىڭ خاراكتېرى، تەشكىلى پىرىنسىپلىرى ۋە مۇكاپاتلاش چارىلىرى توغرىسىدا توققۇز تۈرلۈك ماددىنى مۇقىملاپ، ئاخىرقى قېتىم قاراپ چىققاندىمۇ 7 - ئۆكتەبىر كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئى-يىتى ئۇنىڭغا مۇنداق تەستىق سالغانىدى:

«مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا:

ئىلى ۋىلايەتلىك رادىيو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسىنىڭ پې-نسىيەگە چىققان خادىمى، شائىر ئابلەت ئابدۇللا ئۆزىنىڭ 50 مىڭ يۈەن نەق پۇل ۋە بىر قورۇ - جايىنى تەقدىم قىلىپ، كۆپچىلىكنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈپ، «دەرمان ئەدەبىيات مۇكاپاتى» تەسىس قىلماقچى، ئۇنىڭ ئەدەبىيات-مىزىنىڭ تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلۈپ، ئېسىل ئەسەرلەر، تالانت ئىگىلىرىنىڭ تېزراق مەيدانغا چىقىشىغا مەدەتكار بولۇش روھى تولمۇ قەدىرلىك. بىز ئابلەت ئابدۇللاننىڭ بۇ ياخشى نىيىتىنى قىزغىن قوللاپ - قۇۋەتلەيمىز. شۇنداقلا ھەر قايسى مۇناسىۋەتلىك ئورۇن، مەرىپەتپەرۋەر شەخس-لەرنىڭ قىزغىن قوللاپ - قۇۋەتلىشىنى تەشەببۇس قىلىمىز.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئى-

يىتى (تامغا)

1996 - يىلى 7 - ئۆكتەبىر

ئەپسۇسكى، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى بۇ ياخشى نىيەت ئەمەلگە ئاشماي قالدى. لېكىن ئۇنىڭ تۈرتكىسىدە بەش يىلدىن كېيىن يەنى 2001 - يىلى مەرھۇم ماھۇتجان داۋۇت شىركىتىدىن بەشىۈزىملىك يۈەن ئاجرىتىپ: «يېڭى ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى (گۈلزار) مۇكاپاتى» نى تەسىس قىلدى. خوش، قەدىرلىك دوستۇم، سىز مېنىڭدەك قىلالامسىز؟! ...

پۇلىڭىز يېتەرلىك تۇرۇپ، مەن ياتقان ياتاقلاردا ياتا-لامسىز؟ بۇلتۇر ئۈرۈمچىگە كەلگىنىمدە مەن ياتقان ياتاقنى كۆرگەن داڭلىق كوررېكتور ئاغىنەم قەييۇم تۇرسۇن ھەيران قالغىنىدىن ئاغزىنى ئېچىپ قالغانىدى. چۈنكى ئۇ قا-راڭغۇ، تامنىڭ ياقلىرىدىن شىلدىرلاپ ئۇششاق شېغىل، سېمونت پارچىلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ئەڭ ئەرزان بىر كىشىلىك ياتاق ئىدى. مەن بۇ ياتاققا خان ئوردىسىدەك ھېسسىياتتا تېنىم يايىپ ياشايتتىم، ئەرگىن ئىدىم ...

نۇرغۇن تەڭ دېمەتلىكلەر مېنىڭ ساغلاملىقىمغا ھەۋەس قىلىدۇ، بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي: مەن ئەنە شۇنداق ئاددىي، غورىگىل تۇرمۇشنى ياخشى كۆرىمەن. چۈنكى ئاشۇ غورىگىل، ئاددىي تۇرمۇشتا ھاياتنىڭ لەززى-تى، مۇھەببىتى بولىدۇ. تۇرمۇش بىلەن بىرگە بىر جەڭ بو-لىدۇ. قان بېسىم، قان قېتىش، شېكەر كېسەللىكى ۋە باشقا يامان كېسەللەردىن سىزنى نېرى قىلىدۇ. مەن قورسىقىمغۇ قاتتىق بېخلىمەن. ئاددىي، قارا پايىم تاماقلاندىنى ياخشى كۆرىمەن. سىزگە ئېيتسام ئۆيۈمدە تاماقتىن «زېرىكىپ» كېتىمەن. چۈنكى ئايالىم، بالىلىرىم قورسىقىغا ئامراق، خۇدا-نىڭ ھەر كۈنى ئىككى ۋاق تاماق. مەن تاماقتىن «زېرىد-ياكى ئاشقان - تاشقان نەرسىلەر بىلەن چاي ئىچمەن. ئەمما ھەسەلدىن ئايرىلمايمەن. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى: 10 - ئە-سىردە ئۆتكەن ئاتاقلىق ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىمى ئىمادوددىن قەشقەرى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ:

— ھاياتقا ئەڭ زىيانلىق نەرسە نېمە؟ — دېگەن سو-

ئالغا:

— يېگەن تاماق سىڭمەي تۇرۇپ، ئىككىنچى قېتىم

تاماق يېيىش، تەجرىبىلەرگە قارىغاندا «دۇنيادا ئاچلىقتىن

ئۆلگەنلەرگە قارىغاندا كۆپ يەپ ئۆلگەنلەر كۆپتۇر.» نەپ-

دەڭسەپ تاپقىنىڭىزدا سىزگە كاپالەت بېرىمەنكى، سىزدە شۇ قەدەر كۈچ - قۇۋۋەت، نشان، غايە، ئىشەنچ بولىدۇكى يىگىرمە تۆت سائەت سىزگە ئازلىق قىلىدۇ ۋە ھەتتا ئادەمگە ئۇيغۇ بولمىسا بولمايدۇ، دەپ ئويلاپ قالسىز. گەپ سىزنىڭ بىرگە بىرنىڭ ماھىيىتىنى تونۇپ يېتىشىڭىزدە!...

بۇ يەردىكى ئەڭ مۇھىم ئامىل مەن بۇ جەڭدە جەزمەن يېڭىمەن دەيدىغان جۇشقۇن روھ ۋە قەتئىي ئىرادە بىلەن ئۆز نەپسىڭىزگە جەڭ ئېلان قىلىشىڭىزدا. سىز ھەر - قانداق قىيىنچىلىق، مۇشكۈلاتلارنى كۆزگە ئىلماسلىقىڭىز، جاپا - مۇشەققەتنى پۇرسەت دەپ بىلىشىڭىز لازىم. يەنى «ئەركەكتەك ئۆزىڭىزگە جەڭ ئېلان قىلىڭ... جاپا - مۇشەققەت، قىيىنچىلىق، نامراتلىق ئۈچ مۇنەۋۋەر ئۇستاز» [7] دەپ بىلىڭ.

ئەگەر مەن بېشىمدىن ئۆتكەن بۇ ھەقتىكى ھېكايەمنى سۆزلەپ بەرسەم ئېھتىمال، ئىشەنمەسلىكىڭىز، ھەتتا مەسخە - رە قىلىشىڭىز، ئەخمەق، «تاشتىن ماي چىقىرىدىغان، ناھايىتى پەس ئادەم» كۆرۈشىڭىز مۇمكىن. لېكىن مەن بۇ ۋەقە - نىڭ سىزنىڭ روھ چاقماقلىرىڭىزنى چىقىپ ئوت ئالدۇرۇۋېتىدىغانلىقىغا، ھېسسىياتىڭىزنى قوزغاپ، ۋۇجۇدىڭىزنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، ئويلىنىدۇرۇپ، سىزنى ھەيرانلىق ئىلكىدا ئەجەبلىنىدۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. چوڭقۇر ئويلىنىشتىن بۇ ھېكايە سىزنىڭ تۇرمۇش ۋە ياشاش ئۇسۇلىڭىزغا يېڭى ئىز ئېچىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، مەن شۇنداق بولۇشنى تولدۇرۇپ خالايمەن.

خوش، ئۇنداق بولسا ئاڭلاڭ:

2008 - يىلى 18 - ئۆكتەبىر. بۇ مېنىڭ 65 ياشقا كىرگەن، قېرىپ ماڭايدىغان ۋاقىتىم، لېكىن شۇ كۈنى مەن قىلغان ئىشنى مەن - مەن دېگەن ياشلار قىلالايدۇ، قاراڭ، تۆۋەندىكى سۈرەتتە نېمىلەر ئىپادىلىنىپتۇ:

ياۋروپا ئۇسۇلىدا سېلىنغان يەر ئاستى تۆت قەۋەتلىك بىنا، قاتار - قاتار دۇكانلار ئالدىدا تاغدەك كۆمۈر دۆۋىلى - نىپ تۇرۇپتۇ. بىرى داڭكاندا كۆمۈر توشۇماقتا. ئەتراپتا ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان ياكى ياردەم قىلىۋاتقان بىرە - رى كۆرۈنمەيدۇ. ئۇ نېمىشقا يەنە بىرەيلەننى ھەمراھ قىلىپ زەھىبل بىلەن توشۇمايدىغاندۇ؟ چۈنكى ئۇنىڭ كۆمۈر ئە - كىرىدىغان يېرىگە يا قول ھارۋىسى ياكى زەھىبل بىلەن ئە - كىرگىلى بولمايدۇ. كۆمۈر ئەكىرىش ئۈچۈن ئوتخانا ئىچى -

سىنىڭ راھىتىنى بەدەن راھىتىدىن، سالامەتلىكتىن ئىلگىرى قويۇش ئەقىللىق ئادەمنىڭ ئىشى ئەمەستۇر، - دەپ جاۋاب بەرگەندى.

مەن تا ھازىرغا قەدەر ئايالىمغا: «مۇنداق تاماق ئېتىپ بەر!» دېگەن ئادەم ئەمەسمەن. تاماق تاللىمايمەن، نېمە بولسا يەۋىرىمەن. ئادەم ساغلام بولمەن دېسە ئاچ - توق يۈرۈشى، ئاشقازىنىڭ ئۇچتىن بىرىنى بوش قالدۇرۇ - شى، مۇمكىن بولسا ھەپتىدە بىرەر كۈن ئۆزىنى ئاچراق قو - يۇشى لازىم. ئۇ تەپەككۈرنى كۈچلەندۈرىدۇ. قورساق توي - غانسېرى تەن سەمىرىدۇ، تەپەككۈر ئورۇقلايدۇ. ئۆمرى قىسقىرايدۇ...

كىشىلەر سەھەر چىقىنسا مەن كەچ چىقىنمەن، كېچە تۈن نىسپى (سائەت 12) بولمىغىچە ئۇخلىمايمەن، شۇنىڭغىچە بىر كۈنلۈك پۈتۈن يېگەن - ئىچكەنلىرىم سىڭىپ بولىدۇ - دە، بىر پىيالە سۈتكە بىر قوشۇق ھەسەلنى ئىلەشتۈرۈپ ئىچىپ، شېرىن ئۇيغۇغا غەرق بولىمەن. مانا بۇ مېنىڭ يىل - لار سېرى ساغلاملىقىنى تەتقىق قىلىپ تاپقان ياشاش ئۇسۇ - لۇم.

خوش، سىز ئەجەبلىنىپ سورايىسىز:

— ئۇنداقتا تاپقان، يىغقان پۇلىڭىزنى نېمە قىلىسىز؟

— سالامەتلىك، بالىلارنىڭ ئوقۇشى، كىتابلىرىم ۋە باشقىلارنىڭ كىتابلىرىنى نەشر قىلىش، شۇنداقلا باشقىلار - نىڭمۇ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن!...

ياش دوستلار، ھازىر جەمئىيىتىمىزدە بىر قىسىم ياشلار كىشىلىك ھاياتنىڭ قانۇنىيىتىنى، ماھىيىتىنى، ئۇنىڭ رەھىمىسىز - رەڭگۈزلىكىنى چۈشىنىلمەي، قايىمۇقۇپ، بېشى تۆرەپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي يۈرىدۇ. بۇ تۈپەيلى بەزىلە - رى ناچار ئىللەتلەرنىڭ سېسىق - بەتبۇي ئورەكلىرىگە چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇلار پۇل تاپالماي، يول تاپالماي تې - رىكىپ، ئەسەبىيلىشىپ يۈرىدۇ. ئاتا - ئانىسىنى قاقشىتىۋات - دۇ. بۇ دۇنيا بىلەن بولغان بىرگە بىر جەڭدە مەغلۇپ ئىلكە - دە سەرسان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئاساسى ئامىلىنى ئۆ - زىدىن ئىزدىمەي باشقا قىزلاردىن كۆرۈۋاتىدۇ. شۇنى چوڭقۇر چۈشىنىش كېرەككى، رېئال تۇرمۇشنىڭ ھەر زەررىسىدە مەخپىي رىقابەت پۇرسەت يوشۇرۇنۇپ تۇرىدۇ. سىلەرنىڭ بېشىڭلاردىكى بۇ مۇشكۈلات ھەر قانداق بىر قوۋمنىڭ مۇشكۈلاتىغا ئوخشىمايدۇ. بۇنى ئەقىل بىلەن

نەگە؟» دەپ ۋارقىرىغىنىمىمۇ قارىماي تىكۋەتتى. مەن تۇرۇپلا قالدىم. ئۇنىڭ ئىككىمىزنىڭ بۇ كۆمۈرنى بۈگۈن توشۇپ بولۇشىمىزغا كۆزى يەتمىگەندى، قاچتى... ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ ھەش - پەش دېگۈچە كەچ كىرىدۇ. ئادەم ئىزدىدىم، تېپىلدى، ئۇلار توننىسىغا ئوتتۇز يۈەندىن دېيىشتى. مەن يىگىرمە يۈەندىن دېدىم، ئۇنىمە. دى. مېنىڭدە كىچىكىمدىن تارتىپلا مۇنداق خاراكىتىر يېتىلگەندى: مەن لىلا ئادەم ئىدىم، ئالدىنغان، ساتقىدىغان نەرسەمگە قارشى تەرەپمۇ پايدا ئالدىنغان، مەنمۇ زىيان تارتمايدىغان باھا قويايتتىم. ئەگەر ئۇ باھايىمغا كەلمىسە ئالمايتتىم، ساتمايتتىم. سېسىپ كەتسە مەيلى دەيتتىمكى بەرمەيتتىم. ئەگەر ئوشۇق ئېلىشىمغا توغرا كەلسە، ساتقۇچىغا مېلىك مانچە پۇل، ئەمما بۇنىڭ ئوشۇق پۇلى ساغما خەير - سەدىقە، بۇنىڭغا قوشۇلمىساڭ ئالمايمەن دەيتتىم. شۇڭا مەن ھەرگىز سودىگەر بولالمايتتىم ھەم سودا بىلەنمۇ خۇشۇم يوق ئىدى. ئاخىرى بىرىگە يۈز يۈەن بېرەي، مەن ھەمكارلىشاي دېسەممۇ ئۇنىمىدى. ئۇ ناھايىتى ئىنسابسىزلىق قىلىۋاتاتتى. بۇ كۆمۈر كەچكىچە تۈگەيتتى. كەچكىچە يۈز يۈەنگە ئىشلەسە بولمىدىمۇ؟ توۋا، بىكار يۈرىدۈكى، پۇل تاپاي دېمەيدۇ... ئويلا، ئويلا غەزەپلەندىم. «سەن گۈيىلارغا يالۋۇرامدىم، ئۆزۈم توشۇسام بولمامدۇ، ئاشۇ پۇلنى ئائىلەمدەكىلەرگە خەجلەپ بېرىپ، خۇش قىلسام بولمامدۇ!...» غەيرەتكە كەلدىم، ئويلاندىم. ئاشۇ تاغدەك كۆمۈر ئالدىدا تەپەككۈرۈم توختىماي پەرۋاز قىلاتتى:

شۇ تاپتا بۇ كۆمۈر مەن بىلەن بىرگە بىر جەڭ ھالىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇ مېنى جەڭگە چىللاۋاتىدۇ. مەن دېگەن «چىدىساڭ ياشا» ناملىق شېئىرنى يازغان كىشى. چىدىساڭ ياشا دېگەن مۇشۇ، مەن ئۆزۈم يېزىپ ئۆزۈم ئەمەل قىلمىسام بولامدۇ؟!... مەن ھەر قېتىم ئاشۇنداق قىيىن ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ئاشۇ شېئىرنىڭ مىسرالىرى سېھىرلىك بىر پەرىشتىدەك ماڭا كۈچ - قۇۋۋەت، غەيرەت - جاسارەت ئاتا قىلاتتى. بۇ قېتىممۇ شۇنداق بولدى. ئويلاندىم: ئەگەر شۇ تاپتا مەن جىنايەتچى بولۇپ، بېشىمدا مىللىق تەڭلىنىپ تۇرغان بولسا، بۇ كۆمۈرنى جەزمەن توشۇغان بولاتتىم، ئەگەر مەن قۇل بولغان بولسام جەزمەن توشۇغان بولاتتىم. ھازىر نېمىشقا توشۇمايمەن؟ پۈتۈن ئىنسانىيەت ماھىيەتتە قۇل. ئىنسان جاپا - مۇشەققەت ئىچىگە يارالغان، ئادەم

دىكى تار يول بىلەن پارنى بىناغا ھەيدەپ بېرىدىغان ئىككى سۇ پومپىسىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئاندىن سوزۇنچاق ئورۇنغا دۆۋىلەپ تۆكۈش لازىم. بۇنىڭغا خېلى مەن - مەن دېگەن ئىشلەمچىلەر چىدالمايتتى. ئۇلار داڭكاندا بۇ ئىشىك ئالدىدىكى 10.5 توننا كۆمۈرنى توشۇشى ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاقىت، قاتتىق تەر كېتىدىغانلىقىنى بىلىشەتتى. مانا ئەمدى بۇ سۈرەتنى چوڭايتىپ، ھەر بىر دېتالنى ئايرىم كۆرسىتىپ تونۇشتۇراي: ئاشۇ داڭكاندا كۆمۈر تۇتۇپ تۇرغان ئادەم - مەن. يەنى مۇشۇ چىرايلىق بىنانىڭ تۆتتىن بىر ئۈلۈشىنىڭ خوجايىنى. قاتار تۇرغان دۇكانلار باشقىلارغا ئىجارىگە بېرىلگەن.

خوش، ماڭا بۇ كۆمۈرنى ئۆزۈم توشۇشۇمغا نېمە سەۋەب بولدى؟ پار قازنى تېخى ماڭمىغان، بۇ ئالدىن تەيدىيلىق ئۈچۈن چۈشۈرۈلگەن كۆمۈر ئىدى. بىزنىڭ رادىيو - تېلېۋىزىيە باشقارمىسى ئائىلىكلەر قورۇسىنىڭ تازىلىقىنى قىلىدىغان ئوسمان ئاتلىق ناھايىتى ئىشچان ئادەم بار ئىدى. كۆمۈرنىڭ گېپى بولغاندا ئۇ مەيدىسىگە ئۇرۇپ: «ئاكا، كۆمۈر كەلگەندە ماڭا خەۋەر قىلىڭ، توشۇشۇپ بېرىمەن» دېگەندى.

كۆمۈر كەلدى، ئوسمانجانمۇ ئەتىگەندەلا كەلدى. ئەمما ئۇ ئىككى قېتىم كۆمۈر ئەكىرىپ بېقىپلا، داڭكاننى تاشلىدى. دە، مېنىڭ «ھاي ئوسمانجان، ھاي ئوسمانجان

ئاتىدىن تارتىپ ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى زېمىنىغا شۇنداق ئاپىرد-
دە قىلىنغان. ئۇنداقتا مەنمۇ شۇلارنىڭ بىرى. مېنىڭ «سەن
ئۆزۈڭ قۇل، ئۆزۈڭ پادىشاھ» ناملىق شېئىرىم شۇ مەزمۇن-
دا يېزىلغان ئەمەسمىدى. كۆڭلۈمدە شۇ شېئىرىمنى تەكرار-
لىدىم:

ھەرنە دېسە مەيلى ھەر كىشى،
سەن ئۆزۈڭ قۇل، ئۆزۈڭ پادىشاھ.
قۇلسەن دۇنيا مېھنەت - ئەجرىگە،
شاھ سەن بەختكە قەلبىڭدە تەنھا.

ھەر قەلبىڭ سەزگۈسى ئۆزگە،
لېكىن ھايات ئىنسانغا ئورتاق.
سەن ھاياتسەن،
سەن ئۆزۈڭ ئالەم.
ئىلكىڭدۇر قانداق ياشماق!...

خىيالىمدا يەنە مېنىڭ يېشىمىدىكى بىر يازغۇچىنىڭ
سۈرگۈندە يۈرگەندە قاراڭغۇ كېچە ئاخبارىمدا تەمتىلەپ سۇ
تۇتۇۋاتقان كۆرۈنۈشى كەلدى. ئۇنى ئويلىغانسىرى غەيرىد-
تىم ئاشتى. تولستوي مۇنداق دېگەن ئىدى: جىسمانىي
ئەمگەك قىلمىسىڭىز تېنىڭىز ھەقىقىي ساغلام بولمايدۇ.
ئەگەر كەيپىڭىز دائىم چاغ بولسۇن دېسىڭىز، ئۇنداقتا قە-
رەللىك ھالدا جىسمانىي ئەمگەك قىلىپ بېرىڭ، سەل - پەل
ھارغىنلىق يەتكۈچە ئىشلەڭ. [8]

شۇنىڭ بىلەن قارا باتۇرغا قاراپ خىتاب قىلدىم:
«ئەي قارا باتۇر، سەن ئالدىمدا تولا كۆرەڭلىمە، مەن
جەڭگە چۈشسەم سەن ھامان تۈگەيسەن. مەن بىقىنىڭدىن
بىر - بىرلەپ ئۇستىخانلىرىڭنى شىلىپ تۈگىتىمەن. ئەمما
سەن كۆپەيمەيسەن، ئازلايسەن. ئۇنداق بولغاندىن كېيىن
مەن يەڭمەي كىم يېڭىدۇ!»
ھۇجۇم!...

جەڭگە ئاتلاندىم. دەسلەپتە ئايالىم ئاز - تولا ياردەم-
لەشتى. ئەتراپتىكىلەر ھەيران: دۇكاندارلار، يولدىن ئۆتۈپ
كېتىۋاتقان تونۇش - بىلىشلەر، ئەرلەر، ئاياللار... مەن
ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى قىسقا دىيالوگ بىلەن بېرىمەن:
دۇكاندار ياك: سەن ئۆزۈڭ توشۇمدۇ بىزنىڭ
فاڭدۇڭ، (ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ) ئابلەتكامنىڭ پۇلى

جۇڭگو خەلق پۇلى ئەمەس، ئامېرىكا دوللىرى...
«ئىلى گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ دەرۋازىۋەنى: يا ئاللا،
چاشقانغا كېپەك ئالدۇرمايدىكەنسىلەردە، نېمە گەپ بۇ جاپا
تارتىپ...

ئارزۇگۈل (ئايالىمنىڭ دوستى): ۋاي ئاللا، نېمە ئىش
بۇ، ئۇيات، نەۋرىسىنى ئەگەشتۈرۈپ... كىشىلەر نېمە
دەيدۇ، پۇلغا توپمايدىكەنسىلەردە...
...

كەچ كىرىۋاتاتتى. ئايالىم نەۋرەمنى ئېلىپ كەتتى. تو-
شۇدۇم، توشۇدۇم. قاراڭغۇ چۈشتى. تەلىمىگە يول چىراغلى-
رىنىڭ كۈچلۈك نۇرى كۆمۈرنى يورۇتۇپ تۇراتتى. خىيال
ماڭا ھەمراھ ئىدى. ھەر قېتىم داڭكاندا كۆمۈر توشۇپ ماڭ-
غىنىمدا ئۆسۈرلۈك چاغلارنىمدا لەنتەيزىدىكى سۇڭگۈچ
خاڭدا كۆمۈر توشۇغان چاغلارنىم يادىمغا كېلەتتى. ئۇنىڭغا
سېلىشتۇرغاندا بۇ كۆمۈر توشۇش ئويۇنچۇق قاتارىدا
ئىدى. ئۇ كۈنلەر ئوقۇتقۇچۇم مەجىت سىراجىدىننىڭ ئەسلە-
مىسىدە مۇنداق تىزىلغانىدى:

«1958 - يىلى، قىش، تۆمۈر - پولات تاۋلاش مەزگى-
لى، بىز سۇڭگۈچ خاڭدىن كۆمۈر توشۇشقا بەلگىلەندۇق
سۇڭگۈچ خاڭ تاغ ئىچىگە سۇڭگۈچ كىرىپ كەتكەن، كۈن
نۇرى چۈشمەيدىغان قاراڭغۇ يولدىن ئىبارەت بىر ئۆڭكۈر-
دۇر. ئۇنىڭ يول بويىدىكى ئويۇقچىلىرىغا (كامارلىرىغا) ھەم
يورۇق بېرىدىغان ھەم قويۇق، قاڭسىق ئىسلىرى بىلەن
خاڭ ئىچىنى قاپلاپ كېتىدىغان جىنچىراغلار قويۇپ قويۇل-
دۇ. خاڭ ئىچىدىكى بۇ سۇماي ھىدى كۆڭلىڭىزنى ئىلەشتۈ-
رۈپ، بېشىڭىزنى قايدۇرىدۇ. ئوڭغۇل - دوڭغۇل، تار، قا-
راڭغۇ، ئەگم - ئەگم يوللاردىكى قورام تاشلار ناھايىتى
بايقاپ قەدەم تاشلىمىسىڭىز پۇتلاشتۇرۇۋېتىدۇ. پۇتلاشقىنى-
ڭىز - يىقىلىشىڭىز. يىقىلغاندا قايسى تەرەپكە چۈشۈپ كې-
تىشىڭىزدىن قەتئىينەزەر ئەتراپتىكى جەينەككە چىقىپ
تۇرغان خەنجەردەك ئۆتكۈر قىيىق تاشلار نەيزىسىنى ساز-
جىيدۇ. قولىڭىز، بىقىنىڭىز يا بېشىڭىز زەخمىلىنىدۇ، يېرىل-
دۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ پاكار، تار يولدا ئىسسىق ۋە تىنچىق-
تا يالاڭ كىيىم بىلەنلا ئېڭىشىپ، ئېھتىيات قىلىپ مېڭىشىڭىز
كېرەك. ئالدىڭىزدا كېلىۋاتقان زەمبىل كۆتۈرگەنلەر يېقىن-
لاپ كەلگەندە، ئۇلارغا ئۇرۇلۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن بىر
بىقىنىڭىزنى قورام تاشلاردىن يەنە بىر بىقىنىڭىزنى زەمبىل

لەندىم. ئەتسى كۆمۈر توشۇشقا راسچوت قىلغان پۇل ھېسا-
بغا ئائىلەمدىكىلەرنى مېھمان قىلدىم...

خوش قەدىرلىك ئوقۇرمەن، ئەگەر سىز مېنىڭ ئور-
نۇمدا بولسىڭىز قانداق قىلغان بولاتتىڭىز؟ مۇقەررەركى،
سىز باشقىچە خاراكتېردە، باشقىچە ئوي - خىياللاردا، باشقى-
چە تۈرمۇشنى قوغلاشقان بولاتتىڭىز ۋە بۇ جەڭدە يېڭىلات-
تىڭىز...

ئوغۇل بالغا بىر نەچچە نۆۋەت ئامەت يار بولىدۇ،
پۇللۇق بولىدۇ، لېكىن دۇنيادىكى ئەڭ قىيىن ئىش - نەپ-
سىنى بوغماق، پۇلنى چىڭ تۇتماق! بىزنىڭ تالاي - تالاي
بايۋەچچىلىرىمىز نەق مۇشۇ چوققىدىن غۇلاپ چۈشىدۇ، ئۇ-
چۇشنى بىلىپ چۈشۈشنى بىلمەيدۇ.

كۈندىلىك ھاياتىڭىزدا ئورۇنسىز بىر تىيىن ئۈستىدە
تىك تۇرالىسىڭىز سىز غەلبە قىلىسىز، ئاددىي، خاتىرجەم يا-
شىيالايسىز. باي بولالايسىز. سىز ئاز - تولا يول تاپقاندا
چوڭچىلىق قىلىدىڭىز مۇ تۈگىدىڭىز! ... سىزگە مودا كىيىم
كىيىشنى، ئالىي رېستورانلاردا ئولتۇرۇشنى ... كىم قويدى؟
سىز كىم، بۇ قانداق دەۋر، قانداق زامان، سىز قانداق رىقا-
بەت ئىچىدە تۇرۇۋاتسىز؟! ...

تولستوي مۇنداق دېگەن: «ئەگەر بىر ئادەم تەپەك-
كۈر قىلالسا ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن ياشاۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالايد-
دۇ.» بۇ سۆز ھەممە ئادەمنىڭ ئويلىنىپ بېقىشىغا ئەرزىيدۇ.
مۇشۇ كۈنلەردە ئوقۇۋاتقان بېلى بوش، كۆرەڭ، يا-
سانچۇق، ھۇرۇن، پوچى، ئويۇن - تاماشىغا ئامراق ئىستۇ-
دېنتلارغا قاتتىق ئاچچىقم بار، ۋاقتى - سائىتى ئۆزىنىڭ
پىنھان يۈزىنى ئاچتىكى، كۆڭلۈمنى ئېيتىۋالاي:

سىز ئوقۇغۇچى، سىزگە ياسانچۇقلۇقنى، ئالىي رېستو-
رانلاردا ئولتۇرۇشنى؛ ھاراق - شاراب ئىچىپ كۆرەڭلىك قە-
لىشىنى، باشقىلار بىلەن بەسلىشىپ مودا قوغلىشىشنى كىم
قويدى؟ ئاچچىق تىلىم: سىزدە ۋىجدان - غۇرۇر يوق! ...
بالامنى ئوقۇتمەن دەپ ئاشۇ تاقىر ئېتىزدا ئىشلەپ، مۈك-
چىيىپ، قارىداپ كەتكەن قېرى ئاتىڭىزنى، ئۆزى يېمەي-
ئىچمەي سۈت، تۇخۇم سېتىپ ياكى كوچا سۈپۈرۈپ تۆت
تەڭگە تاپسىمۇ «بالامغا» دەپ پۇل ئەۋەتۋاتقان ئاجىز ئا
نىڭىزنى ئويلاپ قويمىسىڭىز، سىزدە ۋىجدان بار، غۇرۇر
بار دېگىلى بولامدۇ؟! ...

18 گە كىرگەن بالا دېگەن گىراژدان ھېسابلىنىدۇ. ئۇ

كۆتۈرگەنلەردىن قوغداپ مېڭىشقا مەجبۇر بولىسىز. مۇ-
شۇنداق شارائىتتا 8 سائەت ئىچىدە 80 زەمبىل كۆمۈر
توشۇش كېرەك. شۇنداق بولغاندا ھەر ئالتە مىنۇتتا خالك
ئىچىدىن بىر قېتىم كۆمۈر ئېلىپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ.
سۇڭگۈچ خاڭلارنىڭ كۈنگەيگە قاراپ تۇرغان ئېغىزلىرى
پەستىكى كۆمۈر دۈۋىلىنىدىغان تەكشىلىكتىن يېرىم دەرەخ
بويى ئېگىزلىكتە ئىدى. بىز خالك ئىچىدىن يورۇق دۇنياغا
چىققىنىمىزدا زەمبىلىدىكى كۆمۈرلەرنى ئۆرە تۇرغانچە
سىلكىپ تۆكەتتۇق. تە، يۈگۈرگەن بويىچە يەنە خالك ئىچ-
گە شۇڭغۇپ كىرىپ كېتەتتۇق.

بىز ئەنە شۇنداق ئىتتەك قاتراپ يۈرۈپ ئىشلىگەچكە
8 سائەتنى تولدۇرغىچە چارچاپ ھالىمىزدىن كېتەتتۇق.
قىزىق يېرى راسا ھېرىپ - چارچىغاندا كىشىنى ئۇيقۇ باس-
دىكەن. خالك ئىچىدە زەمبىلىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقاندىمۇ
يېرىم ئۇيقۇ ھالىتىدە ماڭاتتۇق. بولۇپمۇ زەمبىلىگە كۆمۈر
سېلىش نۆۋىتى زەمبىلىدىشىڭىزغا كەلگەندە، ئاشۇ قىسقىغىنە
ۋاقىت ئىچىدە ئۆرە تۇرغان بويىچە ئوبدانلا ئۇخلىۋالغىلى،
كۆزلەرنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىۋالغىلى بولاتتى.

قەدىرلىك ئوقۇرمەن، يۇقىرىقى تەپسىلاتلارنى
ئوقۇپ، سىزنىڭ زەمبىلىدىشىڭىز كىم ئىدى؟ دەپ بىلىڭىڭىز
كەلگەندۇ. مېنىڭ زەمبىلىدىشىم باشتىن - ئاخىر بىرلا ئوقۇغۇ-
چى يەنى ھازىر لىرىك شېئىرلىرى بولۇپمۇ «چىدىساڭ ياشا»
ناملىق داڭلىق شېئىرى بىلەن ئەلگە تېخىمۇ كەڭ تونۇلغان
شائىر ئابلەت ئابدۇللا ئىدى.

بىز بىر نەچچە ھەپتە ھەر 8 سائەت ئىچىدە 80 زەمبىل
كۆمۈر توشۇش ۋەزىپىسىنى ئەلا ئورۇنلاپلا قالماي، ئاخى-
رىدا 120 زەمبىل يەنى تۆت مىنۇتتا بىر زەمبىل كۆمۈر
توشۇپ ھەممىنى ھەيران قالدۇردۇق. شۇ چاغدا مۇنداق يې-
ڭىلىقنى بىزدىن باشقا ھېچكىم يارىتالمىغانىدى. بىز «سۈنئىي
ھەمراھ» قويۇپ بەرگەندۇق! ...»

ھازىر ئاشۇ ۋەقەگە يېرىم ئەسىر بولغانىدى. ئەمما
ئاشۇ ئۆسمۈرلۈك چېغىمىدىكى جاھىل روھنىڭ قېرىغان ۋۇ-
جۇدۇمدا ھېلىمۇ بارلىقىدىن روھلاندىم. 10.5 توننا كۆمۈر
ئەتسى چۈشتە تۈگىدى، ئاخىرى بۇ جەڭدە مەن غەلبە
قىلدىم! ...

ھېسابلاپ باقسام 16 سائەت ئىشلەپتەمەن. ئۆزۈم
تېتىك، خۇشال ھالدا ئۆيگە قايتتىم، تېخى ئاخشىمى راھەت-

شاھ، تەخت بىر گە بىر، پۇل بىلەن بەندە،
شۆھرەتكە دائىما ھەسەت چاپلىشار.
بۇ دۇنيا بىر گە بىر چىدىساڭ ياشا!

بۇ دۇنيا بىر گە بىر، چىدىساڭ ياشا،
يىقىلساڭ يۆلىمەيمەن، ئۆزۈڭدە گۇناھ.
ئالتۇن بول، تۇپراق بول، سەن ئۆزۈڭ دۇنيا،
قايقۇرۇش، ئۆكۈنۈش، پايدىسىز «ئاھ-ۋاھ»
بۇ دۇنيا بىر گە بىر چىدىساڭ ياشا!

1985 - يىلى ماي

شۇنداق، شۇنىڭ بىلەن بۇ شېئىر ھەققىدىكى ھېكايەم
ئاخىرلاشتى ۋە «بويىتاق شائىرنىڭ مەخپىيەتلىكلىرى قاتتىق
ساقلانغان مۇھەببەت ئۆڭكۈرى» نىڭ ئاغزى ئېيتىلدى. بۇ
ئۆڭكۈردە ئۆتكەن ياشلىقىم، سۆيگۈ - مۇھەببىتىم، ئوتتەك
چاغلارم، قايناق ھېسسىياتلىرىم ۋە ماڭا شېئىر تۇغۇپ
بەرگەن نۇرغۇن مەخپىي كەچمىشلىرىم سىلەرگە ئايان
بولدى. مانا ئەمدى ماڭا ھېچكىم، ھېچنەرسە شېئىر تۇغۇپ
بەرمەيدۇ. پۇرلاشقان، كاۋاكلاشقان قېرى دەرخ كۆتكە
دەك سولغان ھېسسىيات يىلتىزى ئەمدى ئەۋرىشىم، نۆۋەر
سۆيۈملۈك نوتىلارنى سۈرەلمەيدۇ، سوۋۇپ كەتكەن قەلەم
گە ئوت بېرەلمەيدۇ. قەلبىمدە شېئىرىيەت گۈلخاننى ئوچتى،
ئۇنىڭ ئورنىدا پەقەت كۈلگە كۆمۈلۈپ ئاجىز پىلىدىر لاۋات.
قان ئاخىرقى ھايات ئەسلىملىرىنىڭ ئۇششاق، پارچە چوغلە-

رىلا قالدى، خالاس!

ئىزاھلار:

- [1] بلال نازىمى شېئىرى
- [2] «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2010 - يىلى 1 - سان 20 - بەت.
- [3] ئابلەت مۇھەممەت: «بىزگە زۆرۈرى قەتئىي ئېنىقلىق»،
«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2007 - يىلى 2 - سان، 72 - بەت.
- [4] ھۆرمەتجان فىكرەت: «تەسەۋۋۇپ پەلسەپىسىدىكى
ئىنسان قارشى توغرىسىدا»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2005 -
يىلى 3 - سان 82 - بەت.
- [5]، [6] «چىدىساڭ ياشا» ناملىق توپلام، 140 - 210
بەتلەر.
- [7] رومان W پىيىر: «پوزىتسىيە ھەممىنى بەلگىلەيدۇ»،
شىنجاڭ سەھىيە نەشرىياتى، 2004 - يىلى، 224 - بەت.
- [8] «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى، 2009 - يىلى 5 - سان، 106 - بەت.

ئاپتور: ئىلى رادىيو-تېلېۋىزىيە ئىدارىسىنىڭ پېنسىيونېرى.

ئائىلىسىگە قەتئىي ئېغىرلىق سالماسلىقى كېرەك. ئالىي مەك-
تەپتە ئوقۇشىڭىزمۇ بار ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ ئۆزد-
ىڭىزنى ئۆزىڭىز ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدە بولسىمۇ تەھنىلىشى-
ىڭىز كېرەك. يۆلىنىشتىن ساقلىنىش، ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز
ئىگە بولۇشىڭىز، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇيقۇنى ئاز ئۇخلاپ، نەپ-
سىڭىزنى يىغىپ، ئاددىي تاماقلنىپ، ئاددىي، كونا كىيىملەر-
نى كىيىپ يۈرۈۋېرىشىڭىز كېرەك. كىم سىزنى چەتكە قاق-
دۇ، زاڭلىق قىلىدۇ؟

مەن سىزگە ئېيتىپ قويايىكى سىزگە ئۆمۈرلۈك ئەسقا-
تىدىغان قىز يەنىلا سىزنى تاللايدۇ. ئۇ سىزنى باشقىلارغا
سېلىشتۇرۇپ كۆرىدۇ: ئاددىي، نەپسىنى تۇتالغان، ئىقتى-
سادچىل، تىرىشچان، بار - يوقتا ئوخشاش، ياسانچۇق
ئەمەس خاراكتېرىڭىزنى يارىتىپ، مۇشۇ يىگىتكە كۆڭۈل
بەرسەم كەلگۈسۈم بەختلىك ھەم خاتىرجەم ئۆتىدىكەن
دېگەن ھېسسىيات - تۇيغۇغا كېلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئەكسىچە
ئويلايدىغان قىز بولسا قېچىڭ! چىن سۆز شۇكى، ياخشى
قىزلار ئەڭ سەزگۈر، تۇيغۇن، ئۇلار ئادىمىي ئادەمنى ئىز-
دەيدۇ...

ئەگەر مۇشۇ كۈنلەردە مەن سىزدەك ئالىي مەكتەپ
ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالغان بولسام، سىزگە ۋەدە بېرەلەيد-
مەنكى ئامال بار ئائىلەمدىن قەتئىي پۇل ئالماي، جان
تىكىپ پۇل تاپقان ۋە غورىگىل ياشاپ بىلىم بىلەن كۆكسۈ-
نى چىڭدىغان بولاتتىم!...

كىشىلەر نېمە دېسە دېسۇن، ئۆزىڭىز توغرا يولنى
بويلاپ، ئۇلۇغ غايە - نىشانىڭىزغا قاراپ مېڭىۋېرىڭ! باش-
قىلارغا قارىغۇلارچە ئەگىشىپ، دوراپ ياشاش ھامان سىزنى
يەر قىلىدۇ، مانا بۇ ھەقىقىي ئىنسان تەبىئىتى بويىچە ياشاش
يولى. گۈزەل كەلگۈسى ھامان سىزدەك غالىب ئوغلاننى
قارشى ئالىدۇ ۋە ئالقىشلايدۇ!...

※ ※ ※

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، «چىدىساڭ ياشا» نى مانا
شۇنداق ئاچچىق كەچمىشلەر، ھايات تەلەقلىرى، كىشىلىك
دۇنياسى ۋە ئالەم قانۇنىيەتلىرى ئاپىرىدە قىلدى:

چىدىساڭ ياشا

بۇ دۇنيا بىر گە بىر، چىدىساڭ ياشا،
قەلبىڭدە نومۇس بىلەن پەسلىك ئېلىشار.

بېغشلايدۇ، ھۆرمەت ۋە ئاسايىشلىق ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇ رو-
ھىيەتتىكى گۈزەللىكنىڭ يارقىن نامايەندىسىدۇر.

▲ دوستۇم، سز تىلەمچىنى كۆرگەنمۇ؟ يەتتە ئەزاىي
ساپساق تۇرۇپ، نومۇس قىلماستىن كىشىلەردىن تىلەپ يەپ
جان بېقۇۋاتقان شۇ داشقال، ماڭقۇرتلاردا غۇرۇر ۋە ئادىمىي-
لىك ۋىجدان نېمىش قىلسۇن؟! سز يەنە ئۆزى مېيىپ، كۆ-
رۈمسز بولسىمۇ ھالال ئەجر - مېھنەتكە تايىنىپ ھايات كە-
چۈرىدىغان مايلامچىنى پەس كۆرمەڭ. ئۇ قەدىر - قىممەت،
غۇرۇر - ۋىجدان، ئادىمىي خىسلەت بابىدا ھاتەمگە تەڭدۇر!
▲ يىرىك قوللارنىڭ ھەممىسى كەتمەن چاپقان بولۇ-
شى ناتايىن، پاختىدەك يۇمشاق قوللارنىڭ ھەممىسى قەلەم
تۇتقان بولۇشى ناتايىن.

▲ قىزىقىش - بىلىشنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر، ھېچنېمە-
گە قىزىقمايدىغانلار دەل ھېچنېمە قىلالمايدىغانلاردۇر.
ئابدۇناسر ئابدۇرېھىم سەئىد

ئاپتور: ئۇچتۇرپان ناھىيە ئىماملىرىم يېزىلىق شىپاخانا خاندو
كەنت سەھىيە مۇلازىمەت پونكىتىدا.

تەپەككۈر تەرمەچلىرى

▲ كۆڭلى - كۆكسى كەڭ ئادەم، ھەممىگە باراۋەر
ئادەم؛ كۆڭلى - كۆكسى تار ئادەم، ئەل ئىچىدە خار ئادەم.
▲ ئۆزىنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان ئادەم،
تولا ھاللاردا باشقىلارنى نادانلىققا باشلىغۇچىلاردىن بولۇپ
قالدۇ ھەم باشقىلارنىڭ بەختسىزلىكىگە سەۋەبچى بولۇپ
قالدۇ.
▲ چۈشەنمىسىمۇ كۈلىدىغانلار، چۈشەنگەندە يىغلاپ
تاشلايدۇ.
▲ ھېچنېمىدىن قورقمايدىغانلارنى قارىقويۇق باتۇر
دېگىلى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇلار ئار - نومۇسنى يوقىتىشتىن-
مۇ قورقمايدۇ.
▲ بىز دەۋاتقان بىلىملىك ئادەملەر ئۆزىنىڭ نېمىلەر-
نى بىلىپ، نېمىلەرنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدىغان ئا-
دەملەردۇر.
▲ ئۆزىنىڭ چىرايىدىكى قارىنى كۆرەلگەنلەر،
باشقىلار بىلەن ئىناق - ئىنتىپاق ئۆتەلەيدۇ.

قەلب چېقىندىلىرى

▲ مۇھەببەت - ئىككى قەلب ئارىسىدىكى ئاياغ
ئىزى چۈشمىگەن پىنھان چىغىر يول.
▲ ئەخلاق گۇياكى بىباھا گۆھەر، ئۇ خىسلەتلىك ۋە
كۈچلۈك نۇرلىرى بىلەن قاراڭغۇ دىللارنى يۇرۇتىدۇ. ئۇ
قانداقتۇر بىرقىسىم نادانلارنىڭ نەزىرىدىكى ئەركىنلىكنى
چەكلىگۈچى بويۇنتۇرۇق ئەمەس، بەلكى ئىنساننى توغرا
يولغا، ياخشىلىققا يېتەكلەيدىغان، ئېتىقادقا يانداشقان ئاد-
مىيلىك مىزانى، خالاس.
▲ روھىيەتتىكى گۈزەللىك - ئەخلاق ۋە شەرم - ھا-
يادا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ.
▲ نادانلىق ۋە بىكار تەلەپلىكنىڭ ئاقىۋىتى - موھ-
تاجلىقتۇر!
▲ مېۋىلىك بېغىغا ئوغرىلىققا كىرگەن ئادەمنى
كۆرۈپ تۇرۇپمۇ كارى بولمىغان كىشى ئالىجاناب كىشى
ئەمەس، بەلكى، ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىنى قە-
دىرلەشنى بىلمەيدىغان ئەخمەقتۇر.
▲ ئىرادە - نىشان ئۈچۈن نىجاتلىق يۇلتۇزى.
چۈنكى، ئىرادە بولغاندىلا ئىجتىھات بولىدۇ، ئىجتىھات بول-
غاندىلا ئىجادىيەت بولىدۇ.
▲ ئالەمنىڭ ئېتىكى كەڭرى، ئەمما ئۇ ئادەمنىڭ قەل-
بىدىكى كەڭلىك ئالدىدا يەنىلا كىچىكلىك قىلىدۇ.
▲ چىن ۋە ئۇلۇغۋار نىشان ئۈستىگە قۇرۇلغان
دوستلۇق ئۈچۈن تارتقان كۈلپەتلەر كۈلپەت ئەمەس، بەلكى
راھەتتۇر.
▲ ناپاك ئىش قىلغۇچىلار - روھىيىتى ۋە جىسمىمۇ
ناپاك پاسىقلاردۇر! ئۇلارنىڭ يۈرىكى ئىلغۇغا ئېسىلىپ تۇ-
رۇۋېرىپ، بىخىسىپ، سېسىپ كەتكەن گۆشتىن پەرقسىزدۇر!
▲ ماختانچانلىق - روھىي گادايلقنىڭ، مەنىۋى نام-
راتلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.
▲ شەرم - ھايا - ئىنساننى ھاياۋاندىن پەرقلەندۈ-
رۈپ تۇرىدىغان، قەلبىنى ئېتىقاد - ئىمان نۇرىدا يورۇتىدۇ-
غان نۇرانە چىراغ. ئۇ كىشىگە قەدىر - قىممەت ۋە زىننەت

▲ يالغانچىلار ئاقنى قارا، قارىنى ئاق قىلىدىغان جا-
 ھالەت چوماقچىلىرىدۇر.
 ▲ ئاققۇزغان تەرلىرىڭ قەدىر - قىممىتىڭنىڭ
 پەرۋىش سۈيى.
 ▲ ئەر - ئاياللارنىڭ بىر - بىرىگە بولغان ساداقەت، ۋا-
 پاسىدىن ئائىلە ئىللىق نۇرغا چۆمۈلىدۇ.
 ▲ شەكلەن قىلىنغان ئىش «قىلىپ» تىن، ئەقلەن قىلىن-
 غان ئىش قەلبتىن چىقىدۇ.
 ▲ ئايال كىشىنىڭ كۈنلىمىگىنى كۆيۈنمىگىنى، ئەر ك-
 شىنىڭ كۈنلىمىگىنى كۆيىمىگىنى.
 ▲ ئادەمنى ياخشىلىققا، ئىنساب - دىيانەتكە باشلايدى-
 غان ئاغنى خۇراپاتلىق دەيدىغانلارنىڭ ئۆزى خۇراپىي ئا-
 دەملەردۇر.
 ▲ جاھاندىن بىخەۋەر ئادەملەر، بىر - بىرىگە بىپەرۋا
 مۇئامىلە قىلىدۇ.
 ▲ شەيتان قۇرۇق گەپ تالاشقانلاردىن خۇشاللىق
 تاپسا، مۇنازىرە قىلىۋاتقانلاردىن ئازاب چېكىدۇ.
 ▲ شوتا مۇستەھكەم بولمىسا، يۇقىرىغا ئۆرلەش ھالا-
 كەتلىك بولىدۇ.
 ▲ بىلىمىزنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئۈنۈمىز، يۈرۈش -
 تۈرۈشى كۆرۈمىز، قىلىقلىرى بولۇمىز كېلىدۇ.
 ▲ «ھېچنەمىدىن قورقمايمەن» دەيدىغانلار، ئەمەل-
 يەتتە ئەڭ قورقۇنچلۇق ئادەملەردۇر.
 ▲ ئەپلەپ كۈن ئۆتكۈزۈۋاتقانلار، نەپ دەپ كۈن
 ئۆتكۈزۈۋاتقانلاردۇر.
 ▲ نەپسى تاماخورنىڭ ئۆزى بالاخور.
 ▲ نادانلىق - روھىدىكى زۇلمەت.
 ▲ قەپەس سىرلانغانچە، ئىچىدىكى قۇشنىڭ كۆڭلى
 شۇنچە بىئارام بولىدۇ.
 ▲ بىلىملىك، ئەخلاقلۇق، شۇنداقلا ئىلىم سۆيەر سا-
 خاۋەتچى بايلار بىر يۇرتنىڭ ئەڭ سەرخىل كىشىلىرىدۇر.
 ▲ قىسماق كۆپ ھاللاردا ھامان سېنىڭ ئاجىزلىقىڭ
 ئۈستىگە قۇرۇلغان بولىدۇ. ئاجىزلىقنى تونۇغان ئادەم يول-
 دىكى قىسماقنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلەلگەن ئادەمدۇر.
 ▲ قېيىدىغان ئادەمگە بەخت - ئامەت تەتۈر قارىۋا-
 لىدۇ.
 ▲ ئادەمنىڭ يۈزى قېلىنلاشقانسېرى، نەپسى يوغى-
 ناپ، ئىناۋىتى تۆۋەنلەپ ماڭىدۇ.
 ▲ دائىم ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتقانلارنىڭ، كۆمىچى
 كۆيۈك بولىدۇ.
 ▲ ئىلىم - ھېكمەت ئۆگىنىش توك قاچىلىغانغا، تارق-
 تىش چىراغ ياققانغا ئوخشايدۇ.
 ▲ ئەر كە كۆنگەن سەركە بولالماس.
 ▲ قېنى قىزىپ تۇرغاننىڭ، ئۆزى ئېزىپ تۇرىدۇ.

▲ كۆپ كۆرگەننىڭ كۆزى، كۆپ ئويلىغاننىڭ ئەقلى
 ئېچىلىدۇ.
 ▲ سەۋەنلىك تەكرارلانمايدۇ، ئەمما قەستەنلىك تەك-
 رارلىنىپ تۇرىدۇ.
 ▲ ھەقىقىي يىگىت ھەرگىزمۇ دەردىنى كەيپكە تۆك-
 مەيدۇ.
 ▲ خاتالىقنى دائىم باشقىلاردىنلا ئىزدەيدىغان ئادەم-
 دە سەمىي نىيەت بولمايدۇ.
 ▲ مەسىلىلەرنىڭ ھالقىلىق يېرى ئۇنىڭ ئىنچىكە تە-
 رەپلىرىگە يوشۇرۇنغان بولىدۇ.
 مۇھەممەتجان ئابدۇغېنى

ئاپتور: كېرىيە ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىدە، ئوفتسېر.

تەپەككۈر جەۋھەرلىرى

▲ كىشىلىك ھايات مۇزىكىغا ئوخشايدۇ، ئۇنى ئۆز
 قۇربىڭدا قانچىلىك چالساڭ شۇنچىلىك ھۇزۇرلىنىسەن.
 ▲ سازەندىن زەخمەك تۇتقان قولى قەلب فونتانى-
 نى، پەدە باسقان قولى ھېسسىيات دولقۇنلىرىنى ئىپادىلەيدۇ.
 ▲ ئوقۇتقۇچى تەتقىقاتچىغا ئايلىنسا ئوقۇغۇچىمۇ ئى-
 جادكارغا ئايلىنىدۇ.
 ▲ ئوقۇتقۇچىدا ئۆزىنى بېغىشلاش روھى بولسا ئوقۇ-
 غۇچىدا تىرىشىپ ئۆگىنىش روھى بولىدۇ.
 ▲ ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۆگىنىش ئۇسۇلى مەنزىلگە يېتىش-
 تىكى ئەڭ ئىلغار قاتناش قورالىدۇر.
 ▲ بىلىم يېڭىلاشقا ئەھمىيەت بەرمىگەن ئوقۇتقۇچى
 كونا چاپانغا ئامراق مالچىغا ئوخشايدۇ.
 ▲ ئۆزىنىڭ دەرسلىك كىتابىدىن باشقا كىتاب كۆر-
 مەيدىغان ئوقۇتقۇچى بىر پۇتلۇق زىيالىدۇر.
 ▲ روھى ساغلام ئوقۇتقۇچىدا «بىر پېداگوگ مىڭ
 داستان» دېگەن سادا جارائىلاپ تۇرىدۇ.
 ▲ پىداكار باغۋەن بولالساڭلا، باغلىرىڭدا رەيھان
 پۇرايدۇ.
 ▲ نىيىتى توغرا ئادەمنىڭ ئىشى ئوڭغا، نىيىتى قارا ئا-
 دەمنىڭ ئىشى «سول» غا تارتىدۇ.
 ▲ كۆڭۈل كۆزى كور ئادەم دوستلۇق گۈلىنى مەڭگۈ
 كۆرەلمەيدۇ.
 ▲ باشقىلارنىڭ قەلبىدە بىر تۈپ قىزىلگۈل ئېچىلدۇرا-
 لساڭ، ئۆزۈڭنىڭ قەلبىدە مىڭ تۈپ قىزىلگۈل ئۈنۈپ چى-
 قىدۇ.

ھۈسەنجان ناھان

ئاپتور: ئاۋات ناھىيەلىك 3 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى.

تۇرمۇش مۇھىمەت توختى

ئادەم ئىدىيەگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئادەمنىڭ ئېھتىياج قۇرۇلمىسىمۇ مۇرەككەپ ۋە كۆپ خىل بولىدۇ. ئېھتىياجنى پەقەت ماددىي (فىزىيولوگىيەلىك) موھتاجلىق پەيدا قىلىپلا قالماستىن، مەنئى موھتاجلىق يەنى ئوي - خىيال، ئاڭ ۋە تەپەككۈر (ئىدىيە) نىڭ ئاڭلىق پائالىيىتىمۇ پەيدا قىلىدۇ. ئېھتىياج ئاكتىپ ھەرىكەتنى پەيدا قىلىدىغان مۇھىم ئىچكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولۇپ، بىزنىڭ تۈرلۈك ئىش - ھەرىكەتلىرىمىز، ئۇرۇنۇشلىرىمىز ۋە تىرىشچانلىقىمىز مەلۇم ئېھتىياجنىڭ ھەرىكەتتىكى ئىپادىسىدۇر. ۋۇ - جۇدىمىزنى لەرزىگە سېلىپ تۇرۇۋاتقان، بىر ئىشلارنى قە - لىشقا توختىماي قۇتۇرۇۋاتقان ماھىيەتلىك ئىچكى ئامىلمۇ دەل ئېھتىياج پەيدا قىلغان ئىچكى كۈچتۇر. ئېھتىياجنىڭ تۈرتكىسىز بۈگۈنكى زامانىۋى، رەڭگارەڭ دۇنيانى تە - سەۋۋۇر قىلىش قىيىن؛ ئېھتىياجنىڭ تۈرتكىسىز ئۈزۈك - سىز تەرەققىي قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئېھتىياج بەخت ۋە ئامەتنىمۇ، بەختسىزلىك ۋە ئاپەتنىمۇ پەيدا قىلىدۇ. بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇق ئېھتىياجى، شۇ مىللەتنىڭ تىل - يې - زىقى، ئېتىقاد، ئۆرپ - ئادەت ۋە مەدەنىيىتىنىڭ رىقابەتتە پۈت تىرەپ تۇرالغۇدەك ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولۇشىنى ئۆزىگە تەقەززا قىلىدۇ. كىملىك ئېھتىياجى ئۆزلۈكنى ناما - يان قىلىشقا دالالەت قىلىپ تۇرىدۇ. ساغلاملىق ئېھتىياجى تۈپەيلى تېنىمىزنى ئاسراشقا، ساغلام بەدەن بولۇشقا تىرد - شىمىز. ئادەم ھاياتلىقنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، تەبىئىي ھالدا خىزمەت ۋە ئەمگەك قىلىشقا موھتاج بولىدۇ.

1

پىياجت: «جەمئىيەتتە ھەر بىر مىنۇتتا مىڭلاپ، ئون - مىڭلاپ ياۋايى ئادەملەر دۇنياغا كېلىدۇ. ئۇلارنى مەدەنە - يەتلىك كىشىلەرگە، ئىجتىمائىي يەككىلىككە ئايلاندۇرۇش كېرەك» دېسە، ئاتاقلىق يازغۇچىمىز زور دۇن ساپىر: «بەدەن: يە، ئوخلا، ئوينا، كۆڭۈل ئاچ دەپ تۇرىدۇ. روھنىڭ بولسا: ياق، ئىشلە، ياخشىلىق قىل، ئازابلان، نەپ - سىڭنى يىغ دەپ چەك قويۇپ تۇرىدۇ. جىسمانىي تەلەپ بويىچە ياشىغۇچىلار ھاياۋانلارغا يېقىنلىشىدۇ، مەنئىي تەلەپ بويىچە ياشىغۇچىلار ئىنسان بولۇپ يېتىلىدۇ» دېگەن. بۇنىڭدىن ياۋايى ئادەمنىڭ مەدەنىيەتلىك ئادەمگە ئايلىنىشىدا تەلىم - تەربىيە، ئۆگىنىش ۋە ئۆگىنىشنىڭ نەقە - دەر مۇھىم ھەم تەخىرىسزلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەق - لىلىشىش كارامىتىنى كۆرسىتىشكە باشلىغان، بىلىم - تېخنىكا ئىگىلەش، تۈرلۈك ماھارەتلەرنى يېتىلدۈرۈشكە نىسبەتەن دەۋرنىڭ تەلىپى پەۋقۇلئاددە يۇقىرى بولۇۋاتقان بۈگۈنكە - دەك زامانىۋى دەۋردىمۇ، نۇرغۇن كىشىدە ئۆگىنىش ئېھتىيا - جىنىڭ شەكىللەنمەسلىكى، بولۇپمۇ كىرىزىس ئىچىدە تۇرۇۋات - قان ئادەملەرنىڭ ئۆگىنىش قىلىشى تېخىمۇ بىلمەسلىكى كىش - نى ھەققەتەن ئەپسۇسلاندۇرىدۇ. تۆۋەندە بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبىنى ئېھتىياج نۇقتىسىدىن مۇلاھىزە قىلىپ كۆرەيلى:

ئۆگىنىش دەۋرىگە كىرىش

بولۇپ، نومۇس ئېڭى قانچە سۇلاشقانسىرى ھايۋانلىق تەبىئەت شۇنچە قۇتراشقا باشلايدۇ. بۇ يەردە سىزنى چەكلەپ تۇرۇۋاتقان ئاساسىي ئامىل ئەخلاقى ئاڭ، تېخى-مۇ چوڭقۇر قىلىپ ئېيتقاندا ياراتقۇچىدىن ئەيمىنىش ئېڭى-دۇر. دېمەك ئادەمنىڭ بىر قىسىم تەبىئىي ئېھتىياجلىرى تۈرلۈك چەكلىمىلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ.

بىرەر تىل ئۆتكىلىدىن ئۆتمەي تۇرۇپ چەتكە چىقىپ ئوقۇش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا چەتكە چىقىپ ئوقۇشنى نىيەت قىلغان ئادەمگە نىسبەتەن تىل ئۆگىنىش ئەڭ زۆرۈر بىلىمگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ مەسىلىدە تىل ئۆگىنىشتىكى مۇددىئە بولسا چەتكە چىقىپ ئوقۇشتىن ئىبارەت ئېھتىياجنى كاپالەتكە ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت. ئادەتتە قىسمەن مۇددىئەسىز ھەرىكەتلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئىش - ھەرىكەتلەر مەلۇم مۇددىئە ۋە ئارقا كۆرۈنۈشلەرنىڭ تۈرتكىسىدىن بولىدۇ. شۇڭا بىز بىراۋنىڭ يۈزۈن ئىش - ھەرىكىتىگە قارىتا گۇمانىمىزنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن «مۇددىئەلىك نېمە؟» دېگەن سوئالنى قويۇشقا مەجبۇر بولىمىز. دېمەك، ئېھتىياج مۇددىئە پەيدا قىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن كىشىلەرنىڭ ياشاش كى مۇددىئە - مەقسىتىنىڭ ئوخشىماسلىقىنى ئېھتىياجىدىكى پەرقلەر كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. جەمئىيەتشۇناس شۇتس مۇددىئە بىلەن ھەرىكەتنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدە توختىلىپ: «مۇددىئە ھەرىكەت ئىجراچىسىنىڭ مەلۇم ئىشنى نېمە ئۈچۈن قىلىشى كېرەكلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ دېگەنلىك، بىز رېئاللىق ھەققىدە كالىمىزدا مۇستەقىل چۈشەنچە ھاسىل قىلىش داۋامىدا، رېئاللىقنىڭ ئۆزىمىزگە مۇھىم بىلىنگەن تەرەپلىرىنى بېكىتىپ چىقىش دېگەنلىكتۇر. ھەرىكەتنىڭ مەنبەسى بولسا ھەرىكەت ئىجراچىسىنىڭ ئېڭى-دا» دەپ قارىغان. ئىدىيەدە بىرەر مۇددىئە شەكىللەنگەن ئىكەن بۇ خىل قەلبىنىڭ ھەرىكىتى مەزكۇر شەخسنى ھەردەكەتكە ئۆتۈشكە توختىماي دالالەت قىلىپ تۇرىدۇ. بىراق رېئاللىقنىڭ چەكلىمىسى، ئىقتىدار ئامىلى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلى ھەرقانداق ئېھتىياج پەيدا قىلغان مۇددىئەنىڭ ھەرىكەتكە ئايلىنالىشى ناتايىن. گەرچە بەزىلەرنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش، بەزىلەرنىڭ ئىگىلىك تىكلەش، يەنە بەزىلەرنىڭ جاھان كېزىش دېگەندەك ئارزۇلىرى كۈچلۈك بولۇپ، شۇ ئىش ئۈچۈن خېلى كۆپ تىرىشچانلىقلارنى

دۇ. دوستلۇق ۋە مېھرى - مۇھەببەتسىز بۇ دۇنيا شۇ قەدەر مەنىسىزلىشىپ كېتىدۇ. بىلىم، ھۈنەر، تېخنىكا ئىگەلىمىسە رىقابەتتە پۈت تىرەپ تۇرغىلى بولمايدۇ. ھەرقانداق بىر ئادەم باشقىلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشى ۋە مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشىشى، تونۇلغان ئادەملەردىن بولۇشى ئارزۇ قىلىدۇ. ھاياتنىڭ مەنە ماھىيىتىنى تونۇغان، ئۆز قىممىتىنى يۈكسەلدۈرۈش ئىرادىسىگە كەلگەن كىشىلەردە بىرەر ئىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئىستىكى كۈچلۈك بولىدۇ...

ئېھتىياجنى چوڭ جەھەتتىن تەبىئىي (فىزىيولوگىيەلىك) ئېھتىياج ۋە ئىجتىمائىي ئېھتىياجغا بۆلۈشكە بولىدۇ. تەبىئىي ئېھتىياج تۇغما خاراكتېرلىك بولۇپ، ئۇنىڭ ئىپادىلىنىش شەكلى بىۋاسىتە ھەم كەسكىن تۈس ئالغان بولىدۇ. مەسىلى، يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك، تۇرالغۇ جاي دېگەنگە ئوخشاش ئاساسىي ئېھتىياج كاپالەتكە ئىگە بولمىسا ھاياتلىقنى نورمال داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئىچ - يالىڭاچ قېلىش ۋە ھەممىسى بولۇپمۇ ئاجىزلارنىڭ دائىم دېگۈدەك دەككە - دۈككە، قورقۇنچ تۇيغۇسىنى پەيدا قىلىپ تۇرىدۇ. ھەرقانداق بىر نورمال ئادەم بۇ جەھەتتە ئېچىنىشلىق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماستىن ئۈچۈن جان - جەھلى بىلەن تىرىكچىلىك كۈرىشىگە ئاتلىنىدۇ. بىز ئادەتتە كۆپ تىلغا ئالدىغان «تىرىكچىلىك» ئىبارىسى دەل جان ساقلاشنى مەقسەت قىلغان ئىش - ئەمەللەرگە قارىتىلغان. ئۇيغۇرسىزلىق ئۇيغۇغا، ھاردۇقنىڭ يېتىشى ئارام ئېلىشقا، سۇغا چۆكۈپ كەتكەندە نەپەسلىنىشكە نىسبەتەن ئېھتىياج پەۋقۇلئاددە كۈچلۈك بولىدۇ. بىخەتەرلىك ئېھتىياجى تۈرلۈك خېيىم - خەتەرلەرگە نىسبەتەن ئاگاھلاندى. رۇش سىگنالى بېرىپ تۇرىدۇ... گەرچە تەبىئىي ئېھتىياجنى كۆپىنچە تۇغما ئامىللار كەلتۈرۈپ چىقارسىمۇ، بىراق ئۇنى نوقۇل بىيولوگىيەلىك ھادىسە نۇقتىسىدىنلا چۈشىنىۋالماي پىسخىك ۋە ئەخلاق نۇقتىسىدىن قاراشقىمۇ توغرا كېلىدۇ. نېمە ئۈچۈن قورسىقىڭىز ئاچقان تۇرۇقلۇق يەنە تۈزۈت قىلىسىز؟ ئۇياتلىق يەرلىرىڭىزنىڭ ئېچىلىپ قېلىشىدىن ھەزەر ئەيلەيسىز؟ نېمە ئۈچۈن ئىنسان تەبىئىي ئېھتىياجىدىن كېلىپ چىقىدىغان بەزى ئىش - ھەرىكەتلەرنى ئاشكارا قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايسىز؟ چۈنكى ئادەمدە نومۇسلىق ئىشلاردىن ئۆزىنى چەتكە ئالدىغان ھايا ئېڭى بولىدۇ. ھايا ئادىمىيلىك خىسلەتنىڭ، ئىماننىڭ مۇھىم بەلگىسى

كۆرسىتىپ باققان بولسىمۇ، تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلى مۇددىئاسى ئەمەلگە ئاشماسلىقى مۇمكىن.

بۇ جاھاندا ماددىي ئېھتىياجى، تەننىڭ راھىتىنى ئا- ساسىي مۇددىئا قىلىپ ياشىغۇچىلار ھەقىقەتەن ساناقسىز. باياشات ۋە راھەت تۇرمۇشقا ئېرىشىشنى، ھەممە نەرسىسى- نىڭ تەل، قولىنى نەگە سوزسا شۇ يەرگە يېتىشىنى ھەممە ئادەم ئارزۇ قىلىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە پۇل - بايلىققا ئېرىشىش- مۇ بىلىم ۋە ئەقىل - پاراسەتنى ئۆزىگە تەقەززى قىلىدىغان بولغاچقا، ساپا - سەۋىيەسى تۆۋەن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئارمانغا يارىشا بولمايدۇ. ئۇرۇنۇپ كۆرۈنۈشلەرنىڭ نە- تىجىسىز ئاخىرلىشىشى، ئىشلارنىڭ پەقەت ئەپلەشمەسلىكى، ئۆزىگە نىسبەتەن ئۈمىد ۋە ئىشەنچنىڭ يوقىلىشى ئاقىۋەت چۈشكۈنلىشىش ۋە تەقدىرىگە تەن بېرىشتەك مەھكۇملۇق- نى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، مەزكۇر ئادەمنى ھازىرقى تۇرمۇ- شقا شۈكۈر - قانائەت قىلىپ ياشاشقا مەجبۇرلايدۇ. ئەل- ۋەتتە ئاجىز لارنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا ئۆزىنى بەزلەپ ياشاش «پەلسەپىسى» بولىدۇ.

قانداقلا بولمىسۇن تەبىئىي ئېھتىياجىڭ دەسلەپكى قەدەمدە قاندۇرۇلۇشى ئەلۋەتتە ئادەمنى ئاز - تولا بولسى- مۇ بىخەتەرلىك تۇيغۇسىغا ئىگە قىلىدۇ، كاللىدا باشقا ئىش- لارنى ئويلاشقا ئازراق بولسىمۇ يوقۇق ئېچىلىدۇ. بىراق ماددىي ئېھتىياجىڭ كاپالىتى بىردىنلا مەنئىي ئېھتىياجى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى ناتايىن. بولۇپمۇ تۇرمۇشنىڭ غۇربەت- چىلىكىدىن قۇتۇلالمايغان، مەنئىيىتى تېگىدىن نامرات، ھا- ياتنىڭ ئەڭ يۈزە قاتلىمىدا ياشاۋاتقان ئادەتتىكى ئادەملەر- نىڭ ئىش - ھەرىكەتلىرى تەبىئىي ئېھتىياج چەمبىرىكى ئى- چىدە چەكلىنىپ قالىدىغان بولغاچقا، ئۇلار چەمبەرنىڭ سىرتىدا يەنە قانداق دۇنيانىڭ بارلىقىنى چۈشەنمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ھاياتنىڭ مەنە - ماھىيىتى ھەققىدە ئۈنچە چوڭقۇر ئويلىنىپ كەتمەيدۇ، توغرىسى ئويلاي دېسىمۇ مە- نئىي قۇربىتى يەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ تەبىئىي شۇ قەدەر ئاددىي، ئەكسچە تەقدىرچىلىك ئىدىيەسى كۈچلۈك بولۇپ، پەقەت ئاچ - يالغىچ قالمىي ياشاۋاتقانلىقىغا شۈكۈر - قانائەت قىلىش بىلەن كۇپايلىنىدۇ، كىشىلەرگە خۇددى ياشاشتىن ئىبارەت ۋەزىپىنى ئادا قىلىش ئۈچۈنلا ھىدىرلاپ يۈرۈۋاتقانداك تۇيغۇ - تەسىرات بېرىدۇ. گەرچە قورسىقى تويغان بولسىمۇ ئېڭى تېخى ئويغىنىش ھا-

لىتىگە ئۆتمىگەن، مەنئىي غۇربەتچىلىكنىڭ ئىسكەنجىسىدە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش غايىسى ئادەتتىكىچە بول- गाچقا، يەنە كېلىپ ئۈگىنىش قىلمايمۇ ئىككى بىلىكىگە ياكى ھازىرقى شۇغۇللىنىۋاتقان كەسپىگە تايىنىپ جان بېقىپ كې- تىۋاتقانلىقىغا قانائەتلىنىپ قالغاچقا، «تۆتىنىڭ ئالدى، تۆتىنىڭ كەينى» بولۇپ ياشاۋاتقانلىقى بىلەن كۇپايلىنىدۇ. ئىجتىمائىي ئېھتىياجى ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدىكى ھاياتلىق رىقابىتى ۋە ئىجتىمائىيلىشىشنىڭ ئېھتىياجى پەيدا قىلىدۇ. بۇ ئاساسلىق بىلىش ۋە ئۈگىنىش ئېھتىياجى، ھۆر- مەتلىنىش، مۇھەببەت ۋە غۇرۇر ئېھتىياجى؛ قوغدىنىش، كىملىك ۋە تەۋەلىك ئېھتىياجى، يېڭىلىق يارىتىش، مۇۋەپ- پەقىيەت ۋە ئۆزلۈكتىن ھالقىش ئېھتىياجى دېگەندەك يۇق- رى قاتلاملىق ئېھتىياجىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. داڭلىق پىسخولوگ ماسلوف ئېھتىياج قاتلىمى نەزەرىيەسىدە، تۈرلۈك ئېھتىياجىلارنىڭ ئۆزئارا باغلىنىشلىق بولىدىغانلىقى، بىر- بىرىگە بېقىنىدىغانلىقى، بىر- بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ- غانلىقى، تۆۋەن قاتلاملىق ئېھتىياج قاندۇرۇلغاندىلا تەدرى- جىي ھالدا يۇقىرى قاتلاملىق ئېھتىياجىڭ كېلىپ چىقىدىغان- لىقىنى قەيت قىلىش بىلەن بىرگە، «ئۆزلۈكنى ئىشقا ئاشۇ- رۇش» نى يەنى شەخسنىڭ يوشۇرۇن ئىقتىدارىنىڭ يۈكسەك دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇلۇشىنى ئېھتىياجىڭ ئەڭ يۇقىرى قاتلىمى دەپ قارىغان. تەبىئىي ئېھتىياجى قا- نائەتكە ئىگە قىلىش ھاياتلىقنىڭ تۈپ كاپالىتى بولغاچقا، ئۇنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكىگە گەپ كەتمەيدۇ. گېزى كەل- گەندە ئىجتىمائىي ئېھتىياجىڭ كاپالىتىسىزمۇ ياشىغىلى بو- لىدۇ. ئاددىي قىلىپ ئېيتقاندا كىيىم پۈتۈن، قورساق توق ئەھۋالدا بىر ئادەم ئۈگىنىشكە كۈچەپ كەتمىسىمۇ، كىشى- لەر تەرىپىدىن ھۆرمەتلەنمىسىمۇ، بىرەر ئىشتا مۇۋەپپەقى- يەت قازىنمەن دەپ ئۈنچە كۈچەپ كەتمىسىمۇ ئوخشاشلا ياشاۋېرىدۇ. شۇڭا تىرىكچىلىكنى ئاساسىي مۇددىئا قىلىپ ياشاۋاتقان، ئېڭى تەبىئىي ئېھتىياج قاتلىمى دائىرىسىدە تۇرغۇنلىشىپ قالغان، ئۇدۇلغا كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئادەت- تىكى ئادەملەر ئاچ - يالغىچ قالمىي، ئاغرىق - سىلاقتىن خالىي ھالدا كۈنلىرىنىڭ «قەدىرئەھۋال» ئۆتۈۋاتقانلىقى- دىن قانائەتلىنىپ قالىدۇ ياكى ماددىي ئېھتىياجى قانائەت- كە ئىگە قىلىشنى تۇرمۇشنىڭ بىردىنبىر مەقسىتىگە ئايلاند- دۇرۇۋالغاچقا يېڭى ئېھتىياجىلار ئۈستىدە ئىزدىنىپ كۆرمەيد-

دۇ. يەنە كېلىپ بىلىم، ساپا، ئەقىدە - ئېتىقاد، روھ دېگەنگە ئوخشاش مەنىۋى ئامىللار كۆپ ھاللاردا بىۋاسىتە ئىقتىسادىي قىممەت شەكلىدە ئىپادىلەنمىگەچكە، بۇ خىلدىكى كەشلىرى ئۆزگىنىش ۋە تەربىيەلىنىشنىڭ رولىغا شۇ قەدەر سەل قارايدۇ.

بىرەر ئىش ياكى نەرسىنىڭ قىممىتىگە بولغان تونۇش-نىڭ تۆۋەنلىكى شۇ ئىشقا نىسبەتەن ئېتىبارسىز قارايدىغان پائىسىپ خاھىشنى پەيدا قىلىپ قويدۇ. دېمەك، ئاڭنىڭ تەبىئىي ئېھتىياج دائىرىسىدە تۇرغۇنلىشىپ قېلىشى يېڭى ئېھتىياجلىرىنىڭ تۇغۇلۇشىغا توسالغۇلارنى پەيدا قىلىدۇ. دە، نەتىجىدە ھاياتنىڭ قىممىتىنى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرۈپ قويدۇ، بۇ خىل ئەھۋالدا ھايات تۈرلۈك خەۋپلەر-نىڭ خىرىسى ۋە قورشىۋى ئىچىدە قالدۇ. شۇڭا ھەرقانداق ئادەم بولۇپمۇ ئىجتىمائىي ئېھتىياجنىڭ دەرىجىسىنى ئۆزۈكىسىز يۇقىرى كۆتۈرمىگەندە، رىقابەت كۈچىنى ئا-شۇرغىلى، ھاياتىي كۈچنىڭ مىسلىسىز كۈچ - قۇدرىتىنى نا-مايان قىلغىلى، ئۆزۈكىنىڭ قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئادەم ئىدراك قىلىش، ئويلىنىش، پىكىر ۋە تەپەككۈر قىلىش، ئۆزگىنىش، بىلىش يوللىرى ئارقىلىق مەنىۋى مۇكەممەللىككە يۈزلەنمەيدىكەن، كۈچلۈكلەرنىڭ يەمچۈكىگە ئايلىنىپ كېتىشتەك زۇلمەتلىك تەقدىردىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

سىياسىي، ئىجتىمائىي، مەدەنىيەت، ئۆرپ - ئادەت، شارائىت ۋە مۇھىتنىڭ ئوخشىمىغان تەسىرلىرى؛ تەربىيەلە-نىش ئەھۋالى، بىلىم، تەجرىبە، ئەقلىي ئىقتىدار، مەدەنىيەت ساپا، ئەخلاق - پەزىلەت ۋە پىسخىكا دېگەنگە ئوخشاش ماھىيەتلىك ئامىللاردىكى پەرقلەر تۈپەيلى، كىشىلەر ئوخ-شىمىغان ئېھتىياج قاتلاملىرىدا ياشايدۇ. بەزىلەرنىڭ ھايات-لىق ھەرىكىتى تۆۋەن ئېھتىياج قاتلىمىنى قانائەتلەندۈرۈش بىلەنلا چەكلىنىپ قالسا، يەنە بەزىلەر ئوتتۇراھال ئېھتىياج-نى، ئاز ساندىكى تەلەپچان، روھى ئويغانغان كىشىلەرلا يۇقىرى قاتلام ئېھتىياجلىرىنى قانائەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن توختىماي تىرىشىدۇ. ئاجىزلار توپى ئىچىدە تىرا-گېدىيە پاتىقىغا پېتىپ قېلىشتىن ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇش ئىرا-دسىگە كەلگەن ھەرقانداق ئادەم، ئاساسىي ئېھتىياجى قا-نائەتلەندۈرۈش بىلەنلا كۇپايىلىنىپ قالماي، تېخىمۇ مۇھ-مى ۋۇجۇددىكى ئاكتىپ ئېلېمېنتلارنىڭ رولىنى جارى قىل-

دۇرۇپ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن يۇقىرى قاتلاملىق ئېھتى-ياجلىرىغا يۈزلىنىپ، تۈرلۈك خىرىسلىرىغا تاقابىل تۇرۇشتىكى رىقابەت ئىقتىدارىنى ئۆزۈكىسىز ئاشۇرۇپ بېرىشى؛ ئۆزۈكىنى ھالقىشتەك ئۇلۇغ روھنىڭ تۈرتكىسىدە، كىشىلىك قەدىر-قىم-مىتىنى نۇرلاندۇرۇشنىڭ يوللىرى ئۈستىدە توختىماي ئىزدىنى-شى، غايىسىنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئەقىل - پاراس-تىگە تايىنىپ جاپالىق مېھنەت قىلىشى زۆرۈر.

2

قايسىبىر دانا «مەن ئۆزۈمنىڭ خىيالىدىن ئىبارەت» دېگەن ئىكەن. ئېپىستېمىنى بولسا خىيالىنىڭ بىلىمىدىن مۇھىم-لىقىنى ئەسكەرتكەن. جەمئىيەتشۇناس پېتىر بېرگېر، توماس لۇكمانلار: «جەمئىيەتتە رېئاللىق پەيدا قىلىۋاتقنى كىشىلەرنىڭ بىر قاتار تونۇشلىرىدۇر. سىز كۆڭلىڭىزدە قانداق ئويلىغان بولسىڭىز، شۇنىڭغا يارىشا رېئاللىق پەيدا بولىدۇ. ھەممىلا ئادەمنىڭ رېئاللىقى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ھەققىدىكى تونۇشنىڭ مەھسۇلىدۇر» دەپ قارىغان بولسا، قايسىبىر پەيلاسوپمۇ «بىزنىڭ ئازابىمىزنى مەسىلىنىڭ ئۆزى پەيدا قىلغان ئەمەس، بەلكى بىزنىڭ مۇشۇ مەسىلە توغرىسىدىكى قارىشىمىز پەيدا قىلغان» دەپ قارىغان دەرۋەقە ئادەم قانداق خىيال ۋە تونۇشتا بولسا شۇنداق ياشايدۇ. كىچىك ئىشلارنى قىلىشتىن تارتىپ چوڭ ئىختىرا-لارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا بولغان بارلىق ئىشلار ئوي - خىيال پەيدا قىلغان تونۇش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. ئاكتىپ ئىجابىي خىياللار ئاكتىپ ھەرىكەتكە تۈرتكە بولسا، پائىسىپ ئوي - خىيال پائىسىپ ئىش - ھەرىكەتلەر-نىڭ تۇغۇلۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. دېمەك بىر ئادەمنىڭ تو-نۇشى (ئىدىيەسى) شۇ ئادەمنى يارىتىدۇ. بىزنىڭ ئىش - ھەرىكەتلىرىمىز ئومۇمەن ئوي - خىيال ۋە پىكىر - قاراش-لىرىمىزنىڭ ئىسكەنجىسىدە بولىدۇ. تۇرمۇشىمىزنى چەكلەپ تۇرۇۋاتقان، ئاكتىپ ئىستىلىشىمىزگە توسالغۇ، نامراتلىققا سەۋەب بولۇۋاتقان، قىسمەتلەرگە مۇپتىلا قىل-ۋاتقان نەرسە ئەھەلىيەتتە ئىدىيەنىڭ نامراتلىقى، قاتمال ۋە قالاڭلىقىدندۇر. جەمئىيەتشۇناس لۇكاس ئېزىلىشنىڭ مەن-بەسىنى ئاڭدا دەپ قارىغان. دەرۋەقە كۈلپەتلەرنىڭ يىلتى-زى ئېڭىمىزدا، ئۆزگىنىشكە قىزىقىمىز، ياشاش شەكلى-نى ئۆزگەرتەلمەسلىكىمىز، باشقىلارنىڭ پىكىر-قاراشلىرى، باھاسى ۋە ئېڭىنىڭ تەسىرى ئاستىدا ياشاشىمىز مۇ، يېڭى

پەيدا قىلالمايدۇ. ماددا ئاڭنى بەلگىلەيدىغانلىقى ئۈچۈن، جەمئىيەتشۇناس مېچىل فۇكاۋا ئېيتقاندەك: «بىزنىڭ ئوي-پىكىرلىرىمىزگە دەۋرنىڭ تامغىسى بېسىلغان بولىدۇ.»

قۇرئان كەرىمدە: «... پىكىر يۈرگۈزمەيدىغانلارنى ئاللا ئازابقا گىرىپتار قىلىدۇ» (مىللەتلەر نەشرىياتى، سۈرە يۇنۇس، 221- بەت، 100- ئايەت) دېيىلگەن ئىكەن. ئويلەنمىش، پىكىر ۋە تەپەككۈر قىلىش ئىنساننىڭ ئالاھىدە ئىقتىدارى، شۇنداقلا قۇدرەتلىك مەنئى قورالى ھېسابلىنىدۇ. ھاياتنىڭ مەنىسى بىلىش ۋە پىكىر قىلىشتا. «پىكىر قىلىش»نى ھازىرقى زامان مائارىپ نەزەرىيەسىنىڭ ئاتىسى، پەيلاسوپ جون دېۋېي مۇنداق ئىزاھلايدۇ: «پىكىر قىلىش — ھەر خىل زىددىيەتلىك تاللاش يوللىرىنى ئىچكى دۇنيامىزدا بىر- بىرلەپ رېپېتسىيەدىن ئۆتكۈزۈش جەريانى... پىكىر قىلىش يەنە ئۆز نۆۋىتىدە قانداق مۇمكىنچىلىكلەرنىڭ بارلىقىنى تېپىش ئۈچۈن قىلىنغان مەنەۋى تەجرىبە. ئۇ شۇنداق بىر تەجرىبىكى، ئۇنىڭدا ھەر تۈرلۈك تاللاش ئىمكانىيەتلىرى سىناقىدىن ئۆتكۈزۈلىدۇ، تاللاش ئىچىدىكى قايسى خىل ھەرىكەتنىڭ مۇۋاپىق ئىكەنلىكى ھېس قىلىنىدۇ.» ئاڭنىڭ تارىخى ياكى كەڭ بولۇشى، پىكىرنىڭ چوڭقۇر ياكى يۈزە بولۇشى بىلىشكە باغلىق بولىدۇ. بىلىش قانچە كەڭ ھەم چوڭقۇر بولسا ئادەمنىڭ ئوي-خىياللىرىمۇ موللىشىپ، پىكىر ۋە تەپەككۈرىمۇ ئۆتۈكۈرلىشىپ بارىدۇ. ئۆزىنىمۇ، ئويىنىمۇ شۇنچە كەڭ ۋە چوڭقۇر دائىرىدە بىلىش ۋە چۈشىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. بىلىش قانچە تار ۋە يۈزە بولسا ئىدىيەمۇ شۇنچە تار دائىرىدە چەكلىنىپ قالىدۇ. پەقەت ئۆگىنىشتىن ئىبارەت قۇدرەتلىك قورالغا تايانغاندىلا بىلىشنى ئۈزۈكسىز كېڭەيتىپ، بىلىم-ساپانى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، پاسسىپ مۇھىتنىڭ خورىتىشىغا تاقابىل تۇرغىلى، ئىدىيە جەھەتتىكى بېكىنمىچىلىكتىن قۇتۇلغىنى، ئىجادىي ئوي-خىياللارنى ئا-ۋۇتقىلى، پىكىر ۋە تەپەككۈرنى چوڭقۇرلاشتۇرغىلى، تەسەۋۋۇرنى بېيىتقىلى، يوشۇرۇن ئىقتىدارلارنى نامايان قىلغىلى، شۇ ئاساستا ئىدىيەنى يۈكسەلدۈرۈش مەقسىتىگە يەتكىلى، شۇنداقلا ھاياتنىڭ مەنە قاتلاملىرىغا چوڭقۇرلاپ كىرگىلى بولىدۇ. كىمدۇر بىرى: «ھەقىقىي خىزمەت تەپەككۈرنى ئېچىش تىپىدىكى خىزمەتتۇر» دېگەن ئىكەن. بىلىش، ئۆگىنىشتىن ئىبارەت ئاڭنىڭ فۇنكسىيەلىك رولىنى

ئېھتىياجلىرىنى پەيدا قىلالماسلىقىمىزنىڭ مۇھىم سەۋەبىمۇ دەل ئېڭىمىزدىكى مەسىلىدە، روھىمىزنىڭ نامراتلىقىدا. ئا-دەمنىڭ ئەقىل كۆزى قانچە كوتالاشسا ماھىيەتسىز نەرسىلەر ماھىيەتلىك نەرسىلەرنى شۇنچە توسۇۋېلىپ ھەقىقەتنى كۆرەلمەيدىغان، ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى، نېمە مەقسەتتە ياشاۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ. بۇ مەنىدىن ئالغاندا ئىدىيەنىڭ قۇدرىتىگە ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ. جۇ خېجۇن ئەپەندى ئېيتقاندەك: «ئادەم دە ئىدىيە بولمىسا دۇنيادا نادان كۆپىيدۇ، مىللەتتە ئىدىيە بولمىسا غالىجىرلىشىدۇ. ئىدىيە گەرچە مۇقەررەر رەۋىشتە ھەقىقەتنى كۆرسەتمەسەمۇ، لېكىن ئۇ ئادەم تۇغۇلغاندىلا ئۇنىڭدا بار ھوقۇق؛ بىراق ئىدىيە بولمىسا نادانلىق، قارى-غۇلارچە ئەگىشىش يولىغا مېڭىش مۇقەررەر.» ناپولېئون: «دۇنيادا ئىككى نەرسە ئەڭ قۇدرەتلىك، ئۇلارنىڭ بىرى قىلىچ، يەنە بىرى ئىدىيە» دېگەن مەشھۇر سۆزنى قىلغان. تارىخنى ۋاراقلاپ كۆرسەكلا قىلىچنىڭ ئىنسانىيەتنى قانداق تەقدىر-قىسمەتلەر بىلەن تارتۇقلىغانلىقى ۋە ئۇنىڭ دەھشىتى كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولىدۇ. ئاشۇ قىلىچنى قانداق ئىشلىتىش، كىمگە قارىتىش يەنىلا ئىدىيەنىڭ قومانداڭلىقىدا بولىدۇ.

مۇھىت ۋە ئىجتىمائىي رېئاللىق، بىلىش، ئوي-خىيال، پىكىر ۋە تەپەككۈر ئىدىيەنى پەيدا قىلىدىغان مۇھىم ئامىللار ھېسابلىنىدۇ. بولۇپمۇ مۇھىتنىڭ ئادەمنى بەلگىلەش، ئىدىيە بەرپا قىلىش رولىغا سەل قاراشقا بولمايدۇ، ئۆزۈلۈك ئېھتىياجىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىستىكىدە بولمىغان، تاشقى تەسىرلەرگە ئاكتىپ ئىنكاس قايتۇرالمىدىغان مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئادەمتىكى ئادەملەرنىڭ ياشاش شەكلىنى، ئۆزى ياشاۋاتقان مۇھىت بەلگىلەپ قويدى. ئوي-خىياللىرىمۇ شۇنىڭغا قارىتا تۇغۇلىدۇ. ھاياتىي كۈچكە تولغان ئاكتىپ ئىجتىمائىي مۇھىت ئادەمنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تۈرتكە بولسا، پاسسىپ مۇھىت ھەرقاچان ئاڭنىڭ پائالىيەتچانلىقىنى چەكلەپ ئا-دەمنىڭ تەرەققىياتىغا توسالغۇ بولىدۇ. ئەنگىلىيەلىك جەمئىيەتشۇناس ئانتونى گىددىنس ئېيتقاندەك: «چىركىن ئىجتىمائىي مۇھىت بارلىق تاپتىن چىقىش ھادىسىلىرىنىڭ پارنىكى» بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق مۇھىتنىڭ قۇربانىغا ئايلانغان ئادەمنىڭ ئىدىيەسىمۇ نىمجان بولۇپ ئاكتىپ ھەرىكەتنى

بولۇپ، ئۇنى «ئات مىنگەن كىشى» گە تەمىسل قىلىش مۇمكىن. ئادەم ماددىي ھايات ۋە مەنىۋى ھايات تەكشىلىكىدە ھەرىكەتلىنىدىغان شەيئى. ئەگەر ئات مىنگەن كىشى دانا بولسا، ئاتنى كامالەتكە يېتەكلەيدۇ. نادان بولسا ئات ئۇنى ئوقۇرىغا باشلايدۇ. ئىنسان روھىيىتى ھايات ئوزۇن-قىزىق — ئات يېمىنىڭ «ئىنكاسى»، «ئىپادىسى» ئۈچۈن ئىشلىگۈچى قۇلغا ئايلىنىدۇ» دېگەن. روھنىڭ قۇۋۋىتى ۋە دەرىجىسى يەنىلا ئۆزگىشىنىڭ ئۈنۈمىگە باغلىق بولىدۇ. روھنىڭ قايسى دەرىجىدە نۇرلىنالىشى يەنىلا قانداق ئۆگەنىشكە باغلىق بولىدۇ. مۇبادا بىر ئادەم ئۆزۈڭدىن ئۆزگىشىنى تۇرمۇش ئادىتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرالىسا، ئۇنداقتا ئۇ ھاياتىدىكى چوڭ بىر بۇرۇلۇشنىڭ ئەھمىيەتلىك قەدىمىنى باسقان بولىدۇ، بۇ يول چوقۇمكى ئۇنى گۈزەل بىر كېلەچەككە باشلاپ بارىدۇ.

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاتنىڭ تەبىئىي ئېھتىياجىدا ئىرىسىدە چەكلىنىپ قېلىشى، ئۆزگىشى ئېھتىياجىنىڭ شەكىللىنىشىدە مۇھىم بىر سەۋەب بولۇشتىن سىرت، ئەدىيەنىڭ قانداق بولۇشىمۇ تۈپ سەۋەبلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. تۇرمۇش سۈپىتىنىڭ ناچار بولۇشى، تەربىيەلىنىشكە ئېھتىبارسىز قاراش، مائارىپ سۈپىتىنىڭ تۆۋەن قاتمىلىق ۋە قالاقلقلىقى، مەكتەپلەرنىڭ بىلىمگە ئېھتىبار بىلەن قاراپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ روھىي ئۆزگىشى ھەۋىسىنى يېتىلدۈرۈشىگە سەل قارىغانلىقى شۇنداقلا تەربىيەلەش ئۇسۇلىدىكى بىر قاتار نۇقتىلار؛ جەمئىيەتتە ھەممە ئۆزگىشىشكە ئېھتىبار بىلەن قارايدىغان ئاكتىپ ئىجتىمائىي كەيپىياتنىڭ شەكىللىنىشىدىكى يەنى ئىجتىمائىي بۇرۇقۇملۇق ۋە گاس-گاجىلىق، بولۇپمۇ ئىجتىمائىي چوڭ مۇھىتنىڭ پەن-مەدەنىيەت ۋە ئىختىساس ئىگىلىرىگە بولغان ئېھتىياج ۋە تەلپىنىڭ سۇسلىقى؛ بىلىمىزلىك ۋە بىلىمگە نىسبەتەن توغۇرۇشنىڭ يۈزە بولۇشى، نەزەرنىڭ تارلىقى، خەۋپ-خەتەر ئېھتىياتى بولماسلىقى، ھاياتنىڭ قىممىتىنى تونۇماسلىقى؛ شۇنداقلا قىزىقىش ھەۋىسىنىڭ يېتىلمەسلىكى، ئىرادىسىزلىك، ئەخلاق-پەزىلەتتىكى چاكنىلىق، خاراكتېرنىڭ ساغلام بولماسلىقى دېگەنگە ئوخشاش بىر قاتار ئامىللار ئۆزگىشىش ئېھتىياجىنىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەب بولىدۇ.

بىز ھازىر سانائەت ئىگىلىكى دەۋرى بىلىم ئىگىلىكى

جارى قىلدۇرماي تۇرۇپ، قەلبىنىڭ زۇلمىتىنى يورۇتقىلى، روھنىڭ ئويغىنىشىنى پەيدا قىلغىلى، تۈرلۈك چۈشەنچە ۋە چەكلىمىلەرنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. ئۈنۈم-ئۈمۈد ئۆزگىشىش ئارقىلىقلا دېمىق مۇھىتنىڭ چەكلىمىسىدىن نىسپىي ھالدا بولسىمۇ قۇتۇلۇپ، دەۋردىن ھالقىش پۇرسىتىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئۆزگىشىش ئادەمگە چەكسىز ھاياتىي كۈچ ئاتا قىلىپ، نېمە قىلىش، قانداق ياشاش ھەققىدىكى سوئاللىرىمىزغا جاۋاب بېرىدۇ. يەھۇدىيلار، ئىنگىلىزلەر، ياپونلارنىڭ قۇدرەتلىك مىللەتكە ئايلىنىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبمۇ دەل ئۇلارنىڭ ئۆزگىشىش روھىنىڭ كۈچلۈك بولغانلىقىدا. فرانسىيەلىكلەردە «يىلىغا 100 كىتاب ئوقۇمىغان كىشى فرانسىيەلىك ئەمەس» دېگەن ئەقىدە بار ئىكەن. گەرچە بۇ گەپ سەل ئاشۇرۇۋېتىلگەندەك قىلىنسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئۆزگىشىش روھىنىڭ قانداقلىقىنى بىلىشكە بولىدۇ. شۇ كۈنلەردە ياپونىيەدىن ئىبارەت كىچىك بىر دۆلەتتە، ھەر ئايدا نەشر قىلىنىدىغان يېڭى كىتاب سانىنىڭ 400 — 600 ئەتراپىدا بولۇشى، ئامېرىكىدا 150 تىن ئوشۇق كىتاب كۈلۈبلىرى قۇرۇلۇپ، كۈلۈپ ئەزالىرىنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يەتتە مىليوندىن ئېشىپ كېتىشى، ئۇلاردا ئۆزگىشىشچان جەمئىيەتنىڭ ئاللىقاچان شەكىللەنگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مەيلى شەخس ياكى مىللەت بولسۇن ئۆزگىشىش روھىدىن مەھرۇم قالدىكەن ئىدىيەدىن ئىبارەت مەنىۋى تۈۋرۈكتىن ئايرىلىپ قالىدۇ.

ئادەم روھقا تايىنىپ ياشايدۇ، ئىدىيە بولمىسا روھ ئۆلىدۇ. روھ نامراتلاشسا تەن خارلىنىشقا باشلايدۇ، ئادەمنىڭ كۆز ئالدىدىكى دۇنيا خىرەلىشىدۇ، ئىرادىسى سۈنىدۇ، غەيرىتى بوشىشىدۇ، چۈشكۈنلۈك پاتقىقىغا پاتىدۇ، نەتىجىدە مەۋجۇتلۇق ئاساسىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. يولداش جياڭ زېمىن ئاگاھلاندۇرۇپ: «بىر مىللەتتە ئۇرغۇپ تۇرغان مىللىي روھ بولمىسا، ئالىجاناب مىللىي خىسەت بولمىسا، قەتئىي مىللىي ئىرادە بولمىسا، دۇنيادىكى ئالغا كەتكەن مىللەتلەر قاتارىدا تۇرالمىدۇ» دېگەن. ئالىمىمىز ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەد ئىمىنمۇ «ئات بىلەن ئات مىنگەن كىشى» ناملىق نەسىردە ئادەم ئۈچۈن روھ-يەتنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقى ھەققىدە توختىلىپ: «ئىنسان جىسمانىي جەھەتتە بىر ھايات بولۇپ ئۇنى «ئات» قا، مەنىۋى جەھەتتە بىر كامالەت مۇمكىنچىلىكىدىكى زات

ردە ئۆگىنىشنى، ئىزدىنىشنى، يېڭىلىق يارىتىش ۋە ئىجاد قىلىشنى بىلىدىغان ئىختىساس ئىگىلىرى دەۋرنىڭ غوجايىدە. نىغا؛ ئەقلىنى ئېچىش تىپىدىكى كۈرەشكە ئېتىبارسىز قاراپ نادانلىققا ھەمدەم بولغۇچىلار سۆرەلمىگە ئايلىنىدۇ. شۇڭا جەمئىيەتشۇناسلار ئاللىقاچان كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «كەلگۈسىدىكى خىزمەت ئورنىدىكى رىقابەت پەقەتلا بىلىم بىلەن كەسپىي ماھارەتتە بولماستىن، بەلكى ئۆگەنىش ئىقتىدارىدىكى ماھارەتتە بولىدۇ» دېگەن.

كىتاب ئوقۇش ۋە ئۆگىنىش قىلىش بىلەن خۇشى يوق، مەنئىيىتى پۇچەك كىشىلەر دەۋر ئېقىمى تەرىپىدىن تەبىئىي ھالدا شاللىنىپ كېتىدۇ. ئۆگىنىش روھىدىن مەھرۇم قالغان ئىجتىمائىي توپمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. ماركس «كاپىتال» نى يېزىش ئۈچۈن 1500 خىلدىن ئارتۇق كىتاب ئوقۇغان، كىتاب ئوقۇش زۆرۈرىيەتتى بىلەن ئىنگىلىزچە، فىرانسۇزچە، رۇسچىنى ئۆگەنگەن. بۇنىڭغا ئوخشاش داڭلىق شەخسلەر ئۆگىنىشنى قورال قىلىش ئارقىلىق مۇۋەپپەقىيەت چوققىلىرىدا پارلىيالىغان. ئۆگىنىشنى ھاياتلىق رىقابىتىنىڭ قورالغا ئايلاندۇرماي تۇرۇپ ئادەت تۇرمىسىدىن قۇتۇلۇپ چىققىلى، كونا ئەزەلدىن يەنى بۇرۇنقى ئىپادىلەردىن قۇتۇلغىلى، جۈملىدىن تەقدىردە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغىلى بولمايدۇ. بىر ئادەم ياكى بىر ئىجتىمائىي توپنىڭ ئېھتىياج قاتلىمى يۇقىرىلاپ بارغانسېرى شۇنچە كۈچىيىپ ۋە مۇكەممەللىشىپ بارىدۇ. يۇقىرى ئېھتىياج قاتلىمىدىكى ئادەمنىڭ تەبىئىي ئېھتىياجىنىڭ قانائەتكە ئىگە بولماي قېلىشىدىن ئەنسىرىشىنىڭ ھاجىتى قالمايدۇ. ئەپسۇس، زامانىمىزدىكى كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۆگىنىش خىيالىدا بولسىمۇ نېمىنى ئۆگىنىشنى، قانداق ئۆگىنىشنى، ئىشنى نەدىن باشلىشىنى بىلمەيدۇ.

قۇرۇق ھارۋا توختىماي تاراڭشىغىنىدەك، قورسىقىدا ئۈمىچىنىڭ تايىنى يوق كىشىلەر ئۆزىنى بىلەرمەن چاغلانغاندۇ. ئادەم قانچە بىلىمىز بولغانسېرى بىلىمنىڭ قىممىتىنى شۇنچە تونۇمايدۇ. خۇددى ئازراق خېمىرتۇرۇچ بولسا خېمىرنىڭ بولمىغىنىدەك، ئادەمدە بەلگىلىك بىلىم ساپا، خېمىرتۇرۇچ بولغىدەك ئاساس بولمىسا ئۆگىنىشنىڭ تەخىرىسىزلىكىنى ھېس قىلالمايدۇ. پەيلاسوپ زېنون ئوقۇ-غۇچىلىرىنىڭ سوئالغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن، بىر چوڭ بىر كىچىك چەمبەرنى سىزىپ چۈشەندۈرۈپ: «چوڭ چەم-

دەۋرىگە ئورۇن بوشتۇراتقان، بىلىم ئىگىلىكى جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ يېتەكچى ئامىلىغا ئايلانغان؛ ئىلىم-تېخنىكا، ئەقىل، ئىختىساسلىقلار رىقابىتى ۋە مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى كەسكىن تۇس ئالغان، بىلىم، ھۈنەر-تېخنىكا ۋە كەسپلەرنىڭ يېمىرىلىشى دەۋرى بارغانسېرى قىسقىراپ بېرىۋاتقان، دۇنيانىڭ قىياپىتى ناھايىتى تېز ئۆزگىرىۋاتقان، بىر كۈن ئۆگەنمىسە نەچچە كۈن ھەتتا نەچچە ئايلىق چېكىنىش كېلىپ چىقىدىغان، ھەرقانچە كاتتا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان تەقدىردىمۇ بىلىمنى يېڭىلاپ تۇرمىسا يېڭى ساۋاتسىزغا ئايلىنىپ قالىدىغان، سەگەك ياشىمىسا بولمايدىغان شۇنداق بىر رىقابەتلىك دەۋردە، ئۆزگىرىشچان زامانىۋى جەمئىيەتتە ياشىماقتىمىز. بۈگۈنكى كۈندە زامانىۋىلىشىش تولۇق ئەمەلگە ئاشقان ئەللەرنىڭ ئىقتىسادىي كىرىمى ئاساسەن دېگۈدەك بىلىم ئىگىلىكىدىن كىرمەكتە. بىلىم ئىگىلىكى ئۈزۈكسىز يېڭىلىق يارىتىدىغان بىلىمنى ئاساس قىلغان، ئەقىل-پاراسەت تىپىدىكى يېڭىچە ئىقتىسادىي فورماتسىيە بولۇپ، بىلىم ئىگىلىكىنى تۈۋرۈك قىلغان زامانىۋى ئىشلەپچىقىرىشتا بىلىم ئىشلەپچىقىرىش ئامىللىرى ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىم تەركىبىي قىسىم ھېسابلىنىدۇ. مۇتەخەسسسلەر بىلىم ئىگىلىكىنىڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكىنى مۇنداق تۆت نۇقتىغا يىغىنچاقلىغان: «1. ئادەم كۈچى كاپىتالى بىلىم ئىگىلىكىنىڭ يۈكسىلىشىدىكى ئاساسلىق تۈرتكە كۈچ، بىلىم ئىگىلىكى ئەقلىي كۈچ بايلىقىنى باش تايانچ قىلغان، شەكىلسىز مۈلۈك سېلىنىمىنى ئاساس قىلغان ئەگىلىك. 2. بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈش ئاددىي ھالدا مەبلەغنى كۆپەيتىش، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمىنى كېڭەيتىش ئارقىلىق ئەمەس، ئاساسلىقى بىلىمنىڭ يېڭىلىق يارىتىشىغا، ئىلگىرىكى بىلىم-مۈلۈك ھوقۇقىغا ئىگە تېخنىكىلارغا، پەن-تېخنىكا نەتىجىلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ئايلاندۇرۇشقا تايىنىلىدۇ. 3. بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە كەسپ قۇرۇلمىسىدا زور ئۆزگىرىش بولدى، بىلىم ئىگىلىكى يۇقىرى يېڭى تېخنىكا كەسپى بولۇپمۇ ئۇچۇر كەسپىنى بىرىنچى تۈۋرۈك كەسپ قىلىدۇ. 4. بىلىم ئىگىلىكى دەۋرى مائارىپقا، ئىختىساسلىقلارغا تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىدۇ.» [10] دۇنياغا داڭلىق مىكروسوفت شىركىتى دەل بىلىم ئىگىلىكى تىپىدىكى شىركەت ھېسابلىنىدۇ. كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، بىلىم ئىگىلىكى دەۋ-

ۋە ھەۋەس، قىيىنچىلىقنى يېڭىدىغان ئىرادە، تەشەببۇسكار روھ، شۇنداقلا ئاكتىپ پوزىتسىيە شەكىللەنمەيدۇ. ئۆگەنىش ئېھتىياجى كۈچلۈك بىر مۇددىئانى پەيدا قىلغاندا، بۇ خىل مۇددىئى ئىچكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ئايلىنىدۇ. شۇڭا تېخىمۇ كۆپ ساندىكى ئادەملەرنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەش ئۈچۈن پەقەت ئاڭلىق ھالدىكى ئۆگىنىش مۇددىئاسىنىڭ شەكىللىنىشىگە قاراپ تۇرماي، تۈرلۈك ئۈنۈملۈك ۋاسىتىلەرنىڭ غىدىقلىشى ھەتتا ئىجابىي بېسىم كۈچى ئارقىلىق ئۆگىنىش مۇددىئانى شەكىللەندۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. دەسلەپكى تەربىيەگە ئېتىبار بىلەن قاراش بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى تۇتقانلىق ھېسابلىنىدۇ.

3

نۆۋەتتىكى رېئاللىقتىن مەلۇمكى بىزدە ئائىلە مائارىپىنىڭ ئاساسى ئاجىز، تەلىم - تەربىيە ئىستىخىيەلىك تۈس ئالغان بولۇپ، تېخى ئىلمىيلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگىنى يوق. شۇ چاغقىچە مۇتەخەسسسلەر كۆپ تەرەپلىمە ئىزدەنىش، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق روياپقا چىقارغان ئائىلە مائارىپىغا ئائىت بىرەر قوللانمىنىڭ نەشر قىلىنغىنى يوق. كۆپ ساندىكى ئاتا - ئانىلار پەقەت پەرزەنتلىرىگە ياخشى ئوقۇش، تىرىشىپ ئۆگىنىش ھەققىدە ۋەزىيەت نەسىھەت قىلىشنىلا بىلىدۇ، بىراق ئۆتۈلۈۋاتقان دەرىجىلەرگە ئەمەلىي يېتەكچىلىك قىلىشقا قۇربى يەتمەيدۇ. پەرزەنتلەرنى قانداق تەربىيەلەش ھەققىدە ئىزدەنمەيدۇ. ئائىلىدە ۋاقىتنى قەدىرلەپ ئۆگىنىش قىلىدىغان يەنى قويۇق ئۆگىنىش مۇھىتى شەكىللەندۈرگەن، ئۆگىنىش جەھەتتە پەرزەنتلىرىگە ئۈلگە بولىدىغان ئائىلىلەر تولمۇ ئاز. ئەكسىچە پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆگىنىش ۋە تەربىيەلىنىشىگە ئېتىبارسىز قاراپ ئۆزلىرىنىڭ ئەرزىمەس ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كېتىدىغان، بالىنى تېپىپ قويۇپ زىمىمىدىكى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلمايدىغان مەسئۇلىيەتسىز ئاتا - ئانىلار ھەققىدە تەن كۆپ مائارىپىدىن كۆرۈشۈمچە ئاپتونوم رايونىمىزدا توي قىلغانلارنىڭ ئاجىزلىقىنى نىسبىتى 27 پىرسەنت ئەتراپىدا ئىكەن. بولۇپمۇ يېتىم بالىلار سانىنىڭ ئارتىپ بېرىشى ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلانماقتا. مەكتەپلەردە ئۆگىنىش قىلىش بىلەن خۇشى يوق، ئەدناسى بىر يىلدا بىرەر پارچە بولسىمۇ كىتاب ياكى ژۇرنال ئوقۇپ قويمايدىغان مۇئەللىملەر ناھايىتى كۆپ. ئەكسىچە ئۆگىنىش، ئىزدىنىش روھى كۈچلۈك، يېڭىلىق يا-

بەرنىڭ ئىچىدىكىسى مېنىڭ بىلىمىم، كىچىك چەمبەرنىڭ ئىچىدىكىسى سىلەرنىڭ بىلىمىڭلار. مېنىڭ بىلىمىم سىلەرنىڭ كىدىن كۆپ. بۇ ئىككى چەمبەرنىڭ سىرتىدىكىسى سىلەر بىلەن مېنىڭ بىلمەيدىغان قىسمىم. چوڭ چەمبەرنىڭ ئايلاندۇرغۇسى كىچىك چەمبەرنىڭكىدىن ئۇزۇن بولىدۇ، شۇڭا مەن ئۇچرايدىغان بىلمەيدىغان دائىرە سىلەرنىڭكىدىن كۆپ بولىدۇ» [11] دېگىنىدەك، بىر ئادەم قانچە ئۆگەنگەنسېرى، بىلگەنسېرى بىلمەيدىغانلىرىنىڭمۇ ھەسسىلەپ كۆپىيىپ-ۋاتقانلىقىنى شۇنچە ھېس قىلىدۇ، بىلمەسلىكىنى قانچە ھېس قىلغانسېرى بىلىشكە نىسبەتەن ئېھتىياجىمۇ شۇنچە كۈچەيىپ بارىدۇ. بىلمەسلىكىنى ھېس قىلىش بىلىشكە نىسبەتەن ئويغىنىشنىڭ ئىپادىسى ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر بىلىش تار دائىرىدە چەكلىنىپ قالسا دىققەتمۇ تۇرمۇشتىكى ئۇششاق-چۈششەك، پاسسىپ، ئەرزىمەس ئىشلارغا مەركەزلىشىپ قالىدۇ. بۇنداق ئادەملەرنىڭ ئېنىق بىر نىشانى، تۇرمۇش غايىسى بولمىغاچقا ئادەتتىكى بىر ياشغۇچىغا، ئەپلەپ-سەپلەپ كۈن ئۆتكۈزگۈچىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بىلىشنىڭ تولمۇ تار دائىرىدە چەكلىنىپ قېلىشى ئادەمنىڭ تەبىئىتىنى ئاددىيلاشتۇرۇپ ھاياتنى ئاددىي ۋە ئەرزىمەس ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويدۇ. تۇرمۇشتا بىر نۇقتىنى دەۋر قىلىپ ئايلىنىشتەك تۇرغۇن ھالەت، قىلچە يېڭىلىق بولمىغان بۇ رۇقتۇرما تۇرمۇش تەپەككۈر تۇرغۇنلۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئاجىز تەنگە كېسەللىك ۋىرۇسلىرى ئاسان يېپىشقەندەك، زەئىپ روھمۇ پاسسىپ تەسىرلەرنى ئاسان قوبۇل قىلىۋالىدۇ. تۇرمۇشتىكى چاكىنلىشىش، تاپتىن چىقىش ھادىسىلىرى دەل نەزەرنىڭ تارلىقى، بىلىشنىڭ يۈزەللىكىدىن كېلىپ چىقىدۇ. نەتىجىدە بىر پۈتۈن ھايات غەپلەت ئىچىدە دە ئۆتۈپ كېتىشتەك تىراگېدىيە كېلىپ چىقىدۇ. بىرلا قېتىم نىسپ بولىدىغان ھاياتنى غەپلەت ئىچىدە ئۆتكۈزۈۋېتىش نەقەدەر ئېچىنىشلىق - ھە!؟

رىقابەت بەيگىسىدە ئۆگىنىشنىڭ تەخىرىسىزلىكىنى تونۇغانلار ئالدىغا قاراپ ئۇزاپ كېتىۋېرىدۇ، كالىسى ئەخلەت ئىدىيە، ئەرزىمەس نەرسىلەر بىلەن توشۇپ كەتكەن، ئۆگىنىش بىلەن پەرۋايى پەلەك ئادەتتىكى ئادەم. لەر خۇددى قۇدۇق ئىچىدىكى پاقىدەك ئۆزىنىڭ تار دۇندۇر ياسىدا كۈلپەتلىك تۇرمۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئۆگىنىشكە نىسبەتەن مۇددىئى قوزغالما قىزىقىش

نى ئىسلاھات ئارقىلىق ئەمەس، ئادەملەرنى تەربىيەلەپ ناچار ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق روياپقا چىقىرىش كېرەك. بۇزۇلغان ئىجتىمائىي ھاۋانى ئۆزگەرتىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى — ياشلارنى تەربىيەلەش ئارقىلىق ئادەت-ئىسنىپ قالغان ئىدىيە ۋە ئارزۇ-ئىستەك مودېللىرىنى كۆزدىن يوقىتىشتۇر... ئىنساننى غىدىقلايدىغان نۇرغۇن نەرسە ئادەت كۈچىنىڭ تەسىرىدىن بولىدۇ. ئادەت كۈچى-نىڭ تۇرمۇش ئەمەلىيىتىدە ئۆزىگە مەغلۇبىيەت ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن، ھەرىكەت ئىگىسى ئاڭلىق پىكىر قىلىشقا ئۆتىدۇ. ئەمما شەخسنىڭ بۇ تىرىش-چانلىقلىرى كۆپ ھاللاردا ئۆزىنى مەيلىگە قويۇۋەتكەنلىكى تۈپەيلى مەغلۇپ بولىدۇ. زەھەرلىك چېكىملىككە، شەھۋەت - بۇزۇقچىلىققا بېرىلىش، خىيالپەرەسلىك، پىسخىكىلىق بېسىم ئادەمنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىپ مەسىلىلەرنى ھەل قىلالماس قىلىپ قويدۇ ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىتىدۇ» [12] دېمەك، جون دېۋېي تەربىيەلەش ئارقىلىق تەقدىردە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغىلى، جەمئىيەتنى ئۆزگەرتكىلى بولىدىغانلىقىغا ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارىغان ھەمدە تەرەققىي قىلىش ئۈچۈن پاسسىپ ئادەت كۈچلىرىنىڭ بويۇنتۇرۇقلىرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالاھىدە تىلغا ئالغان.

تەربىيەلىنىشنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە بالىلارنىڭ دۇنياقارىشى تېخى شەكىللىنىپ بولمىغاچقا، ئۆگىنىش مۇددىئاسىمۇ ساددا تۈس ئالغان بولىدۇ. بەزىلىرى ئاتا-ئانا ۋە ئۇستازلىرىنىڭ ماختىشىغا ئېرىشىشنى مەقسەت قىلىپ ئۆگەنسە، بەزىلىرى رىقابەتچىلىرىدىن كېيىن قالماستىن ئۈچۈن تىرىشىدۇ. بەزىلىرى مۇكاپاتقا ئېرىشىشنى مەقسەت قىلسا، بەزىلىرى تاپشۇرۇق، ئىمتىھانلاردا يۇقىرى نومۇر ئېلىش ئۈچۈن ئۆگىنىدۇ. يەنە بەزىلىرىنىڭ ئۆگىنىشىگە كىملىرىنىڭ دۇررىغى تەلەندۈرۈشى تۈرتكە بولۇپ قالسا، بەزىلىرى تەبىئىي ھالدا ئۆگىنىۋاتقان نەرسىلىرىگە قىزىقىپ قالىدۇ. خېلى كۆپ ساندىكى بالىلار ئوقۇتقۇچىسى ۋە ئاتى-ئانىسىنىڭ تەنقىد ۋە تەنبىھ بېرىشىدىن قورقۇپ مەجبۇرىي ئۆگىنىش قىلىدۇ. ئۆگىنىشتىن بىرەر خۇشاللىق ياكى ئىلھامغا ئېرىشەلمىگەن بالىلاردا ئۆگىنىشتىن بىزار بولۇش پىسخىكىسى شەكىللىنىشكە باشلايدۇ. ياشنىڭ چوڭىيىشى، دۇنيا قاراشىنىڭ شەكىللىنىشىگە ئەگىشىپ مۇددىئامۇ ئېنىقلىدۇ.

رىتىش تىپىدىكى مۇئەللىملەر تولمۇ ئاز. شۇڭا نۆۋەتتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىشتىن سوۋۇش خاھىشى كىشىنى چۆچۈتمەي قالمايدۇ. جەمئىيەتتە يېگەن، ئىچكەن، كىيگەن، ئوينىغاننىڭ گېيىنى قىلىپ قۇرۇق پاراڭنىڭ قولى بولۇپ ياشاۋاتقانلار؛ كۆڭۈل ئېچىش، مېھماندارچىلىق تۈ-سىنى ئالغان تۈرلۈك يىغىلىش ۋە سورۇندارچىلىق ئىشلە-رىغا، زىيادە ئىجتىمائىي ئالاقە ئىشلىرىغا يېتىشىپ بولالماي تالچىقىپ قېلىۋاتقانلار ساناقسىز. ئىلىم - مەرىپەتنىڭ غوغا-سىنى قىلىدىغان، ئىزدىنىش روھى كۈچلۈك، ئىلمىي مەس-لىلەر ئۈستىدە بەس - مۇنازىرە قىلىشىدىغانلار ئۈنچە كۆپ ئەمەس. بۇ كۆز يۈمىغىلى بولمايدىغان رېئاللىق. كې-سەلنى مىڭ يوشۇرغان بىلەن بىر كۈنى ئۆلۈم ئاشكارىلىنى-دىغان گەپ. بىلىملىكلەر بىلەن بىلىمسىزلەرنىڭ، ئۆگىنىۋات-قانلار بىلەن تۇرمۇشنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈۋاتقانلارنىڭ، ئىقتىدارلىقلار بىلەن ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ھېچقانچە پەرقى بولمىغان، ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ قەدىر - قىممىتى قىلىن-مايدىغان ھەتتا ئۇلار چەتكە قېقىلىدىغان، خىزمەتتە ئاز ئىشلىگەنگىمۇ، كۆپ ئىشلىگەنگىمۇ، ئۈمىچى بارغىمۇ، ئۈ-مىچى يوققىمۇ ئوخشاش مۇئامىلە قىلىنىدىغان ناچار ئىجتى-مائىي كىلىمات، ئۆگىنىش روھىغا ئىگە ئاز ساندىكى كىشى-لەرنىڭ ئىرادىسىنى كۆپۈككە ئايلاندۇرۇپ قويدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆگىنىش ئېھتىياجى-نى شەكىللەندۈرۈش قىيىن بىر مەسىلىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

ئەگەر بىر بوۋاق تەربىيەلىنىشتىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالسا ھەرگىزمۇ مەدەنىيەتلىك ئادەمگە ئايلانمايدۇ. جون دېۋېي تەربىيەنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئادەت كۈچىنىڭ زىمىنى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بىر جەمئىيەتنى ساء-لاملاشتۇرۇشتا تەربىيەنىڭ رولى ئىنتايىن مۇھىم. ئىنساننى ئادەتنىڭ مەھسۇلى دېسەك، ئۇنداقتا تەربىيە تەرەققىيات ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر بولغان ئىجادچانلىق ئادىتىنى ۋە شەرت - شارائىتلارنى يېتىلدۈرۈپ بېرىدۇ. ئىنسانلارنىڭ ھازىرغىچە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى بالايىناپەت ياكى چوڭ ئىجتىمائىي داۋۇلغۇشلار داۋامىدا ئۆزىنىڭ رەزىل، جاھىل ئادىتىگە جەڭ ئېلان قىلغاندىن كېيىن بارلىققا كەلگەن. ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشتە كونترول قىلىش سالمىقى-نى ئاشۇرۇش كېرەك. ھالبۇكى، بىلىمدىن ئۆزىگە ئەڭ ياخشى كونترول قورالى بولمايدۇ. ئىجتىمائىي ئۆزگىرىش-

شىشقا باشلايدۇ.

كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، ھازىرقى مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش مۇددىئاسى يۇقىرى نومۇر ئېلىش، نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتۈش، شۇ ئاساستا كەلگۈسىدىكى چىقىش يولىنى تېپىشتىن ئىبارەت. ئاتا - ئانىلارنىڭ ئارزۇسىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. بۇ خىل مۇددىئانىڭ تۈرتكىسىدە قىلىنغان ئۆگىنىش بىر خىل مەجبۇرىيەت، بېسىم تۈسىنى ئالدىغان بولغاچقا ھەق - قەتەن زېرىكىشلىك بولىدۇ، ئوقۇغۇچىلار ئۆگىنىشتىن خۇ - شاللىق ۋە لەززەت ھېس قىلىشنىڭ ئەكسىچە بىزارلىق ھېس قىلىشىدۇ. شۇڭا كۆپ ساندىكى ئوقۇغۇچىلار ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەندىن كېيىنلا ياكى خىزمەتكە چىقىپلا «ئۇھ» دەيدۇ - دە، يەلكىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك، ئۆگىنىش قىلىشتىن بىراقلا توختايدۇ. بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ - لەردە ئوقۇۋاتقان مەزگىلىدىلا تۈرلۈك ئىچكى - تاشقى سە - ۋەبلەر تۈپەيلى ئۆگىنىشتىن بىزار بولۇپ ئۆزىنى ئاللىقا - چان تاشلىۋەتكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاش ھەققىدە مۇشكۈل بىر جەريان.

ئايىم ساندىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش مۇددىئاسى ئىلمىيلىكىنى چىقىش قىلغان بولۇپ، ئۇلار ئۆگىنىش ئارقىلىق مەنئىيەتنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا يۈزلە - نىپ ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە، ئۆزلۈك روھىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا تىرىشىدۇ. بالىلىق دەۋر ئۆسۈپ يېتىلىشنىڭ ئالتۇن دەۋرى. قىزىقىش ۋە ھەۋەسنىڭ پىلتىسىگە ئوت تۇتاشتۇرۇشنىڭ قىممەتلىك پۇرسىتى. بۇنداق ياخشى پۇرسەت قولدىن كېتىپ قالسا، كېيىن 10 ھەسسە، 100 ھەسسە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ. چۈنكى ئادەت، مەجەز - خاراكىتېر شەكىللىنىپ بولغاندا، ئىدىيە تاشتەك قېتىپ كەتكەندە ئۇنى ئۆزگەرتىمەن دېيىش بەسى مۇشكۈل! دېمەكچىمەنكى، جەمئىيەتتىكى ئىدىيەسى قېتىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئۆگىنىش روھىنى تىرىلدۈ - رۈشتىن ئانچە ئۈمىد كۈتۈپ كەتكىلى بولمايدۇ. «ئادەم پاسسىپ ھالەتنىڭ قولىغا ئايلانغاندا ھەرقانچە ئىلغار ئىددە - يەلەرمۇ تەسىر قىلماس بولۇپ قالىدۇ.» شۇڭا بىز ھېچ بولمىغاندا بىر تۈركۈم پەرزەنتلەرنىڭ ۋۇجۇدىغا ئۆگىنىش ھەۋىسىنىڭ ئۇرۇقىنى چاچالماساق، توغرا بولغان ئۆگىنىش

ئادىتىنى يېتىلدۈرمەسەك مىللەت ۋە خەلقنى ئىجتىمائىي چۈشكۈنلۈك پاتىقىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققىلى بولمايدۇ. بىزدە ئىزدىنىش ۋە مەسئۇلىيەتتىن باش تارتمايدىغان ئاڭ، ئەۋلادلارنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن ئاز - تولا قۇربان بېرىش روھىلا بولىدىكەن، ئەمەلىيەتتە بالىلارنى ئۆگىنىش - كە قىزىقتۇرۇشنىڭ يوللىرى ناھايىتى كۆپ. گەپ مۇناسىپ تەدبىرلەرنى قوللىنىپ ئۇلارنىڭ ئاڭلىق ھالىدىكى ئۆگىنىش مۇددىئاسىنى قوزغىتىش، مەلۇم قىزىقتۇرۇش ئامىللىرىدىن پايدىلىنىپ، شەكىللەنگەن مۇددىئانى يوشۇرۇن ھالەتتىن پائالىيەت ھالىتىگە ئايلاندۇرۇش يوللىرى ئارقىلىق، تەد - رىجىي ھالدا ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش يوللىرى ئۈستىدە ئىزدىنىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. بالىلارنىڭ ئۆگە - نىش ئېھتىياجىنى شەكىللەندۈرۈشتە ئائىلە ۋە مەكتەپنىڭ رولى ھەممىدىن مۇھىم. شۇنداق ئىكەن ئاتا - ئانا ۋە ئۇستاز بولغۇچىلار زىمىمىسىدىكى مەسئۇلىيەتنىڭ تەخىر - سزلىكىنى تونۇپ يېتىشى زۆرۈر.

4

ئۆگىنىش ۋە ئىزدىنىش تىپىدىكى ئائىلە بەرپا قىلماي تۇرۇپ تۇرمۇش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى، مەدەنىي تۇرمۇش بەرپا قىلغىلى بولمايدۇ. تۇرمۇش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى ئاددىي مەنىدە ماددىي ۋە مەنئىي جە ھەتتە يۈكسىلىش دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. ماددىي جە ھەتتە يۈكسىلىش ئاساس، مەنئىي جەھەتتە يۈكسىلىش ئالدىنقى شەرت ھېسابلىنىدۇ. نامراتلىققا كۆنۈپ قېلىش ھا - دىسى ئىكەن خەتەرلىك ئىدىيە تۇرغۇنلۇقى بولۇپ، ئا - دەمنى بىر ئىزدا توختىتىپ قويدۇ. ئىقتىسادىي ئامىل ئا - دەمنىڭ ئېڭىنى دائىم دېگۈدەك غىدىقلاپ تۇرىدۇ، ئۆز نۆۋىتىدە ئاڭنى ئويغىتىش رولىنى ئوينايدۇ. ماددىي ئېھ - تىياج قېنىپ بولمىغان ئەھۋالدا، كىرىمنىڭ ئېشىپ بېرىشى تۇرمۇشقا ھەققەتەن خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدۇ. كىرىم كۆ - پەيگەنسېرى شۇنىڭغا قارىتا ئىستېمال سەۋىيەمۇ ئېشىپ با - رىدۇ، تۇرمۇشتا باشقىچە جانلىنىش ئالامەتلىرى كۆرۈل - دۇ. بىراق كىرىمىمىزنىڭ كۆرۈنەرلىك ئېشىپ تۇرالغۇ شا - رائىتىمىزنىڭ ياخشىلانغانلىقى، ئۆيىمىزنى زامانغا لايىق بېزەپ جابدۇغانلىقىمىز، ئىشلارنى قولايلىق ھالەتكە كە - تۈرگەنلىكىمىز، ماشىنا سېتىۋالغانلىقىمىز، ئوبدان كىيىپ، ئوبدان يەپ - ئىچكەنلىكىمىز، قىسقىسى ياخشى تۇرمۇش -

نىڭ ھۇزۇرنى سۈرۈۋاتقانلىقىمىز ئىقتىسادىي تۇرمۇش سە-
ۋىيەمىزنىڭ ئۆسكەنلىكىنىڭ ئىپادىسى بولۇپ، بۇنىڭلىق
بىلەن تۇرمۇش سۈپىتىمىز پۈتۈنلەي يۇقىرى كۆتۈرۈلدى
دەپ قاراشقا بولمايدۇ. نوقۇل ھالدا پۇل-بايلىق قوغلا-
ششنى تۇرمۇشنىڭ مەقسىتىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇش،
بۇزۇپ - چېچىش، ئىقتىسادنى كۆز - كۆز قىلىش،
تۇرمۇش مەئىشەتلىرى پاتقىقىغا يېتىپ قېلىش تىپىك چاكنى
تۇرمۇش ھېسابلىنىدۇ.

ئىناق - ئېجىل ئائىلە مۇھىتى بەرپا قىلىش، ئائىلىگە
يۈكسەك دەرىجىدە مەسئۇل بولۇش، پەرزەنتلىرىنىڭ
ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىزچىل كۆڭۈل بۆلۈش؛ ئاتا
ئانا، ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - بۇرادەرلەرگە ۋاپادار
بولۇش؛ جەمئىيەتكە جاۋاب قايتۇرۇش، ۋەتەن-خەلقنىڭ
مەنپەئەتى ۋە تەقدىرىگە چېتىلىدىغان بەلگىلىك مەسئۇل-
يەتنى ئۈستىگە ئېلىش، تۇرمۇشتا رەتلىك بولۇش، ئىلمىي
ئوزۇقلىنىش ۋە ئىلمىي چېنىقىشقا ئەھمىيەت بېرىش،
ياخشى تۇرمۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش، كىشىلەر بىلەن
ساغلام مۇناسىۋەت ئورنىتىش، جەمئىيەتتە ياخشى ئوبراز
تىكلەش ئۈچۈن تىرىشىش، ئاجىزلىرىغا ياردەم قىلىش،
ئەھمىيەتلىك ئىشلارغا يۈزلىنىپ زىيانلىق ئىشلاردىن ئۆ-
زىنى تارتىش؛ مەنئى جەھەتتە ئەقىدە - ئېتىقادى ۋە بىر-
قەدەر يۈكسەك تۇرمۇش غايىسى بولۇش، ۋاقتىنى قەدىر-
لەش ۋە ھاياتنى سۆيۈش ئېڭى كۈچلۈك بولۇش، مۇستە-
قىل مەيدانى ۋە ئۆزگىچە ياشاش پىرىنسىپى بولۇش، مە-
ھەللىۋى ئاڭ فورمىسىنىڭ چۈشەنچىلىرىدىن قۇتۇلۇپ دەۋر
ئېقىمىغا ماسلىشالايدىغان بولۇش، ئۈزۈكسىز ئالغا ئىنتىلىپ
تۇرىدىغان ھاياتىي كۈچكە ئېرىشىشنىڭ يوللىرى ئۈستىدە
ئىزدىنىش؛ ئويلىنىش ۋە پىكىر قىلىش ئادىتىنى يېتىلدۈ-
رۈش، ئۆگىنىش، ئىزدىنىش، يېڭىلىق يارىتىشتەك ئىلمىي
روھقا ئىگە بولۇش؛ ئادىمىيلىك قىممەتنى يۇقىرى كۆتۈ-
رۈش ئۈچۈن تىرىشىش... قاتارلىقلار تۇرمۇش سۈپىتىنى
يۇقىرى كۆتۈرۈشكە تۈرتكە بولىدىغان ئامىللار ھېسابلىنىدۇ.
ئەپسۇس، نۇرغۇن كىشىلەر ماددىي يۈكسىلىشىگە ئېتىد-
بار بىلەن قارىسىمۇ مەنئىي يۈكسىلىشىگە سەل قارىغانلىقى
تۈپەيلى تۇرمۇش سۈپىتىنى ھەقىقىي يۇقىرى كۆتۈرۈش
مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ.

مېنىڭچە بارلىق كۈلپەتلەرنىڭ يىلتىزى روھىي جە-

ھەتتىكى نامراتلىقتا. روھىيەت نامرات بولسا ئىدىيەسىنىڭ
تايىنى بولمايدۇ. ئىدىيە توسالغۇسى پۇت-قولنىڭ ئاكتىپ
ھەرىكىتىنى چۈشەپ قويىدۇ. ماددىي جەھەتتىكى چۈشكۈن-
لىشىشىمۇ تۈپ نېگىزىدىن ئالغاندا مەنئىي نامراتلىق كەل-
تۈرۈپ چىقىرىدۇ. روھىي جەھەتتىكى نامراتلىقتىن قۇتۇ-
لۇشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك يولى يەنىلا ئۆگىنىشكە مۇراجە-
ئەت قىلىشتىن ئىبارەت. ھازىرقى بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە
كاپىتالىنى نوقۇل ھالدا ئىقتىسادقا باغلاپ چۈشىنىدىغان
دەۋرنىڭ ۋاقتى ئۆتتى. مۇتەپەككۈرلەر تەربىيەلىنىش ئار-
قىلىق ئېرىشىلگەن مەنئىي ساپا، ئىچكى جۇغلانما ۋە
بىلىم قۇرۇلمىلىرىنى مەدەنىيەت كاپىتالى دەپ ئاتاشماقتا.
بىلىمنى تۈۋرۈك، ئۇچۇرنى ۋاستە قىلغان يېڭىچە ئىگىلىك
شەكلى كىشىلەردىن مەدەنىيەت كاپىتالى جۇغلانمىسىغا ئىگە
بولۇشنى كۈچلۈك دەرىجىدە تەقەززا قىلماقتا. چۈنكى مە-
دەنىيەت كاپىتالى ماددىي كاپىتالغا ئېرىشىشنىڭ ئالدىنقى
شەرتىگە ئايلانماقتا. شۇڭا بۈگۈنكى دەۋردە بەلگىلىك مە-
دەنىيەت كاپىتالىغا ئىگە بولمىغان ئادەم ئىگىلىك تىكلەش
پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالىدۇ. مەدەنىيەت كاپىتالىنى ئاشۇ-
رۇش بولسا، ئۆگىنىش تىپىدىكى ئائىلە بەرپا قىلىشنى، زا-
مانئىي مائارىپنىڭ بولۇشىنى، ئۆمۈرلۈك ئۆگىنىش ۋە ئۆ-
گىنىشچان جەمئىيەت بەرپا قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ھاتىرىيالىدىن ئىگىلىشىمچە، ئەنگىلىيەنىڭ سابىق باش
ۋەزىرى بىلايرنىڭ بىر قېتىملىق لېكسىيە ھەققى 500 مىڭ
ئامېرىكا دوللىرى ئەتراپىدا بولۇپ، لېكسىيە ھەققىنىڭ يۈ-
قىرىلىقى جەھەتتە دۇنيادا بىرىنچى ئورۇندا، ئامېرىكىنىڭ
سابىق زوڭتۇڭى كېلىنتوننىڭ بولسا ئىككىنچى ئورۇندا تۇ-
رىدىكەن. ئەلۋەتتە بېل گايىتېستەك داڭلىق كارخانىچىلار
نى نۇرغۇن ھەق بېرىپ بىرەر سائەت لېكسىيە سۆزلەشكە
تەكلىپ قىلغان تەقدىردىمۇ، ۋاقىت ئاجرىتالشى ناتايىن.
چۈنكى ئۇلار پۇلغا قارىغاندا ۋاقىتقا تېخىمۇ موھتاج. نېمە
ئۈچۈن داڭلىق ئەربابلارنىڭ بىر يۆتلىپ قويۇشىمۇ
پالانى تەڭگىگە يارايدۇ؟ چۈنكى ئۇلار ئادەتتىكى ئادەم-
لەرگە قارىغاندا يۇقىرى مەدەنىيەت كاپىتالى جۇغلانمىسىغا
ئىگە. ئۇلارنىڭ لېكسىيەلىرى ۋاستىلىك ھالدا يارىتىدىغان
قىممەت، ئالغان ھەققىگە قارىغاندا ھەسسىلەپ يۇقىرى بو-
لىدىغانلىقى ئېنىق، ھەتتا قىممىتىنى مۆلچەرلەپ بولغىلى
بولمايدۇ. گېرمانىيەلىك فىزىكا ئالىمى ئېينشتەين ئۆزىنىڭ

مىز ھېلىمۇ كۆز ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ. نەشرىيات ئورۇنلىرىدا نىڭ ئىقتىسادىي كۈچى تولىمۇ ئاجىز بولغاچقا، شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئىزدىنىش نەتىجىسىدە روياپقا چىققان بىر پارچە ئىلمىي ئەمگەكنىڭ قەلەم ھەققى قارا ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانغۇچىنىڭ نەچچە كۈنلۈك ئىش ھەققىگە توغرا كەلمەيدۇ. ئاپتورلارغا دېققىتىنى ئاغدۇرمايدىغان، ئالدى بىلەن نەپنى ئۇلارغا يەتكۈزمەيدىغان نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭمۇ ئىستىقبالى غۇۋا بولىدۇ. ئىلمىنىڭ قەدەر-قىممىتى قىلىنمىسا ئىزدىنىش روھىغا ئىگە كىشىلەرنى كۆپلەپ يېتىشتۈرۈپ چىققىلى بولمايدۇ. شۇنىڭغا ئىشىنىش كېرەككى، بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئەگىشىپ بۇ خىل ئەھۋالدا زور ئۆزگىرىش بولىدۇ.

تېمىمىزغا كەلسەك، ئۆگىنىشنىڭ مەزمۇن دائىرىسى پەقەت كىتابىي بىلىملەرنى ئۆگىنىش، ھۈنەر-تېخنىكا ۋە تۈرلۈك ماھارەت ئىگىلەش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. كالا ۋە بەدەن ھەرىكىتىنى ئىشقا سېلىپ بىلىمگەنى بىلىش جەريانى ئۆگىنىش ھېسابلىنىدۇ. ئۆگىنىش ياۋايىلىققا جەڭ ئېلان قىلىپ مەدەنىيلىككە يۈرۈش قىلىش كۆرىنىدۇ. بىز ئۆگەنىش ئارقىلىق يېڭى بىلىم ۋە بىلىشكە ئېرىشىمىز، تەجرىبەلىرىمىزنى موللاشتۇرۇپ بارىمىز، نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتىپ تېخىمۇ يىراقنى كۆرەلەيدىغان بولىمىز، يېڭىچە پىكىر ۋە تەپەككۈر يوللىرىنى ئېچىپ ئەقلىي ئېنېرگىيەمىزنى ئاشۇرۇپ بارىمىز، تەسەۋۋۇرىمىزنى كېڭەيتىمىز، زېھنىمىزنى ئۆتكۈرلەشتۈرۈپ ئەقىل-پاراستىمىزنى تاۋلايمىز، يوشۇرۇن ئىقتىدارىمىزنى قازىمىز، شۇ ئاساستا ئىدىيەلىرىمىزنى موللاشتۇرۇپ بارىمىز. ئۆگىنىش ئارقىلىق يېڭى ماھارەتلەرنى ئىگىلەيمىز، كەسپىي ئىقتىدارىمىزنى يۇقىرى كۆتۈرىمىز، ھۈنەر-تېخنىكىمىزنى تېخىمۇ تاكامۇللاشتۇرۇپ بارىمىز. ئۆگىنىش ئارقىلىق ھەقىقىي ئادەم بولۇشنىڭ يېڭى يوللىرىنى ئاچىمىز، ھاياتنىڭ مەنە-ماھىيىتىنى چوڭقۇرلاپ تونۇيمىز، گۇمانتار ئېڭىمىزنى كۈچەيتىمىز. بىلىدىغانلىرىمىز قانچە كۆپەيگەنسېرى ھاياتقا نىسبەتەن تونۇشىمىز شۇنچە چوڭقۇرلاپ بېرىپلا قالماي، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئىقتىدارىمىزمۇ كۈچىيىپ بارىدۇ. كۆزىمىزنى پەردىلەپ تۇرغان نادانلىق ۋە جاھالەتنىڭ تۇمانلىرى تاراپ، كۆز ئالدىمىزدا يېپىيىشى بىر دۇنيا پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ. دە، شۇنىڭ بىلەن ھاياتنىڭ تېخىمۇ

«ئىنسىپىلىك نەزەرىيەسى» ئارقىلىق، ئىنسانىيەتنىڭ ماددا بىلەن ئېنېرگىيە ۋە ماكان، زامان قارىشىنى بىر بالداق يۈقىرى كۆتۈردى يەنى ئىنسانلارنىڭ دۇنيا، ئالەم ھەققىدەكى تونۇشىنى يېڭىلىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ نەزەرىيەسىنىڭ قىممىتىنى پۇلغا سۇندۇرۇپ ھېسابلاش مۇمكىنمۇ؟

بۆلتۈر يىل ئاخىرىدا ماڭا خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن، جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ جياڭيىڭ شەھىرىدە بىر ئايدىن ئارتۇقراق تۇرۇش پۇرسىتى نېسىپ بولۇپ قالدى. ئەھۋال ئىگىلەش ئارقىلىق، بۇ يەردە مەدەنىيەت كاپىتالى جۇغلانمىسى مول بولغان ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ بىر قېتىملىق لېكسىيە ھەققىنىڭ ئادەتتە 10 مىڭ يۈەندىن 100 مىڭ يۈەنگە قەدەر بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى ئۇچۇرغا ئېرىشتىم. ئەلۋەتتە بىزدىمۇ شۇنداق لېكسىيەلەرنى سۆزلىيەلەيدىغان ئىختىساس ئىگىلىرى يوق ئەمەس، گەرچە ئۇلار لېكسىيەلىرى ئارقىلىق ئاڭلىغۇچىلارنى قىممەتلىك بىلىم ۋە ئۇچۇرلار بىلەن تەمىن ئەتكەن بولسىمۇ، بىراق ھېچقانچە ھەققە ئېرىشەلمەيدۇ. نۇرغۇنلىرى ھەقسىز لېكسىيە سۆزلەشكە رايىشلىق بىلەن ماقۇل بولىدۇ. ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى ياكى شەخسلەرنىڭ ئورۇنسىز چىقىملىرىنى پۇلغا سۇندۇرسا كىشىنى چۆچۈتىدىغان سان-سېپىر پەيدا بولىدۇ. (سەھىپە ئېتىبارى بىلەن نەقىل ئېلىنمىدى) بۇنىڭدىكى ئاساسلىق سەۋەب پۇلنىڭ يوقلۇقىدا ئەمەس، بەلكى كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت كاپىتالىنىڭ قىممىتىگە بولغان تونۇشىنىڭ يۈزەلىكى، ئاڭ جەھەتتە ئويغانمىغانلىقىدا. ئەينى ۋاقىتتا ئېپىستېمىنى مەلۇم بىر رادىيو شىركىتى نۇرغۇن ھەق بىلەن بەش مىنۇت رادىيودا سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغان، ھەم نېمىنى سۆزلىسە بولۇپرىدىغانلىقىنى ئەسكەرتكەن. بىراق ئېپىستېمىن تەكلىپنى چىرايلىقچە رەت قىلغان. راستىنى ئېيتقاندا ئۇ ئاشۇنچىلىك ۋاقتىنىمۇ مۇناسىۋەتسىز ئىشلارغا سەرپ قىلىشنى خالىمىغان. بىزنىڭ كۆپ ساندىكى ئادەملىرىمىزنىڭ ئېڭى تېخى سەھنە، ئېكرانلارغا بىرەر قېتىم چىقىپ قالسا ھاياجىنىنى باسالماي قالىدىغان، شۇ ئىش ئۈچۈن پەخىرلىنىپ مەيدىسىنى كېرىپ يۈرىدىغان باسقۇچتا تۇرماقتا. نەچچە يىل، نەچچە ئون يىل ۋاقتىنى ئۆگىنىش، ئىزدىنىش، تەتقىق قىلىشقا سەرپ قىلىپ، مىڭ تەسلىكتە يازغان كىتابىنى نەشر قىلدۇرالمىۋاتقان، كىتاب چىقىرىمەن دەپ قەرزدار بولۇپ قېلىۋاتقان ئىلىم ئىگىلىرىدە.

كېيىنكى كىيىۋالغان سەپسەتە ئەسلىي ماھىيىتىنى ئاشكارىلاشقا باشلايدۇ. ئىلگىرى گۈزەلدەك كۆرۈنگەن نەرسىلەر ئارىسىغا يوشۇرۇنغان رەزىللىكلەر ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ. سېزىمچانلىقى ئېشىپ بېرىۋاتقان تۇيغۇلىرىڭىز ساختىلىقلار. نى سېزىپ قالىدۇ. ھاياتتا نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئالدىنىپ ياشاۋاتقانلىقىڭىزنى بىلىپ قالسىز، سىز ئىگە بولغان ھەق-قەت بىلەن رېئاللىق بەزىدە توقۇنۇشۇپ قالىدۇ. گاھىدا بىلىشنىڭ يۈزۈن رايونلىرىغا كىرىپ قېلىپ گاگىراش ئىچىدە ئۆزىڭىزنىڭ ئادىمىلىك قىممىتىگە قايتىدىن نەزىردىن ئىخسار ئالغۇرىسىز. بىلىپ قېلىش كالىڭىزدا بىر قاتار ئازابلىق سوئاللارنى پەيدا قىلماي قالمىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئىچى ھىيلە - مېكر، ساختىلىقلار بىلەن توشۇپ كەتكەن، ئۇلار ئۆزلىرىنى ھەر خىل رەڭلەر بىلەن پەردازلاپ كۆرىشتۈشكە ماھىر كېلىدۇ. ئۇنداقلار گەرچە ئېغىزىدىن ھەق-قەتنى چۈشۈرمىگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە ھەقىقەتتىن ئۆلگۈ-دەك قورقۇشىدۇ. شۇڭا ھەقنى سۆزلىگۈچىلەرنى چىن دىلىدىن ياقىتۇرمايدۇ، ئەكسىچە ئۆچمەنلىك نەزىرىدە قارايدۇ، ھەتتا رەزىل ۋاسىتىلەر ئارقىلىق پۇتلىماقچى بولۇشىدۇ. شۇڭا ھەقىقەتكە ئېرىشىش يولىدا توختىماي ئۆگىنىۋاتقان ئادەم ھەم ۋۇجۇدىنىڭ ئىچكى قىسمى پەيدا قىلىۋاتقان ۋە سىرتقى قىسمىدىن كېلىۋاتقان زىددىيەت-توقۇنۇشلارنىڭ تىرىشىشى ئىچىدە ياشايدۇ. ئادەم ئۆگەنگەن نەرسىنى روھىي ئازابلىرىمۇ كۈچىيىپ بارىدۇ. بىراق بۇ خىل ئازاب ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ياكى تەننىڭ ئازابىغا ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ يىلتىزى چوڭقۇر ماھىيەتلەرگە تۇتاشقان، مەزمۇندار ھەم ئالىيجاناب بولىدۇ. غەپلەتتىكى ئادەمدە ھەرگىزمۇ بۇنداق كىرىزىس تۇيغۇسى، ئازاب ئېشى بولمايدۇ. بۇ خىل ئالەمەنىۋىيەتتە دائىم دېگۈدەك زىلزىلە، ھاياجان پەيدا قىلىپ تۇرىدۇ، بىخۇدلاشماي ئالغا ئىلگىرىلىشىمىزدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ئايلىنىدۇ.

ئارستوتېل: «تىراگېدىيە — ھېسسىياتنىڭ پاكلىنىشى. دۇر» دېگەن ئىكەن. مېنىڭچە قەلبىنىڭ دېرىزىسى دۈملۈپ-تىلىپ مەرىپەت نۇرىدىن مەھرۇم قالغان، ئازاب ئېشى بولمىغان نادان ئادەملەردە، گەرچە تۇرمۇشتىكى بەختسىزلىكلەردىن قايغۇرۇش، ئازابلىنىش ھېسسىياتى بولسىمۇ بۇ خىل قايغۇ-ھەسرەت تىراگېدىيە ئېشى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلمىگەچكە، كۈلپەتلەر روھىنى سۇندۇرۇپ تېخىمۇ چۈش

چوڭقۇر مەنە قاتلاملىرىغا شۇڭغۇشقا باشلايمىز. ئۆزىمىزنىڭ كىملىكىنى تونۇش بىلەن بىرگە باشقىلارنىمۇ تونۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيمىز. دۇنيانىڭ تىۋىشىنى، ماھىيەتلىك شۇبىرلاشلارنى، كىملىرىنىڭ نېمە ئوي ۋە غەزەزلەردە بولۇۋاتقانلىقىنى سېزەلەيدىغان تۇيغۇنلۇققا ئىگە بولالايمىز. ئۆگىنىشتىن ئېرىشكەنلىرىمىز قانچە كۆپەيگەنسىرى باشقىلارغا تەقدىم قىلىدىغىنىمىز مۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ. ئۆگىنىش، ئىجاد - مېھنەت بىلەن ئۆتكەن ھايات شۇنچە مەنەلىك ھەم نۇرلۇق بولىدۇ. ئۆگەنمىسەك كالىمىزنى دات باسدۇ؛ ئىزدەنمىسەك، تەربىيەلەنمىسەك ئېڭىمىز رۇدىمېنتلىشىپ قالىدۇ. دە ئۆزۈڭىزنى تەرەققىياتقا ئېرىشتۈرىدىغان ئىچكى كۈچتىن مەھرۇم قالمىز. كېيىنكى ھاياتىمىزغا پۇختا ئاساس سالماق ياشاش ئىقتىدارىمىز خەۋپكە دۇچ كېلىدۇ.

بىزنىڭ نېمە ئۈچۈن ھاياتىمىزنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى ئون-يىگىرمە يىلچە ۋاقىتىمىزنى مەخسۇس ئوقۇش ۋە ئۆگىنىشكە سەرپ قىلىشتىكى مەقسىتىمىز، ياۋا-يىلقتىن قۇتۇلۇش، ئادىمىلىك سۈپەتلىرىمىزنى كۈچەيتىش، ۋۇجۇدىمىزغا مەدەنىيلىكنىڭ تامىقىنى بېسىشتىن ئىبارەت. بىز ئوقۇش ھاياتىمىزدا تۈرلۈك دەرسلەر ئارقىلىق ياشاشقا كېرەكلىك بىر قىسىم ئاساسىي بىلىملەرنى ئىگىلەيمىز، نەزەرىيەنى ئەمەلىيەتكە قانداق تەتبىقلاش ماھارىتىنى ئۆگىنىمىز، بىر قىسىم زۆرۈر ئىقتىدارلارنى يېتىلدۈرىمىز، تېخىمۇ مۇھىم نېمىنى ئۆگىنىش، قانداق ئۆگىنىش، يوشۇرۇن ئىقتىدارنى قانداق قېزىش ۋە جارى قىلدۇرۇش مەسىلىلىرى ھەققىدە بەلگىلىك بىلىش ۋە تەجرىبىگە ئىگە بولىمىز. ئادەتتە كالىلار توپىنىڭ يۆتكىلىش سۈرئىتىنى ھەرىكەتتىكى ئەڭ ئاستا كالا بەلگىلەيدىكەن، بىراق كالىلار توپى ھۇجۇمغا ئۇچرىغاندا يەنىلا ئاشۇ سۈرئەتنى ئەڭ ئاستا بولغان كالا ئەڭ بۇرۇن باشقىلار تەرىپىدىن يېپىلىدىكەن. دەرۋەقە تىرىشمايدىغان ئادەتتىكى ئادەملەر دەۋرنىڭ تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، بىراق ئۇنداقلار چۆچۈپ ئويغانمىسا دەۋر تەرىپىدىن رەھىمسىزلىرىگە شاللىنىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

ئۆگىنىش كىشىگە خۇشاللىق ئېلىپ كېلىش بىلەن بىرگە ئازاب ئېڭىنىمۇ پەيدا قىلىدۇ. چۈنكى ئادەم ئۆگەنگەن نەرسىنى ھەقىقەتكە شۇنچە يېقىنلىشىدۇ. دە، ھەقىقەتنىڭ

دۇ. ھەقىقىي زېرىكىش دېگىنىمىز — چىدىغۇسىز ئىشلاردىمۇ پۈتۈنلەي بىخۇد ھالەتتە تۇرۇشنى كۆرسىتىدۇ. زېرىكىشنى ھېس قىلىش ئويغىنىشنىڭ باشلىنىشى ھېسابلىنىدۇ. [14]

ئەمەلىيەتتە ئادەمنىڭ تەبىئىتى ئۆزىگە ئېھتىياجلىق، ئەھمىيەتلىك دەپ قارىغان شەيئىلەرنى تېخىمۇ كۆپرەك، تېخىمۇ چوڭقۇر بىلىشكە ئىنتىلىدۇ. بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئۆگىنىشنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قىلىپ تۇرۇپ مەنلىك ھاياتقا يۈزلەنمەسلىكى كىشىنى ئويغا سالماي قالمايدۇ. بولۇپمۇ ھېس ئەپسۇسلاندىرىدىغىنى، يۇقىرى ئوقۇش تارد-خىغا ئىگە ھەتتا داڭلىق ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتكۈزگەن، جەمئىيەتتە زىيالىي ئاتقى بار خېلى كۆپ ساندىكى كىشى-لەرنىڭ ئۆگىنىشنى تەرك ئېتىپ، كونا دەسمايە بىلەن چەكلىنىپ قېلىشىدۇ. تەربىيە كۆرمىگەن قاراتۇرۇك كىشىلەرنىڭ ئۆگەنمەسلىكىدىكى سەۋەبىنى ئۆگىنىشكە نىسبەتەن ئېھتىياجنىڭ شەكىللەنمىگەنلىكىدىن دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار بىلىمنىڭ ھەقىقىي قىممىتىنى تونۇپ يەتمىگەن. بىراق ئوننەچچە يىل مەرىپەت بۆشۈكلىرىدە سىنىپلىق تەربىيەلەنگەن، ئالىي مەلۇماتلىق دەپ قارىلىدىغان ئادەملەرگە نىسبەتەن ئۆگىنىش ئېڭىنىڭ شەكىللەنمەسلىكىنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشكە نىسبەتەن ئېھتىياجى تويۇنۇش دەرىجىسىگە يەتكەنمۇ؟ ياق، چۈنكى ئۆگىنىشنىڭ چېكى يوق. ئۇنداقتا ئۇلار شۇنچە ئوقۇپ ئۆگىنىپمۇ ئۆگىنىشنىڭ تەخىرىسىزلىكىنى ھېس قىلىش دەرىجىسىگە يەتمىدىمۇ ۋە ياكى ئۆگىنىش قىلىشقا توسالغۇ بولۇۋاتقان باشقا ئامىللار بارمۇ؟

مەلۇم بىر مەكتەپتىكى 80 نەپەر ئوقۇتقۇچىنىڭ گېزىتى - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولۇش ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىپ كۆرۈشۈمچە: ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مەجبۇرىيەت خاراكتېرىنى ئالغان گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولۇشنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئىختىيارىي يوسۇندا مۇشتەرى بولغان گېزىت تۈرى ئۈچ، مۇشتەرى بولغان ئادەم ئىككى نەپەر، ژۇرنال تۈرى 12 (يەنى 24 نۇسخا)، مۇشتەرى بولغان ئادەم 13 نەپەر بولغان. بۇنىڭ ئىچىدە ئەدەبىي ژۇرنال ئاساسىي سالماقنى ئىگىلىگەن بولۇپ، بىرىمۇ ئىلمىي ژۇرنالغا مۇشتەرى بولمىغان. دېمەك ئىككى نەپەر ئوقۇتقۇچى ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىر مۇشتەرى - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولمىغان. مۇشتەرى بولغانلار ئىچىدىمۇ كۆپ

كۈنلۈك پاتىقىغا ئىتىرىدۇكى، روھىنى ئويغىتىپ يېڭىدىن ئادەم بولۇشىغا، «ھېسسىياتىنى پاكلاشقا» ئىمكانىيەت قالمايدۇ. ئازاب ئېڭى بولمىغان ھايات ئاددىي، نەتىجەسىز، بىخۇد ۋە چۈشكۈن ھاياتتۇر. ئازاب ئېڭىغا ئىگە بولمىغان جەمئىيەتمۇ چۈشكۈنلەشكەن جەمئىيەتتۇر. شۇڭا كىشىلەر پاتىقىغا پېتىۋاتقان ئادەملەر ئۆگىنىش ئارقىلىق ئازاب ئېڭىنى پەيدا قىلمىسا بولمايدۇ.

5

لىنكولن: «قىيىنچىلىق پەيدا قىلىدىغان بارلىق سەۋەب دەل پايدىسىز ئىشلار بىلەن ۋاقىتنى ئىسراپ قىلىشتۇر» دېگەن. جاھاندا بىكارچىلىق، لاغايلاپ يۈرۈشتىن-مۇ ئارتۇق زېرىكىش بولمايدۇ. ھۇرۇنلۇق، سۆرەلمىلىك، تىرىشچانلىق ئادەمنى ئىنتىلىش تۇيغۇسىدىن مەھرۇم قالدۇرىدۇ. ئەگەر بىر ئادەم مەدەنىي ئىنسان بولۇپ ياشاشنىڭ يوللىرى ئۈستىدە ئىزدەنمەي كۈنلىرىنى يەپ-ئىچىش، لاغايلاپ يۈرۈش، كۆڭۈل ئېچىش، ئادەتتىكى مۇناسىۋەت ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كېتىشكە ئوخشاش ئىشلار بىلەن ئۆتكۈزسە، بۇنداق پۇچەك ھايات ئادەمگە ھەقىقىي خۇشاللىق ئاتا قىلمايلا قالماي، ئەكسىچە ئازابلانۇش ۋە چۈشكۈنلىشىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. پەيلاسوپ كانت ئېيتقاندەك: «ئادەم تەپەككۈر قىلىدىغان ھايات. ئادەم ئەگەر چوشقىغا ئوخشاش ھەر كۈنى يېيىش-ئىچىش، ئۇخلاش بىلەنلا مەشغۇل بولسا قايغۇ - ھەسرەت-تىن خالىي بولۇشى مۇمكىن. بىراق ئۇ چوشقىغا ئايلىنالمىدى، ھەتتا چوشقىغا ئايلىنىشنى ئويلىغانسىمۇ شۇنچە ئازابلانۇشنى مۇمكىن. چۈنكى ئۇنىڭدا بىر خىل روھ بار، بۇ روھ سىزگە ئۆزىڭىزنىڭ چۈشكۈنلىشىۋاتقانلىقىڭىزنى ھېس قىلدۇرىدۇ، چوشقا بۇنى ھېس قىلالمايدۇ. دېمەك ئادەم ئۈچۈن ئېيتقاندا چۈشكۈنلىشىش ئىنتايىن جاپالىق ئىش.» [13] مېنەتسىز ھاياتنىڭ ئارقىسىغا ئەمەلىيەتتە مەنسىزلىك، زېرىكىش ئالامەتلىرى يوشۇرۇنغان بولىدۇ. خۇددى جۇ خېجۇن ئەپەندى ئېيتقاندەك: «ئادەم قورسىقىنى تويغۇزۇۋېلىپ لاغايلاپ يۈرگەندە ئۆزىدىكى پۇچەكلىكىنى ھېس قىلىدۇ، روھىيىتىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا سەپىلىش، ئازاب، قايغۇ، ئۈمىدسىزلىك كەيپىياتى كۆرۈلىدۇ. كىشىلەر تۇرمۇش نىشانىنى، ئۆزىنىڭ ئورنىنى، نېمە ئىش قىلىشنى بىلمىگەن ئەھۋالدا دوزاخقا كىرىپ قالغان بولىدۇ.»

تۇردۇ. مەن ئۇ - بۇ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ بۇ ئىشنى بىرەر ھەپتىچە كەينىگە سوزدۇم. ئۇمۇ يا باشقا بىرىگە ياز - دۇرمىدى، خېلى كۆپ يېلىندى، شۇنچە ئۇزۇن يولنى نەچچە قېتىم قاترىدى. شۇ بىر كىچىككىنە ئىش ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاقتى ئىسراپ بولۇپ كەتتى. كېيىن ئويلاپ قالدىم: ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىق قالىقى بار، «تۆمۈر ئورۇندۇق» تا ئولتۇرۇپ خىزمەت قىلىدىغان، يەنە كېلىپ كۈندە دېگۈدەك كىتاب - ماتېرىيال، يېزىق - سىزىق ئىش - لىرى بىلەن ھەپىلىشىدىغان خېلى بىر قىسىم كىشىلەر مۇستەقىل ھالدا خىزمەت پىلانى، خۇلاسە دېگەنلەرنى تە - لەپكە لايىق يازالمايدىغان، ھەتتا بايقىدەك ئىلتىماسلارنى - مۇ باشقىلارغا يازدۇرىدىغان تۇرسا، ئېتىز - ئېرىقنىڭ تۈگە - مەس ئىشلىرى، تۇرمۇشنىڭ مۇشەققىتى بىلەن ئۆگەنگەنلە - رنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەن بىر دېھقاندىن نېمە دەپ رەنجىگۈلۈك؟ شۇلارنى ئويلاپ ئۇنى ئاۋارە قىلغانلىقىم - دىن خىجىللىق ھېس قىلدىم - دە، ئىلتىماسنى قاتۇرۇپ يېزىپ بەردىم.

بەزىلەر يۈزىنى داپتەك قىلىپ: «سىزنىڭ قەلىمىڭىز ئۆتكۈر، ماۋۇ نەرسەنى گاچ - گۇچلا يېزىۋېتىڭە» دەپ ھاجىتىنى ئەسكەرتىشىدۇ بۇيرۇق تەلەپپۇزدا. ئۆگەنمەي ۋاقتىنى قۇرۇق پاراك، مەنسىز ئىشلارغا سەرپ قىلىدىغان - لارغا نىسبەتەن ۋاقتىنىڭ كارايىتى چاغلىق بولغىنى بىلەن، ماڭا ئوخشاش ۋاقت يېتىشتۈرۈپ بولالمايۋاتقان ئادەملەر - گە نىسبەتەن 5 - 10 مىنۇت ۋاقتىڭىمۇ شۇنچە قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ئۇلار چۈشىنىشىمەيدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئاچ - چىغىم غۇزۇرىدە تۇتىدۇ - دە، «شۇنىڭ نېپىنى يەۋاتقاند - كىن ئۆزۈڭ يازمامسەن، يا مەن سېنىڭ كاتىپىڭ بولىم - سام» دېگۈم كېلىدۇ - يۇ، يەنىلا قىزىل يۈزلۈك ئادەملەر - گە يۈز كېلەلمەي بوغۇزۇمغا كېلىپ بولغان گەپنى يۇتۇۋې - تىشكە مەجبۇر بولىمەن. ئۇنداقلارغا «ئىشىم ئالدىراش» دەپ سوغۇقلا ئىنكاس قايتۇرىمەن. بەزىلەر ئۇنۋان ئېلىش ئۈچۈن ماقالە يېزىپ بېرىشىمنى، ھەق بېرىپ رازى قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىشىدۇ. ئىچىمدە: ھەي بىچارە، شۇ ھا - لىغا ئۇنۋان ئالىمەن دېگۈچە سىڭگەن نېنىڭغا شۇكۇر قىل - ساڭچۇ، دەيمەن. ئۇنداقلارغا يۈز - خاتىر قىلماي مىڭ كوي بەرسىمۇ يازالمايدىغانلىقىمنى ئېيتىمەن. شەكىلۋازلىق، كۆز بويامچىلىق ئىللەتلەرنىڭ ئەۋج ئېلىپ كېتىشى جەمئى -

مۇشتەرى بولغانلىرى ئۈچ تۈرگە، كۆپىنچىلىرى بىردىن تۈرگە مۇشتەرى بولغان. بەزىلەر «گېزىتكە مەجبۇرلىمە - ڭان بولسا ئۆزىمىز ياقىتۇرىدىغان بىر مۇنچە ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولالايتتۇق» دەپ باھانە كۆرسىتىشكەن. 30 نەپەرچە ئىشچى - خىزمەتچىسى بار مەلۇم بىر باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئەھۋال ئىگىلىشىمچە، بىرەرمۇ ئۆز ئىختىيارى بىلەن گېزىت - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولمىغان. سەۋەبىنى بىلسەم، مەركىزىي مەكتەپ يۇقىرىدىن چۈشكەن سانغا ئا - ساسەن گېزىت - ژۇرناللارغا بىر تۇتاش مۇشتەرى بولۇپ، تەۋەبىدىكى ھەر بىر ئوقۇتقۇچىغا قانچىدىن پۇل توغرا كەلسە شۇنچىدىن چېچىۋېتىدىكەن. ئۇلارنىڭ گېزىت - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولالماسلىقىغا بۇ بىر چوڭ باھانە بولغان. شۇنداقتىمۇ باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق گېزىت - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولىدىغانلار يوقنىڭ ئورنىدا بولغان. مەلۇم بىر ئوقۇتقۇچى شەخسەن ئۆزىلا 20 تۈرلۈك گېزىت - ژۇرنالغا مۇشتەرى بولغان. مەلۇم بىر كۈنى مەن شىنخۇا كىتابخانىسىدا، تۇرمۇشى سېرىقتال بىر دېھقاننىڭ ئىككىلەند - مەي 270 يۈەنگە 6 توملۇق رومان «باھادىرنامە» نى سېتە - ۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەقىقەتەن تەسەرلەندىم. ئاق ياقلىق - لار ئىچىدە ھەر ئايلىق مائاشىدىن بىرەر - ئىككى يۈز يۈەننى مەخسۇس كىتاب - ماتېرىيال سېتىۋېلىشقا ئاجرىتە - دىغانلار تولمۇ ئاز. بىرنەچچە مىڭ يۈەن مائاش ئالدىد - ىغان ئادەمگە نىسبەتەن بىر يىلدا گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولۇشقا ئۈچ - تۆت يۈز يۈەن خەج قىلىش ئە - مەلىيەتتە ھېچقانچە ئىش ئەمەس. ئىدارىدا يېزىلىش ئىمكا - نىيىتى بولمىسا پوچتىخانغا بېرىپ مۇشتەرى بولغىلى بول - دۇ. بۇ يەردىكى ئاساسلىق مەسىلە شۇ كىشىنىڭ تېخى مە - نئى ئويغىنىش ھالىتىگە ئۆتمىگەنلىكى، ئۆگىنىش، ئىزدە - نىش روھىنىڭ يېتىلمىگەنلىكىدندۇر.

ماڭا دائىم دېگۈدەك بىر نەرسە يازدۇرىدىغانلارنىڭ ھاجىتى چۈشۈپ تۇرىدۇ. يېقىندا 10 يىل مەكتەپ تەربىيە - سى كۆرگەن بىرى، بىر پارچە ئىلتىماس يېزىپ بېرىشىمنى ئوتتۇرىدى. گەرچە ماڭا نىسبەتەن بۇ 5 - 10 مىنۇتلۇق ئىش بولسىمۇ، نېمىشقىدۇر ئىدىيەمدىن ئۆتمىدى. كۆڭلۈم - دە: ئون يىل ئوقۇغان ئادەم ئاشۇنچىلىك بىر ئىلتىماسنىمۇ يېزىشنى بىلمىسە، ئۆزىنىڭ شورى ئەمەسمۇ، دەپ ئويلى - دىم. ئىدىيەدىن ئۆتمىگەن ئىشلارغا باھانە دېگەن تېپىلىپ

گەن بولاتتى.

مەن بىر يازمىدىن، كىتاب دېسە جېنىنى بېرىدىغان، مائاشى چىققاندا ئالدى بىلەن كىتاب سېتىۋالدىغان، يانچۇ- قىدا پۇلى بولمىغان ئەھۋالدا ياخشى كىتابلارنى نېسىگە سېتىۋېلىپ كۆڭلىنى ئەمەن تاپقۇزىدىغان، ئۆزىنىڭمۇ نەچچە كىتابى نەشر قىلىنغان ئالىم سۈپەت بىرىنىڭ، بىر پۈتۈن ھاياتىدا شۇنچە ئەجر بىلەن توپلىغان شۇنچە قىممەتلىك كىتابلىرىنى، نادان پەرزەنتلىرىنىڭ دادىسىنىڭ كىرى- پىكىگە تېخى توپا قونماي تۇرۇپلا: «بىز بۇ كىتابلارنى ئوقۇيالايمىدەكەنمىز، ئۆيدە تۇرسا بىنا ئۆيىنى تارلاشتۇ- رۇپ، ئۇياققا ئۆتسەك بىر، بۇياققا ئۆتسەك بىر پۈتلىشىپ تۇرىدىكەن... شۇڭا بىر تەرەپ قىلىۋېتەيلى دېگەن. نەچچە كۈن ئىلگىرى بىر قىسمىنى ئەخلەت يىغقۇچىلارغا جىڭلاپ ئۆتكۈزۈپ بەردۇق. مانا بۇلار قالغىنى، خالىسى- ئىز بىر كىتابقا ئۈچ كۆيدىن بېرىپ، سىز بىر تەرەپ قىلى- ۋېتىڭ» دەپ، بىر كىچىك كىتابخانا غوجايىنىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى ئوقۇپ ئىچىم تولمۇ ئاچچىق بولدى. بۇ زۈلمەتنى چىللىغانلىقى ئەمەسمۇ، ئاشۇنداق ھاماقەتلەرنىڭ كۆپىيىپ بېرىشى ئىجتىمائىي توپنىڭ تەقدىرىگە نېمىلەرنى ئېلىپ كېلەر؟

بەزىلەر «بىلىم ئېلىش خۇددى يىڭنە بىلەن قۇدۇق قازغانغا ئوخشايدۇ» دېيىشىدۇ. دېمىسىمۇ ئۆگىنىشنىڭ تو- لىمۇ مۇشكۈل ھەم جاپالىق جەريان ئىكەنلىكىگە گەپ كەتمەيدۇ. ئەگەر ئۆگىنىشنى بىر خىل بېسىم ياكى يۈك سۈپىتىدە تونۇساق بىزارلىق تۇيغۇمىزنى قوزغايدۇ. ئۆگە- نىشتىن ھۇزۇرلىنىشنى بىلسەك ھەرقانچە جاپا - مۇشەققەتمۇ كۆزىمىزگە كۆرۈنمەيدۇ. كىممۇ ئىشتىن ھېرىپ- ئېچىپ ئۆيىگە كەلگەندە قورساقنى ئوبدان توقلاپ، ساپاغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ تېلىۋېزوردىن ئۆزى ياخشى كۆرىدى- غان پروگراممىلاردىن ھۇزۇرلىنىشنى خالىمىسۇن؟ كىمىڭ مۇ كۆڭلى تارتقان ئىشنى قىلغۇسى، ھاياتنىڭ راھىتى ۋە ھۇزۇر- ھالاۋىتىنى سۈرگۈسى كەلمىسۇن؟ بىراق ئادەم تا- رىخقا نەزەر ئاغدۇرۇپ بىلىمىزلىك، نادانلىق ۋە جاھا- لەتنىڭ كىشىلەرنى قانداق ئېچىنىشلىق قىسمەتلەرگە دۇچار قىلغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، ئەخلەت ئىدىيەلەر بىلەن توشۇپ كەتكەن ئاددىي مېڭىلەرنىڭ تەقدىرى - قىس- مەتلىرىنىڭ قانداق بولۇۋاتقانلىقىنى ئىدراك قىلىپ كۆرگەن

يەتكە خەۋپ ئېلىپ كېلىدۇ. توغرا، ھەممە ئادەمنىڭ يېزىق- چىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشى ناتايىن، بىراق قورساقنى كۆپ- تۈرىدىكى ئۇلاردا ئۆگىنىش روھىنىڭ يوقلۇقى، مەقسەتم ئازراق بولسىمۇ ئۇلارغا ئۆگىنىش ئېھتىياجىنى ھېس قىلدۇ- رۇش.

بۇلتۇر يازلىق تەتىلدە ئۈرۈمچىدە يېقىن بىر بۇرادى- رىم بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ تەلەپچان، ئىزدىنىش روھى كۈچلۈك، مىللەت، خەلق جۈملىدىن مائا- رىپ ئىشلىرىغا ناھايىتى مەسئۇلىيەتچان ئوقۇتقۇچى بولۇپلا قالماي، مائارىپ تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان قەلەمكەش ئىدى. ئۇ جەنۇبتىكى بىر قىسىم ئورۇنلارنى ئايلىنىپ تۈنۈگۈن ئۈرۈمچىگە چۈشكەن ئىكەن. ئۇ بۈگۈن كەچتە يولغا چىقىدىغانلىقىنى، ھويلىسىدىكى تال با- رىڭنىڭ ئاستىدا يوغان بىر كارىۋىتنىڭ بارلىقىنى، كارىۋىت- تى ئۈستىگە يېڭى چىققان گېزىت - ژۇرناللىرىنى يېيىۋېلىپ، ئېسىل چايىنى دەملەپ قويۇپ، يانپاشلاپ يېتىپ ئوقۇشنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرىدىغانلىقىنى، نەچچە كۈن سىرتلاردا تۇرۇپ شۇ ئىشنىڭ خۇمارى تۇتۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىۋى- دى، ئۇنىڭ تۇرمۇشىنىڭ نەقەدەر مەنلىك ئۆتۈۋاتقانلىقى- دىن، بىر خىل ئىللىق كەيپىياتقا چۆمۈلگەندەك بولدۇم. مەن شۇنداق ئويلايمەن: جەمئىيىتىمىزدىكى كۆپ ساندى- كى كىشىلىرىمىزدە ئۆگىنىش روھى يېتىلسە، كىتابخانا، قە- رائەتخانا، ھۈنەر- تېخنىكا ئۆگىتىدىغان ئورۇنلاردا باس- باس ۋەزىيەت شەكىللەنسە، قۇرۇق پاراڭلار ئىلمىي مۇنا- زىرىگە ئورۇن بەرسە، پاراڭ قىلىشتىن پىكىر قىلىشقا يۈز- لەنسەك، پىكىرلىرىمىزنىڭ تېمىسى قانداق يېڭى كىتابلار- نىڭ نەشرىدىن چىققانلىقى، قانداق كىتابلارنى ئوقۇغانلىقى، قايسى ئاپتورنىڭ نېمە تېمىدا ماقالە يازغانلىقى، ئۇنىڭغا قانداق قارايدىغانلىقىمىز، جاھاندا يەنە قانداق يېڭىلىقلار- نىڭ پەيدا بولۇۋاتقانلىقى، كەسىپ، خىزمەت دېگەنلەرگە دىققىتىمىزنى كۆپرەك مەركەزلەشتۈرسەك، نەشرىيات ئو- رۇنلىرىمۇ بىر قىسىم قىممىتى بار كىتابلارنى چىرايلىق بولۇپ ياكى بولمىسا ئەپچىل قەغەز خالىتىسىنى بىرگە ئىشلەپ سوۋغاتلىق تۈس بەرسە، ھە دېسىلا تاۋاق راس- لاشنىڭ ئورنىغا، بىر- بىرىمىزگە كىتاب سوۋغا قىلىشىدىغان مەدەنىي ئالماشتۇرۇشنى قويۇۋالماستۇرساق... تۇرمۇش سۈپىتىمىزدە بۆلەكچىلا ياخشىلىنىش ۋەزىيىتى شەكىللەند-

دە، بىلىم رىقابىتىنىڭ بىلىمىزىلەرگە نىسبەتەن قانداق كۈلپەتلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئانالىز قىلىپ كۆر- گەندە، بىلىمىزلىكىنىڭ ئادەمنى نەقەدەر خار ۋە زەبۇن ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتكەندە، دەۋرنىڭ تەقەززاسىنى چۈشەنگەندە، راھەت - پارا- غەتكە بېرىلىشنىڭ ئارقىسىغا قانداق خەتەرلەرنىڭ يوشۇ- رۇنغانلىقىنى سەزگىنىدە، ئاجىزلىقى تۈپەيلى ئاغزى - بۇرنىنى قانغا مىلىگەندە، ئادىمىلىك ۋىجدانى ئويغانغان- دا ئۆگىنىشكە نىسبەتەن تەخىرسىزلىك تۇيغۇسى كۈچەيد- مەي قالمايدۇ.

«نادانلار زارلىنار تۇننىڭ ئۈزۈنلۇقىغا، دانالار ئېچە- نار كۈننىڭ قىسقىلىقىغا» دېگەندەك، دانالار ئىشلىرىغا ۋاقىت يېتىشتۈرۈپ بولالماي ئاۋارە، نادانلا بىكار ۋاقىت- نىڭ كۆپلۈكىدىن ۋاقىتنى خەجلەپ بولالماي ئاۋارە. تۇرمۇش سۈپىتى يۇقىرى كىشىلەر ئۆگىنىش ئارقىلىق ئىچكى قۇۋۋىتىنى ئۈزۈكسىز ئاشۇرۇپ بارىدىغان بولغاچقا نەزەر دائىرىسى كەڭ، ئەقىل - پاراستى كۈچلۈك، روھى ئويغاق، جەمئىيەت، ۋەزىيەت مەسىلىلىرىگە نىسبەتەن تۇيغۇن كېلىدۇ. ھاياتقا نىسبەتەن ۋەزىنلىك سوئال قويال- ماچقا، ئۆز قىممىتى ۋە قىممىتى ئۈستىدە ئىزدىنىدۇ. ۋاقىت- نى ھايات دەپ بىلىپ ھەر بىر مىنۇت ۋاقىتنى ئەھمىيەتلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىدۇ، ۋاقىتنىڭ ئىچىدىن ۋاقىت چىقىرىپ ئۆگىنىدۇ، ئىزدىنىدۇ، يېڭىلىق يارىتىشقا تىرىشىدۇ. بىرەر ئىنتىلىشى بولمىغان تۇرمۇشنىڭ مەنىسى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ شۇنچە غەيرىتىنى پەيدا قىلىپ تۇرۇۋاتقان ئىچكى كۈچ بولسا، ياشاشقا ئەرزىگۈدەك نىشانى ۋە ئېتى- قادىنىڭ بولغانلىقىدا. شۇڭا ئۇلار ھاياتنىڭ ئادەتتىكى ۋاڭ - چۈڭلىرى ۋە ئېزىقتۇرۇشلىرى ئالدىدا ئالدىراپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويمايدۇ، ئەرزىمەس كىشىلەرنىڭ ئىدىيەسىنى ئالدىراپ ئۆزىگە يۇقتۇرۇۋالمايدۇ. دېمەك، ئۆگىنىش بىلەن تۇرمۇش سۈپىتى فۇنكىسىدە-

يەلىك مۇناسىۋەتكە ئىگە بولۇپ، قانچە ئۈنۈملۈك ئۆگەند- گەنسىرى تۇرمۇش سۈپىتىمىز ماس ھالدا يۇقىرى كۆتۈرۈ- لۈپ بارىدۇ. ھاياتلىقنىڭ ئۆزى ئۆگىنىش جەريانىدۇر. بىر كۈن ھەقىقىي ئادەمدەك ياشىماقچى بولسىڭىز، بىر كۈن ئۆگىنىشىڭىز كېرەك. 30 ياشقا، 40 ياشقا، 50 ياشقا كىردىم دەمسىز؟ بۇ باھانە ئەمەس، 70 ياشقا كىرسىڭىزمۇ ئۆگە- نىشنى باشلىشىڭىز يەنىلا تېڭىشلىك نەپكە ئېرىشەلەيسىز، ھېچ بولمىغاندا بۇ ئارقىلىق ئەھمىيەتلىك ياشاۋاتقانلىقىڭىز- نى ھېس قىلىپ يېتىسىز. ھەقىقىي ئادەمدەك ياشاش ئىرا- دىسىگە كەلگەن بولسىڭىز ئۆگىنىش قىلىڭ! ئۆگىنىشنى باشلىمىغان بولسىڭىز دەرھال ھازىردىن باشلاڭ!

نەقىل مەنبەلىرى:

[1] «پىسخولوگىيە» ئالىي مەكتەپ دەرسلىكى، شىنجاڭ مائا- رىپ نەشرىياتى، 1996 - يىلى 6 - ئاي 3 - نەشرى، 229 - بەت.
 [2] [7] ئابىلەت ئابدۇللا نىڭ «ئۇلۇغ قەرزدار، ئۇلۇغ يازغۇ- جى زوردۇن سابىر» ناملىق بىيوگرافىك ئەدەبىي خاتىرىسىدە كەلتۈ- رۈلگەن نەقىل. «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى، 2011 - يىلى 6 - سان، 20 - 13 - بەتلەر.
 [3] [4] [8] زۇلپىقار بارات ئۆزباش، «جەمئىيەتشۇناسلار نېمە دەيدۇ»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2011 - يىلى 10 - ئاي نەشرى، 140، 231، 65 - بەتلەر.
 [5] [6] [14] [13] [11] جۇ خېجۇن: «تۇرمۇشتىكى پەلسە- پە»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2011 - يىلى 7 - ئاي نەشرى، 347، 396، 387، 29، 49 - بەتلەر، يالقۇن روزى تەرجىمىسى.
 [9] ئۆمەر ئوسمان شىپائى تېكىننىڭ «ئۆرپ - ئادەت ۋە ئۇنىڭ رولى» ناملىق ماقالىسىدە كەلتۈرۈلگەن نەقىل، «شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى»، 2011 - يىلى 3 - سان، 33 - بەت.
 [10] مېلىك فەنلى باش بولۇپ تۈزگەن «ھازىرقى زامان مائا- رىپ نەزەرىيەسى» ناملىق كىتاب، شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى، 2010 - يىلى 3 - ئاي نەشرى، 2 - بەت، خالىق ئاۋۇت تەرجىمىسى.
 [12] زۇلپىقار بارات ئۆزباش: «ئۆزلۈك گىرۋەكلىرىدە»، شىنجاڭ ئونۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2011 - يىلى 4 - ئاي نەشرى، 283 - 289 - بەتلەر.

ئاپتور: قورغاس ناھىيە 5-ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا: گۈلنار رۇستەم (تەكلىپلىك)؛ بۇ ساننىڭ تەكلىپلىك كور- رېكتورى: قەييۇم تۇرسۇن؛ مۇقاۋا ۋە قىستۇرما سۈرەتلەرنى ئىشلىگۈچى: مەريەمگۈل ئىدرىس (تەكلىپلىك)، بەتچىك: ئىسھاقجان ئىبراھىم (تەكلىپلىك).

شىركەتنىڭ قۇدرىتى ۋە تەسىرى

(بېشى ئالدىنقى ساندا)

كىشىلەرنىڭ مەدەنىيىتى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىغا شىركەتنىڭ كۆرسەتكەن تەسىرى:

ئەمدى بىزنىڭ توختىلىدىغىنىمىز شىركەتنىڭ مىكرو قاتلامدىكى تەسىرى. يۇقىرىدا بىز مۇلاھىزە قىلىپ ئۆتكەن سىياسىي، مائارىپ، پەن - تېخنىكا جەھەتلەردىكى شىركەتنىڭ ئوينىغان رولى، كۆرسەتكەن تەسىرى ئومۇمەن جەمئىيەتنىڭ ماكرو قاتلامدىكى تەسىرى ھېسابلىنىدۇ. مانا بۇ ماكرو قاتلامدىكى تەسىر ئۆزگىرىشلەر مۇقەررەر يۈز بېرىدۇ. شۇنداقلا ئوخشىمىغان ۋاسىتىلەر، شەكىللەر بىلەن كىشىلەرنىڭ تەبىئەتكە ئۇسۇلى، دۇنيا قارىشى، كۈندىلىك تۇرمۇش ئادىتىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ، مانا بۇ شىركەتنىڭ ماكرو قاتلامدىكى تەسىرلىرى ئارقىلىق، يەنى، شىركەتنىڭ ئۆزىگە خاس خىزمەت مۇددىتى، ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلىرى ئارقىلىق مىكرو قاتلامغا - كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا تەسىر كۆرسىتىشى ھېسابلىنىدۇ.

مېنىڭچە، شىركەتلەر كىشىلەرنىڭ مەدەنىيىتى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىغا، ئۆزىدىكى ئالاھىدە خىزمەت ئۇسۇلى ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلىرى ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىدۇ، تۇرمۇش ئۇسۇلى زور دەرىجىدە مەدەنىيەتنىڭ قۇرۇلۇشىنى قوبۇل قىلىدىغان بولغاچقا، مەن شىركەتنىڭ بۇ ئىككىسىگە

كۆرسەتكەن تەسىرىنى بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەيمەن.
1. شىركەتلەردىكى خىزمەت ئۇسۇلىنىڭ كۆرسەتكەن تەسىرى:

ھازىرقى زامان تۇرمۇشىنىڭ بىر مۇھىم ئالاھىدىلىكى شۇكى، كۈندىلىك تۇرمۇشىمىز ئورگاندىن ئايرىلالمايدۇ. مېنىڭچە بۇ يەردە ئورگاننىڭ ھازىرقى زامان كىشىلىرى ئۈچۈن قانچىلىك مۇھىملىقى ھەققىدە قىسقىچە توختىلىش شىركەتلەردىكى خىزمەت ئۇسۇلىنىڭ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئادىتى، تۇرمۇش ئۇسۇلىغا نېمىشقا زور تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى چۈشىنىشتە مۇھىم ياردىمى بار.

كارخانا باشقۇرۇشقا ئالاقىدار ئەڭ كىلاسسىك كىتابلارنىڭ بىرى «ئورگان» دېگەن كىتابتا مۇنداق قۇرلار ئۇچرايدۇ: «ئورگان نېمە ئۈچۈن مۇھىم؟ تومتاقراق جاۋاب شۇكى، چۈنكى كىشىلەر ئۆمرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزىدۇ. ئەمگەك كۈچى - باشقىچە ئېيتقاندا، كۆپ سانلىق قۇرامغا يەتكەنلەر - ئۇيغۇردىن باشقا 1/3 قىسمىدىن ئارتۇق ۋاقتىنى ئۆزىنى ياللىغان ئورگانلاردا ئۆتكۈزىدۇ. بالىلارمۇ تەخمىنەن مۇشۇنچىلىك ۋاقتىنى مەكتەپلەردە ئۆتكۈزىدۇ. يەنە باشقا نۇرغۇنلىغان ئورگانلار بالىلار ۋە قۇرامغا يەتكەنلەرنىڭ دەم ئېلىش ۋاقتلىرىنىمۇ ئىگىلەيدۇ.» (ماشىنا سانائىتى نەشرىياتى، 2008 - يىلى 3 - ئاي 1 - نەشرى، خەنزۇچە، 2 - بەت، جامېس مارچ، خېرېرت سىمون.)

بۇنىڭدىن شۇنى چۈشىنىۋېلىش قىيىن ئەمەسكى، بىز

ئورگان بولغاچقا، خىزمەتنىڭ ئوخشىمىغان بۆلەكلەر ئارد-سىدا تەقسىملىنىشىدىن ئىبارەت بىر ئورتاقلىق ھەر قانداق شىركەتتە مۇقەررەر مەۋجۇت بولدى. گەرچە شىركەت بىرلا خىل سودا بىلەن شۇغۇللانسىمۇ، كونكرېت سودا مەشغۇلاتى ئوخشىمىغان بۆلەكلەرگە تەقسىملىنىپ، شۇ بۆلەكلەرنىڭ ماسلىشىشى ئارقىلىق ئىشقا ئاشىدىغان بولدى. تۆۋەندە بىر گىلەم زاۋۇتىنى مىسالغا ئالمىز:

گىلەم كارخانىسىمۇ بىر شىركەت، بىر ئورگان. شۇنداق بولغانىكەن ئەڭ ئەقەللىي ئۆلچەمدىكى گىلەم كارخانىسىدا مۇنداق بىر قانچە بۆلەك بولۇشى مۇمكىن:

(1) كارخانىدا چوقۇم گىلەم توقۇيدىغان ئىشچى بولۇشى كېرەك، بۇلار بولمىسا باشقا ھېچنېمە بولمايدۇ. بۇنى ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى دېگەچ تۇرايلى.

(2) گىلەمنى ساتمىسا بولمايدۇ، شۇڭا مەخسۇس بازار-ئېچىپ، خېرىدار تېپىپ گىلەم ساتىدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك، بۇنى سېتىش بۆلۈمى دەيلى.

(3) گىلەم سېتىلغاندىن كېيىن كىرگەن پۇلنى ھېسابلاپ قانچىلىكى پايدا، قانچىلىكى تەننەرخ، قانچىلىكى نەق-نېسى... دېگەنلەرنى ھېسابلاپ، پايدا، زىياننى ئېنىقلاش كېرەك. بۇنىمۇ مەخسۇس قىلىدىغان ئادەم لازىم، بۇنى مالىيە بۆلۈمى دەيلى.

(4) ئەمدى، مۇشۇ ئۈچ بۆلۈمنىڭ خىزمىتىنى بىر-بىرىگە ماسلاشتۇرۇش، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ، كۆرۈنگەن مەسىلىلەرنى بايقاپ تۇرۇش كېرەك. چۈنكى ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى گىلەمنى ۋاقتىدا توقۇپ بولالماستىن، لىقى ياكى سۈپىتىدە مەسىلە كۆرۈلۈپ قېلىشى مۇمكىن، سېتىش بۆلۈمى ۋاقتىدا ساتماي ياكى بازار ئېچىشقا ئىزدەندۈرۈپ مەي گىلەم ئامبارغا بېسىلىپ قېلىشى مۇمكىن. مالىيە بۆلۈمى مەدىكىلەر بولسا ھېسابنى توغرا قىلالماي قېلىشى ياكى خىزمەت ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ خىيانەت قىلىشى مۇمكىن. دېمەك، مانا مۇشۇلارنى نازارەت قىلىپ، ھېساب ئېلىپ تۇرىدىغان، باشقۇرىدىغان بىر بۆلۈم لازىم، بىز بۇنى باشقۇرۇش بۆلۈمى دەيلى.

بىز بۇ مىسالدىن بىرلا بۆلۈمنىڭ ھەممە خىزمىتىنى ئارتقۇرۇپ بولالمايدىغانلىقىنى كۆرەلەيمىز، كىچىككىنە ئويلاشقاندا مۇنداق يەكۈنگە كېلەلەيمىز:

(1) شىركەت بىر قانچە بۆلەكتىن تۈزۈلۈپتۇ.

(2) ھەر بىر بۆلەكنىڭ خىزمىتى ئايرىم بولىدۇ.

ئىشلەيدىغان ئىدارە - ئورگان، ئوقۇيدىغان مەكتەپ، ئىشلەيدىغان شىركەت - كارخانىلار يۇقىرى باياندا تىلغا ئېلىنغان ئورگان شۇدۇر.

«جەمئىيەت شۇناسلىق» تا بۇنىڭغا مۇنداق تەبىر بېرىدۇ:

«كىشىلەر دائىم ئۆزى يالغۇز قىلالمايدىغان ئىشلارنى باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ قىلىدۇ. مانا بۇنداق ھەمكار-لاشما پائالىيەتلەرنى تاماملايدىغان ئەڭ باش ۋاستە دەل ئورگاندۇر. ئورگان دېگىنىمىز، مەلۇم بىر ئورتاق مەقسەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، بىرەر كونكرېت پائال-يەتكە جۇغلانغان، ئوچۇق ئەزالىق سالاھىيىتى بىلەن تەشكىللەنگەن گۇرۇپپىدۇر.»

دېمەك، ھازىرقى زامان ئادەملەرنىڭ ئۆمرىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئۆتكۈزۈپ ئورگان - شىركەتلەر، مۇقەررەر يوسۇندا كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ، بولۇپمۇ شىركەتلەر ئۆزىنىڭ ئالاھىدە خىزمەت ئۇسۇلى، مەشغۇلات تەرتىپلىرى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ خىزمەت ئادىتىگىلا ئەمەس، تۇرمۇش ئادىتى، ھەتتا قىممەت قارىشىمۇ تەسىر يەتكۈزىدۇ.

ئېنىقكى، ئالدىنقى قىسىملاردا قەيت قىلغىنىمىزدەك شىركەتلەر سانائەتلىشىشنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، كىشىلەرنىڭ سانائەتلىشىشتىن ئىلگىرىكى ئاساسلىق تىرىكچىلىك شەكلى دېھقانچىلىق ۋە يەككە تىجارەت ئىدى. بۇ خىل ئىگىلىك شەكلىنىڭ كىشىلەردىن تەلەپ قىلىدىغان خىزمەت ئۇسۇلىنىڭ، سانائەتلەشكەن دەۋردىكى شىركەت تەلەپ قىلىدىغان خىزمەت ئۇسۇلىدىن پەرقلىنىشى تولمۇ تەبىئىي ئەھۋالدۇر. شىركەت غوجاينى، خادىم ۋە باشقۇرغۇچىلار مۇئەييەن مەنپەئەت ئورتاقلىقى ئاساسىدا، مەلۇم تۈزۈم ۋە كېلىشىملەر ئاساسىدا بىرلىككە كېلىشىپ، تەشكىللىنىدىغان بىر ئىقتىسادىي ئورگاندۇر، شىركەت ئەنە شۇ ئوخشىمىغان بىر قانچە بۆلەكتىن تەشكىللىنىدىغان بىر ئورگان بولۇش سۈپىتى بىلەن، بۇنىڭ سودا پائالىيىتى تەلەپ قىلىدىغان خىزمەت ئۇسۇلى يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ سودا - سېتىق ئۇسۇلىدىن روشەن پەرقلىنىدۇ. شىركەت خىزمىتىنىڭ ئۇسۇللىرى شىركەت شۇغۇللىنىدىغان سودىسىنىڭ تەلپىگە ئاساسەن بەلگىلىنىدىغان بولۇپ، مەيلى ئوخشىمىغان شىركەتلەر ھەر خىل سودا بىلەن شۇغۇللانسىمۇ ھەممىسى بىر-بىرىگە ئوخشىشىدىغان بىر قانچە بۆلەكتىن تەركىب تاپقان

(3) ھەر قايسى ئوخشىمىغان بۆلەكلەرنىڭ خىزمىتى ئوخشاش بىر شىركەت مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. (4) ئوخشىمىغان بۆلەكلەر خىزمىتىنىڭ ماسلىشىشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

ئۇنداقتا، مانا بۇ ئوخشىمىغان بۆلەكلەر نېمە ئارقىلىق ماسلىشىپ ئورتاق نشان ئۈچۈن خىزمەت قىلالايدۇ؟ بۇ سوئالنىڭ جاۋابى بىزنى تەبىئىي رەۋىشتە شىركەت خىزمەت ئۇسۇلىنىڭ كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۈر-مۇشغا كۆرسەتكەن تەسىرىنىڭ بىر ئىپادىسى بولغان تۈزۈمچانلىققا باشلاپ بارىدۇ.

بىرىنچى، تۈزۈمچانلىق.

يۇقىرىقى سوئالغا جاۋاب بەرسەك، بۇ ماسلىشىش تۈزۈم ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇ يەردە دەۋاتقان تۈزۈم شىركەت غوجايىنلىرى، پايچىلار ۋە خادىملارنىڭ ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ خاراكتېرىنى بېكىتىدىغان، ھەر قايسى بۆلۈملەرنىڭ كونكرېت ھوقۇق - مەسئۇلىيىتىنى ئايدىرىيدىغان، ھەر قايسى تەرەپلەر ئورتاق كېلىشىپ بىرلىككە كەلگەن قائىدە - نىزاملارنىڭ يىغىندىسى ھېسابلىنىدۇ. مۇشۇ قائىدە - تۈزۈملەر بولماي تۇرۇپ، شىركەت خىزمەتتىن ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشى، ھەتتا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنىمۇ تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. ھەر قايسى بۆلۈملەرنىڭ خىزمىتىنىڭ ئادا قىلىنىشىغا پەقەت بېكىتىلگەن تۈزۈملەر بىلەنلا كاپالەتلىك قىلىنىدۇ. بۇ خۇددى بىر دۆلەتنى (ئۇمۇمىي رەسمىي ئورگان) قانۇن، تۈزۈمىسىز ئىدارە قىلغىلى بولمىغاندەك بىر ئىش. شۇڭا تۈزۈم ھەر قانداق بىر ئورگاننىڭ، مەيلى ئۇ ئىقتىسادىي ئورگان ياكى سىياسىي ئورگان بولسۇن جېنى ھېسابلىنىدۇ.

مانا بۇ تۈزۈم يادرولۇقىدىكى شىركەتلەرنىڭ نۇرغۇن خىزمەت ئورنى تەمىنلىشى ۋە كىشىلەرنىڭ ئەنە شۇ خىزمەتكە بولغان ئېھتىياجى ئارقىسىدا، كىشىلەرنىڭ شىركەت ئادىمى بولۇشى يېڭى دەۋرنىڭ ئاساسلىق تۈرمۈش ئۇسۇلىغا ئايلاندى. بۇ تۈرمۈش ئۇسۇلىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكىنىڭ بىرى تۈزۈمچانلىق بولدى.

— بۈگۈن دۇكاننى كېيىن ئاچتىلىغۇ؟

— ئازراق ئىشىم چىقىپ قالغانتى.

— ئېتىزغا چىقماپسىلەرغۇ؟

— تېخى سۇ كەلمەپتۇ، كەلگەندە ئاندىن چىقىپ سۇ.

غىرايلى.

...

مانا بۇلار بىزگە تولىمۇ تونۇشلۇق دىيالوگىلار. ئەگەر سىز دۇكاندار بولسىڭىز، دۇكاننى سائەت نەچچىدە ئېچىپ، نەچچىدە تاقىشىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، دېھقان بولسىڭىز ئېتىزىدىكى ئەمگىكىڭىز ھاۋارايىغا، پەسلىگە مۇنا. سۈۋەتلىك، ئېتىزغا چىقىشتا بەلگىلىۋالغان تۈزۈم يوق. ئەمما شىركەتنىڭ خىزمەت ئۇسۇلى ئۇنداق ئەمەس، سىزنىڭ خىزمەت، دەم ئېلىشتىن ئىبارەت بارلىق مەشغۇلا-تىڭىز مۇئەييەن تۈزۈملەر بىلەن قېلىپقا سېلىنغان، بۇ تۈزۈمگە رىئايە قىلىش - قىلماسلىق سىزنىڭ شىركەتتە ئىشلەش - ئىشلەمسلىكىڭىزنى زور دەرىجىدە بەلگىلەيدۇ. دېمەك، بۇ خىل خىزمەت ئادىتى مۇقەررەر يوسۇن. دا، شىركەت خادىملىرىدا ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆزىنىڭ تۈرمۈشىنى مۇئەييەن پىلان - تەرتىپ بىلەن ئۆتكۈزۈۋالغان ئادەت يېتىلدۈرۈلەيدۇ. بۇ خىل ئادەت خىزمەت سۈرئىتى بولغان شىركەتتە ئەمەس، خىزمەتتىن كېيىنكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ، ئەلۋەتتە رايونىمىزدا شىركەتنىڭ كۆلىمى، دائىرىسى ئۇنداق چوڭ، كەڭرى ئەمەس، خۇسۇسىي شىركەتلەرنىڭ تېخىمۇ شۇنداق، ئەمما سانائەتلەشكەن ئەللەردە ۋە جۇڭگونىڭ دېڭىز بويى رايونلىرىدا شىركەت خىزمەتچىلىرى ئاللىبۇ. رۇن ئۆزىنىڭ خىزمەت، دەم ئېلىشلىرىنىڭ تۈزۈم - ئوربە-تىسىنى شەكىللەندۈرۈپ بولغان.

ياپونىيە ۋە باشقا غەرب ئەللىرىگە چىققانلارنىڭ ئىپادىسىچە، ئۇيەردىكى كىشىلەردە ئۆزىنىڭ كۈندىلىك، ھەپتە-لىك ۋە ئايلىق پائالىيەتلىرىنى پىلانلاپ، ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ ماڭىدىغان ئىش ئاساسەن ئومۇملىشىپ كەتكەن ئىكەن. مەنمۇ توردىن ئۇلاردا ئاللىبۇرۇن شەكىللىنىپ بولغان مۇشۇ ساھەدىكى مەخسۇس تېرىمىنلارنىمۇ كۆپ ئۇچراتتىم. مەسىلەن: كۈندىلىك پىلانچى (daily planner)، ھەپتەلىك پىلانچى (weekly planner)، ئايلىق پىلانچى (Monthly planner) قاتارلىقلار... ۋاھالەنكى، يەككە تىجارەت ۋە دېھقانچىلىق ئاساس قىلىنىدىغان جەمئىيەتلەردە بولسا، تۈرمۈشنى ئورۇنلاشتۇرۇش خېلىلا ئىختىيارىي بولۇپ، تۈرمۈشنى زىيادە تەرتىپكە سېلىۋالدىغان ئىشلار. مۇ تازا قارشى ئېلىنىپ كەتمەيدۇ. بۇ خىل ئادەت ئۇنداق مۇھىتتا مۇئەييەن دەرىجىدە يەكلىنىدۇ. شىركەتتىن ئىبارەت بۇ غايەت زور ماشىنىدا يېتىلدۈرگەن ئادەت قارىماق.

دىلىنلايدىغان جەمئىيەتكە، شەخسكە نىسبەتەن ۋاقىت ئاندىن بايلىقتۇر. ھازىرقى رېئاللىقتىن قارىغاندا ۋاقىتنى ھەقىقىي تۈردە ئەمەلىي بايلىققا ئايلاندۇرغىنى سانائەت جەمئىيىتىدۇر، يەنى شىركەت ئومۇملاشقان جەمئىيەتتۇر، شىركەت خادىملىرىنىڭ دائىم ئالدىراش يۈرۈشمۇ، ئۆزدىن نىڭ خاھىشىدىن ئەمەس، شىركەت خىزمىتىنىڭ تەلپىدىن كەلگەندۇر، خىزمەتكە بىرەر قېتىم كېچىكىش، كەلمەي قويۇش، ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىشنى بىرەر قېتىم كېچىكتۈرۈپ قويۇش ھەرۋاقىت ئۇلارنى تاماق قاچىسىدىن مەھرۇم قويۇشى مۇمكىن. ئالدىراشلىق سانائەت جەمئىيىتى پۇقرالىرىنىڭ ئومۇمىي تۇرمۇش رىتىمىغا ئايلىنىپ كەتكەن بولۇپ، ھەممەيلى بىر-بىرىنىڭ ئالدىراشلىقىنى توغرا چۈشىنىدۇ. ئەمما دېھقانچىلىق ياكى يەككە ئىگىلىك ئاساس جەمئىيەتلەردە ۋاقىت تولىمۇ كەڭرى ۋە ئازاددۇر.

ئۈچىنچى، تىرىشچانلىق ۋە رىقابەتچانلىق.

شىركەتلەردىكى خىزمەتلەر ھەرگىز مۇتلەق كاپالەتكە ئىگە ئەمەس. شىركەت غوجايىنلىرى خادىملارنى ھەرگىز-مۇ ياخشى كۆرگەنلىكى ياكى ئىچ ئاغرىتقانلىقى ئۈچۈن يالمايدۇ. بەلكى خادىملاردىكى مەلۇم ئىقتىدار - قابىلىيەتنى نەزەردە تۇتىدۇ. شۇڭلاشقا شىركەتلەر ھەر دائىم ئەڭ ئىقتىدارلىق خادىملارنى ئىزدەپ ياللاپ، ئۆزىنىڭ رىقابەت ئىقتىدارى ۋە ھاياتىي كۈچىنى ساقلاپ تۇرۇشقا تىرىشىدۇ. بۇمۇ شىركەت تەرەققىياتى ۋە مەۋجۇتلۇقىنىڭ ئىچكى تەلپى. شىركەتكە نىسبەتەن يۇقىرى ئىقتىدارلىق خادىملار خۇددى شىركەتنىڭ مۈلكى ۋە ماركىسىغا ئوخشاشلا بايلىق قى ھېسابلىنىدۇ، شىركەتكە نىسبەتەن مۇھىمى خادىملارنىڭ ئۆزى ئەمەس ئىقتىدارىدۇر.

مانا بۇ خىل خىزمەت مېخانىزمىدا شىركەت خادىملىرىدىن ھەر ۋاقىت ئۆزىنى يېڭىلاش، ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش، يېڭى بىلىم - تېخنىكىلارنى ئۆگىنىش تەلپى قىلىنىدۇ، ئەگەر ئۇ بىلىمىزلىك، ئىقتىدارسىزلىق ياكى ھۇرۇنلۇق تۈپەيلىدىن بەلگىلەنگەن خىزمەت ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغاندا، شىركەت ئۇنى بوشىتىپ، ئورنىغا ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئادەم ياللايدۇ. شۇڭلاشقا شىركەت خادىملىرى ھەر ۋاقىت تىرىشىپ ئۆزىنىڭ رىقابەت ئىقتىدارىنى ساقلاشقا مەجبۇر بولىدۇ. ھەتتا، مەزكۇر خىزمەتنى ياخشى كۆرمىگەن تەقدىردىمۇ، تۇرمۇشنى قامداش ئېھتىياجى ئۇنى ھەر دائىم تاماق قاچىسىنى

قا خۇسۇسىغا تەئەللۇق ئىشتەك كۆرۈنۈشمۇ، كۆپ سانلىق ئاھالىسى شىركەتتە ئىشلەيدىغان جەمئىيەتلەردە بۇ ئادەت ئىقتىسادىي قىممەت يارىتىدىغان كۆرۈنمەس كاپىتالغا ئايلىنىپ قالغان.

ئىككىنچى، ۋاقىتچانلىق.

بۇ خىل ئادەت مەلۇم نۇقتىدىن ئېيتقاندا، يۇقىرىدا سۆزلەنگەن ئىنتىزامچانلىق بىلەن قېرىنداش كېلىدۇ. چۈنكى، ۋاقىتتىن ئايرىلغان، ۋاقىت ئىنچىكە پىلانلانمىغان ئىنتىزامچانلىقمۇ مەۋجۇت بولمايدۇ.

شۇنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇكى، ئىگىلىك فورمىسى ئادەملەرنىڭ ۋاقىت قارىشىنى، ھەتتا ۋاقىت ئىشلىتىش ئادىتىنىمۇ بەلگىلەيدۇ. ۋاقىتنى ئىنچىكە ئۆلچەيدىغان، سائەت، مىنۇت، سېكۇنتلارغىچە بۆلۈپ ھېسابلاشۇمۇ سانائەتلىشىشنىڭ مەھسۇلى. دېھقانلارنىڭ قولىدا سائەت بارمۇ؟ ئەسلىدە بۇ سوئالدىن بۇرۇن دېھقانلارنىڭ سائەتكە ئېھتىياجى بارمۇ؟ دەپ سورىشىمىز مۇۋاپىق، چۈنكى دېھقانچىلىقنىڭ ۋاقىتقا قويغان تەلپى ئۇنداق يۇقىرى ئەمەس، دېھقانلار بىز كۈن چىققاندا (نەيزە بويى ئۆرلىگەندە) ئېتىزغا چىقىدۇ، قورساق ئاچقاندا ياكى قاراڭغۇ چۈشكەندە ياكى ئىش تۈگىگەندە ئۆيىگە قايتىدۇ. چۈنكى ئەمگەكنىڭ ئۆزى شۇنداق بولۇشنى بەلگىلىگەن، شۇڭا دېھقانلار ۋاقىتنى «بىر ئاش پىشىم»، «ناماز دىگەرگىچە» دېگەندەك ئوبرازلىق تەسۋىرلەر بىلەن ئۆلچىگەن.

ئەمما شىركەت خادىملىرىچۇ؟ ئەلۋەتتە بىز شىركەتتە دېھقانچى ۋاقىت قوللىنىشنى تەسەۋۋۇر بىزمۇ سىغدۇرالايمىز. يۇقىرىدا ئېيتقاندا، شىركەت پائالىيىتى، پىلانلىق، تەشكىللىك، تەرتىپلىك پائالىيەتتۇر، بۇنداق تەشكىللىك پائالىيەت پەقەت خادىملار خىزمىتىنىڭ بىر-بىرىگە ماسلىشىشى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. ۋاھالەنكى مانا بۇ ماسلىشىش دەل خادىملارنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا تاماملىشى بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ، قايسى ھالقىدىكى خىزمەت كېچىكسە بىر پۈتۈن سىستېمىنىڭ خىزمىتى ئاقسايىدۇ.

ۋاقىت - بايلىق، دېگەننى ھەممىمىز بىلىمىز. ھالبۇكى بەزى ئادەملەرگە نىسبەتەن ۋاقىت بىر يۈك، بەزىلەرگە بولسا قىممەتلىك گۆھەر، بۇنى شۇ ئادەملەر شۇغۇللىنىدىغان ئىش بەلگىلەيدۇ. شۇڭا ۋاقىت - بايلىق، دېگەن بۇ گەپمۇ بىر نىسپىي ئۇقۇم، شۇ ۋاقىتتىن ئۈنۈملۈك پايدى

ئىشسىزلىقتىن دېرەك بېرىدىغان بولغاچقا، ھەممەيلىن جان - جەھلى بىلەن بۇ بەيگىدە ئۆتتۈرۈپ قويماسلىققا تىرىشەدۇ.

بۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، شىركەتلەرنىڭ رىقابەت ئىقتىدارى، شىركەت خادىملىرىنىڭ ئەمەلىي ساپاسىدىن كېلىدۇ. ھازىر غەرب جەمئىيىتىدە مەيدانغا كەلگەن «ئۆمۈر - لۈك ئۆگىنىش» (Lifelong Learning)، «ئۆگىنىشچان ئورگان» (Learning organization) قاتارلىق ئۇقۇملار مەلۇم دەرىجىدە شىركەتلەر پەيدا قىلغان رىقابەتلىك مۇھىتنىڭ مەھسۇلىدۇر.

دېمەك، شىركەتلەرنىڭ مۇشۇنداق يۇقىرى بېسىمىدىكى رىقابەتچان مۇھىتى ئۆز خادىملىرىدىن ئۆزى خالاپ ياكى مەجبۇرىي تەرزىدە توختىماي ئۆگىنىشى، رىقابەتتە ئۆتتۈرۈپ قويماسلىقنى تەلەپ قىلغان، شۇنىڭ تۈرتكىسىدەمۇ سانائەت جەمئىيىتىدىكى كىشىلەردە يېزا ئىگىلىك - يەككە تىجارەت جەمئىيىتىدىكى كىشىلەرگە قارىغاندا بىر قەدەر يۇقىرى بولغان تىرىشچانلىق، رىقابەتچانلىق ئادىتى يېتىلگەن.

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ۋاقىتچانلىق، تىرىشچانلىق رىقابەتچانلىق قاتارلىق ئادەتلەر كىشىلەرنى تولمۇ ئۈنۈمدار، ھوسۇلدار قىلىۋەتكەن بولسىمۇ ئۆز نۆۋىتىدە بۇ ئىجتىمائىي ئادەتلەر ساقلانغىلى بولمايدىغان تەرزىدە يەنە بەزى سەلبىي تەسىرلەرنىمۇ پەيدا قىلدى. يەنى شىركەتلەرنىڭ خىزمەت ئۇسۇلى كىشىلەردە يۇقىرىقىدەك ساپالارنى پەيدا قىلغان بولسىمۇ، كىشىلەردە يەنە بەزى سەلبىي خاراكتېر يېتىلدۈرۈپ قويۇشتىنمۇ ساقلىنالمىدى.

تۆتىنچى، ماشىنىلىشىش ۋە شەخسىيەتچىلىك نۇرغۇن جەمئىيەتشۇناس، مۇتەپەككۇرلار زىيادە ئەقلىلىشىشنى مەلۇم دەرىجىدە روھىي قۇرغاقلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئامىل دەپ قارايدۇ. گېرمان جەمئىيەتشۇناسى ماكس ۋېبېر ھازىرقى زامان ئورگانلىرىنى ئىندى تاين ئەقلىلىشكەن ئورگانلار دەپ قارايدۇ.

1912 - يىلىلا ۋېبېر سانائەتلىشىش ئارقىسىدا شەكىللەنگەن رەسمىي ئورگانلارنىڭ (شىركەتمۇ شۇنىڭغا تەۋە) ئادەملەردىكى ئادىمىيەت روھىنى بوغۇپ، ئادەملەرنى ھا - شىنلاشتۇرۇۋېتىشىگە نىسبەتەن ئۆز ئەندىشىسىنى ئىپادىلەگەن ئىدى. ۋېبېر بۇ ئورگانلارنى بىيۇروكراتىيە دەپ ئاتايدۇ. بۇ يەردىكى بىيۇروكراتىيە دېگەن ئۇقۇم بىز چۈ -

قولدىن بېرىپ قويماسلىق ئۈچۈن توختىماي تىرىشىپ يېڭى بىلىم، تېخنىكىلارنى ئۆگىنىشكە مەجبۇر قىلىدۇ.

يەنە بىر جەھەتتىن شىركەتلەر خادىملىرىغا ئۆزىنىڭ ئىقتىدار - تالانتىنى جارى قىلدۇرىدىغان سەھنە ھازىرلاپ بېرىدۇ. خادىملارنىڭ ياراتقان ئۈنۈم، قىممىتىگە ئاساسەن ئۇلارنى بەلگىلىك مۇكاپات بېرىش، ئۆستۈرۈش، ھەتتا پايچىلىققا قوبۇل قىلىش دېگەندەك ھەر خىل تەدبىرلەر بىلەن ئۇلارنى تېخىمۇ تىرىششقا رىغبەتلەندۈرىدۇ. ئەل - ۋەتتە، خادىملارغا نىسبەتەن 2000 يۈەن مائاشتىن 5000 يۈەن، بۇنىڭدىن 10000 يۈەن ياخشى، بۇنداق مېخانىزم - مۇخادىملارنى داۋاملىق تىرىشىدىغان ئىچكى ئىنپىزگىيە بىلەن تەمىنلەيدۇ. دېمەك، بۇ ئىككى تەرەپلىك بېسىم ھەر دائىم ئۇلارنى بوشاشماسلىققا، توختىماي تىرىشىپ، ئۆز رىزىقىنى چوڭايتىشقا ھەيدەپ تۇرىدۇ.

ئەمدى رىقابەتچانلىققا كەلسەك، بۇمۇ ماھىيەتتە، تىرىشچانلىق بىلەن تۇغقان ئۇقۇملاردۇر. بىز يۇقىرىدا ئېيتقاندا، خادىملارنىڭ خىزمەت ئورنى مۇقىم كاپالەتكە ئىگە بولمىغاچقا ھەر ۋاقىت يېڭى خىزمەت ئىزدىگۈچىلەر - نىڭ بېسىمىغا ئۇچراپ تۇرىدۇ. بۇ بېسىمۇ خادىملارنى تىرىشىپ رىقابەت ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇپ، خىزمەت ئورنىنى قوغداشقا مەجبۇرلايدۇ.

شىركەت قۇرۇلمىسىنىڭ ئۆزى ئەسلىدىلا رىقابەتچان قۇرۇلما ھېسابلىنىدۇ، چۈنكى بازارنىڭ ئۆزى بىر جەڭ مەيدانى، رىقابەت ئىقتىدارى يوقلار ھامان شاللىنىپ كېتەدۇ. شىركەتلەر بازاردا ئۇچرىغان رىقابەتكە ئۆزىنىڭ مەھسۇلاتىنىڭ سۈپىتىنى ئاشۇرۇش، مۇلازىمەتنى ياخشىلاش، ئىلغار باشقۇرۇش ئۇسۇلى قوللىنىش دېگەندەك ئۇسۇل - چارىلەر بىلەن تاقابىل تۇرىدۇ. مانا مۇشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى شىركەت خادىملىرىنىڭ بىلىم - ساپاسى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. ساپالىق خادىملىرى يوق ياكى ئۇلارنى تۇتۇپ تۇرالمىغان شىركەتلەرنىڭ مەغلۇپ بولۇشى پەقەت ۋاقىت مەسىلىسى، خالاس. شۇڭلاشقا شىركەتلەر دائىم ئۆزىدە بار خادىملار بىلەنلا كۇپايىلىنىپ ئولتۇرماي توختە - ماستىن سىرتتىن ئىقتىدارلىق ئادەم ئىزدەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆز خادىملىرىدىن توختىماي يۇقىرى ئۈنۈم، ھوسۇل تەلەپ قىلىدۇ. بۇ تەلەپمۇ خىزمەتداشلار، بولۇپ - مۇ ئوخشاش بۆلۈمدىكى كەسىپداشلار ئىچىدە تەبىئىي رە - ۋىشتە رىقابەت پەيدا قىلىدۇ، رىقابەتتە ئۆتتۈرۈپ قويۇش

بۇنداق ماشىنىلاشقان مۇھىتتا ياشاش ئادەملەردىكى شەخ-سىيەتچىلىكنى تەدرىجىي تەرزىدە ئاڭلىق پائالىيەتكە ئۆز-گەرتىۋېتىدۇ.

روھىيەتنى، روھىيەتكە تەئەللۇق نەرسىلەر دائىم پەرۋىش قىلىشقا موھتاج. ئەمما بۇنداق جىددىي، ئالدى-راش خىزمەت مۇھىتىدا، قوشنىدارچىلىق، ئۇرۇق - تۇغقان-لار ئارا يىغىلىش، دوستلار ئارا ئىزدىنىش قاتارلىق ئىنسان روھىنى مېھرى - مۇھەببەت بىلەن ئاۋۇندۇرىدىغان پائالىيەتلەرگە ۋاقىت چىقماي، ئادەملەردە بولۇشقا تېگىش-لىك ئادىمىيەت روھى يېتەرلىك ئوزۇققا ئېرىشەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەردە مەسىلىلەرگە قىممەت، ئۈنۈم نۇقتىسىدىنلا قارايدىغان، مەنپەئەتتىن سىرت ئىشلارغا سوغۇق مۇئامىلىدە بولىدىغان ئادىمىيەتكە يات ئىللەتلەر باش كۆتۈرۈپ قالىدۇ.

شۇنى ئەسكەرتىش زۆرۈركى، يۇقىرىقى مۇلاھىزىدە-لەردىن بۇ تەسىرلەر پەقەت شىركەتنىڭ خىزمەت ئۇسۇلى-نىڭ تۈرتكىسىدە ئاندىن پەيدا بولغان دېگەن يەكۈن كېلىپ چىقمايدۇ. بەلكىم ئىنسانلار تۇرمۇش ئۇسۇلىدىكى يۇقىرىقىدەك ئۆزگىرىشلەر كۆپ خىل ئامىللارنىڭ رول ئوينىشى بىلەن كېلىپ چىققان بولۇشى مۇمكىن. ئەمما بۇ يەردە بىزنىڭ مەقسىتىمىز بۇ ئامىللارنىڭ ھەممىسىنى تېپىپ چىقىش بولمىغاچقا، پەقەت شىركەتنىڭ تەسىرىنى سۆزلەش بىلەنلا كۇپايلىنىمىز.

يۇقىرىقىلار شىركەت ئۆزىنىڭ ئالاھىدە خىزمەت ئۇ-سۇلى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىغا كۆرسەت-كەن تەسىرى بولسا، تۆۋەندە شىركەتلەر ئۆزىنىڭ مەھسۇ-لاتلىرى ئارقىلىق قانداق تەسىر كۆرسىتىدۇ؟ دېگەن مە-سىلىنى مۇھاكىمە قىلىمىز.

2. شىركەتلەرنىڭ ئىشلەپچىقارغان مەھسۇ-

لاتلىرى ئارقىلىق كۆرسەتكەن تەسىرى:

شۈبھىسىزكى، يېقىنقى 200 يىل ئىنسانلار تارىخىدى-كى يېڭى تېخنىكىلىق كەشپىياتلار، يېڭىچە ئىستېمال مەھ-سۇلاتلىرى ئەڭ كۆپ مەيدانغا كەلگەن دەۋردۇر. كۆپل-گەن جەمئىيەتشۇناسلار (مەسىلەن، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان نولان لېنسىكى) ئىلىم - پەن ئىنقىلابلىرىنىڭ ئىنسانلارنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىدىمۇ غايەت زور ئۆزگىرىش پەيدا قىلغان-لىقىنى ئېيتىپ قىلىدۇ. بۇ ھەقتىكى ئىلمىي ئەسەر، تەتقىقات-لارمۇ ئاز ئەمەس. بۇ ئىلىم - پەن ئىنقىلابلىرى ماكرو جە-

شىنىدىغان بىيوروكراتىيەگە ئوخشىمايدۇ. جەمئىيەتشۇناس-لىقتا بىيوروكراتىيەگە «مەلۇم ۋەزىپىنى ئۈنۈملۈك تامام-لاش ئۈچۈن ئەقلىي تەرزىدە قۇرۇلغان بىر خىل تەشكىلىي ئەندىزە» دەپ تەبىر بېرىلگەن. بۇ تەبىردىن قارىغاندا شىركەتلەرنىمۇ بىيوروكراتىيەگە تايىنىدۇ دەپ قاراشقا بو-لىدۇ.

«ۋېبىر بىيوروكراتىيەنى ئىشلەپچىقىرىش ئەندىزىسى-نىڭ نەمۇنىسى دەپ قارىغان، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بى-يوروكراتىيەنىڭ ئۆزى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئادەم-نىڭ خاسلىقىنى يوقىتىۋېتىدىغانلىقىنى ئۆتكۈرلۈك بىلەن باي-قىغان. <خاسلىقنى يوقىتىش> (Impersonalizatio) ئورگان-نىڭ ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈش بىلەن بىرگە، خىزمەتنىڭ قاتما-لىشىپ قېلىشىنى، خېرىدارنىڭ ئۆزىگە خاس ئېھتىياجلىرىغا سەل قاراشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، بۇنىڭلىق بىلەنلا قالماي، چوڭ تىپتىكى ھۆكۈمەت، سودا ئورگانلىرىدا ئىش-لەيدىغان ئادەملەر ئۆلچەملەشكەن، بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن قېلىپ بويىچە، ھېسسىياتسىز ھالەتتە مۇلازىمەت ئوبيېكتىغا مۇلازىمەت قىلىدۇ. ۋېبىر يەنە مۇنداق كۆرسىتىدۇ: «رەسمىي ئورگاننىڭ خادىمى <مەڭگۈ توختىماي ئايلىنىدۇ-غان ماشىنىدىكى بىر كىچىك ۋىنتىغا ئايلىنىپ قالىدۇ>». ئىنسانلارنىڭ توختىماي ئەقىلىلىشى نەتىجىسىدە، رەسمىي ئورگانلار ئادەمنىڭ تەسەۋۋۇرىنى بوغۇپ، ئادد-مىي روھىنى ئۆلتۈرىدۇ. خۇددى ۋېبىر بېشارەت بەرگەن-دەك: «ئەقلىي سىستېمىلار ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن بولسىمۇ ئادىمىيلىكنى تارتىۋالىدۇ» («جەمئىيەتشۇناسلىق» جون ماكىئونىس (John Macionis) جۇڭگو خەلق ئۇنۋېر-سىتېتى نەشرىياتى، 2009 - يىلى 9 - ئاي 1 - نەشرى، خەنزۇچە، 209 - ، 220 - بەتلەر).

گېرمان پەيلاسوفى كارل ياسپېرس، ئېرىخ فروم-لارمۇ سانائەتلىشىش، ئەكەلگەن روھىي كىرىزىسلارغا نىس-بەتەن ئۆز ئەندىشىلىرىنى ئىپادىلىگەن.

شىركەتلەردىكى رەھىمسىز رىقابەت، تولىمۇ يۈكسەك دەرىجىدە ماشىنىلاشقان خىزمەت تەرتىپلىرى ئادەملەرنىڭ ئۆزىدىن باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋاقىتنى تارتىۋال-دۇ، ئۆزىنىلا مەركەز قىلىش، ھەممە ئىشتا ئۆز مەنپەئەتىنى چىقىش قىلىش خېلىلا زور دەرىجىدە خىزمەتلەردىكى ئەنە شۇنداق ئالدىراش مۇھىتنىڭ مەھسۇلى. ئۇزاق مۇددەت

ھەسۇلاتلىرىنى ئىستېمال قىلىش ئارقىسىدا، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى ۋە ئېڭىدا شەكىللەنگەن مۇنداق ئىككى مەسىلە ھەققىدە سۆز قىلىش مەلۇم ئەھمىيەتكە ئىگە دەپ قارايمەن. ئەلۋەتتە بۇ تەسىرلەر مەن تىلغا ئالماقچى بولغان ئىككى نۇقتا بىلەنلا چەكلەنمەسلىكى مۇمكىن.

(1) ئىستېمالچىلىق.

ئىستېمال دېگەن بۇ ھەرىكەتنىڭ ئۆزىلا ھازىرقى زامان جەمئىيەتشۇناسلىق ئىلمىدە تەتقىق قىلىنىدىغان ناھايتى مۇھىم تېمىلارنىڭ بىرى. ئەلۋەتتە، ئىستېمال ئۇقۇمى ھەرگىزمۇ يېڭى ئۇقۇم ئەمەس، ئىنسانلار مەۋجۇت بولۇپ كەلگەندىن باشلاپ، ئىستېمال ئىنسانلارنىڭ ئەڭ تۈپكى پائالىيىتى بولۇپ كەلگەن. چۈنكى ئىنسان، يېمەي - ئىچمەي، كىيەي ياشىيالايدۇ. مانا مۇشۇ پائالىيەتلەرنى ئومۇملاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىش دەپ ئاتايمىز. ئەمما ئىستېمال ئاتالغۇسىغا «ئىزم» ياكى «چىلىق» قوشۇمچەسى قوشۇلغاندا، بۇ چاغدىكى ئىستېمال بىز ئادەتلەنگەن مەنىدىكى ئىستېمال بولماي قالىدۇ.

ئىستېمالچىلىق دېگەن ئاتالغۇغا تور قامۇسى «ۋىكىپېدىيا» دا مۇنداق تەبىر بېرىلگەن: «ئىستېمالچىلىق بىرخىل ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي پائالىيەت بولۇپ، ئۇ سىستېمىلىق يوسۇندا كىشىلەرنىڭ ئىلگىرىكىدىن تېخىمۇ كۆپ مەھسۇلات ۋە مۇلازىمەت سېتىۋېلىش ئارزۇسىنى پەيدا قىلىش ۋە بۇ ئىنتىلىشنى تېخىمۇ غىدىقلاش ئاساسىغا قۇرۇلىدۇ.»

فىرانسىيەلىك مەشھۇر جەمئىيەتشۇناس ژان بودرىلارد (Jean Baudrillard) 1970 - يىللىرىدا غەرب جەمئىيەتىدىكى بۇ خىل ئىستېمالچىلىق خاھىشىغا دىققەت قىلغان ۋە «ئىستېمالچىلار جەمئىيىتى» دېگەن داڭلىق ئەسىرىنى يازغان. ئۇ مۇشۇ كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «باشتلا شۇنى ئېنىق كۆرسىتىش كېرەككى ... بىزنىڭ پۈتكۈل مەدەنىيەت سىستېمىمىز مانا مۇشۇ ئىستېمال ئۈستىگە قۇرۇلغان.» (نەنجىك ئۈنۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2000 - يىلى 10 - ئاي، خەنزۇچە نەشرى، 1 - بەت) ھەتتا بۇنىڭدىن 100 يىللار ئىلگىرى يەنە بىر ئامېرىكا جەمئىيەتشۇناسى سورېستېن ۋېبلىن (Thorstein Veblen) ئۆزىنىڭ ۋەكىللىك ئەسىرى «را-ھەتپەرەسلەر سىنىپى ھەققىدە» دېگەن كىتابىدىمۇ جەمئىيەتتىكى بايلار قاتلىمىنىڭ ئىستېمال ئادىتى ھەققىدە توختالغان ئىكەن. يەنە جەمئىيەتشۇناس زىگمونت باۋمەنمۇ

ھەتتىن دۆلەتلەرنىڭ سىياسىي تۈزۈلمىسى، ئىقتىسادىي ئىستراتېگىيەسى ۋە ھەربىي پىلانلىرىغىچە تەسىر كۆرسەتسە، مىكرو جەھەتتىن ئادەملەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدىكى ئەڭ ئۇششاق پائالىيەتلىرىغىچە تەسىر كۆرسىتىدۇ. مانا بۇ تەسىرلەر ئەنە شۇ تېخنىكا ئىنقىلابىنىڭ تۈرتكىسىدە ئىشلەپچىقىرىلغان مەھسۇلاتلارنى ئىستېمال قىلىش ئارقىلىق كونكرېتلىشىدۇ.

مانا مۇشۇ مەھسۇلاتلارنى شىركەتلەر ئىشلەپچىقاردى ۋە ھەر خىل ئېلان - تەشۋىقات ۋاسىتىلىرىگە تايىنىپ، مەھسۇلاتلارنىڭ ئىستېمال كۆلىمى ۋە دەرىجىسىنى تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ھالەتكە يەتكۈزدى. دېمەك، شىركەتلەر مەھسۇلات ئىستېمالى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئادىتى، ھەتتا قىممەت قاراش، دۇنيا قاراشلىرىغا قەدەر ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىرلەرنى كۆرسەتتى.

مەن تۆۋەندە شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلارنى خەلقنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجى بىلەن بىۋاسىتە ئالاقىدارلىقىنى ئاساس قىلىپ ئىككى تۈرگە بۆلدۈم. كىشىلەر تۇرمۇشى بىلەن بىۋاسىتە باغلىنىشلىق بولمىغان مەھسۇلاتلارنى - ھەربىي قورال - ياراغ، ئالەم ئاۋىياتسىيە تېخنىكىسى ۋە باشقا ئالاھىدە كەسپىي ساھە مەھسۇلاتلىرىنى تىلغا ئالمىدىم. چۈنكى، مۇھاكىمىمىزنىڭ مەركىزى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى بولغاچقا، شۇنىڭغا تەسىر كۆرسەتمىدىغان بىۋاسىتە ئىستېمال مەھسۇلاتلىرىنىلا مۇھاكىمە ئوبېيكتى قىلدىم. بۇ نۇقتىدىن مەن شىركەت مەھسۇلاتلىرىنى سانائەت مەھسۇلاتلىرى ۋە مەدەنىيەت - بىلىم مەھسۇلاتلىرى دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىدىم. ھازىرقى مۇھاكىمىمىز سانائەت مەھسۇلاتلىرى ئۈستىدە بولىدۇ. بۇ سانائەت مەھسۇلاتلىرى بىز كۈندىلىك تۇرمۇشتا دائىم ئىستېمال قىلىدىغان كىيىم - كېچەك، ماشىنا، تېلېۋىزور، تېلېفون، كومپيۇتېر، تازىلىق بۇيۇملىرى ... قاتارلىق ماددىي مەھسۇلاتلارنى كۆرسىتىدۇ. ھەممىمىز بۇ مەھسۇلاتلارنىڭ ئاللىبۇرۇن تۇرمۇشىمىزنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىمىزنى ئېتىراپ قىلىمىز، تۇرمۇشىمىزنى تېلېۋىزورسىز، تېلېفونسىز ... تەسەۋۋۇر قىلالايمىز، ئەمما ھەمىشە مۇشۇ بۇيۇملارنىڭ ئىستېمال قىلىنىشىنىڭ تۇرمۇشىمىزغا ئەپكەلگەن ئۆزگىرىشىنى ھېس قىلالايمىز ياكى مەخسۇس بۇ ھەقتە ئويلىنىپ ئولتۇرمايمىز.

بۇ نۇقتىدا مەن شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان سانائەت

كۆڭۈل بۆلمىز .

مېنىڭچە، ئىستېمالچىلىقتىن ئىبارەت بۇ ھەرىكەتنىڭ ماھىيىتى شۆھرەتپەرەسلىك، كۆرۈنۈشى بولسا ئىسراپچىلىق. تۈر. ئىسراپچىلىق ئادەم ئۆزىنىڭ تۈپ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ بولغاندىمۇ قانائەت قىلمىغاندا، يەنە تېخىمۇ ئارتۇق قاندۇرۇش ئىستىكىدە يۈز بېرىدۇ. تېگى - تەككىدىن ئېيتىپ قاندا، ئىستېمالچىلىق ئىنسان تەبىئىتىدىكى ئاچ كۆزلۈك، شۆھرەتپەرەسلىك بىلەن شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان رەڭ-گەرەڭ، تۈرى چەكسىز، جەلپكار مەھسۇلاتلارنىڭ بىرلىشىشىنىڭ مەھسۇلىدۇر. مانا بۇ مەھسۇلاتلار ئىنسان تەبىئىتىدىكى ئاشۇ ئىستىكىلەرنى قاندۇرۇشنى ماددىي ئىمكانىيەت بىلەن تەمىن ئەتكەن. ئىستېمالچىلىقنى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقارغان يەنە بىر ئامىل شىركەتلەرنىڭ ئىستراتېگىيەسى. ئۇلار ئېلان - تەشۋىقات ئارقىلىق خېرىدارلاردا شۇ مەھسۇلاتقا نىسبەتەن ھاجەت تۇيغۇسى پەيدا قىلىدۇ، يەنى ئۇلار مەھسۇلاتلا ئىشلەپچىقارماستىن يەنە ئىستېمالچىنىمۇ ئىشلەپچىقىرىدۇ. شىركەتلەر بازرىنى يېڭى ئېھتىياج ياردەمى بىلەن ئېچىۋاتىدۇ. ئۇلار ھەر دائىم بىزگىمۇ قولمىز. دىكى بۇيۇملارنىڭ ئەھدى ۋاقتى ئۆتكەنلىكىنى، (تېخى ئۇنى ئىشلەتكىلى بولسىمۇ) ئەھدى يېڭىسىنىڭ ۋاقتى كەلگەنلىكىنى، بىزگە ھەرخىل قولايلىق، ھەتتا ئىناۋەت، مەرتەۋە ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تۇرىدۇ، مانا بۇ ھۇجۇملارمۇ ئىستېمالچىلىق خاھىشىنى تېخىمۇ كۈچلەندۈرۈۋېتىدۇ.

قىسقىسى، بۇ ئىستېمالچىلىقتا ئادەملەرنىڭ ماددىي مەھسۇلات ئارقىلىق قاندۇرىدىغىنى ئۆزىنىڭ ماددىي ئېھتىياجى ئەمەس، بەلكى، مەنئى ئېھتىياجىدۇر.

ئېھتىياجىدىن ئارتۇق، زىيادە قىممەت ۋە داڭلىق ماركىدىكى مەھسۇلاتلارنى قوغلىشىش ئىستېمالچىلىقنىڭ بىز كۆرەلەيدىغان كۆرۈنۈشى بولسا، قىممەت قاراش - ئۆلچەمنىڭ ئۆزگىرىشى ئىستېمالچىلىقنىڭ يەنە بىر كۆرۈنۈشىدۇر.

رولېكس (Rolex) ماركىلىق سائەت، بېنىز، لىنكو - لىن، روللىس رويس ماركىلىق ماشىنىلار، ئارمانى (Armani)، سېنىت ئانجىلو (Saint Angelo)، پىرادا (Prada) ... ماركىلىق كىيىملەر ھەرگىزمۇ ئاددىي تاۋارلا - رالا ئەمەس، بۇلار ئاللىبۇرۇن كىشىلەرنىڭ سالاھىيىتى، ئىجتىمائىي ئورنىنىڭ سىمۋوللۇق بەلگىلىرىگە ئايلىنىپ

(Zygmunt Bauman) كېسىپلا « بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز ئىستېمالچىلار جەمئىيىتى» دەيدۇ ۋە بۇنى ئىلگىرىكى جەمئىيەتكە سېلىشتۇرۇپ ئېيتىدۇ. ئۇ ئىستېمالچىلار جەمئىيىتىدىن بۇرۇنقى جەمئىيەتنى «ئىشلەپچىقارغۇچىلار جەمئىيىتى» دەپ ئاتىغان. («خىزمەت، ئىستېمالچىلىق ۋە يېڭى - چە نامراتلىق»، ماك گروۋ فىل نەشرىياتى ۋە ئوبېن ئۆز - ۋېرستېتى نەشرىياتى، 2005 - يىلى، ئىنگىلىزچە نەشرى، 23 - بەت).

ئەلۋەتتە، يۇقىرىقى ئادەملەرنىڭ غەرب جەمئىيىتىنى ئۆزىنىڭ كۆزىتىش، تەتقىقات ئوبيېكتى قىلغان ھالدا يەكۈن - لىگەن نەزەرىيە - قېلىپلارنىڭ ھەممىسى، بىزنىڭ جەمئىيەتتىمىزنىڭ ئەھۋالىنى دەل ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلمەسلىكى مۇمكىن، ئەمما بۇنىڭلىق بىلەنلا بىز ئۇلارنىڭ بۇ ھەقتىكى تەتقىقاتلىرىغا نەزەر سالماي تۇرالمىمىز. جۇڭگو ئىقتىساد - دىنىگىمۇ زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، كە - شىلەرنىڭ ئىستېمال ئادىتىدىمۇ زور ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتىدۇ، بۇنى ئەتراپىمىزدىكى ئۆزگىرىشلەردىن، ھەتتا ئۆز - ىزىنىڭ ئىستېمال ئادىتىدىكى ئۆزگىرىشلەردىنمۇ كۆرەلەيمىز.

ئەھدى ئۆز گېپىمىزگە قايتساق، ئىستېمالچىلىق بۇ - گۈنكى كۈندە تەرەققىي تاپقان ئەللەر ۋە چوڭ شەھەرلەر - دە ياشاۋاتقان پۇقرالارنىڭ بىر خىل تۇرمۇش ئادىتىگە ئايلىنىپ قالدى. ژان بودرىلارد بۇنى جەمئىيەتتىكى زىيا - دە مولچىلىق ئېشىنىچىلىققا باغلايدۇ. بۇ دەل نېمە ئۈچۈن مېنىڭ شىركەت مەھسۇلاتلىرىنى بۇ ھادىسىگە باغلىغانلىقىم - نى مەلۇم دەرىجىدە چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. چۈنكى ئۇ تىلغا ئالغان مولچىلىق دەل شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان سان - ساناقسىز مەھسۇلاتلارنىڭ جەمئىيەتتىكى زور دەرد - جىدە دۆۋىلىنىشىنى كۆرسىتىدۇ. ھەتتا بەزى مۇتەخەس - سس، ئالىملار بۇ قېتىمقى پۇل مۇئامىلە كىرىزىسىنى ئامې - رىكا خەلقىنىڭ ئىستېمالدىكى ھەددىدىن ئاشقان ئىسراپچى - لىقىغا باغلايدۇ. بۇ ئىستېمالچىلىقنىڭ قانداق شەكىللەنگەنلى - كى بىر چوڭ تېما، شۇنداقلا بۇ مەزكۇر ماقالىمىزنىڭ باش تېمىسى ئەمەس، ئىستېمالچىلىقنى سىياسىي نۇقتىدىنمۇ، پىسخولوگىيە، ئىقتىسادشۇناسلىق نۇقتىسىدىمۇ تەھلىل قىلىپ ئوخشىمىغان يەكۈنلەرگە ئېرىشىش مۇمكىن، ئەمما بىز بۇ يەردە پەقەت شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلات - لارنىڭ مەزكۇر ئادەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگىلا

بىرىنچى خىلدىكى سانائەت مەھسۇلاتلىرى ئادەملەر- نىڭ ماددىي ئېھتىياجىنى ئوبىيكت قىلغان بولسا، ئىككىنچى خىلدىكى مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرى ئاساسەن ئادەمنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى ئاساس قىلدى. بۇ يېڭى بازار ئىنسان- لارنىڭ ئەقلىنى، تەسەۋۋۇر كۈچىنى شۇنداقلا بىلىمنى ئەڭ زور دەرىجىدە ئىقتىسادىي قىممەتكە ئايلاندۇرۇش ئىمكا- نىيەتكە ئىگە قىلدى. شۇڭا ھازىر بۇ ساھەدە بىر كېچىدىلا مىليونېر بولۇش، بىرەر يىلدا مىلياردېر بولۇپ قېلىش ئا- دەمنى ھەيران قالدۇرمايدىغان بولۇپ قالدى.

ھازىرقى زاماندا مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئىنسان- لارنىڭ تۇرمۇشىغا، دۇنيا قارىشىغا ئەپكەلگەن تەسىرى مەسىلىسىز چوڭقۇر ۋە ئۈزۈل - كېسىلدۇر، بۇنى مەخسۇس بايان قىلىشقا مېنىڭ قۇربىم يار بەرمەيدۇ، چۈنكى، بۇ ئىنتايىن چوڭ تېپما، ئازغىنە بىر نەچچە ۋاراق بايان بىلەن بۇ مەسىلىنى يورۇتۇش مۇمكىن ئەمەس. ھازىر مەخسۇس خەۋەر ئىلمى، تاراتقۇ جەمئىيەتشۇناسلىقى، تاراتقۇ ئىلمى... قاتارلىق نۇرغۇن پەنلەر شەكىللەندى، مانا مۇشۇلار ئەنە شۇ مەدەنىيەت كەسىپى ۋە ئۇنىڭ ئىستېمال شەكلىنى تەتقىق قىلىدۇ. مۇشۇنداق مەخسۇس پەنلەرنىڭ مەيدانغا كەلگەنلىكىنىڭ ئۆزىلا مەزكۇر ساھەنىڭ قانچىلىك چوڭلۇ- قىنى مەلۇم دەرىجىدە چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ، ھەر قانداق بىر پەن رېئاللىقتا پەيدا بولغان، سەل قارىغىلى بولمايدىغان يېڭى مەسىلە، ئۆزگىرىشلەرنىڭ مەھسۇلى، ئا- دەملەر ھەمىشە يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى چۈشىنىشكە، چۈش- ەنەش ئارقىلىق ھاسىل قىلغان بىلىمى بىلەن ئۆز مەنپەئەت- ىگە خىزمەت قىلدۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ. ئاستا - ئاستا ۋاقىت- نىڭ ئۆتۈشى بىلەن كىشىلەرنىڭ شۇ مەسىلىلەر ھەققىدىكى قاراشلىرى تەدرىجىي جۇغلىنىدۇ ۋە ئەمەلىيەت داۋامىدا توغرا - خاتاسى ئايرىلىدۇ، مانا مۇشۇ نۇرغۇن قاراشلار- نىڭ جۇغلىنىشى ئاستا - ئاستا سىستېما ھاسىل قىلىدۇ ۋە مۇشۇ ئاساستا ئاخىرى مەخسۇس مەلۇم بىر تۈردىكى مە- سىلىلەرنى چۈشەندۈرىدىغان بىر پەن بولۇپ شەكىللىنىدۇ. مانا مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، مەلۇم ھادىسىلەر ھەققىدە بىرەر پەننىڭ شەكىللىنىشى ئەنە شۇ ھادىسىلەرنىڭ مەۋ- جۇتلۇق دەرىجىسىنىڭ سەل قارىغىلى بولمايدىغان، ئو- مۇملاشقان، كىشىلەرگە ئەمەلىي تەسىر كۆرسىتىۋاتقان ئىشقا ئايلانغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

گەرچە مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئىنسانلارنىڭ

قالغان. ژان بودرىلارد ئىستېمالچىلىقتا مەھسۇلاتلارنىڭ قىممىتىنى تەننەرخ ئەمەس، ئىستېمالچىلارنىڭ قىممەت قا- رىشى بەلگىلەيدۇ، مەھسۇلات ئادەملەر سالاھىيىتىنىڭ بەل- گىسىگە ئايلىنىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەلۋەتتە بىز ئەتراپىمىزدا بۇ خىل ئۆزگىرىشنى ئوڭايلا ھېس قىلالايمىز.

دېمەك، بۇ خىل ئىستېمالچىلىقتا بىز باشقىلارنىڭ ئورنى، سالاھىيىتى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزگەندە ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئاساس قىلىپ ئەمەس، بەلكى ئادەملەر ئىستېمال قىلىۋاتقان ماركىلارنى، ئۇلار ئىشلەتكەن ماددىي بۇيۇم- لارنى ئاساس قىلىمىز. بودرىلاردىكى قارىشىچە ئىستېمال- چىلىقتا ئادەملەرنىڭ ئىستېمال قىلىدىغىنى مەھسۇلاتنىڭ ئە- مەلىي ئىشلىتىش قىممىتى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ سىمۋول- لۇق مەنىسىدۇر.

قىسقىسى، شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان سان - ساناق- سىز مەھسۇلاتلارنىڭ غايەت زور جۇغلىنىشى ۋە شىركەت- لەرنىڭ مەسلى كۆرۈلمىگەن ئېلان - تەشۋىقات ھۇجۇمى ئارقىلىق ئىستېمالچىلارنى توختىماي غىدىقلىشى، ئىنسان تەبىئىتىدىكى ھېرىسمەنلىك، شۆھرەتپەرەسلىكنى ئەڭ زور دەرىجىدە نامايان قىلىشقا كەڭرى شارائىت يارىتىپ بەردى.

يۇقىرىقى مۇلاھىزىلەر سانائەت مەھسۇلاتلىرى كەل- تۈرۈپ چىقارغان ئۆزگىرىشلەر ئۈستىدە بولدى، ئەمدىكى مۇھاكىمىمىز مەدەنىيەت كەسىپى مەھسۇلاتلىرى ئەپكەلگەن ئۆزگىرىش - تەسىرلەر ئۈستىدە بولىدۇ.

مەن بۇ يەرە كۆزدە تۇتقان مەدەنىيەت مەھسۇلاتل- ىرى كىنو، ناخشا - مۇزىكا، ئويۇن، كىتاب، زۇرنال، گېزىت، يۇمشاق دېتال ... قاتارلىق مەھسۇلاتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھازىرقى زاماندا بۇلارمۇ شىركەتلەر تەرد- پىدىن ئىشلەپچىقىرىلىدىغان، سېتىلىدىغان غايەت زور ئىقتى- سادىي قىممەت يارىتىدىغان مەھسۇلاتلار بولۇپ قالدى. ھەممىمىزگە مەلۇم، دۇنيادىكى 1 - باي بېل گايىتىس تا- رىختا روكفېللىر، مورگان، روسچىلدارنى، ئەندىرو كار- نېگلارنى (ئامېرىكا پولات - تۆمۈر ماگناتى) باي قىلغان نېفىت، ئالتۇن ياكى پولات - تۆمۈر ئەمەس، بەلكى يۇمشاق دېتال يەنى بىلىم. ئەلۋەتتە يەنە بۇنىڭغا گوگۇل- نىڭ (google)، فېيسبۇكىنىڭ (Facebook)، يەنە باشقا ئويۇن شىركەتلىرىنىڭ قۇرغۇچىلىرىنى ماسالغا ئېلىشقا بول- ىدۇ.

ھەتتا ئۆگىنىش، ئوقۇتۇش ئۇسۇللىرىمىز ھەم مەسىلە-سىز ئىمكانىيەتكە ئېرىشتى، ھازىر بىر ئادەم خالسىلا چەكسىز بىلىم دېگىزى ئۇنىڭغا كەڭرى قۇچاق ئاچىدۇ، مانا سىز ئۆيىڭىزدىن چىقماي، تورغا چىقىپ سىتانفورد، خارۋارد، ئوكسفورد، كامبىرىجلىرىنىڭ دەرسىنى ئاڭلىيالايسىز، ئۆز كەسپىڭىزگە ئالاقىدار ئەڭ يېڭى ئۇچۇرلاردىن ۋاقتىدا خەۋەردار بولۇپ تۇرالايسىز. مانا بۇنى بىز ھېچبولمىغاندا 15 يىل بۇرۇن تەسەۋۋۇر قىلالمايتتۇق، مانا ھازىر دۇنيا ئۆيىمىزدىلا تۇرۇپتۇ. بىلىم چېگراسىنىڭ پاقىلىنىشى بىزنىڭ ئەنئەنىۋى قاراش - بىلىملىرىمىزنى سىناقىتىن ئۆتكۈزۈۋالدىغان پۇرسەت بىلەنمۇ تەمىن ئەتتى. بىلىمنىڭ چىنلىقىنى بىلىشتە سېلىشتۇرما تەپەككۈر ئىنتايىن مۇھىم، ۋاھالەنكى سېلىشتۇرۇشنىڭ شەرتى سېلىش-تۇرغۇچىنى تېپىشتۇر، مانا بۈگۈن بىز ھەر قانداق بىر ئۇقۇم ياكى ھەقىقەت دەپ قارالغان مەلۇم ئىدىيەنى دەرھال ئۆز ئەكسى بىلەن سېلىشتۇرۇپ مۇستەقىل خۇلاسە چىقىرالايمىز. شۇڭا ھازىرقى كۈندە ئادەملەرگە بىلىم ئىگىلىمەسلىككە ھېچقانداق باھانە، ئۆزرە قالمىدى. ئىككىنچى، مەنئى تۇرمۇش مەزمۇنى بېيىتتى. باشقا قەيت قىلىنغاندەك، مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرى ئىنسانلارنىڭ مەنئى ئېھتىياجىنى نشان قىلغان.

ئىلگىرى كىشىلەر ئۆزىنىڭ مەنئى ئېھتىياجىنى ئاسا-سەن ئۆز مىللىتىنىڭ مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى ئارقىلىق قاندۇراتتى. مەسىلەن، كىچىك ۋاقتىمىزدا ئاتا - بوۋىلىرىمىز بىزگە چۆچەك ئېيتىپ بېرەتتى، يەنى ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىنى ئېيتىپ بېرەتتى، مانا ھازىر ياپون، ھىندى چۆچەكلىرىنىمۇ ئوقۇيالىدۇق، ھەتتا كارتون، كىنولار ئارقىلىق باشقا مىللەتلەرنىڭ چۆچەك دۇنياسىنىمۇ شۇڭغۇپ كىرەلەيدىغان بولىدۇق. ئاتا - بوۋىلىرىمىز ئوغلاق تارتىش، ئات بەيگىسى ئۇيۇشتۇرۇپ كۆڭۈل ئېچىپتىكەن، ئەمدىلىكتە بىز ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇپ دۇنيادىكى ئەڭ داڭلىق تەنتەربىيەچىلەرنىڭ مەستانىسىگە ئايلاندۇق.

بالىلار (ھەتتا چوڭلار) ئۈچۈن ئىشلەنگەن كومپيۇتېر ئويۇنلىرىمۇ ئىلگىرى تەسەۋۋۇرىمىزغا سىغمايدىغان ئىشلار بولسا، مانا ھازىر چوڭ شەھەرلەردىكى دوختۇرخانا-نىلاردا مەخسۇس «تور يىغىندى كېسەللىكى» نامبۇلاتو-رىيەلىرى ئېچىلدى. خەلقىمىز مەشرەپ، مۇقام، خەلق ناخ-شىلىرى ئارقىلىق كۆڭۈل ئاچقان بولسا، مانا ھازىر ئارد-

تۇرمۇش ئۇسۇلىغا كۆرسەتكەن تەسىرى مەسىلىسى بايا مەن ئەسكەرتكەندەك بەكلا چوڭ تېپا بولسىمۇ، تۆۋەندە ئۆزۈمنىڭ كۆزىتىشىدىن شەكىللەنگەن بەزى سۈبېيىكتىپ تەسىراتلىرىمنى سۆزلەپ باقمەن، ئەلۋەتتە بۇ مەزكۇر تېپا ھەققىدىكى بىر سىستېمىلىق تەتقىقاتنىڭ نەتىجىسى ئەمەس.

بىرىنچى، مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرى ئادەملەرنىڭ دۇنيانى بىلىش ئۇسۇلىغا تەسىر كۆرسەتتى.

دۇنيانى بىلىشكە ئىنتىلىش ئىنسانلاردىكى ئەڭ مۇھىم تۇغما ئىستىكەلەرنىڭ بىرى بولسا كېرەك. بىزگە ئا-يانكى، ئادەملەرنىڭ بىلىمى تاشقى دۇنيادىن قوبۇل قىلغان ئۇچۇرلارنى مېڭىدە پىششىقلاپ ئىشلەشتىن ھاسىل بولىدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا بىلىمنىڭ چىنلىقىنى ئۇچۇرنىڭ مەنبەسى، ئۇچۇرنىڭ چىنلىقى ۋە ئۇچۇر قوبۇل قىلىش ۋا-ستىسى بەلگىلەيدۇ. بىزنىڭ ئەڭ مۇھىم ئۇچۇر قوبۇل قىلىش ئەزايمىز، ئاڭلاش ۋە كۆرۈشتۈر، ئەلۋەتتە بۇرۇش، تۇتۇش قاتارلىقلارمۇ بار. شۇڭا بىزنىڭ بىلىمىمىز-نىڭ ئاز - كۆپلۈكى ئاڭلىغان - كۆرگىنىمىزنىڭ ئاز - كۆپ-لۈكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا، توغرىلىقى ئۇچۇرنىڭ قايسى مەنبەدىن قانداق ۋاستە بىلەن كەلگەنلىكى ۋە بۇ پارچە ئۇچۇر - مەلۇماتلارنى مېڭىدە قانداق باغلاپ سە-رەمجانلاشتۇرۇشقا باغلىق بولىدۇ.

ئەمدى مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرىغا كەلسەك، بۇلار، بىزنىڭ بىلىش ئەزايمىز بولغان قۇلاق، كۆزىمىزنىڭ ئا-جىزلىقىنى تولۇقلاپ، بىزگە تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇر - مەلۇ-ماتقا ئېرىشىش ئىمكانىيىتى يارىتىپ بەردى. ئىلگىرى ئىن-سانلارنىڭ بىلىشى، ئۇچۇر ئىگىلىشى زامانىنىڭ، ماكاننىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايتتى، ئەمما ھازىر بىز تېلېۋىزور، ئىنتېرنېت، گېزىت - ژۇرناللار ئارقىلىق دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىنى مەلۇم دەرىجىدە بىۋاسىتە كۆرەلەيدىغان، ئاڭلىيالايدىغان بولىدۇق. يەنى بىز يەككە مەنبەلىك ئۇ-چۇر ئىگىلەشتىن، كۆپ مەنبەلىك ئۇچۇر ئىگىلەشكە ئۆز-گەردۇق، بۇنىڭ ياردىمىدە ئادەملەر بىر - بىرىنى تېخىمۇ يېقىندىن چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتى، ئوخشىمىغان دىن، مەدەنىيەتكە تەۋە ئادەملەر ئەمدى تىل ئۆتكىلىدىن ئۆتسىلا، بىۋاسىتە دىيالوگ قىلىشالايدىغان، ھەر خىل زىد-دىيەتلىك قاراشلارنى سېلىشتۇرۇپ ئانالىز قىلالايدىغان بولدى.

خاتىمە

ۋاشىنگتون ئۈنۈپىستېتى ئامېرىكا كارخانا تەتقىقات مەركىزىنىڭ مۇدىرى مەرى ۋېيدىنبوم (Moree Welden boum) مۇنداق دەيدۇ: «تەشكىللەنگەن سودا پائالىيىتى بولمىغان بولسا، بىزنىڭ ھازىرقى زامانىۋى جەمئىيىتىمىز مۇ بولمىغان بولاتتى.»

(«شىركەتنىڭ قۇدرىتى» 1 - قىسىم)
ئەنگلىيە «ئىقتىسادشۇناس» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرى ئادىريان مۇنداق دەيدۇ: «مەن شۇنداق قارايمەنكى، شىركەت دۇنيا تارىخىدىكى ئىنقىلاب خاراكتېرلىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ كەلگەن ئورگانلارنىڭ بىرى، نۇرغۇن پەيلا-سوپلار، ئەدىبلەر، مۇتەپەككۇرلار پارتىيە، دۆلەت ياكى دىننى ھازىرقى زامان جەمئىيىتىنى بارلىققا كەلتۈرگەن دې-يىشكەن، ئەمما مېنىڭچە ھازىرقى زامان جەمئىيىتىنى ھەق-قىي تۈردە بەرپا قىلغۇچى بولسا پاي ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتىدۇر.»

(يۇقىرىقى مەنبە)
«شىركەتلەر ئامېرىكىنى ياراتقان دېيىش سەل مۇبالىغە بولۇشى مۇمكىن، ئەمما ئامېرىكىنىڭ ئۈنۈپىرسال ئومۇمىي كۈچى ئامېرىكىدىكى بەش مىليون بەش يۈزمىڭ شىركەت ئۈستىگە قۇرۇلغان.»

(يۇقىرىقى مەنبە)
نوبېل ئىقتىسادشۇناسلىق مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن روبرت موندال (Robert Mondole) مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭچە تارىخىي نۇقتىدىن قارىغاندا، كارخانىچىلار ئاز دېگەندىمۇ سىياسىي داھىيلار بىلەن ئوخشاش مۇھىم، ئەنە شۇ بۈيۈك كارخانىچىلار ياۋروپانى كۈچلۈك قىلغان.»
دى. « (يۇقىرىقى مەنبە)
نوبېل ئىقتىساد مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن مايكل سپېنسىر (Michael spencer) مۇنداق دەيدۇ: «بىز تېخى بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان شىركەتنىڭ ئورنىنى ئالالايدىغان بىر ئورگان تاپالمىدۇق.»

(يۇقىرىقى مەنبە)
توكيو ئۈنۈپىستېتىنىڭ ئىقتىسادشۇناسلىق پروفېسسورى يىتىڭ يۈەنجۇڭ (伊藤元重) مۇنداق دەيدۇ: «ئىقتىسادنىڭ يەرشارىلىشىش مۇساپىسىدە شىركەتنىڭ رولى بارغانسېرى مۇھىملاشماقتا، كۆپ كۈچلۈك شىركەتلەرنى بولۇش - بولماسلىق بىر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئەھمىيەتلىكىگە باغلىق.»

مىزدىن ئەرەب، ئىنگلىز، ھىندى، ئىسپان، ياپون، كورېيە-چە ... ناخشىلارنىڭ مەستانىلىرى كۆپلەپ پەيدا بولدى. ھازىر تىل ئۆگىنىشتىنلا زېرىكمەسەك، ئىشقىلىپ جاھاندىكى چوڭراق تىلدىكى ھەر قانداق ئەدەبىي ئەسەر-دىن ئۆيىدىن چىقماي ئولتۇرۇپ ھۇزۇرلىنالايمىز. قىسقىسى، ھازىرقى زامان ئۈچۈر تېخنىكىسىنىڭ تەرەققىياتى ئارقىسىدا ئىنسانلارنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرىدىغان مەھسۇلاتلار ۋە ئۇسۇللار تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن سەۋىيەگە يەتتى. ئۈچىنچى، يەرلىك مەدەنىيەتلەرگە خىرىس پەيدا قىلدى.

بۇمۇ بىز ئوڭايلا كۆرەلەيدىغان پاكىتلارنىڭ بىرى، ئىقتىساد ۋە پەن - تېخنىكىسى تەرەققىي قىلمىغان ئەللەردە ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى نامايان قىلىدىغان، باشقىلارغا تونۇ-تىدىغان مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرى تولمۇ ئاز بولدى، شۇنىڭ بىلەن بۇنىڭدىن پەيدا بولغان ۋاڭكۇئۇمغا تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردىكى شىركەتلەر ئىشلىگەن مەھسۇلاتلار ئېقىپ كىردى. ئۇلارنىڭ بۇ خىل مەھسۇلاتلارنى كۆپلەپ ئىستېمال قىلىشىنىڭ ئۈزۈنشىغا ئەگىشىپ، يەرلىك مەدەنىيەت ئاھالىسىدە ئۆز مەدەنىيىتىنى ئۇنتۇش، ئۇنىڭدىن ياتلىشىش ئىپادىلىرى كۆرۈلۈشكە باشلىدى.

مانا بۇ مەسىلىنىڭ كۆرۈنۈشى، ئەمما ئۇنىڭ سەۋەب-لىرى يەنىلا يەككە ئەمەس، شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان غايەت زور كۆلەم، مىقداردىكى مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ كۆپلەپ ئىستېمال قىلىنىشى يەرلىك مەدەنىيەتلىرىمىزنىڭ ئاجىزلىشىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ياكى ئاجىزلىشىشىنى كۈچەيتىۋەتكەن بىرلا تاشقى سەۋەب، خالاس. ئەل-ۋەتتە بۇنىڭدا مەدەنىيەت ئىگىسى بولغان مىللەتلەرنىڭ ئىچكى ئەھۋالى ۋە باشقا سىياسىي، ئىقتىسادىي ئامىللارغا چىتىلىدىغان كۆپ قاتلاملىق سەۋەبلەر بولۇشى مۇقەررەر-دۇر.

يىغىپ ئېيتقاندا، شىركەتلەر مەدەنىيەت مەھسۇلاتلىرىنى ئۆزىنىڭ يۇقىرى سۈپىتى، رەڭگارەڭلىكى، جەلپكارلىقى بىلەن يەرلىك مەدەنىيەت ئەزالىرىنىڭ مەنىۋى دۇنيا-سىغا بۆسۈپ كىردى ۋە بۇ مەھسۇلاتلار ئارقىلىق ئۇلارنىڭ تاللىشى، ئىستېمال ئادىتى، ھەتتا دۇنيا قارىشىنى ئۆزلىرىگە پايدىلىق يۆنىلىشكە يېتەكلىمەكتە.

لي كۈچىگە چېتىلىدىغان مەسلىگە ئايلىنىپ قالدى.»

(يۇقىرىقى مەنبە)

توغرا، مانا بۇلار شىركەتنىڭ ھازىرقى زاماندىكى ئورنى، مۇھىملىقىنى بىزگە كۆرسىتىپ بېرىدىغان سۆزلەر، ھەممىسى شىركەتنىڭ ھازىر بىزنىڭ رېئاللىقىمىزدا ئوينىدىغان تەڭداشسىز رولى، ئىگە بولغان غايەت زور قۇدرىتى. نى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ھازىر مۇ بىز دۇنيادىن ئۆزى قۇدرەتلىك، ئەمما شىركەتلىرى تەرەققىي قىلمىغان دۆلەتلەرنى تاپالمايمىز.

مانا مۇشۇنداق ئەھۋالدىمۇ، يەنىلا تولىمۇ سوغۇققانلىق بىلەن، شىركەتكە نەزەر سېلىشىمىز لازىم. خۇددى باشقا نۇرغۇن كەشپىياتلاردەك شىركەتمۇ ئوخشاشلا قوش ياقلىمىلىققا ئىگە، ئەنە شۇنداق تەسىرى، پايدىسى بولۇش بىلەن بىرگە ئوخشاشلا ئۇنىڭ ئەپكېلىدىغان ئاپتىمۇ تەڭ بار. تارىختا شەرقىي ھىندىستان شىركىتىدەك بىر دۆلەتنى ئىشغال قىلىۋالغان شىركەتلەرمۇ ئۆتتى، سەنلۇ شىركىتى. بەك سۈت پاراشۇكىغا زەھەر (مىلامىن — ئۆي زىننەت-ئەش ماتېرىيالى ياساشقا ئىشلىتىدىغان ماددا) قوشۇپ ئادەم ئۆلتۈرىدىغان شىركەتلەرمۇ چىقتى، دورا شىركەتلەر. رىنىڭ ساختا دورا ياساش سەۋەبىدىن ئادەم ئۆلۈشىدەك ۋەقەلەرمۇ چىقتى. ھەتتا ئەنە شۇ شىركەتلەر تۈپەيلىدىن ھازىرقىدەك مىسلى كۆرۈلمىگەن پۇل مۇئامىلە كىرىزىسى. مۇ پارتلىدى. ھازىر يەنە نۇرغۇن تەتقىقاتچىلار، مۇتەخەسسسلەر دەرىجىدىن تاشقىرى شىركەتلەرنىڭ كۈچىنىڭ ھەددىدىن زىيادە زورىيىپ كېتىپ ئاخىرقى ھېسابتا دۆلەتنىڭ ئورنىنى ئېلىشىدىن ئەندىشە قىلىۋاتىدۇ. مورگان 1907 - يىلىدىكى ئامېرىكىدا پارتلىغان ئىقتىسادىي كىرىزىستىن قۇتۇلدۇرۇشقا ياردەم بەرگەندە، ئامېرىكا بىلىم ساھەسىدە شۇنداق ئەندىشىلەر بولغانىدى، ئۇلار بىر شەخسنىڭ مۇنداق قۇدرەتلىك بولۇپ كېتىشى دېموكراتىيە تۈزۈمىمىزگە تەھدىت دەپ قارىغانىدى، كېيىن دېگەندەك ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەخسۇس قارار ماقۇللاپ مورگان ئىگىدارچىلىقىدىكى شىركەتنى بىر نەچچىگە پارچىلىۋەتتى. جون روكفېللىرمۇ مۇشۇنداق تەقدىرگە دۇچار بولدى. ئۇنىڭ نېفىت شىركىتىمۇ بىر نەچچىگە بۆلۈۋېتىلدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە بىر شىركەتنىڭ مەلۇم ساھەدە مۇتلەق مونوپوللۇققا ئۆتۈۋېلىشى بازاردىكى ئەركىن رىقابەتنى توسقۇنلۇققا ئۇچرىتاتتى.

خوش، مەيلى شىركەتلەر ئىنسانلارغا ئەنە شۇنداق غايەت زور بايلىق ياراتسۇن ياكى ئۇلارغا تەھدىت، ۋە-ھىمە پەيدا قىلسۇن، ئۇ ھازىر ئاللىقاچان بۈگۈنكى دۇنيا. نىڭ، سىزنىڭ، مېنىڭ تۈرمۈشىمىزنىڭ ئاجراھاس بىر قىسىمىغا ئايلىنىپ كەتتى. ماشىنىدا قاتناش ھادىسىسى بولۇپ قالدىغانلىقى ئۈچۈن بىز ماشىنا ئىشلەتمەسلىكىنى تەشەببۇس قىلمايمىز، دوختۇرخانىدا داۋالاش سەۋەنلىكى بىلەن بىر ئادەم ئۆلۈپ قالسا، دوختۇرخانا يوقالسۇن دەپ شوئار توۋلاشنىڭ ئورنى يوق. خۇددى شۇنىڭدەك، شىركەتمۇ شۇنداق. مەيلى كىشىلەر خالىسۇن، خالىمىسۇن شىركەت مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ. بىزنىڭ تاللىشىمىز پەقەت بۇ بار مەۋجۇتلۇقتىن قانداق قىلىپ ئەڭ زور دەرىجىدە ئۆزىمىزگە پايدىلىق قىممەت يارىتىشتىن ئىبارەت. شىركەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان مەسلىلەرگە نىسبەتەن تۇتۇلىدىغان پوزىتسىيە خۇددى نوبېل ئىقتىساد مۇكاپاتى ساھىبى جوسىف ستىگلىتس (Joseph Stiglitz) ئېيتقاندەك: «مەسلى بىزنىڭ شىركەتكە موھتاج ياكى ئەمەسلىكىمىزدە ئەمەس، بەلكى شىركەتنى قانداق قانۇن رامكىسىنىڭ چەكلەپ تۇرۇشىدا» بولۇشى ئاقىلانلىق.

شىركەت تېمىسى بەكلا چوڭ تېپما، ئەمما نۆۋەتتە سەل قارالساق بىزگە چوقۇم زىيان ئەپكېلىدىغان تېپما، مېنىڭچە كارخانىچىلارنىڭ شىركەتنىڭ قۇدرىتى، تەسىرى كۈچى ھەققىدە بەلگىلىك چۈشەنچە ھاسىل قىلىشى ئۇلارنىڭ ئۆزى قۇرغان، باشقۇرۇۋاتقان شىركەتنىڭ زادى قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى، بىر كارخانىچى بولۇشنىڭ زادى نېمىلەردىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىشىگە مەلۇم دەرىجىدە ياردەم بېرەلەيدۇ. قىلغان ئىشىمىزنى بىلىپ قىلىش، ئۆگىنىپ قىلىش مۇقەررەركى بىزگە غايەت زور نەتىجىلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. شۇڭلاشقا مەن بۇ ماقالىدە پەقەت شىركەت ئىگە بولىدىغان كۈچ - تەسىر ھەققىدەلا توختالدىم، شىركەت ھەققىدە دېيىلىشكە تېگىشلىك گەپلەر بەك جىق، مەن مۇشۇ ساھەدىكى كەسىپ ئىگىلىرىنىڭ شىركەت تېمىسىنى ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىشىنى، كارخانىچىلىرىمىزغا، شىركەت قۇرماقچى بولغانلارغا ئىلمىي يول كۆرسىتىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ھاراق (4)

(ھېكايە)

قاسم ساۋاقدىشىملا بولۇپ قالماي، ناھايىتى يېقىن دوستۇم ئىدى، ئۇ ئورمان قوغدىغۇچى بولۇپ، تەكلىماكاننىڭ باغرىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بسايان توغراقلىقلار، يېپىنچا ئۆسۈملۈك-لەر، چاتقاللىقلارنى قوغدىغان ھەم ئاجايىپ تەسىرلىك ھېكايە-لەرنى قالدۇرغان، ئەپسۇسكى ئۇ ۋاقتى - سائىتى كېلىپ، ئەجەل ئوقى بەتلەنگەندە ئۆزىنى قوغداشقا ئامالسىز قالدى. جان دېگەن شۇنچىلىك ئاجىزمۇ، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىش شۇنچە ئاددىيمۇ؟ بىر قانچە كۈنگىچە خامۇشلا يۈردۈم، ئولتۇرسام قوپسام كۆز ئالدىمدا قاسمنىڭ سېماسى، خىلمۇخىل خىياللا مېڭەمدە توختىماي كېزىدۇ. موخوركامنى بۇرۇنقىدىنمۇ يوغان ئوراپ چېكىدىغان بولۇپ قالدىم، رەھمەتلىك دادام بۇرۇن مو-خوركىنى ئەنە شۇنداق چېكىپ، ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ كەتكۈدەك قېقىلىپ يۆتەلگەندە، دادام نېمە قىلاتتى موخوركام چېكىپ جاننى قىيناپ، يۆتەلدۈرمەيدىغان پاپروس چەكسە بولمامدە-غاندۇ دەپ ئويلاپتىكەنمەن، مانا ئەمدى مەن شۇنداق چېكىۋا-تمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەزەلدىن قادىر موخوركامنىڭ مو-خوركىسىنى چەكمەسەم خۇمارىم قانمايتتى، ئادەم ھەر نەرسىگە كۆنۈپ كېتىدىغان گەپكەن، ئايالىمۇ ئاچچىق موخوركام ئىسى-دىن قاقشاپ بېقىپ ئاخىرى كۆندى، يېقىن دوستۇمدىن ئايرى-لىپ قېلىۋاتسام چەكمەي تۇرالايمەنمۇ؟

كېتىۋاتمەن، بۇرۇن مېڭىپ باقمىغان بىر يول بىلەن بىر چەكسىزلىككە قاراپ يول ئالغان ئىدىم. بسايان توغراقلىق، ئاسمىندا قۇشلار مەن نەگە ماڭسام باش ئۈستۈمدە ماڭا ئەگە-شىپ شۇ ياققا ئۇچۇپ يۈرۈيدۇ. قولۇمدا مىلتىق، مەن چوقۇم بۇ ئورمانلارنى ياخشى قوغدىشىم كېرەك، قۇياشنىڭ تالا-تالا نۇرلىرى ئاشۇ توغراقلار ئارىسىدىن يېرىپ ئۆتۈپ، كۆز يەتكۈسىز قۇملۇقنى قىزدۇرماقتا، ئالدىمغا قاراپ شۇنداق تېز

ھاۋا گۈلدۈرلەپ، كۈچلۈك چاقماق چېقىپ، بىردىنلا يامغۇر خۇددى چېلەكتە قۇيغاندەك يېغىۋەتتى، دەسلەپتە جاھان-نى قاراڭغۇلۇق قاپلاپ، بوران چىققان ئىدى، مانا ئەمدى بوران توختاپ، ئارقىدىنلا شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. دوستىمىزنىڭ ئۆلۈمىگە تەبىئەتمۇ قايغۇرۇپ، ماتەم تۇتۇۋاتام-دۇ - نېمە؟

تۇرۇپلا ئۆلۈم ۋەھمىسى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى چۇلغۇۋال-دى، خۇددى مەنمۇ مۇشۇ بىر قانچە كۈن ئىچىدە ئۇ دۇنياغا كېتىپ قالدىغاندەك، زومچەك - زومچەك قەبرىلەر كۆز ئال-دىمغا كېلىۋېلىپ، ھېچ ئىش خۇشياقمايدىغان، كېچىلىرى تۈزۈك ئۇخلىمايدىغان بولۇپ قالدىم. مانا بىر يىل ئىچىدە ساۋاقدىشىمدىن ئۇچى ئارقا - ئارقىدىن كېتىپ قالدى. ئەمدى خۇددى ئۆچىرەت ماڭا كېلىپ قالغاندەك، غەم بۇلۇتلىرى قەلب ئاسمىنى قاپلىغان ئىدى. توۋا، ئادەمنىڭ ئۆمرى شۇنداق قىسقىمۇ، ئۇ راستىنلا قايناۋاتقان قازاننىڭ تۇۋىقىنى كۆتۈرگەن-دە چىققان ھوردەكمۇ ياكى «پېشانىسى» گە شۇنداق پۈتۈلگەنمۇ؟

تېخى قايسى كۈنلا قاسمنى دوختۇر خانغا يوقلاپ كىرگەن ئىدۇق، ئۆلۈپ كېتىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا ئەزرائىلنىڭ مۇشۇنداق چاقچىقىدىن خالىي بولمىسا كېرەك، سۇ-زۇلۇپ قەغەز دەك ئاقىرىپ كەتكەن چىرايىنى ھېسابقا ئالمىغاندا خېلى ئوبدان بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنگەن، مانا تۇيۇقسىزلا ... ئۇ مېنىڭ ساۋاقدىشىم ئىدىغۇ، كۈنلەر ئېيتقاندا ئۇنىڭ يەيدىغان «رىزقى» راستىنلا تۈگەپ كەتكەن بولغىمىتى؟

كۈلۈپ ياشغۇلۇق، دەيتتى، ناھىيە بازىرىغا كەلسىلا بىر نەچچە-
چەيلەننى بىر يەرگە يىغىپ، تاپقان گېپىنى قىلىپ بېرەتتى، ئاھ-
زىغا بىرلا ھاراق تەگدىمۇ تا خۇددىنى يوقاتقۇدەك ئىچمىسە
بولدى قىلمايتتى، سورۇندا «ئېزىتقۇ» لار بولمىسا زادىلا
ئولتۇرغۇسى كەلمەيتتى. ھەي، بولدىغان ئاغىنىمىز ئىدى.

ئۇيغۇم كەلمىگەنچە، قاسىمنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى ئىشلى-
رى، قىزىقچىلىقى كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ، مېنى تېخىمۇ ئاراه-
سىز لاندۇرماقتا ئىدى. بىر قانچە يىلەن ھەقىقەتەن بەك ياخشى
ئۆتەتتۇق، ھەمىشە بىرەر يىمىزگە تاسادىپى قازايى - قەدىر
يېتىپ قالسا، قالغانلىرىمىز شۇنىڭ تاۋۇتىنى كۆتۈرىمىز دېيىم-
شەتتۇق. بۇنداق چاغلاردا قاسىم شۇكىلەپ كېتەتتى، نېمىدۇر
ئېسىگە كەچكەندەك چوڭقۇر غەمگە چۆكۈپ كېتەتتى. «ئادەم-
نىڭ كەيپىنى ئۇچۇرىدىغان گەپلەرنى قىلىشماي، قىزىق گەپلەر-
نى دېيىشىپ ئولتۇرمايلىمۇ» دەپ، بىر دەمدە بىر نەچچە يۈ-
مۈرنى سۆزلەپ، ھەممىمىزنى كۈلدۈرۈۋېتەتتى. ئۇنىڭ بىزدىن
بۇرۇن كېتىپ قېلىشىنى ئويلىمىغان ئىكەنمىز.

ئايالىمنىڭ ئادەتتە ئۇيغۇسى ياخشى، بېشىنى قويسىلا
ئۇخلاۋېرىدۇ. مېنىڭ ئۇيغۇم كەلمىگەنچە ھايل بولمايلا ئايا-
لىمنىڭ گويا ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك ئاڭلىنىدىغان خورىكى باش-
لاندى. قانداق قىلاي بۇ خوتۇننىڭ خورىكىنى، ئويغىتىۋېتەي-
مۇ؟ خوتۇن كىشى بۇنداق خورەك تارتسا ئۆيدە خوتۇن كىشى
ئەمەس، ئەر كىشى باردەك تۇيۇلىدىكەن ئادەمگە! شۇ تاپتا
ئاچچىق موخور كامدىن بىر سىقىم ئېلىپ بۇرنىغا تۇتسامغۇ
ئىككىنچىلەپ خورەك تارتمايدىغان بولىدۇ بۇ خورەكچى
خوتۇن، لېكىن، ئالمادىس ئۆپكەسىگە كېتىپ ماڭا ئاۋارىچىلىك
تېپىپ بەرسىچۇ؟ بولدىلا، خورەك چىقۇاتقان بۇرنىدىنلا
تۇتاي.

— ئاھاي، نېمە قىلىۋاتسىز ئادەمنى ئۇخلىغىلى
قويماي! — ئايالىم مېنىڭ بۇرنىنى قىسىشىمدىن نەپەس
ئالماي ئويغىنىپ خاپا بولغان ھالدا دېدى، — بىردەم چې-
چىمنى تارتىسىز، بىردەم بۇرنۇمنى، نېمانداق قىلىسىز؟
— بەك خورەك تارتىپ كەتتىڭلا خوتۇن، ئادەمنى ئۇخ-
لىغىلى قويماي، شۇڭا ئويغىتىپ قويدۇم.

— كىم خورەك تارتىپتۇ، مەن ئەزەلدىن خورەك تارتماي-
مەن! — ئۇ ئۇيغۇلۇق ئىچىدە شۇنداق دەپ جىمىپ قالدى.
ھەر قېتىم خورەك تارتىپ كەتكەندە ئۇنى ئويغىتىپ قويسام، ئۇ
ئاشۇنداق دەپ، ئۆزىنىڭ خورەك تارتقىنىنى زادىلا ئېتىراپ

ماڭساممۇ ھېچبىر يول ئاينىدىغاندەك ئەمەس، دوستۇم قاسىم
بۇ يوللارنى قانداق مېڭىپ بولغان بولغىيتتى؟ ئۇ مۇشۇ توغراق-
لارنى قوغداش ئۈچۈن، مۇشۇ جاڭگالدا ياشىغان، جېنىنى ئاللى-
نىغا ئېلىپ قويۇپ، يېشىللىقنى قوغدىغان، ئۆزىنىڭ قەدەم ئىزلى-
رىنى ئەسىرلەر بويى سۈكۈنات ئىچىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇ-
ۋاتقان مۇشۇ قۇملۇقتا قالدۇرغان ئىدى. ئەمما مەن بۇ توغراق-
لارنى قوغداش ئەمەس، ئۆشەنمەدىكى مىلتىقىمۇ كۆتۈرۈپ
مېڭىپ بولالماي ھاسراپ قالغان ئىدىم. مانا ئالدىمدىن تۇيۇق-
سىز يولۋاسمۇ، بۆرىمۇ ئىشقىلىپ مەن كۆرۈپ باقمىغان بىر
يىرتقۇچ ھايۋان ئېتىلىپ چىقتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى چىقىرى، بېشىدا
تۈكى قالمىغان، يۈزلىرى قاپقارا، ھىڭگاڭ چىشلىرى ئادەمدە
قورقۇنچ پەيدا قىلاتتى... توۋا، قانداق ھايۋان بۇ، مېنى يەپ
كېتەمدۇ نېمە؟ ئۇ ماڭا بارغانسېرى يېقىنلاۋاتاتتى. مېنى بىردى-
نلا قورقۇنۇچ باستى، جىددىيلىشىپ، مىلتىقىم بىلەن بۇ يىرتقۇچ-
نى ئاتماقچى بولدۇم، ئەمما ھەر قانچە قىلىپمۇ مىلتىقىم تاسمە-
سىنى تاپالمىدىم، ئۇنى ئۆشەنمەدىن ئالماقچى بولاتتىم، تىم -
نىتلىق ئىچىدە قوللىرىمنى ھەر تەرەپكە سوزاتتىم، مانا ئاخ-
رى مىلتىقىم تاسمىسىنى تاپتىم، شۇنداق كۈچەپ تارتىپتە-
مەن، مىلتىق ھېچ چىقىدىغاندەك ئەمەس.

— ۋايجان! نېمە قىلىۋاتسىز ئادەمنىڭ چېچىنى
تارتىپ؟! بەك ئاغرىنتۇۋەتتىڭىز! — ئايالىمنىڭ ۋارقىرىشى
بىلەن ئويغىنىپ كەتتىم، كۆزۈمنى ئاچسام ئۆزۈمنىڭ ئۆيى، بۇ
قانداق چۈش ئەمدى.

— خاپا بولماڭلا خوتۇن، چۈش كۆرۈپتىمەن، شۇنداق
بىر چۈش كۆرۈپتىمەنكەن، مىلتىقىم تاسمىسىنى تاپالماي...
ئەستا، قارا باسقان چېچى، سىلىنىڭ چېچىڭنى تارتىپ ساپتە-
مەن - دە!

— قالايمىقان خىيالىنى تولا قىلىپ، قارا باسقان ئوخشايد-
دۇ، ئەلەمدۇنى بىر نەچچە قېتىم ئوقۇۋېتىپ يېتىڭ، — ئۇ
شۇنداق دەپلا، ماڭا ئارقىسىنى قىلىپ ئۇيغۇغا كەتتى. ئويغىنىپلا
كەتسەم ئۇخلىمايدىغان ئادەتتىم بار. يېرىم كېچە ھەر قانچە
قىلساممۇ ئۇيغۇم كېلىدىغاندەك ئەمەس. ئەجەب بىر چۈش
كۆرۈپتىمەن دېسە، ئاغىنىمىزنىڭ روھى مېنى يېنىغا تارتىۋاتتا-
دۇ نېمە؟ ئۇ دۇنيادا زېرىكىپ قالغان بولسا، مېنى ئەسلىپ
قالدىمىكىن؟ ئۇ ھاراقنى كۆپرەك ئىچىپ قوياتتى، مەن نەس-
مەت قىلسام، ئادەمنىڭ كۆڭلى نېمىدە خۇش بولسا شۇنى
قىلىش كېرەك، ئۆلۈپ كېتىدىغان جانغا بىر كۈن بولسىمۇ

قىلمايتتى. خەپ بىر كۈنى ئۇنىڭ خورەك ئاۋازىنى ئۇنئالغۇغا ئېلىپ ئۆزىگە قويۇپ بەرمەيدىغان بولسام! مەن خوتۇننىڭ قايتا باشلىغان خورەك ئاۋازى ئىچىدە ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇيان ئۆرۈلۈپ قاچانلاردىدۇر ئۇخلاپ قاپتەن. ئەنە، ئۆشەنمەدە مىلىتىق، قاسم ئاغىنەم بىلەن بىپايان ئورمانزارلىقتا قۇياشنىڭ ئالتۇن رەڭلىك تالا - تالا نۇرلىرى ئىچىدە قاتارلىشىپ كېتۋا. تېمىز. ئۇ بەكمۇ خۇشال كۆرۈنەتتى، ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئورمانلارنىڭ قوغدىغۇچىسى بولۇپ قالغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى، تۇرۇپ ماڭا چاقچاق قىلىپمۇ قويايتتى. ئەنە شۇنداق كېتۋات. ساق، ئالدىمىزغا ئېيىقمۇ، يولۋاسمۇ ئىشقىلىپ بىر ھايۋان ئۇچراپ قالدى، بۇ چىرايى قارامتۇل، بېشىدا تۈكى يوق ھايۋان ئىدى. ئۇ ئالدىدىكى ئورمانلارنى غاراسلىتىپ سۇندۇرۇپ، بىزگە خىرىس قىلغىنىچە كەلمەكتە.

— ئاتايلى بۇ غالجىرنى، — قاسم قولۇمدىكى مىلىتىققا قولنى ئۇزارتتى.

— مەن ساڭا قارىغاندا مەرگەنرەك، مەن ئاتاي!
— بۇ ئورمانلار مېنىڭ، مەن ئۆزۈم ئېيتىۋېتەي بۇ مەخلۇقنى!

— مەن ئاتاي!
— مەن ئاتاي!

— ۋايىجان، يەنە نېمە دەپ چېچىمنى تارتىسىز؟! —
ئويغانسام قولۇم ئايالىمنىڭ چېچىدا.
— ئەستا مۇشۇ چۈش دېگەن.

— شۇنداقلا دەيدىكەنسىز، ساراڭ بولىدىغۇز مۇ نېمە؟ —
ئايالىم ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، يەنە بىر مۇنچە غودۇڭشىدى. بۇ چاغدا تاڭمۇ يورۇشقا باشلىغان بولۇپ، دېرىزىدىن چۈشكەن غۇۋا نۇر ماڭا يەنە چۈشۈمدىكى بىپايان ئورمانلارنى ئەسلەت. مەكتە ئىدى. ئۆزۈمچە بىر ھازا خىيال بىلەن ئولتۇرۇپ كەتتىم. ئاغىنىمىز بەك ياخشى ئورمان قوغدىغۇچى ئىدى، ئەمما ھاراق ئۇنىڭ جېنىغا زامان بولدى، مەرھۇم تىرىكلىكىدە ھاراقسىز بىر كۈنىمۇ ئۆتكۈزمىگەن، ئۇ ھەر قانداق نەرسىدىن كەچسە كېچەتتىكى، ھاراقىن مېھرىنى ئۈزەلمەيتتى.

يان تېلېفونۇم تۇيۇقسىزلا سايرىدى. ئايالىم بولسا تۇمشۇقلىرىنى ئۇچلاپ:

— كەچ بولغاندا يەنە ۋەزىپە چىقتى - ھە؟ — دېدى ۋە قوشۇپ قويدى، — ئېچىر قاپ كەتكەن جىنىلىرىڭىزدىن

كەلگەندۇ تايىنلىق.

مەن ئۇنىڭ ئارتۇقچە گەپلىرىگە پەرۋا قىلماي، تېلېفوننى ئالدىم.

— ۋەي، ھە مەن ئۆيدە، بولىدۇ، ھازىرلا باراي! —
مەن گېپىمنى تۈگىتىپلا مېڭىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلدىم.

— دوستۇم ئەينىدىن كەپتۇ، سۈبھى رېستورانغا كەلسەڭ دەيدۇ.

— قاسم دېگەن ئاغىنەڭلارنى تېخى نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا كۆمۈپ قويدۇڭلار، يەنە نېمە رېستوران - ئۇ! بىزدە ئادەم ئۆلسە ھاراق ئىچىپ يايىدىغان ئادەت يوق جۇمۇڭ.

— نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنسىلەر، كىم ھاراق ئىچىمىز دەپتۇ؟ ئاغىنىمىز قاسمىنىڭ ئۆلۈم پەتسىگە ناھايىتىمۇ يىراقتىن ئەل - ئاغىنىلەر كەپتۇ، ئەينىدىن ئۇلارنىڭ شەرىپىگە داستىخان سالماقچىكەن، ھەر قانچە بولسىمۇ ھاراق ئىچىپ يۈرمەيمىز، بارمىسام سەت تۇرىدۇ، يۈزىنى قىلمىسام ئەينىدىنمۇ مەندىن رەنجىيدۇ.

— ۋاقتىدا كەلدىڭ ئاداش، كېلە تۆرگە ئۆت، — مەن رېستوراننىڭ ياسىداق ئايرىمخانىسىغا كىرىشىمگە ئەينىدىن مېنىڭ بىلەن قىزغىن كۆرۈشۈپ، مېھمانلارنى ماڭ تونۇشتۇردى:

— بۇياق ئۇزۇن يوللارنى ھارماي - ئاچماي بېسىپ، دوستىمىز قاسمىنىڭ ئۆلۈم پەتسىگە كەلگەن دوستلارنىڭ ئاقساقلى يولۋاس بولىدۇ، ئىلگىرى سەنئەت ئۆمەككە باشلىق بولغان، ھازىر خىزمەتنى تاشلاپ سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا ياغاچ سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، قالغان ئىككىيلەنمۇ يولۋاس بىلەن بىرگە كەلگەن دوستلىرىمىز... — ئەينىدىن ئارقىدىنلا مېنى مېھمانلارغا تونۇشتۇردى، — بۇياق يېقىن دوستىمىز سابىر بولىدۇ، ئۆزى دېھقان تىجارەتچى، ئەمما بۇ دوستىمىز قۇرۇق مېۋە سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ...

تونۇشتۇرۇشلار قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە ئۆتتى. مەن يولۋاسنىڭ ئىككى ھەمراھىنى ئېلىپ، شۇنچە يىراقتىن مەخسۇس قاسمىنىڭ ئۆلۈم پەتسىگە كەلگىنىگە ئىچىمدە تەشەككۈر ئېيتماقتا ئىدىم. قاسم بىلەن شۇنچە يېقىن ئارىلىشىپ ئۆتۈپمۇ تا ھازىرغىچە مۇنۇ ئاغىنىسى بىلەن ئەسرا بولمىغان ئىكەنمەن. قۇملۇق ئاتلاپ تۆت - بەش يۈز كىلومېتىر يولنى بېسىپ، دوستىمنىڭ ئۆلۈم پەتسىگە ئالايتەن كېلىش ئوڭاي

ئىش ئەمەس، مانا مۇشۇنداق ئادەملەر ھەقىقىي دوستلۇققا يارايدۇ!

— ئۇنداق بولسا مۇنۇ قورۇملاردىن بەھۇزۇر ئېلىپ ئولتۇرساق، — ئەينىدىن ماڭا بىر قارنۇتەتكەندىن كېيىن سۆزنى داۋام قىلدى، — مېھمانلار شۇنچە يىراقتىن كەلدى، قاندىمىزگە توغرا كەلمەيدۇ، شۇنداقتىمۇ بىرەر قېتىم ئادىتىمىزگە مۇخالىپ ئىش قىلىپ قويساق يامان بولماس، — ئۇ سەل دېلىقۇل بولغاندەك دېدى، — بىزدىن «سوراپ بەرگۈچە، ئۇرۇپ بەر» دەيدىغان گەپ بار، بىرەر رومكىدىن ئوتلاپ قويايمسە؟

«ھەي ئەينىدىن ئېزىپ كەتتىڭ، بىلىمەن، رەسمىيەت يۈزىدىن مۇنداقلا دېدىڭ، ئەمما... باشقا يۇرتتىن كەلگەنلەر ئالدىدا خاتا سۆزلەپ قويدۇڭ، ئاغىنىمىز تۈگەپ كەتكىنىگە بىر قانچە كۈن بولسا — بولماي تۇرۇپلا تەنتەنە قىلغاندەك ھاراق ئىچىشنى تىلغا ئالساڭ، بۇلار نېمە دەپ ئويلاپ قالىدۇ؟ بېمەيدىغان گەپتىن بىرنى قىلىپ قويدۇڭ، يامان نامىمىز باشقا يرتلارغا تارايدىغان بولدى...»

مەن ھەيرانلىق، تەشۋىش ئىچىدە ئەنە شۇ ئويلار بىلەن ئولتۇراتتىم، ئويلىمىغان يەردىن يولۋاسنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھەيران قالدىم. بىردىنلا ئۇنىڭغا بولغان قەلبىدىكى ھۆرمەت خۇددى بوراندا قالغان توزغاقتەك ئاللىقايلارغا توزۇپ كەتتى.

— مېھمان دېگەن قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاش كېلىدۇ، ساھىبخانىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇنىمىز، بىرەر — ئىككى رومكا ئويىناپ قويساق قويدۇق، — يولۋاسنىڭ سۆزلىرىنى قالغان ئىككى دوستىمۇ باش لىڭشىتىپ تەستىقلاشتى.

— مېھمانلار شۇنچە يىراقتىن كەلگەندىكىن ھەر قانداق تەلەپ بولسا ئورۇنلساق بولاتتى، ئەمما مېنىڭچە بۈگۈن ھاراق ئىچىش تازا مۇۋاپىق بولماسمىكىن دەيمەن، ئىچىپ مۇڭ-دېشىدىغانغا يەنە پۇرسەت چىقىدۇ ئەمەسمۇ، — مەن ئامالسىز مۇشۇ گەپلەرنى دېيىشكە مەجبۇر بولدۇم. بولۇپمۇ مۇشۇنداق چاغدا ھاراق ئىچىشنى مەن زادىلا قوبۇل قىلالمايتتىم.

— سابىر ئاداش، بۇ گېپىڭ قاملاشمىدى، مېھمانلارنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەيمسەك بولمايدۇ، — ئەينىدىن ماڭا «شۈك ئولتۇر» دېگەندەك ئىشارە قىلدى. ئوزايدىن ئۇمۇ ھاراق ئەمەس چىدىغان گەپنى ئالدىراپ دەپ سالغىنىدىن پۇشايمان قىلىپ قالغاندەك ئىدى. ئاڭغىچە مۇلازىم ھاراقنى ئەكەرىپ بولغان

بولدى.

— دوستلىرىمىز ئۇزۇن يولنى بېسىپ، يۇرتىمىزغا مېھمان بولۇپ كەلدى، مېھمانلارغا ھەر قاچان قوللىنىمىز كۆكسىمىز دە، ھاراق ئىچمەيلى دېسەكمۇ يەنە شۇ دوستلۇق كۆڭلى غالب كەلدى. بىر تەرەپتىن ئىچكەچ، بىر تەرەپتىن ھال — مۇڭ بو. لۇشساق، ئۆلگەننىڭ ئارقىسىدىن كەتكىلى بولمايدىكەن، قېنى تۇنجى رومكىنى ھۆرمەتلىك مېھىمىمىز يولۋاسقا تۇتاي...

ئەينىدىن ئاخىرقى گەپلىرىمۇ، يولۋاسنىڭ تەكەللۇپ سۆزلىرىمۇ قۇلقىمغا كىرمىدى. چوڭقۇر بىر خىيال قەلب ئاسمىمدا توختاۋسىز داۋالغۇپ، ئاچچىق بىر ئەلەم ۋۇجۇدۇمنى چۇلقۇۋالغان ئىدى. تەڭسىز خىيال ئىچىدە ئۆزۈمگە خىلمۇ — خىل سوئاللارنى قويايتتىم. بىز ھازىر ھېچنېمىنى ئويلىمىغان بىلەن ئاخىرقى ھېسابتا ئاتا-بوۋىلىرىمىزغا يۈز كېمەلەيدىغان ئىشلارنى قىلىۋاتاتتۇق.

— كېلىڭا مەن سىز بىلەن بىرنى سوقاي، — يولۋاسنىڭ ئاۋازىدىن ئېسىمگە كېلىپ، بېشىمنى كۆتۈردۈم، ئۇ لىق ھاراق قۇيۇلغان رومكىنى ماڭا تەڭلەپ تۇرۇپتۇ، قارامتۇل يۈزلىرى ئىپادىسىز، كۆزلىرى خۇمارلاشقان، گەپ قىلغاندا ھىڭگاڭ چىشلىرى كالاچتەك ئېغىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى، — قارىسام غەمگە چۆكۈپلا ئولتۇرۇپ كەتتىڭىز، سودىڭىزنىڭ پايدىسى ھەققىدە خىيال قىلىپ ئولتۇرۇۋاتامسىز — يا؟

بۇ گەپتىن قالغانلار مەزىزسىز ھىجايىدى.

— كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن، مەن ئەزەلدىن ھاراق ئىچمەيمەن، — مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئۆزىڭىز خاھلىق ئېيتتىم.

— پاه بولدىكىنسىز جۇمۇ، — يولۋاسنىڭ چىرايى تېخى-مۇ قارىداپ، چىقىر كۆزلىرىدىن بىر خىل تەكەببۇر نۇرلىرى چىقىپ قىنىدى، — بىزنىڭ يۇرتلارغا بېرىپ بېقىڭ، ھاراق ئىچىشتە-كى ھول مەدەنىيەتنى، مېھمان كۈتۈشتىكى ئۆزگىچىلىكنى كۆرىسىز، مېھمان دېگەننى ھاراق — شاراب، ئۇسسۇل — پۇسۇل، قىز — پىز دېگەنگە كۆمۈۋېتىمىز، نەدىمۇ بۇنداق مېھمانغا بۇ-لۇتتەك تۇتۇلۇۋالدىغان ئىش بار؟ ھەي... قاسم ئاغىنىمىز بولغان بولسا بۇنداقمۇ ئولتۇرۇپ قالمايتتۇق، ئاغىنىمىزنىڭ شۇ يەرلىرىنى دەيمىز-دە، ماڭا جىق مەنپەئەت يەتكۈزگەن، ئېسىل ئاداشتى، شۇڭا يولنى يىراق كۆرمەي ئۆلۈمگە كەلدۇق، قاسم دوستىمىزغا بولغان چەكسىز مۇھەببەت كۈچىدە ھاراق ئىچىپ ئولتۇرۇپتۇمىز، بۇمۇ بىزنىڭ ئۇنىڭغا بولغان قايغۇمىز. ئەسلىي

سىز ماڭا تۇتۇشقا تېگىشلىك ھاراقى — بۇ، ئەمما دوستلۇق مېھرى غالىب كېلىپ ھاراقى مەن سىزگە تۇتۇم، يۈزۈمنى قىلىپ مۇشۇ بىر رومكا ھاراقى ئېلىڭ، ئەگەر ھاراق بىقىنىڭىز. نى تېشىپ چىقسا دوختۇرغا ئۆزۈم ھاپاش قىلىپ ئاپىراي، جاننى ھەر قانچە ئايىغىنىڭىز بىلەنمۇ ھامان بىر كۈنى قۇرت يەيدۇ دەيمەن .

— مەن راستىنلا ھاراق ئىچىپ باقمىغان، تەڭلىك قىلمىسىڭىز ...

— سابىر دوستىمىز ئادەتتە قىزىل ئوينىيدۇ، مانا كەلدى، ئۇنىڭ ھاراقىنى مەن ئىچۈنتەي، — ئەينىدىن ئىشنىڭ ئەپەش-مىگىنىنى كۆرۈپ، بىر دەمدىلا قىزىل ھاراقىنى بىر بوتۇلكا ئە-كەلدۈرۈپ بولغانىدى .

— مۇنۇ رومكا قىزىل ھاراققا كىچىكلىك قىلىدۇ، چاي ئىستاكىنى ئەكېلىپ بەرسۇن، — يولۋاس قىزىل ھاراقىنى قولغا ئېلىۋالغان ئىدى. ئۇ كىچىك رومكىدىكى قىزىل ھاراقىنى ئىستاكىغا تۆكتى .

— بۇ... بۇ، مەن ... — بۇلدۇقلىتىپ قويۇلغان لىق بىر ئىستاكى قىزىل ھاراققا قاراپ، نېمە قىلارمىنى، نېمە دېيى-شىمنى بىلەلمەي قالدىم. سورۇندا مېنى ئەڭ قىينايدىغىنى مۇ-شۇنداق ھاراق زورلاش ئىدى. دەسلەپتە ھاراق ئىچمەيدۇ دەپ ئولتۇرغانلارمۇ، مەست بولغانچە ھاراق زورلاپ تۇرۇۋالاتتى .

— ياخشى تونۇشۇپ قالدۇق، خوشە! — يولۋاس بىر خىل رەنجىش كەيپىياتى ئىچىدە رومكىسىنى قىزىل ھاراق قۇ-يۇلغان ئىستاكىغا خالا - خالىماس تەڭكۈزۈپ قويۇپلا گۈپپىدە ئىچىۋەتتى. مەن بۇ ئۆمرۈمگە كېلىپ بۈگۈنكىدەك قىيىن مەس-لىگە دۇچ كېلىپ باقمىغان ئىدىم، يولۋاس بولسا بىر نەچچە قېتىم «خوشە!» دەپ بولدى، ھەممىسىنىڭ قايتا - قايتا زورل-شى بىلەن بىر نەچچە توختاپ بىر ئىستاكى قىزىل ھاراقىنى نەچچىگە بۆلۈپ ئاران دېگەندە ئىچىپ تۈگەتتىم، مۇنداقچە ئېيتقاندا چوغىنى يۇتتۇم دېسەممۇ بولىدۇ. ئەسلىدە ئورنۇمدىن قويۇپلا چىقىپ كەتسەم بولاتتى، لېكىن شۇنداق قىلىشنى ھەر قانچە ئويلىساممۇ ئۇنداق قىلالىدىم .

— ئاچچىق ھاراقى سەھرانىڭ ئېشىكى زەي سۇ ئىچكەن-دەك ئىچىپلا ئولتۇرىدىغان گەپمۇ؟ ئۆرە سەي يوقمۇ، ئۆرە سەي؟! ئاز - تولا ئوتتۇرىدا دەسسەپ تەنھەرىكەت قىلمايمىز-مۇ؟! — يولۋاس ئوبدانلا تەڭشىلىپ قالغانىدى. ئۇ «ئۆرە

سەي» دېگەندە ھېچنېمىنى ئاقىرماي ئولتۇرغان ئىدىم، كېيىن-كى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئاندىن نېمە دېگەنلىكىنى چۈشەندىم. — ئەستا، بالدۇرلۇقتا ئويلاشماپتۇق، بۇ كەچتە قىزلار-نى نەدىن تاپارمىز ئەمدى، — ئەينىدىن سائىتىگە بىر قاراپ قويۇپ، خۇددى قىيىن بىر مەسىلىگە يولۇققاندىكە بېشىنى تاتلىدى .

— ئوغۇل بالا مۇشۇنداق تىرناق تاتلىسا بولامدۇ؟ بىر تەخسە لەڭپۇڭ ئېلىپ بەرسەڭ تاڭ ئاتقۇچە ئوينىيدىغان قىزلار بار دەيمەن! ... ھەي ئىست، قاسمىنىڭ يوقلىقى بىلىندى مانا، — يولۋاس تېخىمۇ ئەزۋەيلەشكە باشلىدى. ئۇ قىزىپ تەرلىگەن بولسا كېرەك، كۆڭلەكلىرىنىڭ ئالدىنىمۇ ئىچىۋەتكەن ئىدى. بۇمۇ ئاز كەلگەندەك، بېشىدىكى ئالچىپار شەپكىسىنىمۇ ئېلى-ۋەتتى. ئۇنىڭ تاقىر باشلىرى مايلاپ قويغاندەك پارقرايتتى. تۇرۇپلا ئۇنى قەيەردىدۇر كۆرگەندەك بولدۇم، ئەمما زادى نەدە كۆرگىنىمنى ئەسكە ئالالمايمدىم. تېخى يېقىندىلا بىر يەردە كۆرگەن ئىدىم: بېشىدا تۈكى يوق، چىرايى قارامتۇل، ھىڭگاڭ چىشلىرى ...

— پىستان چاققان مىلىتتەكلا ئولتۇرۇپ كەتتىڭلارمۇ، قىم تېپىلمىسا سازغۇ تېپىلار، — يولۋاس ئۈمىدىسىز لەنگەندەك باذ-لىرىنى چايقىغان ھالدا شۇنداق دېدى. يولۋاس مىلىتقىنى تىلا-ئالغان ھامان ئېسىمگە كەلدى، چۈشۈمدە كۆرگەن ھېلىقى... شۇنداقمۇ ئوخشىشىپ كەتكەن بارمۇ. شۇلارنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزۈپ تۇراتتىم، ئەينىدىن مېنى سىرتقا چىقىشقا شەرەت قىلدى .

— ئاداش، سېنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم، يولۋاس كۆپرەك ئىچىۋالدى، نېمىلا دېگەن بىلەن مېھمان ئەمەسمۇ، سېنىڭ ھامۇت تەمبۇر بىلەن مۇناسىۋىتىڭ يېقىن، غاچچىدە بېرىپ تەمبۇردىن بىرنى كۆتۈرۈپ كەلمەسەن، قالغىنىنى ئۆزۈم كۆرۈشۈۋالىمەن .

شۇ تاپتا مېنىڭ شۇنداق ئۆيگە قايتۇم كېلىۋاتاتتى، يول-ۋاسنى دېسەم بۇ سورۇندىن ھازىرلا چىقىپ كەتسەم دەيتتىم، ئەمما ئەينىدىن ...

— بەللى، ئەينىدىن يارايىسەن دوستۇم، مۇشۇ بىر تەل-پىمىنى بولسىمۇ ئورۇنلاپسەن، ئوغۇل بالا، — مىڭ جاپالىقتا تەمبۇرنى ئېلىپ كەلسەم، يولۋاس ماڭا قاراپمۇ قويماي، باشما-تىقىنى چىقىرىپ ئەينىدىن ماختاپ كەتتى .

— ئەمەسە خەپ شۇك، سازنى باشلايمەن، — يولۋاس

— مېنى زەھىيانى دەۋاتامسەن تېخى، بېرىپ خاناچاڭدىن سوراپ باقە نېمە دەيدىكىن ؟ !

— نېمە دەيدۇ ماۋۇ ھەجمەت گۈي، ئوتتۇز ئىككى چى- شنى تۆكۈپ، قۇلاق تۈۋىدە پىۋا قاينىتىپ، ئاغزىدىن بۇلاق، ئارقىسىدىن يۇمۇلاق چىقىرىمەن ھېلى بىكار ما پەسەندىنىڭ، — يولۋاس مۇشتلىرىنى تۈككىنىچە ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى.

— مېنىمۇ ئانام ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، مەنمۇ بوش قويۇۋەتمەيمەن سەن كەلگۈندى ھەزىلەكنى! — شۇ تاپتا كۆ- زۈمگە ھېچنېمە كۆرۈنەر ئەمەس ئىدى، مەنمۇ ئۇنى مېھمانكەن دېمەي سەت گەپلەر بىلەن تىللاشقا باشلىدىم. ھاراق دېگەن مۇشۇنداق يامان نەرسە، ئادەمگە قىلمايدىغان ئىشنى قىلغۇ- زۇپ، دېمەيدىغان گەپلەرنى دېگۈزدۇ.

— مېنى قويۇۋېتىڭلا، ما گۈيىنىڭ قارىنى يېرىۋېتىپ، ئاندىن بارىدىغان يەرگە بارمەن! — يولۋاس ھەدەپ ئالدىغا دېۋىنەتتى.

— ئاداش بولدى قىل، ماۋۇ بىزنىڭ يۇرت، بىر ئېغىز گەپتىن قال دەيمەن سەت تۇرىدۇ، — مەن يەنە بىر نېمە دې- گۈچە ئەينىدىن مېنى سىرتقا تارتىپ ئېلىپ چىقتى، يولۋاس يەنە نېمىلەرنىدۇر دەپ تىللاپ قالدى، — كۆڭلۈڭگە كەلمسۇن ئاداش، سەن قايتىپ كەتكەن، يولۋاس ئۈچۈن مەن ناماقۇل بولاي، ساڭا ئايرىم چاي قۇياي، بۈگۈن بىر يۈزۈمنى قىلىپ قويغىن!

— مېھمانكەن دېمىسەم قاتتىق بىر تۇتۇشماقچىدىم بۇ ئابدال بىلەن، خەير بۈگۈن سېنىڭ گېپىڭنى ئالاي، ئەمما ئې- سىڭدە بولسۇن ئىككىنچىلەپ مۇنداق ھايۋان بار سورۇنغا مېنى چاقىرىغىن! — مەن گېپىمنى دەپلا تېز- تېز يۈرۈپ كەتتىم . كېتىۋاتمەن، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمدىكى قانلار نېرۋامغا تەپ- تىمۇ، ئىككى چېكەم قاتتىق ئاغرىماقتا، سىرتتىكى سالقىن ھاۋادا بىر ئاز سەگىدىگەندەك بولدۇم، چوڭقۇر نەپەس ئالدىم . ئەتراپنى تۈن پەردىسى ئورنىغان، ئاسماندا سانسىز يۇلتۇز ، پۈتۈن كائىنات ئۇيقۇغا كەتكەن، خىيالىمدا بولسا چۈشۈمد- كى ھېلىقى ھايۋان — چىرايى قارامتۇل، چىقىر كۆز، بېشىدا تۈك يوق، ئۇ ئالدىدىكى ئورمانلارنى غاراسلىتىپ سۇندۇ- رۇپ كەلمەكتە ...

ئاپتور: كۇچا ناھىيەلىك سۈپەتلىك ئۇرۇق يېتىشتۈرۈش مەيد- دانىدا.

تەمبۇرنى ئازراق تەڭشىگەندىن كېيىن ئەلەك - سەلەك كۆزل- رى بىلەن ھەممەيلەنگە تەكشى قارىۋەتكەندىن كېيىن، تەمبۇر چىلىپ، يۇقىرى ئاۋازدا ناخشا توۋلاشقا باشلىدى :

بۇ يوللار ئۇزۇن يوللار،
غېرىب يولنى باغلار .
غېرىب ئۆلسە كىم يىغلار،
غېرىبقا غېرىب يىغلار .

.....

— يارايىسەن دوستۇم، قوللىرىڭغا دەرد كەلمسۇن! — تەمبۇر توختىشى بىلەن مەندىن باشقا ھەممىسى يولۋاسنى بىر ئې- غىزدىن ماختاپ، قىزغىن چاۋاك چىلىشتى . ئەمما مېنىڭ كۆز ئال- دىمغا چۈشۈمدىكى ھېلىقى ھايۋان كېلىۋېلىپ قاتتىق بىئارام بولماقتا ئىدىم، ئەنە ئۇ ئورمانلارنى غاراسلىتىپ سۇندۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ، ئېيىقمۇ، يولۋاسمۇ ئىشقىلىپ بىر ھايۋان، چىرايى قا- رامتۇل، بېشىدا تۈك يوق، چىشلىرى ھىڭگاڭ ...

— يەنە بىر پەدە ئاڭلايلى! — ھەممەيلەن ھاياجان ئىچ- ە يولۋاسنى يەنە چىلىشقا تەكلىپ قىلدى .

— مەن گەپنى ئوچۇق دەپ قوياي، ھاراق ئىچمىگەن ياكى زەھىيانىڭ بىر نېمىسىنى ئىچىپ، بىزنىڭ تاماشمىزنى كۆ- رىدىغان ئادەملەرگە تەمبۇر چالالمايمەن، ئارىمىزدا ئۇنداقلار بولۇپ قالسا دەرھال ئۆزىنى بىلىپ كەشنى توغرىلىسۇن، — يولۋاس ماڭا دارىتمىلاپ دەۋاتاتتى .

— كىمگە دەۋاتىسەن ئاداش؟ — مەنمۇ ئىرادەمگە خىلاپ ھالدا قىزىل ھاراقنى كۆپرەك ئىچىپ قويغاچقا ئوبدانلا تەڭشىلىپ قالغان ئىدىم، يولۋاسنىڭ گېپى نېرۋامغا قاتتىق تەسىر قىلىپ، ئەسلىدىمۇ ئۆزۈمنى ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇرغان ئادەم ھەممىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ بىراقلا پارتلىدىم، — ئۆ- زۈڭنى كىم چاغلان قالدىڭ؟! سەندە بار كۆڭۈل باشقىلاردىمۇ بار، بىلىپ قوي، گەپ قىلمىسام ھېلى ئۇنى، ھېلى بۇنى دەيسەن، مېھمانكەن دەپ يول قويسام ھەددىڭدىن ئېشىپ كەتت- ڭا؟! بىلىپ قوي، بىزمۇ قاسىمىنىڭ جانجىگەر ئاغىنىلىرى، سەن ئۆلۈم پەتسىگە كەلگەنمۇ ياكى ئويۇن - تاماشا قىلغىلىمۇ؟! —

— ھاي، ھاي سابىر بولدى قىل ئاداش، سەت تۇرىدۇ، — ئەينىدىن دەرھال ئارىغا كىردى، — مېھماننىڭ كۆڭلىنى ئايايلى .

— يا بىز كېتلى، يا ماۋۇ زەھىيانى چىقىپ كەتسۇن! — يولۋاس ئەمدى ئاغزىنى بۇزۇشقا ئۆتكەن ئىدى .

قىسمەت

ئايپاق شالداما تارتىپ، چېكىسىگە گۈل قىستۇرغان دۆ قىزلار كېيىنەكتەك ئۇچۇپ يۈرۈپ تويغا كەلگەنلەرنى قىزغىن كۈتۈۋاتاتتى.

ئەمما، ئەجەبلىنەرلىكى، توي سورۇنىدا ئادەمنىڭ قەل-بىنى لەرزىگە كەلتۈرىدىغان ناخشا - مۇزىكا ياكى تالدەك تولغانغان گۈزەل ئۇسسۇل ئانسامبلى يوق ئىدى. تويىدا قاينام تاشقىنلىق، خۇشال - خۇراملىق ئەمەس، بىر خىل مۇ-سبەت، غەم - قايغۇ چىرمۇۋالغاندەك كەيپىيات ھۆكۈم سۈ-رەتتى. كېلىن بىلەن يىگىت تويىنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئاخىردى-غىچە ئۆكسۈپ يىغلاپ ئولتۇرۇشتى. ھەتتا ئۇلارنىڭ تۇغقاڭلىرىمۇ ئۇلارغا جور بولۇپ يىغلىشىپ ئولتۇراتتى.

بۇنداق سورۇندىن بىزار بولغان قوڭغۇز ئەپەندىم توي باشقۇرۇۋاتقان چولاق دۆدىن:

— قىز بىلەن يىگىت نېمىشقا يىغلاۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھە، يىغلاشنى دەمسىز؟ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇھەببەتلىشىپ سۆيۈشكەن، كۆيۈشكەن پەيزى چاغلىرىنىڭ ئەمدى ئاخىرلىشىدىغانلىقىدىن قايغۇرۇپ يىغلىشىۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى چولاق دۆ.

— چۈشەنمىدىم ئەپەندىم، بۇلار بىر - بىرى بىلەن راستتىن سۆيۈشكەن بولسا ھەقىقىي بەخت توي قىلغاندىن كېيىن روي بېرىدىغۇ؟ شۇنىڭغىمۇ يىغلاش كېتەمدۇ؟ — دەپ سورىدى ئەجەبلەنگەن قوڭغۇز خانىم.

— خانىم كەچۈرۈڭ، بىز دۆلەر بىر - بىرىنى ھەقىقىي سۆيىمەي تۇرۇپ ئۆي - ئوچاقلىق بولمايمىز، بىزدىكى مۇھەببەتنىڭ چېكى يوقتۇر...

— ئەپەندىم، ئۇنداقتا بۇلار نېمىشقا يىغلىشىدۇ؟

قوڭغۇز بىلەن دۆ قوشنا ئىدى، بىر كۈنى قوڭغۇز دۆنىڭ باغقىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. تەكلىپنامە:

ھۆرمەتلىك قوڭغۇز ئەپەندىم، 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى يەكشەنبە توي قىلىمەن، ئۇزاق يىل مۇھەببەتلەشكەن، جې - نىمىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىغان سۆيۈملۈك يارىم بىلەن جەم بو-لىدىغان خۇشاللىقىمغا ئورتاقلاشسەن دېگەن نىيەت بىلەن سىزنى خانىمىڭىز بىلەن تويىمىزغا تەكلىپ قىلىمىز.

يىگىت

ھۆرمەت بىلەن:

قىز

بۇنداق كاتتا تويغا، يەنە كېلىپ، قوشنىسىنىڭ تويىغا بارمىسا قانداق بولغىنى، قوڭغۇز ئەپەندىم ئەڭ ئېسىل كە-يىملىرىنى كىيىپ، قالپىقىنى قىرلاپ، گۈزەل خانىمىنى قول-تۇقلاپ بەلگىلەنگەن ۋاقتتا تويغا باردى.

توي داستىخېنى مول نازۇ نېمەتلەر بىلەن تولغان ئىدى. دۆنىڭ ئەقىل - پاراستى بىلەن توقۇلغان تورىغا چۈشكەن جانىۋارلار بەدىنىنىڭ ئەڭ يۇمران ۋە تەملىك بۆ-لەكلىرى داستىخاندا جۇلالىنىپ، ئىشتەينى چاكىلدەتتۈراتقان ئىدى. چۈشەننىڭ بېشى، چېكەتكىنىڭ سان گۆشى، كېيىنەك-نىڭ قانتى، يىڭناغۇچنىڭ قوۋۇرغىسى دەمسىز بارلىقى ھازىر ئىدى. چۈمۈلىنىڭ قېنىدىن ياسالغان قىچىزىل ھاراق، پاشنىڭ تۇخۇمدىن ئېچىتىلغان يېشىل شارابىلار كىرىستال رومكىلاردا كۆزنىڭ يېغىنى يەيتتى.

سىز تۇغۇلغان كۈندىن باشلاپ ئۆلۈمگە قاراپ سەپەر قىلدۇ. سىز، بۇ سەپەر بىر مەنۇتتۇمۇ توختاپ قالماي داۋاملىشىۋېرىدۇ. ھەتتا بىر دان تۇپراققا سىڭىگەندىن باشلاپ يوقىلىشقا قاراپ سەپەر قىلىدۇ، ئۇ باشتا كۆكلەيدۇ، ئەمما ئاخىرىدا يا چىرىيدۇ يا قۇرۇيدۇ. دېمەك، ھاياتلىق ھەر قانداق قىلىپمۇ ئاخىرلىشىشتىن قۇتۇلۇپ قالالمايدۇ. ئۇنىڭ ھەممە بەختى كېلەچەك، دانغا ھامىلىدار بولغانلىقىدا خالاس.

— ئۇنداقتا، سىزچە بولغاندا، بىز ئەيتاۋۇر ئۆلۈم دەپ كۈنبويى ئۆيۈمىزدە يىغلاپ ئولتۇرۇشىمىز كېرەك ئىكەندە؟

— بۇنداق قىلغانلىق ھەقىقىي بەختسىزلىك، ھەقىقىي نادانلىقتۇر دېدى، — قوڭغۇز ئەپەندىم ئاچچىقلىنىپ.

— راست دەۋاتسىز، ھاياتنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى بىلىش بەختسىزلىكتۇر، بىراق نادانلىق ئەمەس. ھاياتنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشەنمەسلىك، ئۆزىنى يالغاندىن بەختلىك ساناش مانا بۇ نادانلىقتۇر. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، نادانلىقنىڭ ئۆزى بەخت، بۇ خۇددى يېڭى تۇغۇلغان ھو-زايىنىڭ بۆرىدىن قورقماغانلىقىدەك، سەبىي بالىنىڭ باتۇرلۇقىدەك ئېچىنىشلىق ئەھۋال. چۈنكى ھوزاي بۆرىدىن قورقمايغان بىلەن بۆرىنىڭ ئاغزىدىن ساق قالالمايدۇ — دە، سىز بايا «كۈندە ئۆيدە يىغلاپ ئولتۇرىمىز» دېدىڭىز، ئەل-ۋەتتە بىز مۇ ھەر كۈنى يىغلاپ ئولتۇرمايمىز. بۈگۈن پەقەت قىز-يىگىت يىغلاۋاتىدۇ، خالاس. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارمۇ يىغلىمايدۇ. ئۇلارمۇ يوقانغان بەختنى ئىزدەپ جان تالىشىدۇ. بىراق بۇ مۇمكىن ئەمەس، بۇ تەقدىر، بۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ — دە.

شۇنداق بولسىمۇ بارلىق جانلىقلار ئۆزلىرىنىڭ يوقىتىپ قويغان بەختىنى ئىزدەپ جان تالىشىدۇ ۋە كۈرەش قىلىدۇ، ھەممىگە كۆنىدۇ، مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا بەختتۇر. بۇ يەردە مەقسەت ئىشقا ئاشمىغان ئۇسۇل بىلەن داۋاملىشىۋېرىدۇ. ئۇسۇل مەقسەت ئۈچۈندەك قىلىشىمۇ، ئەمەلىيەتتە جانلىقلار ئۇسۇل جەريانىدا پايىپ-تەك بولۇشىدۇ. مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا، دۇنيانى گۈللەندۈرۈپ تەرەققىي قىلدۇرغانمۇ مۇشۇ ئىنتىلىش، خالاس.

— پاھ! سىز سۆزلىرى بەك قورقۇنچلۇق، ئۈمىدىسىز جان ئىكەنسىز، سىزگە ئىچىم ئاغرىپ قالدى ئەپەندىم، سىز-لەرنى دۆلەرنىڭ ئوپتومىزدىن خالىي، ئىجتىمائىي مۇھىتى

— مۇھەببەت تېمىسىدا، توي دېگىنىمىز — مۇھەببەت-نىڭ ئاخىرلىشىشى، ئائىلە دېگىنىمىز — مۇھەببەتنىڭ گۆرد-دۇر، ھۆرمەتلىك خانىم ئۇلار شۇڭلاشقا يىغلىشىدۇ، — دېدى دۇ.

— ھە! بۇ قانداق گەپ ئەپەندىم، مەن ماۋۇ يىگىتم بىلەن توي قىلىپ بىر ئائىلە قۇرغىلى نەچچە يىل بولدى، بىز شۇنداق بەختلىك قارەمگە مانا، — قوڭغۇز خانىم سۆزد-نى تۈگىتىپ ئېرىنى قۇچاقلاپ چوڭكەدە بىرنى سۆيۈپ قويدى.

— خاتا دېدىڭىز خانىم، ھېس قىلىش بىلەن ئەمەلىيەت باشقا، باشقا ئىككى ئىش، بۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ھەر قانداق قۇدرەت ئىككىسىمۇ ئۆتەلمىگەندەك ھاك بار. سىز ئۆ-زىڭىزنى بەختلىك دەپ بىلىسىز، بۇ بىر ھېسسىيات خالاس، ئەمەلىيەتتە سىز ئاللىقاچان بەختتىن مۇستەسناسىز، مۇھەب-بەتسىز ياشاۋاتسىز...

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز ئەپەندىم، بىزنىڭ يەيدىغىنىمىز، كىيىدىغىنىمىز تەل، ھەتتا ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇپتۇ. بىر-بى-رىمىزنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىمىز، سىز دەمگە، بىزنى قان-داقلا چە بەختسىز دەيسىز؟ — دېدى قوڭغۇز ئەپەندىم نا-رازلىق بىلدۈرۈپ.

— قوڭغۇز ئەپەندىم خاتا چۈشىنىپ قالماڭ يەنە، سى-لەرنىڭ ئۆزۈڭلارنى بەختلىك دەپ ھېسابلىشىڭلار ھادىس-نىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى چۈشەنمىگەنلىكىڭلاردىن كېلىپ چىققان ساختا تۇيغۇ، دۇنيادىكى بارلىق ھادىسىلەرنىڭ ھەق-قىي ماھىيىتى ۋە ساختا كۆرۈنۈشى بولىدۇ، ھادىسىلەرنىڭ ھەممىسى ساختا شاكالغا يوشۇرۇنغان بولىدۇ، سىلەرنى دەل مۇشۇ تەرەپ ئالداۋاتىدۇ، — دېدى چولاق دۆپەلسەپىۋى گەپ سېتىپ.

— بىزنى نادان كۆرۈۋاتامسىز، خانىمىم بىلەن ئىكك-مىز ئالىي مەكتەپنى تاماملاپ دىپلوم ئالغان بىلىملىك زاتلار-دىمىز.

— ياق - ياق خاتالاشتىڭىز ئەپەندىم، مېنىڭ دېمەك-چى بولغىنىم. سىزنىڭ يۇقىرىدا ئېيتقان يەيدىغان تامىقىڭىز بىلەن، مەكتەپ پۈتكۈزگەن دىپلومىڭىز بىلەن بۇنىڭ ھېچ-قانداق مۇناسىۋىتى يوق. ھايات مانا شۇنداق رەھىمسىز د-يالپىكتىكا ئۈستىگە قۇرۇلغان. جانلىق ۋە جانسىزلار پەيدا بولغاندىن باشلاپ يوقىلىشقا قاراپ يۈزلىنىدۇ. ئالايلىق،

مۇشۇنداق يېتىلدۈرگەندەك قىلىدۇ. بىز سىز بىلەن پىكىر-
داش بولالمايدىكەنمىز.

— قورقۇنچلۇق دەيسىزغۇ خانىم، تۇرمۇشنىڭ ئۆزى
قورقۇنچلۇق، ئوزۇقنى نەدىن تاپارمەن دەپ قورقسىز، ئۇ-
ۋامغا سۇ كىرىپ كېتەرەمۇ دەپ قورقسىز، بىرەرسىنىڭ بىر
قېتىملىق مەزىلىك تامىقىغا ئايلىنىپ كېتەرەنمۇ دەپ قور-
قسىز، بىرەر داۋاسىز كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالارمەنمۇ
دەپ قورقسىز، ھەتتا يىغىپ قويغان دانلىرىمنى باشقىلار يى-
غىشتۇرۇپ كېتەرەمۇ دەپمۇ قورقسىز.

خوش، بىز دۆلەر سىز ئېيتقان ئوپتومىزىمگە ئەڭ باي
خەلقىمىز، بىز شۇم دۇنيانىڭ بارلىق قىرلىرى بىلەن سىرلىرى-
نى ئەڭ چوڭقۇر چۈشىنىشىمىزگە قارىماي، قەھرىمانلارچە
ياشاپ ئەۋلاد قالدۇرۇپ كېلىۋاتىمىز، ھەم بارلىق جانلىقلار
ئىچىدە ئەڭ تىرىشچان، ھۈنەرۋەن خەلقىمىز، بىز بارلىقىمىز-
نى، ھاياتىمىزنى ئەۋلادلىرىمىزغا بېغىشلىغان، قۇربان
بېرىش روھىغا ئەڭ باي، چەكسىز سۆيگۈگە ئىگە جانلىقىمىز
خانم.

— بىزنىڭ سىز بىلەن ئورتاق تىلىمىز يوق ئىكەن،
رەنجىمەڭ، بىز كەتتۇق.

قوڭغۇز ئەپەندىم چولاق دۆنىنىڭ توسقىنىغا قارىماي،
توي ئاخىرلاشمايلا قېيىداپ كېتىپ قالدى.

* * *

قوڭغۇز دانلارنى دۈگىلىتىپ، دۆلەر تورلىرىنى توقۇپ
دېگەندەك... جانلىقلار دۇنياسى ئۆزلىرىنىڭ ھەلەكچىلىكى
بىلەن بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى.

بۇلتۇرقى تويدا دۆلەردىن كۆڭلى قالغان قوڭغۇز
قوشنا دۆنىنىڭ كۆرۈنمەي كەتكىنىنى كۆرۈپ، قوشنامىنىڭ
ئەھۋالىدىن خەۋەر ئالمىسام بولماس، كېسەل بولۇپ قالغان
بولمىسۇن يەنە، دەپ دۆنىنىڭ ئۆيىگە باردى...

قوڭغۇز دۆنىنىڭ ئۆيىدە دەھشەت بىر ئەھۋالنىڭ شاھى-
تى بولدى، خۇدايا توۋا...

ئانا دۆ تۇغۇپتۇ، تۇغۇلغان بالا دۆلەر ئانىلىرىنىڭ
دۈمبىلىرىگە چاپلىشىۋاپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىگە جان كىرىپ
ئوزۇق كېرەك بولغاندا ئانىلىرىنىڭ دۈمبە گۆشلىرىنى يې-
يشكە باشلايدىكەن. بۇ ۋاقىتتا ئانا دۆ چىدالماي ئۇۋىنىڭ
ئىچىدە چۆرگىلەپ يۈگۈرۈپ كېتىدىكەن. بەزىدە قاتتىق
ۋارقىراپ تەسەللى تاپىدىكەن. ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىن شىغا ئەگە-

شىپ بالىلار چوڭ بولغانسېرى كۆپ يەيدىغان بوپتۇ، يېيش
ۋاقتىمۇ ئۆزىراپ كېتىدىكەن. ئانا دۆنىنىڭ ئازاب-ئوقۇبىتى
بارغانسېرى ئېغىرلاپ، چىدالماي زار-زار قاقشايدىكەن.
كۆپىنچە قاتتىق ۋارقىسام بالىلىرىمغا تەسىر قىلىدۇ دەپ
ئەنسىرەپ ئاغزىنى لاتا بىلەن چىڭ باغلاپ قويىدىكەن. يۈ-
گۈرۈشمۇ بارغانسېرى تېز لەيدىكەن.

شۇ ۋاقىتتا ئانا دۆ:

— سۆيۈملۈكۈم، بالىلارنى يەرگە قويۇپ تۇرايلى، —
دەيدۇ.

— ياق-ياق سۆيۈملۈكۈم، بالىلىرىم زەخم يەپ قال-
دۇ، ئۇنداق قىلمايلى، بالىلىرىم ئۈچۈن ھەممىگە چىدايمەن، —
دەپ ئۇنىمايدۇ ئانا دۆ.

تەقدىر، بالىلار بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئانا دۆنىنىڭ
دۈمبە گۆشلىرىنى ئويۇپ يەپ، دۆنى پۈتۈنلەي ئورنىدىن
تۇرالماس قىلىۋېتىپتۇ، بىراق بالىلار چوڭلاۋاتاتتى،
ئۇلارنىڭ ئىشتىھاسى كۈنسىن ئېشىۋاتاتتى. ئايالىغا قاتتىق
ئىچى ئاغرىغان ئانا دۆ:

— سۆيۈملۈكۈم، بۇنداق قىينالساڭ ساڭا ئۇۋال بول-
دۇ، مەنمۇ چىداشلىق بېرەلمىدىم، ھاقۇل كۆرسەڭ سېنى
ئۆلتۈرۈپ جان ئازابىدىن خالاس قىلاي، — دەيدۇ.

— ياق-ياق سۆيۈملۈكۈم ئۆلۈپ قالسام، ئۆلۈك بە-
دەندىكى گۆش تەملىك بولمايدۇ، ھەم بىر نەچچە كۈندىن
كېيىن پۇراپ قالسا، مېنىڭ جېنىم بالىلىرىم تەملىك گۆش يې-
يەلمەي قالىدۇ. پۇراپ قالغان گۆش ئۇلارنىڭ قورسىقىنى
ئاغرىتىشى مۇمكىن. مەن بالىلىرىم ئۈچۈن چوقۇم ھەممىگە
چىدايمەن، — دەپ ئېرىنى يېقىن يولاتمايدۇ ئانا دۆ.

شۇنداق قىلىپ ئانا دۆ ئەڭ ئاخىرقى تىنىقىغىچە بالىلىرى-
رى ئۈچۈن جان ئازابىغا چىداپ ئۆزىنى ئۆلتۈرگۈزمە-
دى... ئەڭ ئاخىرقى سۆزى:

— سۆيۈملۈكۈم... بالا... بالىلار... ئاچ قالمىسۇن، با-
لىلار... ئاچ... قالىدىغان بولدى.

— سۆيۈملۈكۈم غەم قىلما، مەن بالىلارنى ئاچ قويماي-
مەن، — دەپ ئانا دۆ ۋەدىسىنى بېرىپ ئۆلۈپ كېتىۋاتقان
ئايالىغا تەسەللى بەردى.

ئېرىنىڭ مۇشۇ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئانا دۆ رازد-
مەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويۇپ جان ئۆزدى.

خېلى چوڭ بولۇپ قالغان دۆ بالىلىرى نەچچە كۈندىن

سىزلىك، بۇنداق ياۋايىلىقنى تۇنجى كۆرۈشۈم، ياۋۇزلۇق، ياۋۇزلۇق...

— قوڭغۇز ئەپەندىم بارلىق جانلىقلارنىڭ تۇرمۇشى مۇشۇنداق ياۋۇزلۇق بىلەن تولغان، سىز بۇنى بايقاپ ئالالا-مايسىز، چۈنكى بۇنىڭ بەزىسى ئاشكارا، بەزىسى يوشۇرۇن بولىدۇ، بەزىلىرى ناھايىتى جىددىي، بەزىلىرى ئۇزاق دا-ۋاملىشىدۇ. بىزدىكى سەل غەلىتەرەك، ئاشكارىراق. تويىدا ئۇلارنىڭ نېمىشقا يىغلىغانلىقىنى سىز ئەمدى چۈشەنگەنسۇر بەلكىم، — دېدى چولاق دۆ.

— ئەپەندىم ئۇلار بۇ ئىشلارنى ئالدىن بىلگەن بولسا نېمىشقا توي قىلىپ، ئۆيلىنىپ ئۆزلىرىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىدۇ؟

— قىزىق ئىكەنسۇر، ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئۇلار توي قىلمىسا، باشقىلار ئۆيلەنمىسە ئۇنداقتا دۆ دېگەن بۇ قوۋم يەر شارىدىن يوقالمايدۇ؟ بىز دۆلەر ئۆزىمىزنى قۇربان قىلىش ھېسابىغا كېيىنكى ئەۋلادلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرىمىز، بۇ بىزدىكى كۈچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق ھېسسىياتى، بىز ئۆلۈمدىن قورقمايمىز، بىز بەربىر ئۆلىمىز دەپ قارايمىز.

— ياپىرىم، سىلەر بەكمۇ ئالاھىدە ئىكەنسىلەر.
— راست بىر ئاز ئالاھىدە، ئەمما بىز ھەممىمىز ئوخشاشمىز، پەقەت تەڭرى بىز بىلەن ئەۋلادلىرىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇشۇنداق قىيالىغىچە قىلىپ ئورۇنلاش-تۇرغان، سىزلەرگە بولسا يوشۇرۇن قىلىپ ئورۇنلاشتۇرغان. بىزنىڭ بالىلىرىمىز نەچچە ئون كۈندە بىزنى غاجىلاپ يەپ تۈگىتىدۇ، سىزلەرنى بولسا نەچچە ئون يىلدا غاجىلاپ يەپ تۈگىتىدۇ، پەرق پەقەت مۇشۇلا، پەقەت ۋاقت مەسىلىسى، — دېدى قوڭغۇز ئەپەندىم.

ئاپتور: «شىنجاڭ ئۈنۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى» تېررىتورىيىسىدىن.

كېيىن ئانا دۆنىڭ جەستىنىمۇ غاجاپ سۆڭىكىنىلا قالدۇردى. كېيىن قورسىقى ئاچقاندا چۇرقىشىپ يىغلاشقا باشلىدى، دادىسى ئېپىكىلىپ بەرگەن ھەر خىل ھاشاراتلارنىڭ گۆشىنى يېيەلمىدى، چۈنكى ياۋايى ئوزۇقلۇقلارنى يېتىلمىگەن بالىلار يېيەلمەيتتى، ھېچ ئامالى قالمىغان ئاتا دۆ كۆپ ئوي-لاندى.

ئانا دۆنىڭ ئۆلۈش ئالدىدىكى «بالىلار ئاچ قالمى-سۇن» دېگەن ۋەسىيىتى قۇلقىنىڭ تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇراتتى، بالىلار بولسا بارغانسېرى قاتتىق چۇرقىشىپ يىغلاش-ماقتا ئىدى.

ئامالى قالمىغان ئاتا دۆ ئۆزىنىڭ زەھەرلىك تۇمشۇق-نى كۈچەپ تۇرۇپ قورسىقىغا تىقىپ زەھىرىنى قويۇۋەتتى. بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىنلا قورسىقىنى ئىككى قولى بىلەن تۇتقان پېتىچە بالىلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا غۇلاپ چۈشتى. بالىلار بولسا ئۆزلىرىگە تونۇشلۇق بولغان تەملىك تائامنى كۆرۈپ دەرھال ئىشتىھا بىلەن غاجلاشقا باشلىدى...

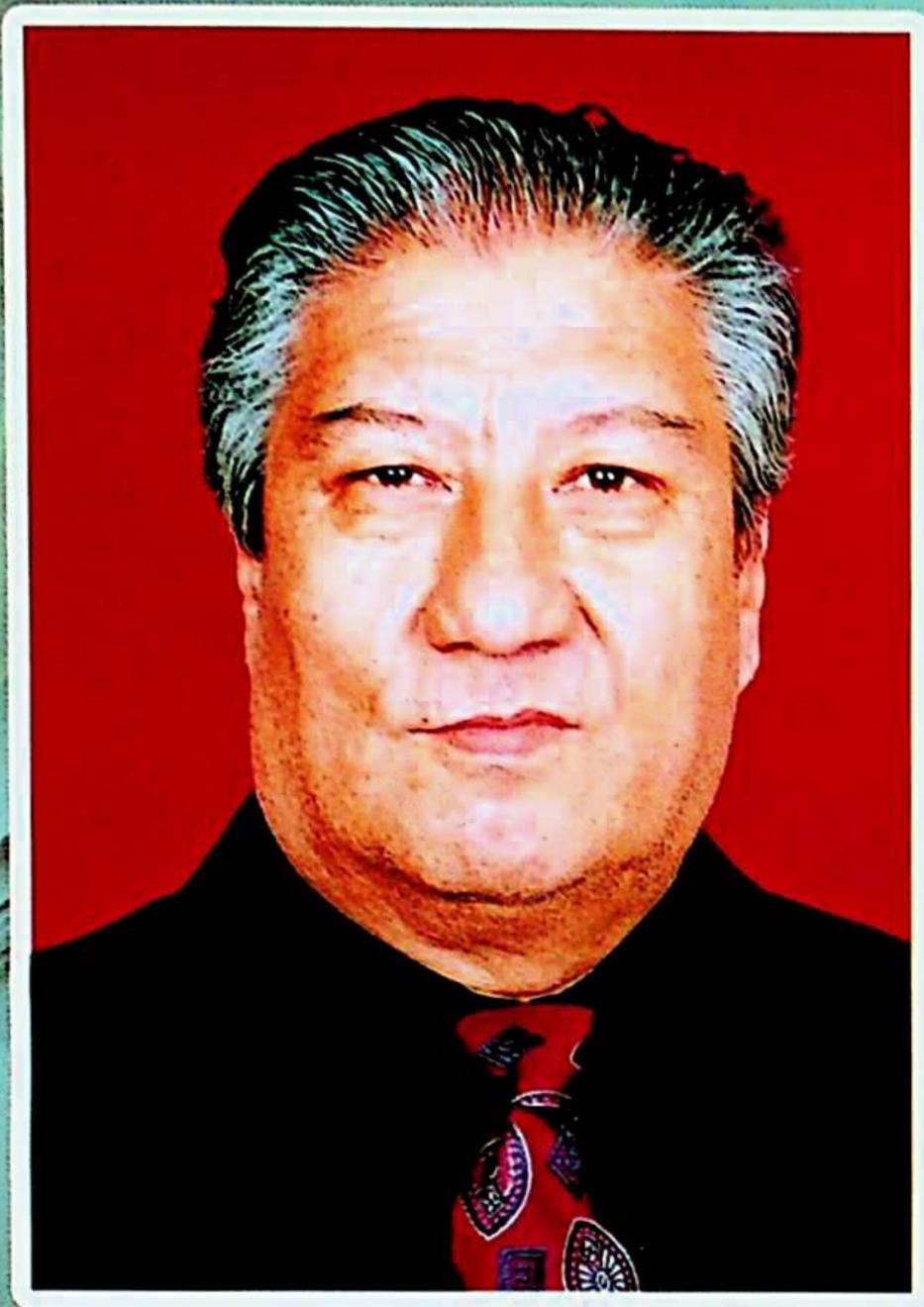
مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ تۇرغان قوڭغۇز ئەپەندىم پەيمانى قىرىق گەز ئۆرلەپ ئالالا-توۋا بىلەن ئۆيىدىن قېچىپ چىقتى. دە، ئۆزىگە تونۇش بولغان چولاق دۆگە بېرىپ:

— دۆ ئەپەندىم مەن بىر شۇملۇقنى كۆردۈم، ماۋۇ قوشنامىنىڭ يېڭىدىن تۇغۇلغان بالىلىرى ئانىلىرىنى تىرىك پېتى يەۋىتىپ، ئەمدى دادىسىنى يەۋاتىدۇ. دەھشەت دەھشەت... — دېدى ئالدىراپ.

بۇ سۆزگە چولاق دۆ پەقەت ئەجەبلىنىپ كەتمىدى، ھەمدە ئالدىرماي تۇرۇپ:
— بۇ شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك، بىزدە بۇ ئادەت بار، — دېدى.

— بۇ ئادەتتىڭلار نېمىدىگەن ياۋۇزلۇق، مەدەنىيەت-

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئۈرۈمچى شەھىرى ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە «ئىزچىلار» كىتابخانىسى تەرىپىدىن توپ تارقىتىلىدۇ. كىتاب-ژۇرنال تىجارەتچىلىرىنىڭ «ئىزچىلار» كىتابخانىسى بىلەن ئالاقىلىشىشنى سورايمىز. كىتابخانا ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى «غالبىيەت» يولى 100-نومۇر ئالاقىلىشىش تېلېفونى: 0991-2850601

شائىر ، ژۇرنالىست ، فولكلور تەتقىقاتچىسى ، ئەدەبىي تەرجىمان
ئۇچقۇنجان ئۆمەر ئەپەندى

《新疆文化》（维吾尔文）
综合性文学双月刊

《新疆文学》2012年2期（总第314期）
（新疆文学双月刊）

主管单位：新疆维吾尔自治区文化厅
主办单位：新疆维吾尔自治区艺术研究所
编辑出版：《新疆文化》杂志编辑部
国际标准刊号：ISSN1008—6498
国内统一刊号：CN65—1073/I
海外发行：中国图书进出口（集团）总公司出口部
代理者地址：中国北京朝阳区工体东路16号
P.O.BOX 88, 16 Gongti East Road, Beijing 100020, China
海外发行代号：6498BM
发行范围：国内外发行
地址：乌鲁木齐市友好北路北一街43号
邮编：830000 电话：(0991) 2856942
印刷：《新疆日报》社印务中心
发行：乌鲁木齐市邮局
订 阅：全国各地邮局

باشقۇرغۇچى: ش ئۇ ئار مەدەنىيەت نازارىتى
چىقارغۇچى: ش ئۇ ئار سەنئەت تەتقىقات ئورنى
تۈزۈپ نەشر قىلغۇچى: «شېنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
خەلقئارالىق نومۇرى: ISSN1008—6498
مەملىكەتلىك نومۇرى: CN65—1073/I
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو كىتاب
ئىمپورت - ئېكسپورت (گۇرۇھى)
باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالىت نومۇرى: 6498BM
مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي دوستلۇق يولى شىمالىي 1-كوچا 43 - نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830000 تېلېفون نومۇرى: (0991)2856942
باشقۇچى: «شېنجاڭ گېزىتى» باسما مەركىزى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى پوچتخانىلار مۇستەھكىم قوبۇل قىلىدۇ

邮发代号：58—22 定价：6元

پوچتا ۋاكالىت نومۇرى: 22 — 58 باھاسى: 6 يۈەن

چەشە

ب. يۈسۈپ فوتوسى